

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIRSAL KALKINMA İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: KÖY KÜMELERİ

Aslı AKCİ

DOKTORA TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalını

Eylül-2015
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

DOKTORA TEZİ

KIRSAL KALKINMA İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: KÖY KÜMELERİ

Aslı AKCİ

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Koray ÖZCAN

2015, 224 Sayfa

Jüri
Danışman Doç. Dr. Koray ÖZCAN
Prof. Dr. Kerim ÇINAR
Doç. Dr. Ümmügülsüm ÖZKAN TER
Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOPÇU
Yrd. Doç. Dr. Arzu TAYLAN

Kırsal kalkınma; kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının arttırılması, kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kır–kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, doğal kaynaklar ve ekosistemlerin korunması–geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanılması açısından önemli bir araçtır. Bu yönüyle kırsal kalkınma olgusunun yalnızca mekânsal boyutu ile alınması ya da sadece sosyal ve ekonomik göstergelere dayandırılması, mevcut kırsal alan sorunlarının çözümüne olumlu katkı sağlamayacaktır.

Tez çalışması kapsamında Türkiye'nin kırsal yapısını tarihsel temele dayanan süreç analizi ile kurumsal anlamda gerçekleştirilen kırsal kalkınma deneyimleri irdelenmekte, sürdürülebilirlik ilkesi temelinde ekolojik/çevresel, mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik, kurumsal–yönetimsel yapısı analiz edilmekte, sektörel düzeyde küme analizine dayanan bir metodoloji izlenmektedir. Tez çalışmasının amacı; Türkiye kırsal alanlarının sorunlarını, var olan potansiyel ve dinamikleriyle birlikte ele alarak, kırsal kalkınma deneyimleri ışığında mekânsal ve işlevsel karakteristikleri esas alan küme kurgusu içinde bir kalkınma modeli geliştirilmesidir.

Tez çalışmasında, sanayi sektöründe kullanılmakla birlikte, farklı sektörlere yönelik çözümlemelerde de kullanılan kümelenme modeli/küme analizi yöntemi, kırsal kalkınma odaklı bir model önerisi olarak değerlendirilmiştir. Tezde önerilen kırsal kalkınma modeli olan "köy kümesi modeli"nin planlama, yönetim ve finansman boyutları olmak üzere üç bileşeni bulunmaktadır. Böylece kırsal kalkınma çabalarına yöntem açısından yeni bir katkı ve bakış açısı getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: kırsal alan, kırsal kalkınma, köy ve köy kümesi.

ABSTRACT

Ph.D THESIS

A MODEL SUGGESTION FOR RURAL DEVELOPMENT: THE VILLAGE CLUSTERS

Aslı AKCİ

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF SELÇUK UNIVERSITY
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN CITY AND REGIONAL PLANNING

Advisor: Assoc. Prof. Koray ÖZCAN

2015, 224 Pages

Jury
Advisor Assoc. Prof. Dr. Koray ÖZCAN
Prof. Dr. Kerim ÇINAR
Assoc. Prof. Dr. Ümmügülsüm ÖZKAN TER
Asst. Prof. Dr. Mehmet TOPÇU
Asst. Prof. Dr. Arzu TAYLAN

Rural development is an important instrument for increasing contributions at country economy of rural areas, increasing life quality of rural society, decreasing gap of rural and urban, providing balanced and sustained development, protecting, developing and using sustainly of natural sources and ecosytems. For this angle, seen rural development on only spatial dimension or only social dimension or ecenomic dimension, is not going to contribute solving rural problems.

In this thesis, rural experience is discussed, ecological-environment, spatial, social-culturel, ecenomical, institutional structures are examined in sustained basis, in sectoral level cluster analysis method is followed. The aim of this thesis is growing a development model which is basis on spatial and function characteristics while problems and potantion of Türkiye's rural areas are tackled.

In thesis, cluster analysis which are used in industry and other sectors is used in rural development model. The village model which is suggested in this thesis has three components, which are dimens of planning, managing and financial. So a new contribute and a new approach are developed on angle of method for struggle of rural development.

Keywords: rural area, rural development, village, village cluster

ÖNSÖZ

Hem tez dönemimde hem de doktora eğitimimim en zor zamanlarında şefkat, sabır ve tahammül gösteren, öğrencisine her durumda sahip çıkan ve yılmadan çaba gösteren değerli hocam Doç. Dr. Koray ÖZCAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma konumun şekillenmesinde fikirleriyle bana yol gösteren, çalışmamın her aşamasında yapıcı yaklaşımlarıyla, yardım ve destekleriyle olumlu katkılar sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Kerim ÇINAR'a ve Doç. Dr. Ümmügülsüm ÖZKAN TER'e teşekkür ederim.

Değerli görüş ve önerileriyle tez çalışmama katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOPÇU ve Yrd. Doç. Dr. Arzu TAYLAN'a teşekkür ederim.

Doktora eğitimim boyunca beni cesaretlendiren ve manevi desteklerini esirgemeyen amirlerim ve değerli mesai arkadaşlarım; Havva ŞEN BECU, Ferhan DİKEN, Mevlüt KOYUNCU, Mehmet Ali TEKİN ve M. Kürşat DEMİREL'e teşekkür ederim.

Tez dönemim boyunca karşılaştığım zorlukları aşmamda yardımları olan ve destekleriyle beni hiç yalnız bırakmayan ablam Nazlı YILMAZ'a ve abim Sinan ALAGÖZOĞLU'na teşekkür ederim.

Emek, sevgi ve güvenleriyle zor ve kolay her anımda hep yanımda olan, sevgili annem Hamide ALAGÖZOĞLU, sevgili babam Mehmet ALAGÖZOĞLU ve sevgili eşim Koray AKCİ'ye can-ı gönülden teşekkür ederim.

Aslı AKCİ
KONYA-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET IV

ABSTRACT..... V

ÖNSÖZ…...……VI

İÇİNDEKİLER……VII

1. GİRİŞ ..... ……1

1.1. Bakış Açısı: Amaç ve Kapsam……..……2
1.2. Temel Kavramlar…….……..3
1.3. Yöntem Tartışmaları, Hipotez ve Varsayımlar/Kabuller……...…….…..….7
1.4. Kırsal Kalkınma Modeli İçin Kullanılabilecek Kaynaklar..……12
1.5. Beklenen Katkı ve Yaygın Etki…….…….…….……21

2. TÜRKİYE'NİN KIRSAL YAPISINA BAKIŞ 22

2.1. Kırsal Yapı Çözümlemeleri…….25
2.1.1. Tarihsel Geçmiş…….……25
2.1.2. Ekolojik/Çevresel Altyapı…….……33
2.1.3. Mekansal/Fiziksel Altyapı…….……42
2.1.4. Sosyal–Kültürel Altyapı…….…….……..46
2.1.5. Ekonomik Altyapı…….……48
2.1.6. Yönetimsel–Kurumsal Altyapı…….……...……..54
2.1.7. SWOT ve PEST Analizi…….……...……64
2.2. Bölüm Değerlendirmesi …….……...…….72

3. TÜRKİYE'NİN KIRSAL KALKINMA DENEYİMİ. 75

3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları…..…….……75
3.1.1. Birinci İktisat Kongresi ……..……..76
3.1.2. Köy Kanunu …….…77
3.1.3. Birinci Köy ve Ziraat Kongresi……...…….……77
3.1.4. Köy Enstitüleri…….….78
3.1.5. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu……..79
3.2. Planlı Dönemdeki Kırsal Kalkınma Çalışmaları.……...…….80
3.2.1. Kalkınma Planları……..……...…….80
3.2.2. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları…..……...……85
3.2.3. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Hibe ve Kredi Destekleri……....……...92
3.3. Bölüm Değerlendirmesi……..…….……..….98

4. TÜRKİYE'DEKİ KIRSAL KALKINMA MODELLERİ……..……109

4.1. Örnek Köy Modeli…….……..…….110
4.2. Merkez Köy Modeli……..…….…….…….120
4.3. Köy-Kent Modeli……..……..…….…….....…133
4.4. Bölüm Değerlendirmesi…..…….…….…….…..…154

5. KIRSAL KALKINMA MODEL ÖNERİSİ: KÖY KÜMESİ MODELİ ...……160

5.1. Köy Kümesi Modelinin Kurgusu ve İşleyişi/Bileşenleri…..…….……..160
5.1.1. Planlama Boyutu..……...……..…….…….162
5.1.2. Yönetim Boyutu…….....……..…….…….171
5.1.3. Finansman Boyutu…….……..…….…….177
5.2. Köy Kümesi Modelinin Uygulanabilirliği…..……..…..180

6. SONUÇ VE ÖNERİLER…….....……...…185

6.1. Sonuç…….……..……..185
6.2. Öneriler…….…….187

KAYNAKLAR……. 192

ÖZGEÇMİŞ…….……....……..…..212

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1. Kırsal Türkiye'nin Ekonomik Altyapı Kümelenmesi……48

Harita 3.1. Köy Enstitülerinin Coğrafi Dağılımı…….……...……79

Harita 3.2. Türkiye'de Uygulanan Yöresel Kırsal Kalkınma Modelleri…….86

Harita 3.3. Türkiye'deki Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri…….……..……87

Harita 3.4. Bölgesel Kalkınma Projeleri…….…….……89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. SWOT Analizi……..….11

Şekil 2.1. Yerleşme Dokusuna Göre Kırsal Yerleşim Desenleri……..….34

Şekil 2.2. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Ova Köyleri)37

Şekil 2.3. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Yamaç Köyleri)…….….38

Şekil 2.4. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Dağ Köyleri)……..……39

Şekil 2.5. Kalıcı ve Geçici Kırsal Yerleşim Biçimleri…..……..……..……....42

Şekil 3.1. İdeal Cumhuriyet Köyü…….…….……..……76

Şekil 4.1. Van İli Özalp İlçesi Köy-Kent Projesi..…….……..……..…139

Şekil 4.2. Van İli Özalp İlçesi Köy-Kent Projesi Sosyal Yapı ve Tesisleri..……139

Şekil 4.3. Van İli Özalp İlçesi Köy-Kent Projesi Ekonomik Yapı ve Tesisleri...…140

Şekil 4.4. Ordu İli Mesudiye İlçesi Köy-Kent Projesi Uygulama Alanları..……...142

Şekil 4.5. Türkiye'de Köy-Kent Projesinin Uygulama Aşamaları ...……....…..143

Şekil 4.6. Köy-Kenti Yönetimi...…….……..…..143

Şekil 5.1. Planlama Modeli …….……..…..163

Şekil 5.2. Yönetim Modeli ……...…….…….……..…..172

Şekil 5.3. Finansman Modeli …….…….……..…..179

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1. Tez Çalışmasının Yöntem Aşamaları.……...……..9

Çizelge 1.2. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Türkiye'de Yapılan Doktora Tezleri…….……..……14

Çizelge 1.3. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Türkiye'de Yayınlanan Kitap, Makale ve Bildiriler….……16

Çizelge 1.4. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Yurtiçi Kurumsal Çalışmalar……...……18

Çizelge 1.5. Kırsal Alan, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Yurtdışı Çalışmalar……..…19

Çizelge 2.1. Kırsal Türkiye'nin Analizi...……24

Çizelge 2.2. Osmanlı Döneminde Göçmenler İçin Köy Kurma Çalışmaları…...…26

Çizelge 2.3. Cumhuriyet Dönemi Numune Çiftlik–Köyleri..……28

Çizelge 2.4. TOKİ Van İli Afet Sonrası Yapılanma Projeleri...……31

Çizelge 2.5. Kırsal Alanlara İlişkin Yönetimsel–Kurumsal Altyapı….……55

Çizelge 2.6. Kamu Kurumlarının Kırsal Alana Yönelik Yürüttükleri Hizmetler...63

Çizelge 2.7. Çevresel-Ekolojik Yapı Analizi……...…….……65

Çizelge 2.8. Sosyal-Kültürel Yapı Analizi……...……...…….……66

Çizelge 2.9. Ekonomik ve Teknolojik Yapı Analizi……..…….……67

Çizelge 2.10. Teknolojik Yapı Analizi……...……..……69

Çizelge 2.11. Yönetimsel-Kurumsal-Politik Yapı Analizi……..……...……70

Çizelge 2.12. Mekânsal Yapı Analizi..…….……71

Çizelge 3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Yaklaşım–Modellerinin Analizi……...…100

Çizelge 3.2. Kalkınma Planlarında Öne Çıkan Kırsal Kalkınma Vurguları.……103

Çizelge 3.3. Kalkınma Planlarındaki Kırsal Kalkınma Yaklaşım ve Modelleri…105

Çizelge 4.1. Kırsal Kalkınma Modelleri Analiz Konuları…….……...…110

Çizelge 4.2. Örnek Köy Modeli Çevresel-Ekolojik Yapı Analizi …...…….…..….114

Çizelge 4.3. Örnek Köy Modeli Sosyal-Kültürel Yapı Analizi ……...115

Çizelge 4.4. Örnek Köy Modeli Ekonomik Yapı Analizi ……...….116

Çizelge 4.5. Örnek Köy Modeli Teknolojik Yapı Analizi ……..…….117

Çizelge 4.6. Örnek Köy Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi .118

Çizelge 4.7. Örnek Köy Modeli Mekânsal Yapı Analizi …….119

Çizelge 4.8. Merkez Köy Modeli Çevresel-Ekolojik Yapı Analizi …….127

Çizelge 4.9. Merkez Köy Modeli Sosyal-Kültürel Yapı Analizi …….128

Çizelge 4.10. Merkez Köy Modeli Ekonomik Yapı Analizi …….……..…..129

Çizelge 4.11. Merkez Köy Modeli Teknolojik Yapı Analizi ……..…….130

Çizelge 4.12. Merkez Köy Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi……...131

Çizelge 4.13. Merkez Köy Modeli Mekânsal Yapı Analizi …….……...132

Çizelge 4.14. Köy-Kent Modeli Çevresel-Ekolojik Yapı Analizi …….…….148

Çizelge 4.15. Köy-Kent Modeli Sosyal-Kültürel Yapı Analizi …….…….149

Çizelge 4.16. Köy-Kent Modeli Ekonomik Yapı Analizi …….…….….150

Çizelge 4.17. Köy-Kent Modeli Teknolojik Yapı Analizi ….…….……...….151

Çizelge 4.18. Köy-Kent Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi ..152

Çizelge 4.19. Köy-Kent Modeli Mekânsal Yapı Analizi ……..……...153

Çizelge 5.1. Köy Kümesi Veri Tabanı……...…….……..…….…….165

Çizelge 6.1. Kırsal Kalkınma Modelleri İle Köy Kümesi Modeli Kıyaslanması....188

1. GİRİŞ

Türkiye'nin günümüze dek devam eden sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde; modernleşme çabaları ile sanayileşme odaklı yaşanan sosyo–ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak kentsel ve kırsal alanlar arasındaki "gelişmişlik" boyutundaki uçurumun giderek arttığını söylemek mümkündür. Bu süreçte, kırsal alanlar kentlerin göstermiş olduğu gelişme ivmesini yakalayamadığı gibi Türkiye ekonomisinin sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümüne bağlı olarak kırsal alanlardan kentlere gerçekleşen göç olgusu, yukarıda bahse konu edilen uçurumun artarak devam etmesinde ana etken olmuştur (Anonim 2006b: 3).

Bu noktada, kırdan kente göç olgusunda iki önemli sonucun olduğu söylenebilir. Birincisi; köylerin, normal gelişmenin dışında giderek artan bir hızla nüfus kaybetmesidir. İkincisi; plansız sanayileşme ve plansız kentleşme sonucu büyük kentlerin merkezlerinde ortaya çıkan gecekondulaşma, yoksulluk kültürü ve çevre kirlenmesi gibi sosyal sorunlardır.

Kırdan kente göçün en önemli nedenleri arasında; özellikle 1950'li yıllarda tarım sektöründe yaygınlaşan makineleşme–mekanizasyon süreci, devamında, 1980'lerde Piyasa Reformu Programı'nın uygulamaya konulmasıyla serbestleşen ekonomi politikaları ile yeni bir ivme kazanarak kırsal nüfusun çözülmesi sonucunu doğuran kentleşme süreci, son olarak, 1980'lerden sonra tarım sektörünün ulusal ekonomiye katkısının yapısal olarak değişmesi ve oransal olarak azalması sayılabilir (Anonim 2006b: 3).

Kırdan kente göçün azaltılması için; kentsel tedbirlerden ziyade kırsal bölgelerin kalkındırılması, daha çok ön plana çıkan bir gerçektir. Kırsal alanların kalkındırılması amacıyla; toprak reformunun yapılması, tarım master planlarının hazırlanması ve tarımsal tedbirlere ek olarak, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin teşvik edilerek, yaygınlaştırılması, teknik altyapı hizmetlerinin sağlanması, kredi olanaklarının geliştirilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin karşılanması son derece önemlidir (Beauchemin ve Schoumaker 2005).

Kırsal kalkınma yalnızca kırdan kente göçün azaltılmasıyla değil, kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının arttırılması, kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kır–kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması, dengeli ve sürdürülebilir kalkınma sağlanması, doğal kaynaklar ve ekosistemlerin korunması–

geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanılması açısından da önemli bir araç olarak görülmelidir.

1.1. Bakış Açısı: Amaç ve Kapsam

Türkiye'de kırsal alanların geçmişten günümüze süregelen sorunlarının, potansiyel ve dinamiklerinin ekolojik/çevresel, mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik, kurumsal–yönetimsel olmak üzere çok yönlü bir çerçevede ele alınması gerekliliği açıktır. Aksi takdirde, kırsal kalkınma olgusunun sadece mekânsal boyutu ile alınması ya da sadece sosyal ve ekonomik göstergelere dayandırılması, mevcut kırsal alan sorunlarının çözümüne olumlu katkı sağlamayacaktır. Nitekim Türkiye'nin kırsal gelişmesinin tarihsel perspektifine bakılırsa, kırsal kalkınma deneyimlerinin ve üretilen model ya da projelerin çözüm odaklı olmamasının altında yatan sebeplerin başında, tek yönlü bakış açısına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu açıdan bakılırsa; tez çalışması kapsamında Türkiye'nin kırsal yapısını tarihsel temele dayanan süreç analizi ile kurumsal anlamda gerçekleştirilen kırsal kalkınma deneyimleri irdelenmekte ve kırsal kalkınma modellerinin ekolojik/çevresel, mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, kurumsal–yönetimsel yapısı analiz edilerek eksiklikler tespit edilmekte, analiz edilen modellerde görülen eksiklikleri gidermeye ve modelleri iyileştirmeye yönelik öneriler geliştirilmektedir.

Tez çalışması, bu bakış açısına göre; kırsal kalkınma konusuna ilişkin kavramsal temeller, amaç ve kapsam, yöntem, sınırlılıklar, ön kabul ve varsayımlar ile yorumlu kaynak taraması–literatür analizinden oluşan Birinci Bölüm, Türkiye'nin kırsal yapısının ekolojik/çevresel, mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik, kurumsal–yönetimsel özellikleri ile tarihsel sürecinin çözümlendiği İkinci Bölüm, Türkiye'nin kırsal kalkınma deneyimlerinin yasal mevzuat ve modeller eşliğinde analiz edildiği Üçüncü Bölüm, Türkiye'de uygulanmış olan kırsal kalkınma modellerinin irdelendiği Dördüncü Bölüm ile kırsal kalkınma için kurgulanan köy kümesi modelinin açıklandığı Beşinci Bölüm olmak üzere beş (5) bölümden meydana gelmektedir.

Tez çalışmasının amacı; Türkiye kırsal alanlarının sorunlarını, var olan potansiyel ve dinamikleriyle birlikte ele alarak, kırsal kalkınma deneyimleri ışığında mekânsal ve işlevsel karakteristikleri esas alan, uygulanan/planlanan kırsal kalkınma modellerindeki eksikliklerin giderilmesi, modelleri iyileştirmeye yönelik bir kalkınma modeli geliştirilmesidir. Köy Kümesi olarak tanımlanan bu model yaygın olarak sanayi

sektöründe kullanılan kümelenme yaklaşımının, mekânsal ve işlevsel/sektörel, tarihsel, sosyo-kültürel, ekonomik, kurumsal–yönetimsel ve siyasal çözümlemeler eşliğinde kırsal alanlara uyarlanmasına dayanmaktadır. Bu yönüyle bakılırsa; Köy Kümesi modeli, yere özgü potansiyel ve dinamikleri temel alan, sosyal–kültürel ve ekonomik altyapı ile kurumsal–yönetimsel örgütlenmeler arasında eş güdüm kurabilen, işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı üretim sistemini esas alan bütünleşik bir kalkınma biçimini ifade etmektedir.

1.2. Temel Kavramlar

Çalışmanın bu bölümünde ***kırsal alan***, ***köy***, ***kırsal kalkınma*** ve ***köy kümesi*** kavramları akademik–bilimsel çalışmalar eşliğinde irdelenmiştir. Bu irdelemelerin, konunun kavramsal düzeyde algılanmasının yansıra kapsam ve içeriğinin tanımlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kırsal Alan

Türkiye'de kalkınma planlarında, Ulusal Kalkınma Stratejisi'nde ve Köy Kanunu'nda nüfusu 20.000'den daha az yerleşmeler kırsal alanlar olarak ifade edilmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın yayınladığı Kent Eşiği Araştırması[1] sonuçlarına göre kentleşme sürecinin başlama eşiği (alt sınırı) 20.000 nüfus olarak kabul edilmektedir. Çünkü 10.000–20.000 nüfus grubu içindeki yerleşmelerin kent olmak için gerekli yapısal gelişmişlik ve teşkilatlanma düzeyini aşmadıkları görülmekte ve Türkiye için 20000 nüfus çizgisi nüfus eşik değeri olarak kent alt sınırını oluşturmaktadır. Bu bilgilendirmeler bağlamında; **"kırsal alan"** kavramı tanımlanırken demografik ölçütlerin yanısıra mekânsal ve ekonomik ölçütlerin de irdelenmesi gereği açıktır.

Tez çalışması kapsamında; kentsel alanlara göre nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, sosyal–teknik altyapı olanaklarının yetersiz olduğu, ekonomik yapı–geçimlik düzenin temel olarak doğal kaynakların kullanımına–değerlendirilmesine dayandığı, doğal koşullar, geleneksel değerler ve ilişkilerin sosyal yaşamın biçimlendirilmesinde

[1] Bakınız: Çezik, A. (1982). Kent Eşiği Araştırması–Türkiye İçin Kent Tanımı, DPT Yayınları, Ankara.

etkili olduğu, kültürel açıdan ortak/benzer yapı ve değerlere sahip yerleşim alanları **"kırsal alan"** olarak tanımlanmıştır.

Köy

"Köy" kavramı demografik özellikler, yönetimsel ve ekonomik fonksiyonlara göre şekillenmektedir. Türkiye'de kırsal yerleşmelere yönelik ilk resmi belge olan **442 sayılı Köy Kanunu**[2]; köy yerleşimini nüfus özellikleri ve yönetimsel fonksiyonlarına göre tanımlanmaktadır. Buna göre; iki bin nüfustan daha az olan yerleşmeler köy olarak kabul edilmekle birlikte; nüfusu iki binden az da olsa eğer belediye teşkilatı mevcut ise o yerleşme kasaba (belde) olarak kabul görmektedir.

Günümüzde bazı köylerin niteliklerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kentleşme, ulaşım ve erişebilirlik koşullarındaki iyileşmeler, maden, sanayi ve turizm bölgelerinde yer alma veya yakın olma gibi etmenler sayesinde, köylerde çok önemli mekânsal, demografik, ekonomik ve sosyal değişimler ortaya çıkmıştır. Turistik köyler, işçi veya madenci köyleri, kentlerin barınma işlevini üstlenmiş kentsel köyler ortaya çıkmaktadır.

Büyükşehir belediyesi kapsamında bulunan köylerde yönetimsel olarak 2012 yılında **6360 sayılı Kanun**[3] ile değişiklik yapılmıştır. Bu kanuna göre büyükşehir belediyesi sınırları il mülki sınır olarak değiştirilmiş ve il sınırı içinde yer alan tüm köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür.

Tez çalışması kapsamında büyükşehir sınırları içerisinde yer alan **6360 Sayılı Kanun** öncesinde "***köy***" statüsünde olup bu kanunla yönetsel yapısı değiştirilerek mahalle olan yerleşmeler de dahil olmak üzere; *köy, ekonomik faaliyetleri ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve el sanatları olan, gelenekçi bir hayat anlayışının egemen olduğu; aile içinde geleneksel ilişkilerin yaygın olduğu, coğrafi bir sınırı, kendine ait bir adı olan; toplumsal değişme sürecinin yavaş yaşandığı, sosyal, ekonomik ve fiziksel bir yapıya sahip yerleşmeler olarak kabul edilmektedir.*

[2] 18.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu
[3] 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Kırsal Kalkınma

Uluslararası literatüre bakılırsa, geçmişi 1950'lere dek uzanan ***"kırsal kalkınma"*** kavramının süreç içinde teknolojik ve sosyo–ekonomik faktörler ile ortaya çıkan değişikliklerden etkilenerek kapsam ve içeriğinin değiştiği söylenebilir. Bu açıdan bakılırsa, 1950'li yıllarda öncelenen topluluk kalkınması iken 1960'lı yıllarda küçük çiftçiliğin geliştirilmesi ve tarımsal modernizasyonun kırsal kalkınmada öne çıkan unsurlar olduğu görülmektedir (Ellis ve Biggs 2001).

1970'li yıllarda ise bütünleşik kırsal kalkınma yaklaşımı ve devlet müdahalelerinin egemen olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre; tarım sektörünün yönlendirilmesi bakımından Devlet kırsal alanda etkili tek yapı haline gelmiştir. 1980'lerde küreselleşme olgusunun etkisi altında serbest pazar ekonomisinin gelişmesi ile kırsal kalkınmadaki devlet desteği azalmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda kırsal kalkınma konusu katılım, yetkilendirme ve aktör yaklaşımları temelinde sürdürülebilirlik ilkesine vurgu yapıldığı görülmektedir (Giray ve ark., 2004).

Katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımının geliştirildiği 1990'lı yıllarda önceki dönemlerde izlenen yukarıdan aşağıya olan kırsal kalkınma yaklaşımı, aşağıdan yukarıya ve süreç yaklaşımına doğru yönelmiştir (Anonim 2004a). Bu çerçevede, gıda güvenliği ve açlık vurgusu eşliğinde sürdürülebilir geçim olgusunun gündeme geldiği görülür. Bu dönemde özellikle insan yaşamı ve geleceğinin risk altında olduğuna ilişkin kaygılara dayalı olarak çevre duyarlılığı konusu önem kazanmıştır. Dolayısıyla insan yaşamı ve çevre duyarlılığı arasında denge arayışları kırsal kalkınma politikalarında insan odaklı bir yaklaşımı öne çıkarmıştır (Kaynak 2003; Giray ve ark., 2004).

2000'li yıllarda ise kırsal kalkınma için sosyal politikalar eşliğinde üretilen yoksulluğun ortadan kaldırılması ve kırsal kalkınmaya katkı sağlanmasına yönelik stratejiler eşliğinde kırsal kalkınmaya yön veren uluslararası kuruluşların politika ve uygulamalarında çok sektörlü bir yaklaşımın benimsendiği görülür (Ellis ve Biggs 2001). Bu bağlamda, büyüme yerine kalkınma, üretim yerine paylaşım, satış yerine pazarlama, ulusal ölçek yerine yerel kalkınma, homojen toplum yapısı yerine farklı toplum dinamikleri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, küreselleşen Dünyada kırsal kalkınma politikaları da değişim göstererek ortak payda olan kırsal toplumun refahı konusunda tarım ve tarım dışı sektörleri içeren fonksiyonel ve bütünleşik yaklaşıma sahip politikalara dönüşmüştür (Gülçubuk 2006).

Türkiye'nin Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi **(2014–2020)** irdelenirse; kırsal kalkınma kavramının, kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma süreci olarak tanımlandığı görülür. Buna göre; kırsal kalkınma kavramının, çok boyutlu bir kalkınma yaklaşımı ile çok sektörlü kamu politikalarını gerekli kıldığı, politika ve uygulama düzeyinde ise mekânsal ve sektörel boyutların birlikte ele alınmasının önemli ve gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Anonim 2014b: 5).

Bu yönüyle; kırsal toplumun yaşam kalitesinin artırılmasını, ulusal boyutta ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlanmasını, kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasını ve kırdan kente göçün sebep olduğu sosyo-ekonomik sorunların çözümlenmesini de içermektedir. Dolayısıyla, kırsal kalkınma kavramı; kırsal nüfusun sosyal, kültürel ve ekonomik altyapısının, sürdürülebilirlik ilkesi ölçüt olmak üzere değerlendirilerek, yere özgü potansiyel ve dinamikler eşliğinde ekonomik refah ve sosyal yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik, kurumsal, ekolojik bileşenlere dayanan çok yönlü stratejiler olarak ifade edilebilir.

Köy Kümesi

Kalkınma amaçlı kullanılan kümelenme modeli ilk olarak sanayi alanında ortaya çıkmakla birlikte son yıllarda üretim ve hizmetler alanında da kullanılmaktadır. Kümelenmenin temeli bölgesel yoğunlaşma teorisine dayanmaktadır.

Kümelenme aynı sektörde faaliyet gösteren, birbirleriyle işbirliği ve rekabet içinde olan firmaların, ilgili kurumlarla aynı coğrafi alanda yoğunlaşmaları olarak tanımlanabilir (Porter 2003: 562). 1890'larda üstün rekabet gücüne sahip coğrafi bölgelerin başarısının nedenlerinin araştırılmasıyla ortaya çıkan kümelenme, günümüzde kendiliğinden oluşan birtakım mesleki ve/veya bölgesel gruplaşmaların, bir lider kurumun önderliğinde grupta yer alan tüm aktörlerin yararına olacak biçimde yönetilmesi olarak düşünülebilir (Kuşat 2010: 118). Dolayısıyla, ülke veya firmaların mutlak ya da göreli olarak üstün olduğu sanayi–üretim dallarında faaliyet göstermelerinin başarı olanaklarını arttıracağı açıktır.

Kırsal kalkınmanın araçlarından birisi de birçok ülkede kümelenme faaliyetleri olmuştur. Özellikle kırsal sanayi, organik tarım ve kırsal turizm kümelenmeleri bunlara örneklerdir. Özellikle kırsal alanlarda göçün engellenmesi, sektör çeşitliliğinin artırılması, bölünmüş arazilerin daha verimli kullanılması açısından kırsal alanlarda kümelenme önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal sanayi aslında

kümelenmenin bir altyapısı olabilir, kırsal sanayi politikalarla desteklenirken örgütlenmeler aracılığıyla daha bütünleşik bir yapıya dönüştürülmeleri sağlanabilir (Gözek 2012: 149–152).

Kırsal alanda miras yoluyla, hisseli satışlardan dolayı arazinin parçalanması ve verimli olarak kullanılamaması önemli bir sorundur. Küçük parseller halinde birden fazla parçaya bölünmüş ve farklı yerlere dağılmış arazilerin; modern tarım işletmeciliği esaslarına göre sulama ve işleme olanağı bulunmamaktadır. Kırsal alanda yapılan kümelenme faaliyetleriyle ortak tedarik yöntemi ile parçalı arazilerin işlemesi ve sulaması daha düşük maliyetlerle yapılma ve buradan çıkan ürünün ortak pazarlama ile pazarlanabilme imkânları doğmaktadır. Ayrıca **Miras Kanunu** kapsamında yapılan düzenlemeler; çiftçilerin büyük tarım işletmeleri halinde üretim yapmalarını öngörmektedir. Böylece çiftçilerin dağınık ve parçalı arazilerini verimli kullanmalarının yanısıra büyük tarım işletmeleri veya kooperatifler halinde üretim yapmalarını ve örgütlü olarak bir araya gelmelerini gerektirmektedir.

Tez çalışması kapsamında Köy Kümesi; bir ürün/hizmetin üretiminde, tüketiciye ulaştırılmasında görev alan köylerin oluşturduğu gruptur. Bu grup; ***"bir ürün/hizmetin üretiminde uzmanlaşmanın olduğu bölge"*** olarak kabul edilmektedir. Kümede bulunan köyler mekânsal olarak birbiriyle ulaşım ve iletişim olanağı bulmakta, ekonomik üretim biçimi bakımından birbirini tamamlamakta, çiftçiler örgütlü olarak bir araya gelmekle birlikte, köyler sosyal ve kültürel olarak benzer yapı göstermektedir.

1.3. Yöntem Tartışmaları, Hipotez ve Varsayımlar/Ön kabuller

Yöntem Açıklamaları

Küme analizi kavramı, 1939 yılında Tryon[4] tarafından literatüre tanıtılmıştır. Küme analizi, ölçülen objelerin birbirine benzerliklerine göre sınıflamayı sağlayan çok değişkenli bir tekniktir. Objeler önceden tespit edilen ölçütlere göre kümelendiğinde aynı kümedeki objelerin ölçülen karakteristikleri birbirine çok benzerken kümeler arası karşılaştırmalarda ölçülen karakteristikler birbirine benzemezler (Koç 2005; Turanlı ve ark., 2006: 97; Yaylalı ve ark., 2006: 312–313). Küme analizinde firmaların genel yapısı, işgücü profilleri, üretim ve pazar durumları, Ar–Ge ve Inovasyon–buluşçuluk

[4] Bakınız: Tryon, R. (1939). *Cluster Analysis.* McGraw Hill Press, New York

faaliyetleri, geleceğe dönük yaklaşımları hakkında bilgi edinilmektedir (Yüksel ve ark., 2009: 419). Küme Analizi sonucunda; tedarik/değer zinciri ve pazar araştırması, küme yönetimi ve görev tanımları, kümenin marka kimliği ortaya çıkarılmaktadır.

Tez çalışmasında Köy Kümesi olarak ifade edilen kırsal kalkınma modeli; mekânsal anlamda planlama–uygulama çalışmaları, sosyal–kültürel iyileşme ve ekonomik ortaklıklar ile kurumsal–yönetimsel örgütlenmelerden oluşmaktadır. Tez çalışma kapsamında öneri modelin kurgusu ve işleyişi/bileşenleri planlama, yönetim ve finansman boyutları eşliğinde açıklanmaktadır. Köy Kümesi Modeli, sanayi sektöründe kalkınma amaçlı kullanılan kümelenme modeli kullanılarak kurgulanmıştır.

Kümelenme ile ilgili öncül çalışma Alfred Marshall tarafından yapılmış olup sanayi yoğunlaşması ile firmalar açısından pazara ulaşılabilirlik, taşıma maliyetleri, işgücüne ulaşma, beceri geliştirme ve ortak tedarik zinciri kurulması konularına ilişkin çözümlemeler içermektedir (Marshall, 1920: 266-277; Asheim ve ark., 2006: 2).

Literatürde kümelenme, Marshall'ın "Bölgesel Yoğunlaşma" teorisine dayandırılsa da bundan önce Adam Smith'in "Mutlak Üstünlükler Teorisi" ve David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" başlangıç olarak ele alınabilir. Smith ve Ricardo'nun teorileri, ülkelerin mutlak ya da izafi olarak üstün olduğu endüstrilerde yoğunlaşmalarının kendi yararına olacağını belirmektedir. Uluslararası iktisadın ve küme teorisinin temeli, yoğunlaşma-toplulaşmadır. Kümelenme; tedarikçi, müşteri, satıcı firmalar ile talep ve faktör koşulları, firma stratejisi ve ilgili destekleyici kurumlarla kendini tamamlamaktadır (İrhan 2010: 84). Kümelenme yaklaşımı, geleneksel yer ve yoğunluk düşüncesi üzerine kurulmuştur ve "sanayi bölgeleri", "büyüme noktaları", "yeni sanayi yerleşkeleri", "üretim sistemleri", "yenilikçi üretim", "ulusal veya bölgesel yenilikçilik sistemleri", "öğrenen veya yaratıcı bölgeler" gibi yaklaşımları da içerisine alarak son halini bulmuştur (Kunt 2010: 8).

Tez çalışması kapsamında belirlenen yöntem izlencesi; ***Bilgi Birikimi Oluşturma (Konu Tespiti–Ön Bilgilenme)***, ***Kaynak ve Yöntem Tartışmaları***, ***Analiz–Çözümleme***, ***Sentez–Yorumlama*** ve ***Modelleme*** olmak üzere beş (5) aşamadan oluşan bir süreç tasarımına dayandırılmıştır **(Çizelge 1.1.).**

Çizelge 1.1. Tez Çalışmasının Yöntem Aşamaları

Aşama	**Yöntem**
Bilgi Birikimi Oluşturma Konu Tespiti ve Ön Bilgilenme	Anahtar Kelimeler eşliğinde Kütüphane Araştırması Üniversite ve Kurum Kütüphaneleri YÖK ve ULAKBİM Veri Tabanları ile Abone veya Açık Erişim Veri Tabanları Tarama İstatistiki–Sayısal, Yazılı–Çizili ve Görsel Veri Toplama
Kaynak ve Yöntem Tartışmaları	Literatür tarama–kaynak araştırması ve sınıflandırması Yöntem uygulanabilirlik–kullanılabilirlik analizi Sosyal–ekonomik çözümlemelerde kullanılabilecek yöntemleri araştırma
Analiz–Çözümleme	Yerinde Tespit–Alan Çalışmaları-Gözlem Çalışmaları İstatistiki Verilerin Analizi SWOT–PEST Analizi
Sentez–Yorumlama	Elde edilen verilerin Köy Kümesi bağlamında ayrıntıda yorumlanması Sorun- potansiyel–dinamikler ile gelişme olanak ve koşullarını modelin olabilirliği açısından sorgulama–değerlendirme
Modelleme	Modelin kapsam ve içeriğinin belirlenmesi: Köy Kümesi Modelin kurgusu ve işleyişi/bileşenleri (planlama, yönetim ve finansman boyutları)

İlk Aşama; ***Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma*** ve ***Kümelenme*** anahtar kelimeleri ile istatistiki–sayısal, yazılı–çizili ve görsel verilere yönelik Literatür/Kaynak Taraması yapılmasıdır. Literatür/Kaynak Taraması kapsamında; yurtiçi ve yurtdışında yapılan akademik–bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Yurt içinde yapılan çalışmalar olarak doktora tezleri, kitap, makaleler ile kurumsal düzeyde yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Anahtar kelimeler kullanılarak yapılan Literatür Taraması; hem çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasına yönelik bilgi birikimi oluşturulması hem de kırsal alan literatüründe çalışılmayan ya da eksik konuların tespit edilmesi kolaylık sağlamıştır.

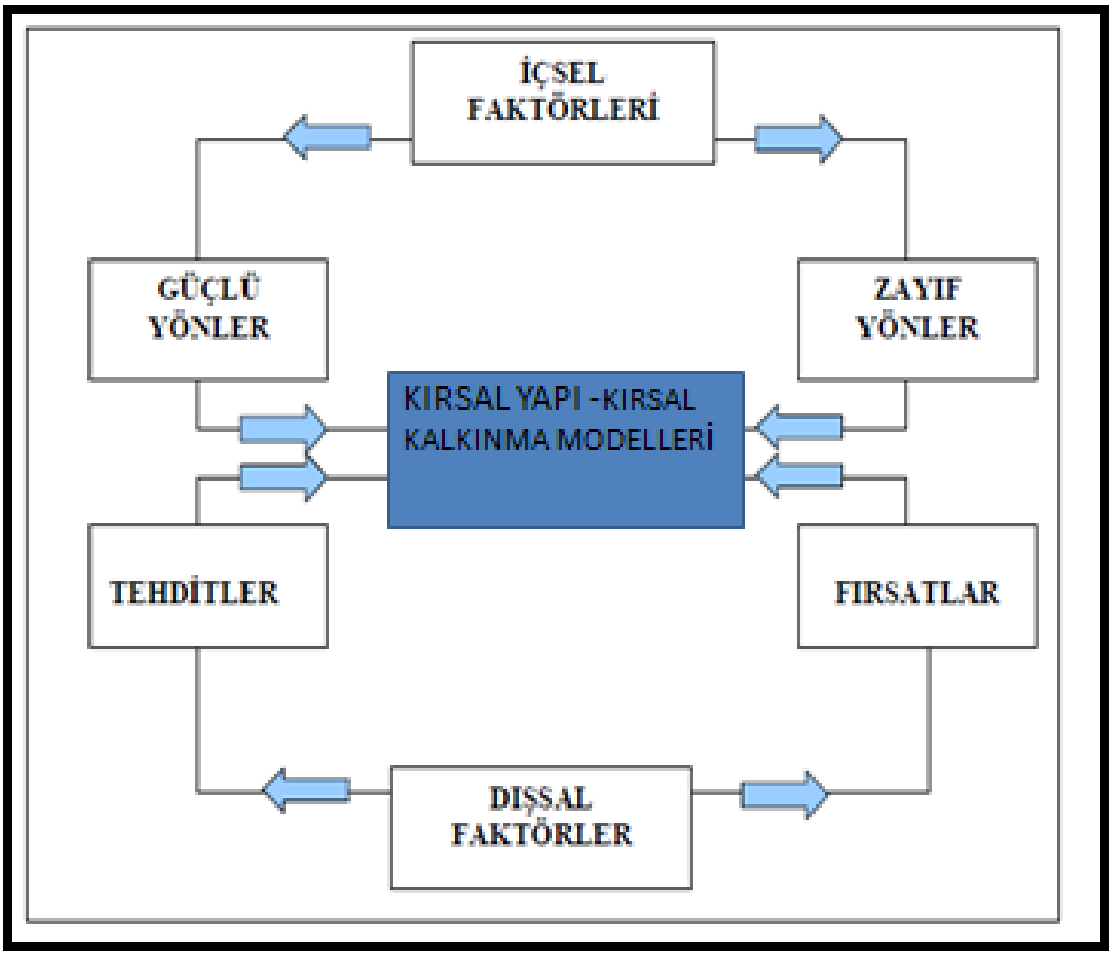
İkinci Aşama; ön bilgilenme sonunda belirlenen tez konusu kapsamında, literatür taraması ve kaynak araştırması yapılarak, kaynakların konu–kapsam, uzmanlık alanı ve yöntem bakımından sınıflandırılmasını, farklı disiplinlerde sektörel çözümlemelere yönelik kullanılan yöntem ve tekniklerin kırsal alanlara yönelik üretilecek model kapsamında uygulanabilirlik ve kullanılabilirlik analizinin yapılmasını içermektedir.

Üçüncü Aşama; **Analiz–Çözümleme** başlığı altında, yerinde tespit–alan çalışmaları, gözlem çalışmaları, istatistiki verilerin analizi, SWOT–PEST analizi gibi bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri eşliğinde örneklem alan ve belirlenen yöntem bağlamında (küme analizi) çevresel, mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik ve kurumsal–yönetimsel altyapının kapsam ve içeriğinin tanımlanmasından oluşmaktadır.

Bu aşamada yer alan yerinde tespit–alan çalışmaları ve gözlem çalışmaları, yazarın yüksek lisans tezi sonuçlarını, yüksek lisans ve doktora programları eğitiminden ve 13 il, 109 adet köyü kapsayan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndaki 9 yıllık saha çalışmalarında elde edilen tecrübeleri içermektedir.

SWOT Analizi; bir kurum veya kuruluşun ve bulunduğu çevrenin değerlendirilmesinde kullanılan bir planlama ve organizasyon aracı olarak tanımlanabilir (Anonim, 2015a). İlk olarak 1970'li yıllarda iş yönetimi amacıyla kullanılmaya başlanan SWOT analizi, ileriki yıllarda farklı uygulama alanları için de bir analiz ve planlama aracı olarak ele alınmıştır. SWOT, güçlü yönler (Strengths), zayıf yönler (Weaknesses), olanaklar (Opportunities) ve tehdit–riskler (Threats) kelimelerinin baş harflerini içeren bir kısaltmadır. Temelde mevcut yapılara ait bu dört parametrenin irdelenerek analiz edilmesi ilkesine sahip olan bu yöntemle, hem niceliksel hem de niteliksel özelliklere ilişkin analizler yapılabilmekte ve yapılan analizler sonucunda oluşturulan SWOT matrisinin irdelenmesi ile de mevcut programa ilişkin stratejik bir görüş oluşturulabilmektedir. Niteliksel SWOT analizinin en önemli ve temel amacı, konuya ilişkin güçlü ve zayıf yönlerle bu durumları destekleyen olanak ve tehditlerin tanımlanmasıdır (Uçar ve Doğru 2005).

SWOT analizinde kurumun kendi içindeki faktörleri **Güçlü Yönler** ve **Zayıf Yönler**, dışarıdaki faktörler ise **Fırsatlar** ve **Tehditler** olarak nitelendirilir. Bu bağlamda, SWOT analizi yapılmasının başlıca iki yararı bulunmaktadır. Birincisi, SWOT analizi yapılarak organizasyonun mevcut durumu tespit edilerek, güçlü ve zayıf yönler ile organizasyonun karşı karşıya bulunduğu fırsatlar ve tehdit unsurları belirlenmeye çalışılır. Bu anlamda SWOT bir "mevcut durum" analizidir. İkincisi ise, SWOT analizi ile organizasyonun gelecekteki durumunun ne olacağının tespit ve tahmin edilmesidir (Alcan, 2015). Bu anlamda SWOT Analizini bir "gelecek durum" çözümleme aracı olarak değerlendirmek mümkündür **(Şekil 1.1).**

Şekil 1.1. SWOT Analizi
Kaynak: *Çelik, 2006: 170'den yararlanılarak oluşturulmuştur.*

PEST Analizi ise; politik/hukuki, ekonomik, sosyal/kültürel ve teknolojik faktörlerin incelenerek, önemli ve hemen harekete geçilmesi gerekenleri tespit etmek ve bu faktörlerin, olumlu veya olumsuz yönleri ile kimleri etkilediğini ortaya koymak için yapılan bir analizdir (Oktay 2005).

Çalışmanın bu aşamasında güçlü yönler ve olanakları ile zayıf yönler ve tehditleri içeren SWOT analizi ile politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik özelliklerin yer aldığı PEST analizi birleştirilmiştir. Bu bağlamda, ekolojik/çevresel, yönetimsel–kurumsal-politik, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, mekansal/fiziksel yapıya ilişkin güçlü ve zayıf yönlerin, olanaklar ve tehditlere ilişkin bütünleşik sentez niteliğindeki çözümlemeler yapılmıştır.

Dördüncü Aşama, **Sentez–Yorumlama** başlığı kapsamında analiz sürecinde elde edilen verilerin ayrıntıda yorumlanarak, sorun–potansiyel–dinamiklerin, gelişme olanak ve koşulları gözönüne alınarak çözüme yönelik somutlaştırılma çalışmalarını

içermektedir. Buna göre elde edilen veriler Köy Kümesi bağlamında ayrıntıda yorumlanmaktadır.

Beşinci Aşama; Köy Kümesi Modelinin, kurumsal–yönetimsel düzeydeki aktör ve katılımcıları ile mekânsal–işlevsel, ekonomik-finansal nitelik ve işleyişine yönelik çerçevenin tanımlanmasıdır. Bu tanımlama, sektörel düzeydeki uzmanlaşma ya da kümelenmeye dayalı olarak köy kümesini tanımlayacak yerleşmelerin biraraya getirildiği kalkınma modelini belirlemektedir.

Çalışmanın Hipotezi

Kırsal kalkınma çalışmalarında köylerin örgütlü olarak bir araya gelip, kalkınma çalışmalarını birlikte gerçekleştirmesi; kalkınma hedefine daha kolay ulaşılmasını sağlamaktadır. Her köyün veya her çiftçinin bireysel olarak kalkınması daha zorken, kalkınma çalışmalarında köylerin/çiftçilerin örgütlenmeleri ve ortak hareket etmeleri düşük maliyetle kalkınmalarını sağlamaktadır.

Çalışmanın Varsayımları/Ön kabulleri

Tez çalışmasında büyükşehir sınırları içerisinde yer alan **6360** sayılı **Kanun** öncesinde köy statüsünde olup bu kanunla yönetsel yapısı değiştirilerek mahalle olan yerleşmeler köy olarak kabul edilmektedir. **Miras Kanunu** kapsamında yapılan düzenlemelerle arazilerin üçüncü şahıslara satışlarına getirilen sınırlamalar, büyük arazi sahipliliğini ve büyük tarım işletmelerini desteklemekte yanısıra köyleri ve çiftçileri örgütlenmeye yönlendireceği ve çiftçilerin arasında ortak hareket etmeyi teşvik edeceği kabul edilmektedir.

1.4. Kırsal Kalkınma Modeli İçin Kullanılabilecek Kaynaklar

Kırsal kalkınma modeli için kullanılabilecek kaynaklar; **Doktora Tez Çalışmaları**, **Kitaplar ve Makaleler**, **Yurtiçi Kurumsal Çalışmalar** (kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan araştırma projeleri, uzmanlık tezleri, rapor, envanter vb. çalışmalar) ile **Yurt Dışı Araştırmalar** (kitap, makale, rapor, araştırma projesi, vb.) olmak üzere hazırlanan beş (5) Çizelge eşliğinde incelenmiştir. Bu incelemede; ***kırsal alan***, ***köy, kırsal kalkınma ve kümelenme*** anahtar terimleri kullanılarak Yükseköğretim

Kurumu Ulusal Tez Veri Tabanı, Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu Kütüphaneleri, ULAKBİM Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (CABİM) Veri Tabanı ile Selçuk Üniversitesi Abone Ulusal–Uluslararası Veri Tabanları ile Google Akademik ve Directory of Open Access Journals (DOAJ) gibi Açık Erişim Online Veri Tabanları üzerinden yapılan sorgulamalar esas alınmıştır.

Kırsal kalkınma, kırsal alan ve ***kümelenme*** anahtar kelimeleri bağlamında gerçekleştirilen **Doktora Tez Çalışmaları** anabilim dallarına göre sorgulandığında; ***Şehir ve Bölge Planlama***, ***Mimarlık***, ***Peyzaj Mimarlığı***, ***Tarım Ekonomisi***, ***Sosyoloji***, ***Kamu Yönetimi***, ***İşletme*** ve ***İktisat*** olmak üzere toplam 8 (sekiz) farklı disiplinde çalışmaların olduğu anlaşılmaktadır **(Çizelge 1.2)**.

Disiplinler bağlamında bir sınıflandırma yapılırsa, **Şehir ve Bölge Planlama** alanında toplam 4 (dört) adet doktora tez çalışmasının, *yönetişim*, *kırsal planlama*, *tarım politikaları* ve *sosyal sermaye* alanlarında, **Mimarlık** alanında ise 1 (bir) adet doktora tez çalışmasının ise kırsal yerleşmelere ilişkin *fiziki planlanma–mimari tasarım* konusu üzerine yapıldığı görülmektedir. **Peyzaj Mimarlığı** alanında yapılan 2 (iki) adet doktora tez çalışmasında ise kırsal alanda *peyzajın korunması* ve *kırsal turizm* konuları ele alınmıştır. **Tarım Ekonomisi** alanında tamamlanan toplam 6 (altı) adet doktora tez çalışmasında *kalkınma uygulamaları, kalkınma potansiyelinin tespiti*, *köy–kent kırsal kalkınma modeli*, *kırsal sanayi* ve *kırsal–tarımsal kalkınmada kümelenme* konularının ele alındığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 1.2. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Türkiye'de Yapılan Doktora Tezleri

Tez Adı	Uzmanlık Alanı	Konu–kapsam	Yöntem
Yönetişimin Türkiye'de kırsal kalkınma çerçevesinde eleştirel bir değerlendirmesi	**Şehir ve Bölge Planlama**	Kırsal kalkınma çalışmalarında yönetişim kavramı	Literatür taraması Kuramsal–Kavramsal karşılaştırma
Türkiye'de kırsal planlama politikalarının geliştirilmesi		Planlama politikaları bağlamında kırsal planlama model önerisi	Literatür taraması– SWOT Analizi
1980 sonrası tarım politikalarının kırsal alandaki yapısal dönüşüm üzerine etkileri: Aydın-Dalama örneği		Tarımsal politikaların kırsal alana olan etkilerinin değerlendirilmesi	İstatistiki Veri Karşılaştırması
Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan örneği		Kırsal alandaki sosyal sermayenin incelenmesi	Anket
Konya Ovası kırsal yerleşmelerinde planlamaya ilişkin bir yöntem araştırması	**Mimarlık**	Kırsal Mimari ve Korunması	Analitik Araştırma– Tespit–Gözlem
Peyzaj değerlerinin korunmasına yönelik kırsal kalkınma modeli üzerine bir araştırma: Seben ilçesi (Bolu) Alpağut Köyü örneği	**Peyzaj Mimarlığı**	Kalkınmayı sağlayıcı unsurların tespit edilmesi, peyzajın korunması	Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği Analitik Hiyerarşi Süreci
Safranbolu Yörükköyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi		Peyzaj potansiyelinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi	Literatür Taraması– Anket
Kırsal kalkınma planlaması; Bursa ili Keles ilçesi örneği	**Tarım Ekonomisi**	Sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayıcı kırsal kalkınma projelerinin hazırlanması	Anket
Kırsal kalkınma çalışmalarında (TKV) Türkiye Kalkınma Vakfı'nın yeri ve işlevi (bu kuruluşun Uzunyayla uygulaması)		STK'larca uygulanan kırsal kalkınma çalışmalarının değerlendirilmesi	Anket
Bala ilçesi Tohumlar, Kömürcü ve Evciler köylerinde kırsal kalkınma potansiyelinin tespiti üzerine bir araştırma		Kalkınmayı sağlayıcı unsurların tespit edilmesi	Anket–Ki Kare– Korelasyon Analizi SWOT Analizi
Türkiye'de kırsal kalkınma modeli olarak köykentler ve köykentlerde tarımsal işletmelerin sosyal ve ekonomik analizi		Köykent kırsal kalkınma modelinin değerlendirilmesi	Literatür Taraması– Anket Cluster analizi– SWOT analizi
Türkiye'de Kırsal Nüfusun Kalkındırılmasında Kırsal Sanayinin Yeri ve İşlevi (Huğlu Örneği)		Kırsal Sanayi bağlamında yerel örgütlenmenin kırsal kalkınmaya etkisinin değerlendirilmesi	Anket
Kümelenme ve Türkiye'de kırsal ve tarımsal kalkınma açısından uygulanabilirliği		Kırsal ve tarımsal Kalkınma açısından kümelenmenin uygulanabilirliği	Literatür Taraması– Anket SWOT analizi
Karacadağ yöresinde TKV tarafından uygulanmış kırsal kalkınma projelerinin yöre halkı ve kalkınmışlığı üzerine sosyal etkileri	**Sosyoloji**	Sivil Toplum Kuruluşları tarafından uygulanan kırsal kalkınma çalışmaları ve sosyal etkiler	Literatür Taraması– Anket
Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Köy Politikaları (1950-2000)	**Kamu Yönetimi**	Kırsala yönelik uygulanan politikaların değerlendirilmesi	Literatür Taraması
Türkiye'de kent-kır karşıtlığı		Kentsel ve kırsal sorunların temel nedenleri bağlamında kır–kent karşıtlığının irdelenmesi	Kavramsal Tartışma– Anket–Mülakat
Türkiye'de Kırsal Yoksulluk ve Anamas Örneği		Kırsal yoksulluk ve nedenlerinin tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi	Anket–Mülakat
Türkiye'de Kırsal Alan Yönetimi		Türkiye'de, 2000'li yıllar sonrası, kırsal alan yönetiminde ve kırsal kalkınma politikasında yaşanan değişim ve sebepleri	Literatür Taraması
Çok boyutlu ölçekleme analizi ve uyum analiziyle gayrisafi yurtiçi hâsıla değerlerine göre Türkiye'deki coğrafi bölgelerin kümelenmesi (1975-2000)	**İşletme**	Coğrafi bölgelere göre sektörel çeşitlilik ve sektörel yoğunlaşmanın tespiti	Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Uyum Analizi
Kümelenme ve sektörel bağlantıları açısından Isparta ili orman ürünleri endüstrisinin değerlendirilmesi	**İktisat**	Orman ürünleri endüstrisinin kümelenmesi, stratejik ilişkileri ve rekabet gücünün incelenmesi	Literatür Taraması– Cluster Analizi

Kaynak: *Bu Çizelge Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Veri Tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.*

Sosyoloji alanında yapılan 1 (bir) adet tez çalışmasında ise kırsal kalkınmanın hedef kitle üzerindeki *sosyal etkileri* incelenmiştir. **Kamu Yönetimi** alanında yapılan toplam 4 (dört) adet doktora tez çalışmasında ise *köye yönelik politikalar,* yönetişim, *kent–kır karşıtlığı* ve *kırsal yoksulluk* konuları ele alınmıştır. **İşletme ve İktisat** alanlarında toplam 2 (iki) adet doktora tez çalışması yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan **İşletme** alanında yapılan çalışmada, c*oğrafi bölgelere göre kırsal alanda sektörel çeşitlilik* ve *sektörel yoğunlaşma* konusu incelenirken, **İktisat** alanında *orman endüstrisinde kümelenme bağlantıları bağlamında sektörel stratejik ilişkiler* ve *rekabet gücü* incelenmiştir.

Tez çalışmaları içerik–konu açısından irdelenirse; kavramsal çerçeveden, kalkınma politikalarına, tarihsel geçmişten bugüne uzanan süreçte entegre kırsal kalkınma projeleri, köy–kent gibi model ve uygulama arayışlarından, kırsal alanların fiziksel, sosyal–kültürel, ekonomik ve ekolojik özelliklerine, yönetimsel–kurumsal sorunlara, kır ve kent arası farklılıklara, kırsal kalkınma çalışmalarının hedef kitle üzerindeki etkilerine dek uzanan geniş bir perspektif sunduğu belirlenmiştir.

Türkiye'de ***kırsal alan***, ***köy***, ***kırsal kalkınma*** ve ***kümelenme*** anahtar kelimeleri temel alınarak yapılan ulusal düzeyde **Kitap–Makale-Bildiri** sorgulamalarında; 5 (beş) adet kitap, 6 (altı) adet makale ve 1 (bir) adet bildiri olmak üzere toplam 12 (on iki) adet çalışma belirlenmiştir. Bu çalışmalar, ağırlıklı olarak ***"kırsal kalkınmanın kavramsal ve tarihsel temelleri", "kırsal kalkınma politikaları ve çalışmaları"*** **ile köy-kent kalkınma modeli** üzerine odaklanmıştır **(Çizelge 1.3)**.

Çizelge 1.3. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Türkiye'de Yayınlanan Kitap, Makale ve Bildiriler

Çalışma Künyesi	Türü	İçerik	Konusu
Örnek, A. (2007). *Kırsal Kalkınma El Kitabı*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayınları, İstanbul.	**Kitap**	AB'nin kırsal kalkınma anlayışı, Türkiye'nin kırsal kalkınma deneyimleri, kurum ve kişilerin kırsal kalkınma konusundaki görüş–öneriler	Kırsal kalkınma
Bakırcı, M. (2007). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma*, Nobel Yayınları, Ankara.	**Kitap**	Türkiye'deki kırsal kalkınma tecrübesini Cumhuriyet döneminden Avrupa Birliği etkileşim dönemine kadar incelemekte ve ülkemiz için kırsal kalkınma modeli önerisi.	Kırsal kalkınma çalışmaları
Akşit, B. (2006). *Köy, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hane Halkı/Aile Araştırmaları*, Eraydın, A. (Ed.) Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış içinde, 123–163, Dost Yayınları, Ankara.	**Kitap**	Köy, kırsal kalkınma ve kırsal hane halkı/aile alanında Türkiye'de Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan araştırma ve yayınları gözden geçirmektedir. Çalışmada kırsal alanda yaşanan değişim Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar olan zaman aralığını dönemler halinde irdeleme	Kırsal yapının tarihsel süreçte değişimi
Günaydın, G. (2001). *Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzenine Yönelik Planlama Yaklaşımları*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, 14–36.	**Kitap**	Türkiye'nin kırsal kesiminin ekonomik durumunu ve uygulanan kırsal gelişme politikaları	Kırsal yapı ve kırsal politikaları
Yurttaş, Z., Yavuz, F. ve Atsan, T. (2007). *Kırsal Sosyoloji*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Erzurum.	**Kitap**	Türkiye'de kırsal sosyolojinin gelişim süreci, kırsal alanda sosyal yapı ve değişimi, kırsal yerleşme düzeni, Türkiye'de yapılan köy araştırmalarını incelemekte ve monografi türleri	Kırsal yapının sosyal analizi
Çolakoğlu, E. (2007). "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy- Kent Projesi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (6), 187–202.	**Makale**	Köy–Kent Modeli bağlamında sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak oluşturulan köy kümeleri, küme içi köyler arasında işbirliği ve uyum, temel hizmet sunumu, yerleşme düzeni.	Kırsal kalkınmada Köy-kent modeli
Erdönmez, C. (2005). "Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlenmesi", *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 2005/2, 35–51.	**Makale**	2000–2003 yılları arasında Ordu İli Mesudiye İlçesinde uygulanmış olan köy–kent projesinin olumlu ve olumsuz yanları ile birlikte analizi, projelendirme ve uygulama aşamasına ilişkin gözlem ve tespitler eşlinde yetersizlikler.	Kırsal kalkınmada Köy-kent modeli
Eres, Z. ve Akın, N. (2010). "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", *İTÜ Mimarlık-Planlama-Tasarım Dergisi*, 9 (1), 79–90	**Makale**	18. yüzyıl Osmanlı iskân siyaseti bağlamında Batılılaşma–çağdaşlaşma yaklaşımlarının kırsal alanlardaki, fiziksel ve sosyal etkileri, Osmanlı'dan Cumhuriyete planlı kırsal yerleşmeler, köy kurma faaliyetlerine fikirsel miras bakımından Osmanlı etkisi–katkısı	Devlet eliyle kurulan kırsal yerleşmeler
Kayıkcı, S. (2005). "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar", *Türk İdare Dergisi*, 448, 1–22.	**Makale**	Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar, köye ve köylüye yönelik politikalar ve uygulama çalışmalarını tarihsel dönemler halinde sorunlar eşliğinde irdeleme	Kırsal politikalar
Eminağaoğlu Z. ve Çevik S. (2006). "Doğa-Kırsal Yerleşme Birliktelikleri", *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1), 28-40.	**Makale**	Kırsal peyzajın önemli öğelerinden olan kırsal yerleşmelerin doğa ile birliktelikleri, yeşilin; gerek doku düzeyinde gerekse mekân öğesi olarak konut ve yakın çevresindeki kullanımları çizim ve fotoğraflarla örneklendirme	Kırsal yerleşmeler ile peyzajın ilişkisi
Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2005). "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi", *Planlama Dergisi*, 2005/2, 72–81.	**Makale**	Fiziksel planlama bağlamında yapılaşmış çevreye ilişkin politika ve ilkeler, tasarım ve planlama çalışmaları, kırsal yerleşmeler doğal çevresi, sosyo-kültürel yapısı, coğrafi ilişkileri ile bir bütün olarak değerlendirilmesi ve bölgesel ölçek vurgusu	Kırsal alan planlaması
Giray, F. H., Akın, A. ve Gün, S. (2004). "Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler", *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi (16–18 Eylül 2004)*, Tokat.	**Bildiri**	Kırsal kalkınmanın kavramsal olarak yıllar itibariyle geçirdiği değişim.	Kırsal kalkınma kavramı

Kaynak: *Bu Çizelge ULAKBİM, Selçuk Üniversitesi, Google Akademik Veri Tabanları kullanılarak hazırlanmıştır.*

Kırsal kalkınma, kırsal alan ve ***kümelenme*** anahtar kelimeleri bağlamında gerçekleştirilen **Kurumsal Çalışmalar** irdelenirse; 3 (üç) adet Uzmanlık Tezi, 5 (beş) adet Araştırma Projesi, diğer 3 (üç) adet çalışmanın ise Envanter, Rapor ve Ulusal Kalkınma Planı bağlamında hazırlanan Strateji Belgesi olmak üzere toplam 11 (on bir) adet çalışma bulunduğu görülür.

Bu çalışmalardan Araştırma Projeleri (5) ayrıntıda irdelenirse, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (1) Devlet Planlama Teşkilatı (1), TÜBİTAK (1), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü (1) ve Selçuk Üniversitesi (1) olmak üzere devlet destekli kurumsal akademik–bilimsel çalışmalara ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.

Kırsal kalkınma, kırsal alan ve ***kümelenme*** anahtar kelimeleri bağlamında incelenen Yurtdışı çalışmalarda; kırsal kalkınmanın kavramsal değişimi, kalkınma ve gelişme kavramları arasındaki farklılıklar, kırsal kalkınma faaliyetleri, bütünleşik kırsal kalkınma yaklaşımı, kırsal alanların gelişmesinde kümelenme yaklaşımı, bölgesel kalkınma, kırsal sanayi alanlarında çalışmalar, rekabetçilik kavramı, az gelişmiş ülkelerdeki kırsal kalkınma çalışmaları, kırsal turizm, küme hayat döngüsü, küme analizi konularının çalışıldığı görülmektedir.

Bu çalışmalardan 1 (bir) adedi kitap, 12 (on iki) adedi makale, 7 (on iki) adedi araştırma projesi, 1 (bir) adedi bildiri ve 2 (iki) adedi bilimsel rapor niteliğinde olup tez çalışmasının dayandığı küme analizi yöntemi açısından bakılırsa, kalkınma sürecine küme analizi yoluyla üretilen çözümler bakımından aydınlatıcı bilgiler sunduğu söylenebilir **(Çizelge 1.5).**

Çizelge 1.4. Kırsal Alan, Köy, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Yurtiçi Kurumsal Çalışmalar

Çalışma Künyesi	Türü	**İçerik**	**Konusu**
Alsaç, F. (2010). Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi, Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.	Uzmanlık Tezi	Kümelenme kavramının konusunda literatür özeti, bölgesel gelişme politikaları kapsamında kümelenme kavramı, kümelenme modelleri ve farklı ülke uygulamaları, Türkiye'de kümelenme kavramı, Türkiye'de kümelenme oluşumlarının desteklenmesi gerekliliğine ve bölgesel düzeyde kalkınma ajanslarının bu konuda neler yapabileceğine yönelik model önerisi	Kümelenme
Acartürk, Ş. (1983), Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri ve Bir Örneği Çorum–Çankırı Projesi, Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.	Uzmanlık Tezi	Kırsal kesimin temel özelliklerinden birincisinin yerleşme birimlerinin dağınık ve küçük olması, diğerinin ise gelir kaynağının büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomi olarak belirtir. Gelir kaynağı olarak tarımın geliştirilerek, kırsal alanlara sunulan hizmetlerin yeterli seviyeye ulaştırılmasının kırsal kalkınma önde gelen husus olduğunu vurgular.	Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı
Doğanay, F. (1993). Kırsal Kalkınma, Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.	Uzmanlık Tezi	Türkiye'deki kırsal yapının mevcut durumunu ortaya koyarak kırsal kalkınma için uygulanan projeler hakkında bilgi vermektedir.	Kırsal Kalkınma Uygulamaları
Anonim (2006a). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013), DPT Yayınları, Ankara.	Strateji Belgesi	Ulusal Kırsal Kalkınma Planı bağlamında kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturma, ulusal–uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanması için perspektif sunmakta, kırsal kalkınma için ekonomik, sosyal, mekânsal ve fiziksel boyutlu stratejik amaç ve öncelikler belirlenmiştir.	Kırsal Kalkınma Stratejileri
Asan A., Can M. ve Fazlıoğlu A. (2012). Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, Ankara.	Araştırma Projesi	Kırsal alanda kadınların yaşadıkları sorunlara ve sosyal hayatta üstlenilen rollere değinmektedir. Çalışmanın sonunda kadınların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan örnek çalışmalara ve kadınların bu faaliyetlerle ilgili görüşlerine yer verilmektedir.	Kırsal toplumda kadınlar
Çınar, K. (1990b). "Ova Köylerinde Kalkınma Aracı Olarak Mekan Planlaması", SÜAF Araştırma Projesi, No: Mİ 88/027 Konya.	Araştırma Projesi	Konya Ovası örneğinde kırsal kalkınma hedefine ulaşmada mekânsal planlamanın önem ve gerekliliği araştırılmaktadır.	Kırsal Mekân Planlama
Elvan, L., Sorguç N., Kazancık L. B. ve Öztürk A. (2005). Bölgesel Gelişme ve Sektör–Bölge Yığınlaşmaları, DPT Yayınları, Ankara.	Araştırma Projesi	Ülkemizdeki tarım ve sanayi sektöründeki uzmanlaşma ve yerelleşmenin boyutlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ülke geneli ve 26 düzey 2 bölgesi için tarım sektörü alt sektörler bazında analiz edilmekte, alt sektörler itibariyle bölgesel yığınlaşmalar ve çeşitlilik tespit edilerek potansiyel arz eden bölgeler ortaya konulmaya çalışılmakta, bölgelerin tarım ve imalat sanayindeki yapıları ortaya konulmaya çalışılmaktadır	Bölgesel Yığınlaşma
Anonim (2009). Kırsal Alan Planlaması, TAU Yayınları, Ankara.	Araştırma Projesi	Kırsal alan ve kırsal kalkınma tanımlarından yola çıkarak ülkemizde kırsal alanların sorunlarına değinmekte, yasal düzenlemeler eşliğinde coğrafi bölgelere göre kırsal alan planlaması yaklaşımları tartışılmaktadır..	Kırsal alan planlaması
Öğdül, H. G., Uluçay, H. ve Öngel, S. (2007). Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri, TÜBİTAK Araştırma Projesi, Ankara.	Araştırma Projesi	Kır–kent tanımları, yeni yaklaşımlar, kentsel bölgeler içindeki kırsal alanların ayrıntılı olarak tanımlanması, kır ve kent tanımları üzerine yapılan güncel tartışmalar ışığında ülkemizde kır ve kentin iç potansiyelleri/yapısal koşulları ve para–mal–insan akışları, ülkesel ölçekte gelişmiş kentsel bölgeler içinde kırsal alanların analizi	Kır– Kent Etkileşimi
Anonim (2002). 1997 Yılı Köy Envanteri, DİE Yayınları, Ankara.	Envanter	81 ildeki köylere ilişkin genel durum, tarımsal yapı ve ekonomik durum, altyapı ve çevre, sosyal durum ana konularında araştırma sonuçları yer almaktadır.	Fiziksel, Sosyal Ve Ekonomik Yapı
Anonim (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara.	Rapor	Türkiye'nin genel kırsal yapısı hakkında bilgi vermekte, dünyada uygulanan kırsal kalkınma yaklaşımları ve örnek uygulamalara değinmektedir. Ülkemiz için kırsal kalkınma stratejileri belirlenmekte ve bunları uygulamaya yönelik kurumsal ve yasal düzenlemeler ile mali kaynaklar önerilmektedir	Kırsal Kalkınma Stratejileri

Kaynak: *Bu Çizelge ULAKBİM, Kalkınma Bakanlığı, Selçuk Üniversitesi, Google Akademik Veri Tabanları kullanılarak hazırlanmıştır.*

Çizelge 1.5. Kırsal Alan, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Yurtdışı Çalışmalar

Çalışma Künyesi	Tür	İçerik	Konusu
Sölvell, Ö., (2008). *Clusters Balancing Evolutionary and Constructive Forces*, Ivory Tower Publishing, First edition, October 2008, Stockholm, Sweden.	Kitap	Kümeleri ortaya çıkaran sebep ve unsurlar, kümelerin hayat döngüsü içinde yaşadığı değişim	Küme hayat döngüsü
Ellis, F. ve Biggs, S. (2001). "Evolving Themes in Rural Development 1950s–2000s", *Development Policy Review* 19 (4), 439-442.	Makale	Kırsal kalkınmanın kavramsal olarak yıllar itibariyle geçirdiği değişim	Kırsal kalkınma kavramı
Sen, A. (1983). "Development: Which Way Now?", *The Economic Journal* 93 (372), 745–762.	Makale	Ekonomik kalkınma ve yaşam kalitesinin iyileşmesi arasındaki hız farkını ülke verileriyle açıklamakta, kalkınma ve gelişme arasındaki farklar	Kalkınma ve gelişme kavramları
Pesonen, J. A., (2014). "Testing Segment Stability: Insights from a Rural Tourism Study", *Journal of Travel and Tourism Marketing* 31(6), 697-711.	Makale	Kırsal turizm faaliyetlerinin turist özelliklerine göre tanımlanması	Kırsal turizm
Fauzi, M. A., Indrawan, R. D., Dewi, F. R., Kartika, L., Slamet, A. S. ve Firmansjah S., (2012). "Strategıes For Developıng Sustaınable and Competıtıve Cluster For Shrımp Industry", *Journal Manajemen and Agribisnis* 9, 89-99.	Makale	Karides sanayisi örneği üzerinden sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçi kümelerin oluşturulması için stratejiler oluşturulması	Sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçi küme
Porter M. E., (2003). "The Economic Performance of Regions", *Regional Studies* 37, 549–578.	Makale	Bölgesel ekonomik kalkınmada kümelenmenin etkisi	Bölgesel kalkınma
Das, R. ve Das, A. K. (2011). "Industrial Cluster: An Approach For Rural Development in North East India", *International Journal of Trade, Economics and Finance* 2(2), 161-165.	Makale	Kırsal alanların ekonomik gelişmesi ve sanayinin geliştirilmesi için kümelenmenin sunduğu faydalar, yerel kaynakların ve geleneksel bilgi birikiminin kullanılabilirliği, sanayi kümelenmesi ile kırsal alanların kalkınma çalışmalarının ilişkisi	Kırsal kalkınma Sanayi kümeleri
Gibbs R. M. and Bernat, G. A. (1997). "Rural Industry Clusters Raise Local Earnings", *Rural Development Perspectives* 12(3), 18-25.	Makale	Kırsal ekonomik kalkınma için sanayi kümeleri analizi	Kırsal sanayi Kümelenme
Khuntonthong, P., Chakpitak, N., ve Neubert, G. (2013). "Analyzing the Micro Economic Environment of Agricultural Product: Applying The "Diamond" Model to a Non – Profit Organization", *Asian Journal of Agriculture and Rural Development* 3(11), 813-822.	Makale	Küçük ölçekli çiftçilerin başarısını etkileyen çevresel faktörlerin anlaşılması için elmas modelinin kullanımı	Ekonomik çevrenin analizi
Porter, M. E., (2000). "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy", *Economıc Development Quarterly* 14 (1), 15-34.	Makale	Küresel ekonomik düzende kümelerin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli unsurlar	Küresel ekonomide kümeler
Korten, D. C., (1980). "Communıty Organızatıoan and Rural Development", *Publıc Admınıstratıon Revıew* 40 (5), 480-511.	Makale	Üçüncü dünya ülkelerinde uygulanan kırsal kalkınma uygulamaları	Az gelişmiş ülkelerde kırsal kalkınma
Porter, M. E., (1990). "The Competitive Advantage of Nations", *Harvard Business Review* 68 (2), 73-93.	Makale	Kuruluş stratejilerinde ve ulusal ekonomide rekabetçilik avantajını araştırmak ve ölçmek için kalkınmada önemli başarılar gösteren uluslar üzerinde inceleme ve araştırmalar	Ekonomik alanda Rekabetçilik avantajı

Kaynak: Bu Çizelge Selçuk Üniversitesi, Google Akademik ve Directory of Open Access Journals (DOAJ) Veri Tabanları kullanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 1.5. Kırsal Alan, Kırsal Kalkınma ve Kümelenme Konularında Yurtdışı Çalışmalar (devamı)

Çalışma Künyesi	Tür	İçerik	Konusu
Delgado M., Porter, M.E. ve Stern, S. (2010). "Clusters and Entrepreneurship", *Journal of Economic Geography* 10 (4), 495-518.	Makale	Bölgesel kalkınmada kümelerin etkisi ve istatistiki çalışmalar	Kümelenme
Kostov, P. and J. Lingard (2001) "Integrated Rural Development - Do We Need a New Approach?", *71 EAAE Seminar, Ancona (28-30 June 2001)*, Italy.	Bildiri	Kırsal kalkınma projesi hazırlanma–uygulama süreçleri	Kırsal kalkınma çalışmaları
Gusztav, N., (2005), *Integrated Rural Development The Concept And Its Operation*, Macaristan Bilim Akademisi, Budapeşte.	Araştırma Projesi	Kırsal kalkınma ile ilgili kavramsal bilgiler	Kırsal kalkınma kavramı
Irshadd, H., (2009), *Clusters: A Key To Rural Prosperity*, Alberta, Kanada, http://www1.agric.gov.ab.ca/$department/deptdocs.nsf/all/csi12897/$FILE/Clusters-%20Akey-to-Rural-Prosperity.pdf	Araştırma Projesi	Kanada kümelenme çalışmaları, farklı küme türlerini, faydaları ve etkileri ile kırsal alanların sunduğu fırsatları ve barındırdığı riskler	Kümelenme
Anonymous, (1996). *Rural Cluster Development Guide*, Planning Guide No. 7, Southeastern Wisconsin Regional Planning Commission, Waukesha-Wisconsin.	Araştırma Projesi	Çeşitli bölgelerde uygulanabilir kümelenme girişimleri hakkında kuramsal bilgi	Kümelenme
Munnich, L. W., Schrock G. ve Cook K., 2002, *Rural Knowledge Clusters: The Challenge Of Rural Economıc Prosperıty*, Reviews of Economic Development Literature and Practice No. 12.	Araştırma Projesi	Küreselleşmenin firmalar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, kırsal alanların ekonomik gelişme alanındaki yapısal sorunları ve küreselleşmeden kaynaklanan sorunlar, kırsal alanların kalkınma aracı kırsal sanayi model önerisi	Kırsal ekonomi
Beddig, C., (2008). *Cluster Development Policy rooted in the Collective Efficiency Approach: An Effective Poverty Alleviation Tool in the Indian Handloom Sector?*, The Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva.	Araştırma Projesi	Hindistan dokumacılık kümeleri ve kümelerin kalkındırılmasına yönelik üretimi iyileştirme ve istihdama yönelik makro-ekonomik ve politik müdahaleler	Hindistan dokumacılık sektöründe yer alan işletmelerin geliştirilmesi
Delgado, M., Porter, M. E. ve Stern, S., (2012). *Clusters, Convergence, and Economıc Performance*, Natıonal Bureau of Economıc Research, Nber Workıng Paper Serıes, Working Paper 18250, Cambridge.	Araştırma Projesi	İstihdam, maaş, yenilikçilik ve mesleki üretkenlikteki artışın bölgelerin-kümelerin ekonomik performansını ve diğer bölge-kümeleri etkileme biçimi	Sanayilerin, kümelerin ve bölgelerin ekonomik başarısı
Kronthaler, F. (2003). *A Study of the Competitiveness of Regions based on a Cluster Analysis: The Example of East Germany*, IWH-Diskussionspapiere, No 179.	Araştırma Projesi	Batı Almanya'da benzer ekonomik özelliklere sahip bölgelerin ekonomik göstergeler kullanılarak rekabetçilik düzeylerinin saptanması	Küme Analizi
Anonymous, (1988). *The Future of Rural Society*, Avrupa Komisyonu, Document COM (88) 501. Bulletin of the European Communities. Belçika.	Rapor	AB ülkelerinin kırsal kalkınma deneyimleri ve kırsal kalkınmayla ilgili farklı kuramsal yaklaşımlar	Kırsal kalkınma çalışmaları
USAID (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Kuruluşu) -Armenia (2005). *Integrated Rural Development Lessons Learned*, Yerevan, Armenia.	Rapor	Kırsal kalkınma projeleriyle ilgili tecrübeler	Kırsal kalkınma çalışmaları

Kaynak: *Bu Çizelge Selçuk Üniversitesi, Google Akademik ve Directory of Open Access Journals (DOAJ) Veri Tabanları kullanılarak hazırlanmıştır.*

1.5. Beklenen Katkı ve Yaygın Etki

Kırsal alanların; ülkemizin ulusal kalkınma perspektifi ve planlama disiplininde, analiz–sentez, neden–sonuç ilişkileri ve çözüm üretilmesi bağlamında büyük kentlere göre oldukça geride ve gölgede kaldığı söylenebilir. Tez çalışmasının, Türkiye'de kırsal kalkınma ve kırsal alan planlaması konusunda yapılan akademik–bilimsel çalışmalara kuramsal düzeyde, planlama–uygulama alanında yapılan kurumsal çalışmalara ise yöntem düzeyinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tez çalışması kapsamında Türkiye'nin kırsal yapısı tarihsel geçmiş eşliğinde fiziksel/mekânsal, sosyal–kültürel, ekonomik ve yönetimsel–kurumsal boyutlarıyla ele alınarak, kalkınma–gelişme olgusu bağlamında sorunlu alanlar ve geliştirilebilirlik olanakları ortaya konulmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin kırsal kalkınma tecrübeleri de geçmiş planlama–uygulama model ve yaklaşımları açısından neden–sonuç ilişkileri bağlamında analiz edilmektedir.

Tez çalışması; yaygın olarak sanayi sektöründe kullanılmakla birlikte, son yıllarda turizm başta olmak üzere farklı sektörlere yönelik çözümlemelerde de kullanılan kümelenme modeli/küme analizi yöntemini, kırsal kalkınma odaklı bir model önerisi olarak ele almıştır. Bu yöntemin kırsal alanlarda uygulanabilirliğinin test edilmesinin, kırsal alanlara yönelik kalkınma çabalarına farklı disiplinlerde kullanılan yöntem yaklaşımıyla çözüm üretilmek istenmesinin, kırsal kalkınma çabalarına yöntem açısından yeni bir katkı ve bakış açısı getireceği söylenebilir.

Tez kapsamında kırsal kalkınma modeli olarak önerilen köy kümesi modeli ile sektörel düzeyde benzer–ortak mal–ürün veya hizmet üreten köylerin ekonomik işbirliği–ortaklıklar bağlamında biraraya gelme ve örgütlenme potansiyelinin ortaya çıkarılması, işbölümü ve uzmanlaşma bağlamında ekonomik–finansal ve yönetimsel–kurumsal altyapının kurgulanmasıyla; kırsal alanların varolan kalkınma–gelişme sorunlarına planlama–uygulama–denetim–izleme süreçleri eşliğinde farklı ve yeni bir bakış açısı getirileceği düşünülebilir.

2. TÜRKİYE'NİN KIRSAL YAPISINA BAKIŞ

2010 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Türkiye'de toplam nüfusun **%23,70** bölümü kırsal alanlarda yaşamakta olup kırsal nüfusun genel nüfusa oranı, kentleşme sürecine bağlı olarak sürekli azalmaktadır (Anonim, 2010a: 1). Bu değer Türkiye'nin hızlı bir kentleşme sürecinde olduğuna işaret etmesi bakımından önemlidir. Ancak, kentleşme oranına koşut olarak kültürel niteliği de olan kentlileşme sürecinin aynı biçimde gerçekleşip–gerçekleşmediği tartışmalıdır. Bu noktada, son dönemlerde gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin de kent–kır oranı dengesi üzerinde etkili olduğu görülmelidir.

12.11.2012 tarih **6360** sayılı ***On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 6360 Sayılı Kanun*** ile Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan köy statüsündeki yerleşim alanları ile belde statüsündeki belediye ünitelerinin mahalle statüsü dönüştürülmesi, kır–kent nüfus oranı dengesinin 2013 yılı itibariyle **%8,70** değerine düşürmüştür (Anonim 2014a: 35).

Ancak, kır/kent oranında kentleşme lehinde görece olarak artışı ifade eden bu azalma, Büyükşehir Mevzuatı kapsamında yapılan değişiklikten kaynaklanmakta olup idari statü değişikliğine dayanmaktadır. Bu yönüyle, kentleşme oranında görece artış olmakla birlikte sosyal–kültürel ve ekonomik yaşam biçimi ile yerleşme düzeni açısından kentleşme olgusunda artışı ifade etmediği açıktır.

Ekonomik örgütlenme ya da geçim ekonomisi değerleri açısından bakılırsa; 2010 yılı hane halkı iş gücü anketlerine göre 20.000 nüfus değeri altında olan yerleşmeler kırsal alan olarak kabul edilmiştir. Aynı anket araştırması bulgularına göre toplam istihdamın **%36,00** bölümünün kırsal alanda yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu istihdam değerlerinin üretim sürecindeki dağılımı incelenirse; yaklaşık %73,9 bölümü tarımsal üretimde, **%26,10** bölümü ise tarım dışı ekonomik faaliyetlerde yoğunlaştığı görülmektedir (Anonim, 2010a: 1).

Öte yandan, 2010 yılı istihdam verilerine göre kırsal alandaki işsizlik oranı ise **%5,50** olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2010b: 1–2). 2013 yılı istihdam verilerine göre kırsal alandaki işsizlik oranı **%6,10** değerindedir. 2014 yılı itibarıyla ülke genelinde

toplam istihdam içinde Tarım sektörünün payı **% 22,30** oranındadır (Anonim, 2014a: 180; Anonim, 2014c).

Tarımsal alanlardaki istihdam potansiyelinin azalması, genç nüfusun daha iyi yaşam ve beklentiler ile kentsel alanlara göç etmesine koşut yaşlı nüfusun artmasının, devamla, piyasa ekonomisi koşulları içinde çiftçi–köylülerin artan maliyetler ile satış–pazarlama bedellerinin ters orantılı gelişmesinin, tarımsal üretim değerlerini olumsuz etkilediği açıktır.

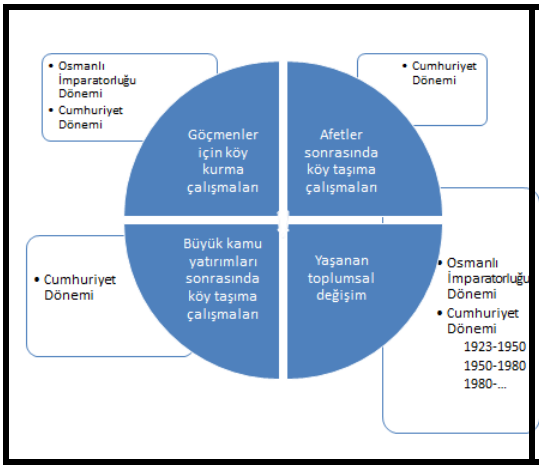
Bu kısa değerlendirmeler; Türkiye'nin varolan idari yapılanma–örgütlenme düzeni ile sanayi–hizmet sektörü ağırlıklı gerçekleşen kentleşme süreci bağlamında kırsal yapısını etkileyen ve biçimlendiren bileşenlerin ayrıntıda irdelenmesi gereğini ortaya koyması bakımından önemli görülmelidir.

Bu yönüyle, kırsal alanların kalkınma sorunlarının kuramsal temeller, yasal çerçeve, uygulama–planlama çalışmaları ve sonuçları düzeyinde çok yönlü olarak irdelenmesi, güçlü–zayıf yönler ile fırsat–tehdit oluşturan özellikler bağlamında analiz edilmesi sonucunda çözüme dair somut verilere ya da alternatif önerilere ulaşılabileceği düşünülmektedir.

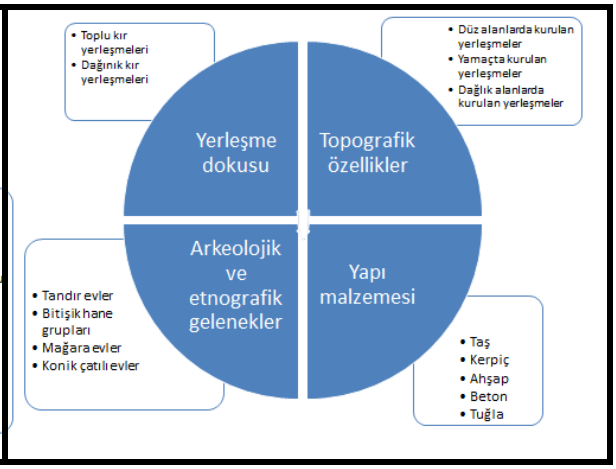
Özetlenirse, Türkiye'nin kırsal yapısı **Tarihsel Geçmiş**, **Ekolojik/Çevresel**, **Yönetimsel–Kurumsal**, **Sosyal–Kültürel**, **Ekonomik** ve **Mekânsal/Fiziksel** olmak üzere 6 (altı) temel bileşen eşliğinde ayrıntıda irdelenmesi yoluyla analiz edilebileceği düşünülmektedir **(Çizelge 2.1.)**. Bu bağlamda kırsal alanların yapısı geçmişten bugüne yaşanan süreçte farklı boyutları ile ortaya konulmasının gerek geleceğe yönelik çözüm önerileri gerekse alternatif kalkınma modellerine yönelik arayışlar açısından önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çözümlemeler ile kırsal alanlara yönelik öncelikli mekânsal ve sektörel stratejilere ilişkin ilke ve hedeflerinin belirlenmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Çizelge 2.1. Türkiye'nin Kırsal Analizi

TARİHSEL GEÇMİŞ

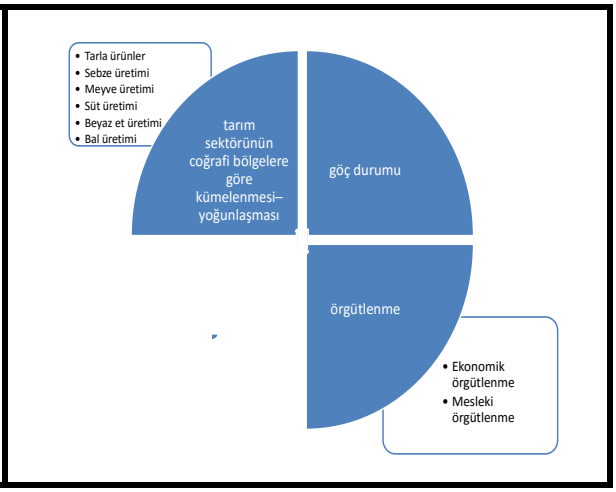
EKOLOJİK/ÇEVRESEL ALTYAPI

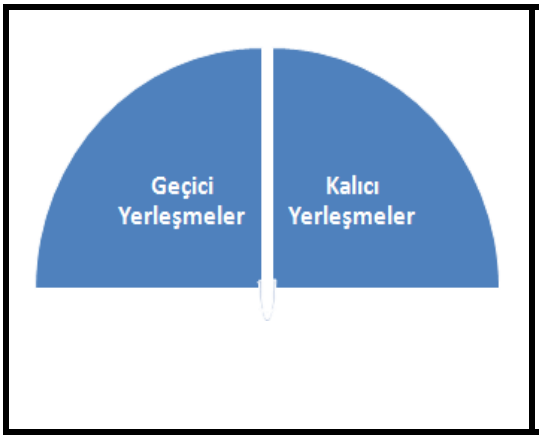
SOSYAL–KÜLTÜREL ALTYAPI

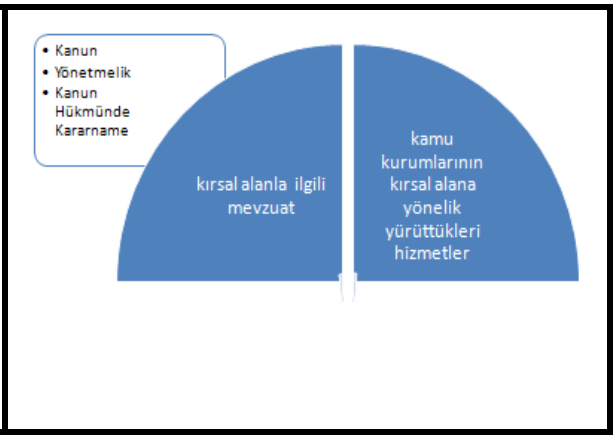
EKONOMİK ALTYAPI

MEKÂNSAL/FİZİKSEL ALTYAPI

KURUMSAL–YÖNETİMSEL ALTYAPI

Kaynak: Akci, 2015.

2.1. Kırsal Yapı Çözümlemeleri

2.1.1. Tarihsel geçmiş

Türkiye'nin kırsal yapısının tarihsel geçmişi; *göçmenler için köy kurma çalışmaları, afet sonrasında köy taşıma–kurma çalışmaları, büyük kamu yatırımları sonrasında köy taşıma–kurma çalışmaları* ve t*oplumsal değişim sonrası köy kurma çalışmaları* altında olmak üzere 4 (dört) başlık altında analiz edilebilir.

Bu çalışmalardan, göçmenler için köy kurma çalışmalarının tarihsel geçmişinin; Anadolu'nun fetih sürecinde göçebe–yarı göçebe Türkmen gruplarının askeri–dini kökene dayanan iskân politikaları bağlamında kırsal alanlarda iskan edilmesine dek uzandığını söylemek mümkündür. Anadolu–Türk yerleşim süreci irdelenirse, Anadolu Selçuklu ve devamında Osmanlı dönemlerinde göçebe–yarı göçebe Türkmen gruplarının kimi zaman terk edilmiş Bizans köylerinde ya da Bizans köylüleriyle birlikte aynı yerleşimi paylaşarak iskân edildiği kimi zaman ise Devlet tarafından örgütlenen sistemli yerleştirme politikaları kapsamında köyler kurulması yoluyla yerleştirildiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede, Türkmen grupları aile–soy kökenlerine dayalı olarak zorunlu iskân/tehcir veya vakıflar tesis ederek kamusal yapılar kurulması ve derbend tesisleri kapsamında askeri görevler verilmesi gibi çeşitli yerleştirme politikaları ile iskân edildiği anlaşılmaktadır (Barkan, 1942: 279–365; Barkan, 1953: 209–237; Orhonlu 1987; Orhonlu 1990; Halaçoğlu 1997).

İskân politikaları kapsamında, Osmanlı yönetimince kırsal alanlarda, miri arazi/hazine arazisi olgusu kapsamında sadece kullanım hakkı verilmesine–tahsis edilmesine dayanan bir toprak kullanım düzeni uygulanmıştır. Kırsal alanlarda tahrir defterleri uygulaması ile çift arazi kayıtları, hane halklarına ve vergilere ilişkin bilgiler sürekli kayıt altına alınmış, böylece köylerin boşlaması–terkedilmesi ya da tarımsal üretim biçimi denetim altında tutulmuştur. Bu toprak kullanım düzeninin on dokuzuncu yüzyıla dek Osmanlı kırsal alanlarını biçimlendirdiğini söylemek mümkündür (Akdağ, 2009).

On dokuzuncu yüzyılda mülki idare ve toprak rejiminde birtakım ıslahat ve değişiklikler olmuş, özel mülkiyet olgusunun gelişimine koşut büyük toprak sahipliliği olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir. **1864** tarihli **Vilayet Nizamnamesi** ile mahalli seçimle muhtarların getirilmesi, yerleşme hiyerarşisi içinde en alt kademe yerleşim

birimi olan köylerin idaresinde yerellik ilkesinin esas alındığına işaret sayılabilir (Anonim, 2009a: 72).

Bu süreçte, köylerdeki her türlü üretim–zanaat faaliyetleri ve iskân girişimleri köylülerin yetki–sorumluluğuna bırakılmakla birlikte özel durumlarda (Balkan ve Kafkasya göçmenlerinin iskânı gibi) mekânsal, demografik ve ekonomik yapısı Devlet tarafından öngörülen göçmen köyleri biçiminde kırsal yerleşmeler oluşturulmaya devam ettiği de görülmektedir **(Çizelge 2.2)**.

Çizelge 2.2. Osmanlı Döneminde Göçmenler için Köy Kurma Çalışmaları

Dönem/Yıl	**Hedef kitle**	**Kurulan köy**
1854–1914	Kırım–Kafkasya–Batı Sibirya Rumeli Göçmenleri	Antalya, Isparta, Niğde ve Konya kırsal alanları
	Batum Göçmenleri	Samsun, Sinop, Trabzon ve sahil köyleri
		Bandırma, Biga, İzmit, Sivas ve kırsal alanları
1877	Kafkasya–Gürcü Göçmenler	Bursa (İnegöl)–Hayriye Köyü
1877–1878	Kafkasya Göçmenleri	Adana, Ankara, Aydın, Edirne, İzmit, Kastamonu Konya, Sivas, Trabzon ve kırsal alanları
1878 sonrası	Kars–Ardahan Göçmenleri	Ankara, Elazığ, Malatya, Sivas ve kırsal alanları
1885–1886	Kafkasya Göçmenleri	Mersin–Sadiye Köyü
1898		Ankara (Haymana)– İkizce Köyü
1897	Bosna Göçmenleri	Ankara (Boşnak Mahallesi) ve kırsal alanları
	Girit Göçmenleri	Ege ve Akdeniz Bölgesi kırsal alanları
	Bulgar Göçmenleri	Bursa (Rusçuk Mahallesi) ve kırsal alanları
1897	Pomak Göçmenleri	Kırklareli (Lüleburgaz)–Eskitaşlı Köyü
1900	Giritli Göçmenleri	Bursa (Nilüfer)–Mamure (Güngören) Köyü
		Antalya (Serik)–Kadriye ve Selimiye (Side) Köyleri
1901	Girit Göçmenleri	Antalya (Aksu)–İhsaniye Köyü
		Uşak ve kırsal alanlarında
1912–1913	Balkan Göçmenleri	Trakya–Numune çiftlik ve köyler

Kaynak: *Yılmaz 1996, Eres 2008, Eres–Akın 2010 ve Hocaoğlu 2011 kullanılarak hazırlanmıştır.*

Cumhuriyet döneminden itibaren ise kırsal alanların ve genel ülke koşullarındaki sosyo–ekonomik değişikliklere dayalı olarak afetler, büyük–kapsamlı kamu yatırımları veya savaşlar–yangınlar sonucunda yeniden iskân gibi farklı öncelik ve konular üzerine odaklandığı söylenebilir. Bu süreçte yasal mevzuata ilişkin birtakım düzenlemelerin de kırsal alanların fiziksel düzenlemesini yönlendirdiği görülmektedir. Nitekim

Cumhuriyet yönetiminin savaş sürecinde önemli oranda tahrip olan kırsal alanlarının yeniden iskân edilmesi, mevcut köylerin geliştirilmesi ve üretim faaliyetlerinin canlanması için hazırladığı **1924** tarih ve **442** sayılı **Köy Kanunu** ile köylerde düzenli yapılaşmanın sağlanması için hükümler getirildiği anlaşılmaktadır.

Köy Kanunu kapsamında mekânsal, demografik ve idari açıdan "köy" tanımının yapıldığı, köylülerin sorumluluğunda olan işler ya da isteğe bağlı işler ve nasıl yapılacağı gibi konular ile köy yönetimi konularının hükme bağlandığı görülür. Bu nitelikleri ile kanun, Devletin köyler hakkında belirli bir standart–ölçü oluşturma ve denetim mekanizması kurma çabalarının ilk ürünü olarak değerlendirilebilir. Ancak, gerek dönemin mali koşul ve olanakları gerekse yetişmiş insan gücü yetersizliği nedeniyle olumlu sonuçlar elde edilememiştir. Buna rağmen, Devlet tarafından hem göçmenler hem de evi–köyü yıkılanlar için hızla iskân ve köy kurma çalışmaları yapıldığı görülmektedir (Anonim, 2009a: 72).

Köy Kanunu ile uygulanmak istenen Örnek Cumhuriyet Köyü modelini hayata geçirebilmek için Batı Anadolu'da özellikle Eskişehir–Ankara hattı üzerinde "Numune Köyler" kurulmasına karar verilmiştir (Çetin, 1999: 231-240).

Ankara–Eskişehir hattı boyunca gerçekleştirilmesi öngörülen "Numune köy" ya da "Örnek köy" uygulamaları arasında; Bulgaristan göçmenleri için Ankara batısında kurulan Ahi Mesut (Etimesgut) ve Samutlu (Temelli) köyleri ile Polatlı–Malıköy Nahiyesi yakınında kurulması planlanan köyler örnek verilebilir (Eres, 2008: 133).

"Numune köy" veya "örnek köy" olarak adlandırılan Cumhuriyet köyleri kurma çabaları kapsamında Türkiye'nin farklı bölgelerinde yeni köyler kurulmuş, terk edilen–yıkılan birtakım köyler ise yeniden iskân edilmiştir **(Çizelge 2.3)**.

Çizelge 2.3. Cumhuriyet Dönemi Numune Çiftlik–Köyleri

İl/ İlçe	**Numune Köyler–Çiftlikler**
Adana–Merkez	Madama Çiftliği
Adana–Kozan	Taylan
Adapazarı	Serdivan Köyü
Ankara	Ahi Mesut (Etimesgut), Samutlu (Temelli), Polatlı–Malıköy Nahiyesi yakınında köyler
Antalya	Çirkinoba
Balıkesir	Erdek
Bursa–Merkez	Bektaş, Demirtaş, Filader, İkizceoba, Karacaoba ve Karamanlı
Bolu–Taraklı	On altı Numune Köy
Çorum–Sungurlu	Çarşıdere
İzmir	Kıyas, Kuşçular ve Kısık
İzmit	Arslanbey, Derbent, Mihaliç, Nusretli, Pelitözü ve Yeniköy
Manisa	Çobanisa, Bozköy ve Soma civarında köyler
Mersin	Yuvanaki ve Bedros Çiftlikleri
Osmaniye–Bahçe	Hasanbeyli
Samsun	Asarağaç, Beylik, Canik, Çınarağıl, Çırağman, Ökse, Taflan ve Kurugökçe

Kaynak: *Eres 2008 kullanılarak hazırlanmıştır.*

Diğer taraftan, **1934** tarih **ve 2510** sayılı **İskân Kanunu** uygulanması kapsamında Tunceli, Erzincan, Bitlis, Siirt, Van, Bingöl, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin illerinden toplam 5.074 hane (25.831 kişi), güvenlik gerekçesi ile Batı Anadolu Bölgesi'ne nakledilerek yeniden iskâna tabi tutulmuştur. Ancak, **1947** tarih **ve 5098** sayılı **İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına, Değiştirilmesine ve Bazı Yeni Madde ve Fıkralar İlavesine Dair Kanun** ile iskâna tabi tutulanların, nakledildikleri yerde oturma–ikamet etme zorunluluğunun kaldırılması sonucu yeniden iskâna tabi tutulanların yaklaşık **%90** bölümü eski yerleşim bölgesine dönmüştür.

Devamında ise; **1948** tarih **ve 5227** sayılı **İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kaldırılmasına ve Bu Kanuna Yeniden Bazı Madde ve Fıkralar Eklenmesine Dair Olan 5098 Sayılı Kanunun Geçici 2. Maddesinin 1 Numaralı Bendinin Değiştirilmesine ve Bu Maddeye Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun** kapsamında ise; muhtaç durumda olanlara eski yerlerine dönmeleri halinde tanınmış iskân haklarının korunacağı hükmü getirilmesi, Batı Anadolu'da iskân edilen yerleşimcilerin hemen hemen tamamının Doğu Anadolu'daki eski yerleşim alanlarına dönmesi ile sonuçlanmıştır.

Sonrasında ise; **1951** tarih **ve 5826** sayılı **İskân Kanununu Tadil Eden 5098 Sayılı Kanunun 12. Maddesinin Değiştirilmesi ve Yasaklığı Kaldırılan Yerlerde 5227 Sayılı Kanunun 1. Maddesinin 4. Bendinde Zikredilen İdareten Boşaltılmış Bölgelerde Köyler Teşkili ve Halkının Yerleştirilmesi Hakkında Kanun** ile Tunceli, Van, Siirt, Bitlis, Ağrı ve Kars illerinde **"yasak bölge"** ilan edilen yerler, yerleşim–iskân için serbest bırakılırken, tapu kaydı Hazine mülkiyetine alınan taşınmazlar eski sahiplerine geri verilmiştir (Tercan, 2008: 84).

Türkiye'nin kurma çabalarının bir başka önceliği ise *büyük ve kapsamlı kamu yatırımları* kapsamında yer değiştiren veya yeniden kurulan–iskân edilen "Numune Köy" yerleşmeleri oluşturmaktadır. Bu yerleşim politikasına ilk örnek, 1965–1975 döneminde Elazığ'ın 45 km. kuzey batısında Fırat Nehri üzerinde inşa edilen Keban Barajı'nın yaklaşık 687.318 dönüm su toplama rezervuarı kapsamında tamamen ya da kısmen baraj gölü altında kalan yerleşim alanlarının yeniden iskân faaliyetleridir. Bu yerleşim yerlerinden; bucak, köy, mezra, mahalle statüsündeki 94 yerleşim yeri tamamen, dağ ve yamaçlardaki 118 iskân yeri ise kısmen baraj gölü altında kalırken, Elazığ, Tunceli, Erzincan ve Malatya illerinden ikamet yerinden edilenler ile taşınmazları zarar görenler olmak üzere yaklaşık 30.000 kişi göç etmek zorunda bırakılmıştır. Keban Baraj Projesi kapsamında gerçekleştirilen teknik–altyapı faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen nüfusun yeniden iskânı için; yardımına muhtaç kesimler tespit edilerek, borçlandırma yoluyla toprak veya konut ya da iş imkânları gibi alternatifler sunulmuştur. Sonraki dönemlerde de özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Şanlıurfa ve Adıyaman yörelerinde benzer iskân uygulamalarının gerçekleştirildiği görülmektedir (Tercan, 2008: 61–62).

Türkiye'nin köy kurma–taşıma çabalarının bir diğer önceliği de doğal afetler sonucu yer değiştiren nüfusun yeniden iskân faaliyetleri kapsamında yeniden yerleştirilmesidir. Afetlerden zarar görenleri yerleştirmek amacıyla kurulan yeni yerleşme yerleri Türkiye'de sıkça karşılaşılan örnekler arasındadır. Deprem, su baskını, heyelan–toprak kayması, kaya düşmesi–çığ tehlikesi gibi doğal afetler ile yangın–savaş gibi olaylardan etkilenen yerleşme birimlerinin yeniden yapılandırılması sürecinde yeni bir yerleşme yeri oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır.

Bu tür yerleşmelere ilk örnek, Kurtuluş Savaşı sonunda, özellikle Batı Anadolu'da Yunan istilası sürecinde İzmir başta olmak üzere önemli oranda yıkılan–yakılan ve tahrip edilen yerleşmelerin yeniden iskânı olarak söylenebilir (Arşiv Belgesi, 1922).

Bu noktada, İzmir İli, Ödemiş İlçesine bağlı Birgi Köyü önemlidir. Birgi Köyü Kurtuluş Savaşı sürecinde Yunan istila süreci sonunda ateşe verilerek, yakılmış ve önemli oranda tahrip edilmiştir (Berber, 2013). 1939 yılında ise Birgi çayının taşması sonucu yaşanan sel afeti ile büyük oranda zarar gören Birgi Köyü, sel afeti sonrası iskân edilen köy yerleşimlerine örnek olarak verilebilir. Sel baskınında büyük oranda tahrip olan köy, su baskını ya da olası sel tehditlerinden etkilenmeyecek yükseklikteki kotlarda yeniden iskân edilmiştir (Altınoluk, 2007).

Benzer süreçler, deprem sonrasında yeniden iskân edilen ya da yer değiştiren kırsal yerleşmeler için de verilebilir. Bu konudaki güncel gelişmeler, Van ve Erciş'te 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde meydana gelen depremin ardından afetzedelerin geçici ve kalıcı barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) çalışmalar gerçekleştirmiştir.

TOKİ, afetzedelerin geçici barınma sorunlarının çözümü amacıyla Van merkez köyleri için 6000 konteyner tedarik etmiştir. AFAD talebi doğrultusunda deprem konutlarına ek olarak, Erciş Tekeler Köyü'nde sel felaketinden zarar gören vatandaşlar için 153 adet konut tamamlanma aşamasında bulunmakta olup Hangediği mevkiinde 80 adet konutun yapımı tamamlanmıştır. Köylerde yapılan konutlar depreme dayanıklı olarak tasarlanmış ve 95metrekare brüt alana sahip her bir köy evinin yanında birer adet 63 metrekarelik ahır inşa edilmiştir (Anonim, 2014d).

TOKİ tarafından Van İlinde depremin ardından yürütülen çalışmalar kapsamında gerek Van kent merkezinde gerekse Erçiş İlçesi ve bağlı kırsal yerleşmelerde afet konutları, ticaret merkezleri, eğitim tesisleri, köy konakları gibi farklı işlevlerde tesisler projelendirilmiştir **(Çizelge 2.4)**.

Çizelge 2.4. TOKİ Van İli Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Projeleri

Proje Adı	Proje Tipi	Proje Durumu	Konut Sayısı
Van–Hangediği 80 Afet Konutu, 80 Ahır inşaatı, İlköğretim 5, Ticaret Merkezi, Cami	Afet Konutu	Tamamlandı	80
Van–Merkez Yeşilköy Konut + (ilköğretim, ticaret merkezi, cami) (Tarım Köy)	Tarım Köy	Tamamlandı	78
Van–Erciş İlçesi Tekeler Köyü 153 Konut İnşaatı	Afet Konutu	İnşaat aşamasında	153
Van–Merkez Bardakçı Köyü 3580 Kişilik Yurt	Altyapı ve Sosyal Donatı	İnşaat aşamasında	–
Van–Merkez Bardakçı Köyü 426 Konut İnşaatı ile Altyapı ve Çevre Düzenleme İşi	Konut	İnşaat aşamasında	426
Van–Merkez Dağönü 75'şer Adet Köy Evi ve Ahır, 1'er Adet Köy Konağı ve Cami, Özkaynak 50'şer Adet Köy Evi ve Ahır, 1'er Adet Köy Konağı ve Cami, Topaktaş 100'er Adet Köy Evi ve Ahır, 1'er Adet Köy Konağı ve Cami	Afet Konutu	İnşaat aşamasında	225
Van–Merkez Korubaş Köyü 1058 Adet konut, cami, ticaret merkezi, 16 derslikli ilköğretim okulu	Konut ve Sosyal Donatı	İnşaat aşamasında	1.058

Kaynak: *Anonim, 2014d'nden elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.*

Güncel iskân politikalarının gündemini ise özellikle terör eylemleri nedeniyle askeri–stratejik gereklilik, güvenlik açısından ve büyük kamu yatırımları nedeniyle yer değiştiren–boşaltılan ve yeniden iskân edilen yerleşmelerin oluşturduğu söylenebilir.

1950 yıllarına dek nüfusun %75,00 oranından fazlasının köylerde yaşadığı bilinmektedir (Anonim, 2014a: 35). 1950–1970 döneminde çok partili demokratik siyasi düzene geçiş ile birlikte özellikle tarımda makineleşme olgusunun, hızlı toplumsal değişme/gelişme, topraktan kopma ve göç olaylarının köy yaşamında değişmeye neden olduğu söylenebilir. Başlangıçta köy yaşamının lehine görünen etkiler, köyde insan gücü fazlasının açığa çıkmasına ve kentlere gittikçe artan göç dalgası ile kırsal alanlardaki nüfusun boşalmasına neden olmuştur (Anonim, 2009a: 72–73).

1970'lerde devletin tarımsal üretimi destekleme teşvik ve kredileri ile traktör satın alımını kolaylaştırmış olması, özellikle ortakçı köylülerin modern araçlar ve girdilerle üretim yapan, birikim yapan ve ücretli işçi kullanan zengin çiftçilere dönüşmesini sağlamıştır. 1960–1970 döneminde kırsal alanlarda büyük kentlere veya yurtdışına göç olgusunun yoğunluk kazanması ile tarımsal toprakların bölünmesini ve yeniden üretim koşullarının altına düşmesini önlediği söylenebilir. Ayrıca, büyük

kentlere ve yurtdışına göç olgusu ile köyde kalan topraklarını çok düşük fiyatla kiraya veya ortakçıya vermeleri, kırsal alanların varlığını korunmasını sağlamıştır. Bu süreçte, özellikle traktör kullanımının artması küçük üreticilere çok önemli bir katkı sağlamıştır. Büyük kentlere ve yurtdışına göçen köylülerin, köylerinde kalan hısım–akrabaları maddi açıdan desteklemeleri de köyde sermaye birikim sürecine katkı sağlamıştır (Akşit, 2006).

1980 sonrasında dışarıya açılma ve küreselleşme sürecine koşut olarak kırsal Türkiye, büyük bir toplumsal dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçte, kendi içine kapalı, pazardan çok kendi ihtiyaçları için üretim yapan köy toplulukları, köy cemaatleri geride kalırken, göç olgusu ile eş zamanlı topraksızlaşma süreci başlamış, kırdaki nüfus artışı gerek dış göçler gerekse doğurganlık oranının düşmesine dayalı olarak önemli oranda gerilemiştir (Akşit, 2006). Bu sürecin sonunda tamamen boşalmaya yüz tutmuş hayalet köyler ortaya çıktığı gibi, emekli olanların geri dönmesi ve yakındaki şehirlerde ortaya çıkan istihdam olanakları, bazı köyleri kentin uzak mahallesi haline de getirmiştir (Akşit, 1998).

1990'lardan itibaren kırsal alanlarda sosyal yapıda önemli değişimler gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, geleneksel aile yapısının parçalanarak, çekirdek aile yapısına dönüşüm başladığı gibi, doğurganlık hızının da düşmesiyle, kırsal yerleşmelerde ortalama hane halkı büyüklüğü azalmıştır. Tarım sektöründeki girdi fiyatlarının yükselmesi, toprakların miras yoluyla küçük parçalara bölümlenmesi yanısıra ailelerin işgücü yetersizliği nedeniyle tek başlarına tarımsal faaliyette bulunma zorluğu, tarım dışı sektörlerde çalışma isteğini arttırmıştır (Akşit, 2006).

Bu olguların doğal sonucu, kırsal alanlardan kentsel alanlara giderek artan göç olgusu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, kırsal alanlardaki toplumsal değişimin yönünü ekonomik koşulların belirlediğini söylemek mümkündür. Ekonomik koşulların güçlüğü ve kırsal alanda dışa açılma, beraberinde birçok sorunu da getirmekte ve topluluklar kültürel ve ekonomik açıdan yeni arayışlara girmektedir.

Kırsal alanlarda halen yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşüm, bölgeler itibarıyla farklı düzeylerde ve koşullarda gerçekleşmektedir. Bölgelerin sosyal–kültürel ve ekonomik yapıları ile dinamiklerinin de kırsal alanlardaki dönüşüm sürecinin kapsam ve içeriği üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu etkilere dayalı olarak; kentsel nüfus hacmi geniş olan bölgelerdeki kırsal alanlarda pazar üretimi artmakta, kentsel alanlara yakın kırsal yerleşmelerde sosyal–kültürel ve ekonomik alanlarda hızlı yapısal değişimler ve bütünleşmeler yaşanmaktadır. Bu bütünleşme sürecinde; kentsel nüfusun içerisinde

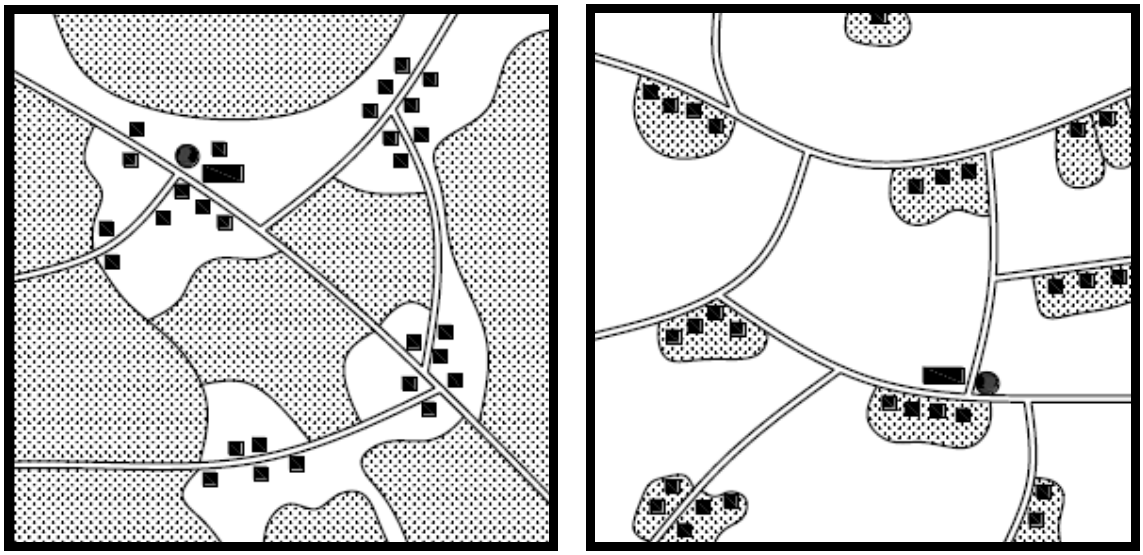
kırsal alanlardan alınan yoğun göç nedeniyle kırsal kökenli ve kırsal alan ile ilişkili nüfusun payı artma eğilimindedir (Gülçubuk, 2005: 73–74).

2.1.2. Ekolojik/çevresel altyapı

Bir alanın sahip olduğu doğal özellikler, yerleşmelerin gelişimi ve şekillenmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Kırsal yerleşme alanlarının yer seçimi ve gelişiminde etkili olan faktörler doğal ve kültürel faktörler olup en önemli etken doğal faktörlerdir. Fakat bu alanların nasıl kullanıldığı orada yaşayan insanların tarihi, sosyolojik ve ekonomik yapıları ile gelişmişlik düzeylerine bağlıdır. Dolayısıyla yerleşme yerlerinin gelişmeleri, şekillenmeleri ve çeşitli tiplere ayrılmasında kültürel faktörler de etkili olmaktadır (Yılmaz ve Atik, 2006: 1–2).

Fiziksel çevre ve kendilerine özgü yaşam biçimleri ile şekillenen kırsal yerleşmeler; bulundukları bölgenin fiziki şartlarını, kültürel yapısını, ait oldukları dönemin yaşam biçimini mekânlarına yansıtan, halk mimarisinin yaygın görüldüğü çevrelerdir. Yerleşmeler bulundukları topografik yapı, kültürel ve fiziksel çevre koşulları ile biçimlenmektedir. Genellikle tecrübeye dayalı yapım ve yerleşme ilkeleri doğru sonuçlar getirmekle beraber, yüksek kalitede peyzaj ve mimari ürünler elde edilmektedir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007: 157–158).

Yer şekilleri, iklim gibi doğal çevre şartları ile tarihi, idari, siyasi ve ekonomik faktörler de kırsal alanların yerleşme dokusunu etkilediği açıktır (Yalan, 1963; Okuroğlu ve ark., 1998; Doğanay, 2002). Bu bağlamda kırsal yerleşmeleri yerleşme dokusuna göre Dağınık yerleşim ve Toplu yerleşim olmak üzere 2 (iki) kategoride gruplandırmak mümkündür **(Şekil 2.1)**.

Toplu Yerleşim **Dağınık Yerleşim**

Şekil 2.1. Yerleşme Dokusuna Göre Kırsal Yerleşim Desenleri

Kaynak: *Ertürk ve Sümerkan 1987'den aktarılmıştır.*

Toplu kırsal yerleşimler; çiftçi ailelerinin yerleşim alanının uygun bir yerinde "köy" adı verilen sosyal birimler halinde evlerin birbirine çok yakın kümelenmesidir. Tarımsal üretim ve tarla içi faaliyetler ise genellikle köy civarındaki arazilerde yapılır. Kırsal yerleşmelerin kuruluşunda iklimsel koşullar belirleyici olup yerleşmeler su kaynakları çevresinde konumlanmıştır. Bu yerleşimler, genellikle İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak görülür. Buna karşılık, su kaynaklarının az olduğu ya da arazinin düz olduğu ovalık alanlarda da toplu kırsal yerleşimler görülmektedir. Toplu kırsal yerleşmeler; kuruluş biçimi açısından planlı ve geleneksel–organik olmak üzere 2 (iki) kategori değerlendirilmektedir (Çevik ve Tekinel, 1998: 4).

Dağınık kırsal yerleşimler, merkezi bir yerde bölgesel hizmet merkezi bulunan çeşitli işletmelerden (çiftliklerden) oluşan ve evler arasındaki uzaklığın fazla olduğu, geniş bir alana yayılan, çiftçi ailesi işletmesini kendi arazisi içerisinde kurduğu yerleşim yerleridir. Dağınık kırsal yerleşimler de; büyük çiftlikler halinde dağınık yerleşimler, aile işletmeleri halinde dağınık yerleşimler ve aile işletmeleri halinde yarı–dağınık yerleşimler olmak üzere 3 (üç) kategoride değerlendirilebilir (Çevik ve Tekinel, 1998: 4).

Dağınık kırsal yerleşimleri; arazinin engebe durumu ile tarım topraklarının küçük, parçalı ve dağınık olması belirlemektedir. İklimsel koşullar, yağış düzeni ve su

kaynaklarının bol olması dağınık yerleşmeyi kolaylaştırmıştır. Türkiye'de özellikle Karadeniz Bölgesi'nde dağınık yerleşme biçimi yaygındır. Dağınık köy olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde evler birbirinden uzaklıkları (50–100 m hatta bazen daha fazla) birer, ikişer bazen daha fazla sayıda haneden meydana gelmek üzere araziye dağılmış durumdadırlar. Bu köy türü büyük alanları kaplar. Engebeli ve dağlık arazilerde görülen bu yerleşme şeklinin örneklerine Karadeniz Bölgesinde rastlanmaktadır. Dağınık yerleşmenin sorunları arasında işyerine gidip gelme güçlüğü, güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, tesisat ve şebekelerin kurulma güçlüğü, devlet yatırımlarından bütünüyle yararlanabilmenin sınırlılığı, kamu harcamalarının artması olarak sayılabilir.

Türkiye'de kırsal yerleşim çok az bir istisna ile geleneksel toplu yerleşim olarak şekillenmiştir. Herhangi bir planlamaya dayandırılmadan, toplumumuzun tarihi gelişiminde kendiliğinden ortaya çıkan bu geleneksel şekillenmeye etki yapan etkenler arasında; su sağlama kolaylığı, güvenlik, ulaşım, beraber yaşama ihtiyacı gibi etmenler belirtilebilir. Köy yerleşmelerinin yaklaşık 1/3'ü dağınık yerleşim, 2/3'ü ise geleneksel toplu yerleşim özelliğini taşımaktadır.

Trakya'da köy yerleşmeleri genelde geometrik yol ağı içinde muntazam parseller içinde ayrı evler halindedir. Karadeniz'de tarım arazisi içinde dağılmış ve tarım arazisinin kenarında konumlanmış dağınık evler halindedir. Orta Anadolu'nun bazı kesimlerinde birbirine bitişik, dıştan yapı ayrımı fark edilemeyen kerpiç yapı öbekleri halindedir. Doğu Anadolu'da bazı kesimlerde birbirinden kopuk gruplar halinde birbirine yakın, parsel sınırları belli olmayan, akraba aileleri barındıran, kerpiç ev öbekleri halindedir.

Ancak geleneksel toplu yerleşimde de iki şekil söz konusudur. Bunlardan birincisi köy birimindeki evlerin ve işletme binalarının bir arada bulunuşu veya köy sınırları içerisinde dağınık halde olması, ikincisi ise köy ve yerleşim birimleri arasındaki mesafenin fazla oluşudur. Köy yerleşim birimleri arasındaki mesafenin fazla oluşu ve köy yerleşim birimleri sayılarının çokluğunun yarattığı çeşitli sorunlar gözlemlenmektedir (Çevik ve Tekinel, 1998).

Yerleşmeler üzerinde topografik özellikler de etkilidir. Yükseklik ve eğim değerleri artış gösterdikçe yerleşmeler seyrek bir yapıya bürünmektedir. Topografik olarak yerleşmelere en uygun olan alanlar eğim bakımından düz ve düze yakın, bakı yönünden ise güney, güneydoğu, güneybatı ve batı bakılarıdır. Su kıyılarında bulunan toprakların oluşturduğu düzlükler tarım için çok elverişli bir yapıdadır. Ancak toprak

özellikleri tarım için elverişli olan yerlerde yerleşme alanlarının gelişimi sınırlandırılmalıdır. Bu anlamda, Türkiye'deki kırsal yerleşmeleri topografik özelliklerine göre kategorize ederek değerlendirmek–sınıflandırmak mümkündür (Yılmaz ve Atik, 2006; Eminağaoğlu ve Çevik, 2006).

Birincisi, ovalarda kurulan kırsal yerleşmeler olup topografyanın sunduğu avantajlar bağlamında, tarım arazilerine her yönden erişilebilen, tarım alanlarının çerçevelediği, cami ve toplu taşım araç durakları ile seyyar arabalı satıcılar ve kahvehanelerin tanımladığı küçük ticaret nüvesi niteliğindeki köy meydanının tanımladığı yerleşmelerdir **(Şekil 2.2)**.

İkincisi, yamaçlarda kurulan kırsal yerleşmeler olup düz alanlardaki tarım alanlarının korunabilmesi bakımından önemlidir. Yamaçlardaki eğrilerin uzantılarına uygun olarak köy yerleşme alanı birbirinin üzerindeki basamaklarda kat kat yapı sıraları halinde her sıra düzlüğü görebilecek biçimde lineer yerleşmiştir **(Şekil 2.3)**.

Üçüncü olarak, dağlık alanlarda kurulan kırsal yerleşmeler olarak değerlendirilebilir. Bu yerleşmeler genel itibarıyla bütüncül yapısı parçalanmış, köy yapı grupları olarak topoğrafya içinde birkaç kilometrelik alan içinde dağılmıştır. Burada yerleşmeler oransal olarak sert iklim koşulları sebebi ile genellikle küçük vadiler içinde ve dağılmış ve saklanmıştır. Herhangi bir yerleşme grubu içinden bütün yerleşme dokusu genellikle algılanamaz. Köyün bütününe erişilebilirlik en önemli sorunlardan biri olarak görülür. Köy yerleşmelerinde tespit ettiğimiz bu üç ana tip dışında çeşitli etmenlerle farklı yerleşme tipleri de ortaya çıkmaktadır **(Şekil 2.4.)**.

Bu yerleşme kategorileri dışında, arkeolojik ve etnografik karakteristikleri yansıtan farklı nitelikte geleneksel köy tiplerine de rastlanmaktadır (Anonim, 2009a: 74-75). Bu açıdan bakılırsa, yapı tipolojileri–doğal çevre ilişkileri bağlamında özgün mekânsal ve işlevsel karaktere sahip farklı köy yerleşimlerini gözlemlemek mümkünüdür. Bu yerleşmeler arasında Güneydoğu Anadolu'da dairesel konutları ile Şanlıurfa–Karaköy ya da konik evleri ile Harran, yeraltı yerleşim özellikleri ile Nevşehir–Tatlarin Köy ile Karain gibi mağara gruplarının olduğu köyler, Ege Bölgesi'nde taş evlerden oluşan yamaç yerleşimi niteliğindeki Muğla–Sandıma köyü, Güneydoğu Anadolu'da Harran'da özel doku ve biçimde konik çatılı evler ile farklı ve özgün kır yerleşim biçimleri sayılabilir.

Van–Erçek Köyü

İznik–Çerkeşli Köyü

İznik–Ericek Köyü

Şekil 2.2. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Ova Köyleri)

Kaynak: *Başkaya 2013: 20 ve Yılmaz 2014: 305'ten aktarılmıştır.*

Van–Altınboğa Köyü

İznik–Oğulpaşa Köyü

İznik–Ağlan Köyü

Şekil 2.3. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Yamaç Köyleri)

Kaynak: *Başkaya 2013: 21 ve Yılmaz 2014: 305'ten aktarılmıştır.*

Van–Yukarı Çavdarlık Köyü

İznik–Avdan Köyü

İznik–Orhaniye Köyü

Şekil 2.4. Topografik Niteliklerine Göre Kırsal Yerleşim Desenleri (Dağ Köyleri)

Kaynak: *Başkaya 2013: 22 ve Yılmaz 2014: 319'dan aktarılmıştır.*

Dünya'nın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de konut tiplerini belirleyen temel etmen iklim koşullarıdır. Ayrıca jeolojik yapı, bitki örtüsü gibi doğal koşullar da konut tiplerini belirlemektedir. Kırsal meskenlerin yapımında kullanılan malzemeler doğal çevre ile yakından ilişkilidir. Çevrede taş malzemeler yaygınsa konutlarda taş kullanılır. Ormanlık yörelerde meskenlerde daha çok ahşap kullanılır. Taş ve ahşap malzemenin bulunmadığı yarı kurak bölgelerde, meskenlerde kerpiç malzeme kullanılır. Kerpiç evlerde yapı malzemesi olarak killi toprak kullanılmaktadır. Killi toprak samanla karıştırılarak çamur haline getirilir, kalıplara dökülerek kurutulur. Kerpiç evler, yağışların az, iklimin kurak olduğu İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak görülür (Özav, 2002; Davulcu, 2009; Anonim, 2009a).

Taş; arazinin dağlık olduğu, ağacın ve toprağın yeterince bulunmadığı yerlerde yaygın olan konut malzemesidir. Akdeniz'de Toros Dağları, İç Anadolu'da Nevşehir, Ürgüp Yöresi, Güneydoğu Anadolu'da Mardin Yöresi taş evlerin yaygın olduğu yerlerdir. Köylerimizde çok rastlanan mesken tiplerinden biridir. İklimin nemli ormanın bol olduğu yerlerde yapı malzemesi olarak ağaç kullanılmaktadır. Bazı yörelerde ağaçla birlikte taş veya kerpiç de kullanılır. Taş evler ormanların geniş yer kapladığı Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak kullanılır. Ahşap malzeme daha çok, Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Güney Marmara'da yaygındır. Yapı malzemesi olarak demir, beton ve tuğlanın kullanıldığı konut tipi betonarmedir. Son yıllarda kullanımı artan betonarme evler, sanayileşme nedeniyle Marmara ve Ege Bölgesi'nde yaygın olarak görülür (Özav, 2002; Anonim, 2009a).

Türkiye'de geleneksel köy yerleşme deseni ya da fiziksel formu etkileyen unsurlar birkaç başlık altında sıralanabilir. Bu bağlamda bir değerlendirme yapılırsa; köylerin genel gelişme eğiliminin erişme olanakları açısından karayolları yönünde olduğu, süreç içinde kurumsal gelişmelere dayalı olarak planlı gelişme sürecinin gözlemlendiğini anlaşılmaktadır. Köylerin sosyo–ekonomik yapısı yurtdışı ağırlıklı ise; yurda dönenler tarafından geleneksel tarz dışında modern tarzda evler inşa edildiği görülmektedir. Özellikle büyük kentlerin yakınında yazlık–kışlık yer değiştirme açısından yayla işlevindeki köylerin süreç içinde hızlı kentleşme eşliğinde yapı yoğunluğuna konu olduğu ve geleneksel köy görünümünü kaybettiği anlaşılmaktadır. Son olarak, kıyı alanlardaki köylerin özellikle turizme yönelik ikinci konut baskısı ile mekânsal ve işlevsel açıdan değişime uğradığı gözlemlenmektedir (Anonim, 2009a: 74–75).

Doğal kaynaklar ve temiz kırsal çevre, kırsal kalkınmanın hızlandırılmasında önemli potansiyel alanlardan birini oluşturmaktadır. Toprak, su, mera ve orman kaynakları, biyolojik çeşitlilik (gen–tür ve ekosistem çeşitliliği), doğal güzellikler; hızlı kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı olumsuzluklar, turizm faaliyetlerinin plansız gerçekleştirilmesi, yerleşimlerin altyapı eksiklikleri, doğal afetler, bilinçsiz ve aşırı kaynak kullanımı gibi faktörler nedeniyle yıpranma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Havza bazında sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi uygulaması; toprak, su, orman ve mera kaynaklarının kullanımında önem kazanmaktadır. Su ürünleri stokları ve yetiştiricilik potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından stokların sürdürülebilir kullanımı ve su kirliliğinin kontrol altına alınması önemini korumaktadır (Anonim, 2006b: 3).

Arazilerin potansiyellerine uygun şekilde değerlendirilmesi doğal kaynaklarının sürdürülebilir kullanımında temel esastır. Ülkemizde tarım arazilerinin en temel sorunları erozyon ve tarım arazilerinin tarımsal amaçlar dışında kullanılmasıdır (Özbek ve Öztaş, 2004). Ülke coğrafyasının aşırı eğimli yapısı nedeniyle toprak kaynaklarının en önemli sorunu, tarım topraklarının da yaklaşık % 60'nı tehdit eden erozyondur. Kabiliyetlerine uygun kullanılmayan arazilerin, toplam arazi varlığının % 30'unu aşması diğer önemli sorun alanını oluşturmaktadır. Bu sorun, ağırlıklı olarak yüksek verimli tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanıma açılması; buna karşılık, orman, mera, fundalık ve çalılık vasıflarını haiz arazilerin ise tarım veya terk edilmiş tarım arazisine dönüşmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Anonim, 2006b: 10).

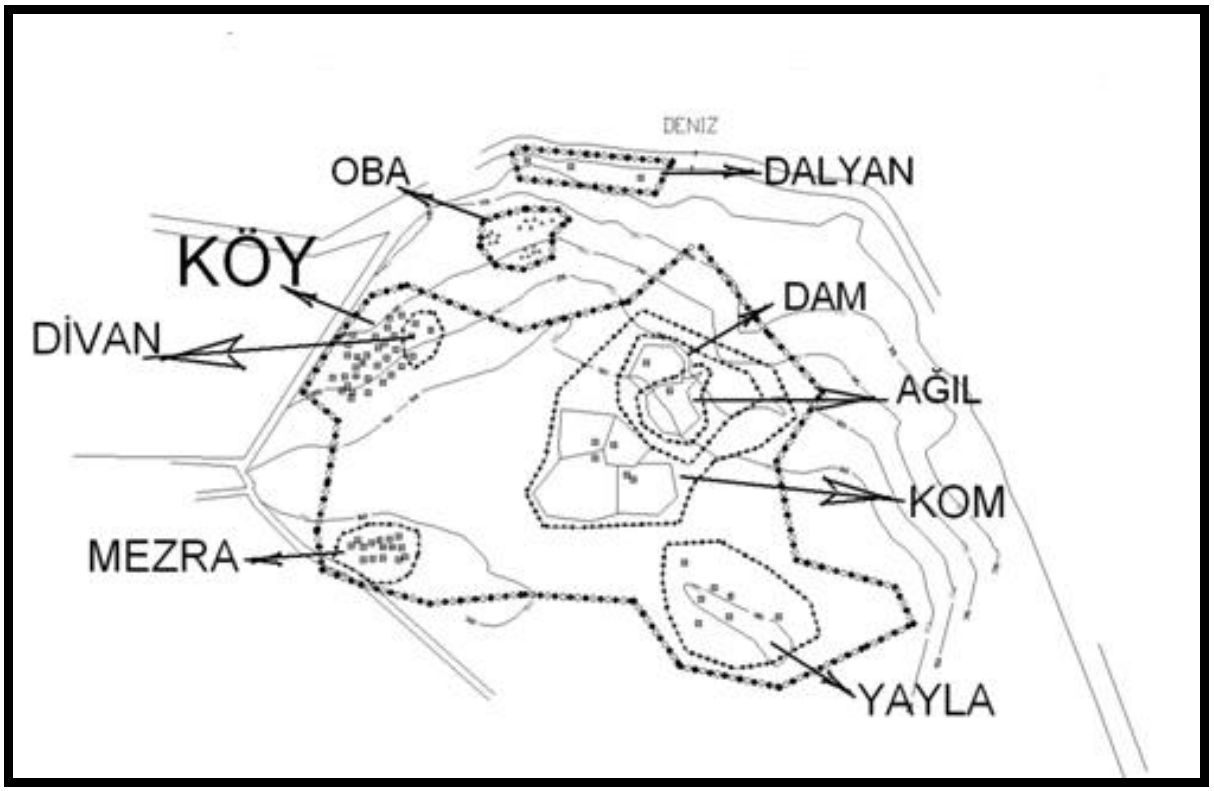
Tarım arazilerinin amacına uygun biçimde kullanılması gereklidir. Verimli tarım arazileri üzerinde sosyal donatı ve konut ihtiyaçları için yapılaşmaya gitmek, sınırlı olan verimli tarım topraklarını tüketmeye sebep olmaktadır. Tarımsal araziler ihtiyaç duyulduğunda tarım dışı amaçlar için kullanılabilmektedir. Fakat tarım dışı amaçla kullanılan ve yapılaşmaya açılan arazilerin, tekrar tarıma kazandırılması çoğu kez olanaksızdır. Verimli tarım topraklarının iskâna açılma problemi daha çok kentsel alanlarda yaşanmaktadır. Ancak bununla birlikte, bu problemin başka bir türü ise kırsal alanlarda, çiftçilerin konut ihtiyaçları için, kendi tarım arazisinde bina yapmasıyla ortaya çıkmaktadır (Akci ve ark., 2013: 467).

Geçim kaynakları kırsal alanda birtakım değişiklikler meydana getirmektedir. Ekonomik faaliyetler sürdürülürken gerekli tedbirler alınmadığı durumlarda kırsal alanın çevresel ve kültürel değerlerinde de bozulmalar meydana gelebilir.

2.1.3. Mekânsal/fiziksel altyapı

On altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar Anadolu kırsal yerleşme deseni 3 (üç) kategoride derlenebilir. Birincisi, türlü güçlüklerle varlıklarını sürdüren ve genellikle sırt ve yamaçlarda kurulmuş olan toplu yerleşme tipindeki yerli köyleridir. İkincisi, mekânsal açıdan dağınık ve gevşek dokulu aşiret (Yörük) köyleridir. Üçüncüsü ise geleneksel planlı köy tiplerini Anadolu'ya taşıyan muhacir ya da göçmen köyleridir (Soysal, 1998: 35).

Kırsal yerleşmelerin mekânsal dağılımını iklim gibi doğal unsurlar yanında ekonomik faaliyetler ve toplumsal huzursuzluk gibi sosyal etmenler de etkilemektedir. Bu faktörlerin etkisiyle kırsal yerleşmeler Kalıcı ve Geçici olmak üzere 2 (iki) kategoride toplanabilir **(Şekil 2.5).**

Şekil 2.5. Kalıcı ve Geçici Kırsal Yerleşim Biçimleri
Kaynak: AKCİ 2015.

Geçici yerleşmeler; henüz köy niteliğine ulaşmamış köy altı yerleşmeler olarak nitelenebilecek, kom, mezra, çiftlik, ova, yayla, yaylak, kışla, kışlak, ağıl, divan, oba, dam gibi adlar almakta ve eksik bir yerleşme düzeni olarak tanımlanabilir. Bunların dışında değirmenler, dalyanlar, tuğla–kiremit ve kireç ocakları gibi ekonomik uğraşların

yol açtığı yerleşmeler de köy altı yerleşmeler de dağınık yerleşmeler kapsamındadır. Dağınık yerleşmeler daha çok Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görülmektedir. Diğer bölgelere göre sözü edilen bu iki bölgede dağınık yerleşme sayısının artması, yörelerin coğrafi koşulları ve etnik–kültürel özellikleri ile açıklanabilir (Günaydın, 2001: 5).

Kalıcı kırsal yerleşmeler ise; köy ve çiftlikler, geçici kırsal yerleşmeler ise köyaltı yerleşmeler denilen idari yönden köylere bağlı yerleşmeler olarak özetlenebilir (Doğanay, 2002: 90; Eminağaoğlu ve Çevik, 2005).

Kalıcı kırsal yerleşmeler; geniş bir toprak mülkiyeti içinde meydana gelmiş köy ve çiftlik yerleşmeleri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de çiftlik tipi yerleşmeler; daha çok Çukurova, Büyük ve Küçük Menderes Havzaları ile Trakya'da gözlemlenmektedir. Ege ve Akdeniz bölgelerindeki çiftliklerde pamuk, Trakya'da ise tahıl ve ayçiçeği tarımı yaygındır (Tunçdilek, 1967). Türkiye'de daha önceleri de rastlanılmakla birlikte, özellikle son yıllarda modern yöntemlerle yapılan hayvancılık faaliyetlerindeki gelişmelere paralel olarak, başta büyük tüketim merkezlerinin çevrelerinde hayvan çiftlikleri ortaya çıkmıştır. Trakya, Kocaeli ve Adapazarı yörelerinde, Güney Marmara'da Biga/Çanakkale, Gönen/Balıkesir, Bandırma/Balıkesir, Orhangazi/Bursa çevrelerinde, Batı Karadeniz'de Mudurnu/Bolu ve Göynük/Bolu civarında yoğunluk kazanır (Özgür, 2010: 53).

Köy–altı yerleşmeler; ekonomik faaliyetin tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu tamamlayıcı olarak gelişmiş, mekânsal ve demografik açıdan köylerden küçük yerleşmelerdir. Bu yerleşmeler yayla, mezra, oba, kom, ağıl gibi adlandırılmakta olup mevsimlik olarak konaklamak amacıyla gidilen yazlık siteler, dağ ve bağ evleri de geçici yerleşmeler kategorisinde ele alınmaktadır (Okuroğlu ve ark., 1998; Doğanay, 2002: 90).

Köy–altı yerleşmelerini oluşturan sebepler; kalabalık ailelerden kaçarak bağımsız yaşama isteği, aileler arasında çıkan anlaşmazlıklar, tarım arazilerinin yetersiz ve birbirinden uzakta olması, hayvanlarına otlak ve barınak temini, devlete ait arazilerin özellikle orman alanlarının toprak kazanmak amacıyla yerleşmeye açılmasıdır. Diğer bir ifadeyle; Türkiye'de iskânın köy–altı gibi küçük ölçekli yerleşim birimlerinden oluşma nedenlerinin başında kapalı aile yapısı, ilkel tarım yöntemleri, hayvancılık, bahçe ziraatı, yaylacılık faaliyetleri ile doğal faktörler olarak geçim sahasının darlığı ve parçalı olması gibi konular sayılabilir. Türkiye'de köy altı yerleşim şekilleri, birbirinden farklı

ya da aynı veya başka görünüşlü olsa da, ortaya çıkış–gelişme ve işleyiş süreci bakımından birtakım benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

Köy–altı yerleşmelerinin büyük çoğunluğu kapalı aile sistemi ile kapalı ekonomik sistemin baskısı altında gelişen tecrit faktörünün etkisinde kalmış olup, küçük–parçalı kümeler halinde geçim sahalarının içine dağılmış durumdadır. Bu yerleşme alanlarına kamu hizmetleri götürmenin güçlüğü, etkisizliği ve verimsizliği gibi nedenler, kırsal yerleşmelerin kendi iç dinamikleri ile büyüyerek yaşaması ya da gerileyerek terk edilmesi ikilemi arasında bırakmaktadır (Tunçdilek, 1967).

Bu bağlamda, sulu tarımın yaygınlaştığı alanlarda tarım alanlarına yakın olmak amacıyla Harran Ovası'nda köy altı yerleşim birimleri kurulmaktadır. Benzer örnekleri Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için vermek mümkündür (Doğanay, 2002: 92).

Yayla, mezra, oba, kom, ağıl gibi adlar verilen geçici yerleşmeler Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak görülür. Tarım ve hayvancılıkla geçinen bu tür kırsal yerleşmeler, Ege'de *çiftlik*, Karadeniz'de *cenik*, Akdeniz'de *oba,* Doğu Anadolu'da *mezra* veya *ağıl* olarak adlandırılmaktadır.

2013 yılı itibariyle Türkiye'de 34.332 adet köy ve 47.069 adet köy bağlı kırsal yerleşim birimi bulunduğu kaydedilmektedir. Ancak, **6360** sayılı **On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun** kapsamında yapılan düzenleme ile yaklaşık 16.000 köy mahalle statüsüne geçerken; ülke genelinde köy sayısı 18.330'a düşmüştür (Anonim, 2014f; Anonim, 2014g; Anonim, 2014h). Şüphesiz bu azalma, kırsal yaşam bakımından mekânsal ve sosyal–ekonomik bir ilerleme ya da kentleşme sürecini ifade etmemekte olup sadece idari statü değişikliği olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin plansız, dağınık, küçük ve sayıca fazla olması, köylerin önemli bir bölümünün yüksek, eğimli, engebeli sahalarda kurulmuş bulunmaları fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin sunumunun aksamasına neden olduğu gibi, kırsal yerleşimlerin kalkınma açısından belirleyici olan ekonomik ölçeği yakalayamaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, kırsal yerleşimlerin topografik konumu ve yapılaşma şekli, doğal afetlerden kaynaklanan riskleri artırmaktadır. Diğer taraftan, köylerde yeni yerleşim yeri belirleme, imar planı yapımı ve kredili konut yapımı talebi artmaktadır (Anonim, 2006b: 9).

Türkiye'de kırsal yerleşim yerlerinin özelliklerinden kaynaklanan diğer sorun; hizmet sunum maliyetleri ve etkinliği azaltırken, kırsal ekonomilerin gelişmesi için yerleşim bazında bulunması gerekli asgari ölçeğin oluşmasını da güçleştirmektedir. Türkiye'deki kırsal yaşam alanları genellikle ekonomik ve sosyal açıdan az gelişmiş, alt yapı yetersizliği nedeniyle yatırım cazibesi olmayan bir yapı göstermektedir. Alt yapı sorununun çözümü, kırsal alanların tarımsal üretim ve diğer ticaret alanları hacmini ve dolayısıyla istihdam ve iş imkânlarını artıracak en önemli faktörlerden biridir. Su ve enerji araçlarının temin edilmesi, kanalizasyon şebekelerinin oluşturulması ve modernizasyonu, iletişim ve ulaşım ağının geliştirilmesi sosyal ve ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez unsurlarındandır. Kırsal alanlarının altyapı önceliklerine ek olarak diğer temel ihtiyaç ise eğitim ve sağlık hizmetlerinin bu bölgelere ulaştırılmasıdır (Anonim, 2004a: 22; Gülçubuk, 2006b: 70). Bu durum kırsal kalkınma çabalarında da önemli engeller oluşturmaktadır. Yerleşim yapısının dağınık olması, insan ilişkilerin ve iletişimin sınırlı olmasına, pazar ilişkilerinin yeterince gelişememesine yol açmaktadır.

Yerleşim dokusundaki sayısal çokluk ve dağınıklık insan ilişkilerinin sınırlanması, grup dışı ilişkilerin ve pazar ilişkilerinin gelişememesi gibi önemli toplumsal sorunlara da neden olmaktadır. Ayrıca dağınık yerleşim yapısı, kırsal alana götürülen sosyal ve ekonomik altyapı hizmetleri ile diğer hizmetlerin maliyetini yükseltmekte ve hizmetlerin verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Doğanay, 2002).

Bu dağınıklığın kökeninde tarihi nedenler yatmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yükselme dönemi dâhil Anadolu'ya özellikle küçük yerleşmelere fazla önem verilmemiştir. On altıncı yüzyıldan başlayarak on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar uzanan dönemde Anadolu kır yaşantısı büyük çalkantılar geçirmiştir. Bu dönemde bir taraftan devlet memurları, diğer taraftan toprak ağası haline gelen mültezimlerin köylü üzerindeki baskısı, köylülerin toprağını terk ederek bir kısmının dağlık sahalarda 5–10 hanelik bölgelere çekilerek yerleşmesine, bir bölümü de kent ve kasabalara yığılmalarına yol açmıştır. Bu süreç sonucunda kentlerin nüfusunda önemli artışlar meydana gelmiş, buna karşılık yollardan uzak, dağ başlarında 3–5 hanelik köy tipleri oluşmuştur (Anonim, 1973; Tunçdilek, 1986).

Planlı dönemde kırsal ekonomilerin geliştirilmesi, kırsal alana hizmet ve altyapı sunumunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, küçük ve dağınık kırsal yerleşim yapısından kaynaklanan sorunların çözümünde kamusal hizmetlerin maliyet etkinliğinin artırılması ve merkezi konumdaki köyün hizmet sunum kapasitesinin artırılması

amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik model arayışları çeşitlenmiş, geliştirilen merkez köy, köy-kent gibi kalkınma modelleriyle bu temel sorunun çözülmesine çalışılmıştır. Ancak, kalkınma, planlama ve uygulamayla ilgili gelişmeler sınırlı kalmış, köy yerleşim birimlerinin ancak %1'i planlı yerleşime kavuşabilmiştir (Anonim, 2006b: 9). Kırsal alan planlamasıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, kırsal alanın imarında planlama ve uygulamayla ilgili gelişmeler sınırlı kalmıştır. Köy yerleşim planları ve köy iskân projeleri yeterince uygulanamamıştır. Fakat son yıllarda köylerde yeni yerleşim yeri belirleme, imar planı yapımı ve kredili konut yapımı talebi giderek artmaktadır. Kentli nüfusun, gerek hafta sonları gerekse yaz mevsiminde turistik gezi ve rekreasyon amacıyla ya da ikinci konut edinmek üzere tercih ettiği kırsal yerleşimlerde bu talep daha da güçlenmektedir (Gülçubuk, 2006b: 70).

2.1.4. Sosyal–Kültürel Altyapı

Kırsal alanların sosyal–kültürel altyapısı; *aile bireylerinin üstlendikleri roller* ve *sosyo–psikolojik durumları* olmak üzere 2 (iki) başlık altında irdelenmiştir.

Birinci olarak, aile bireylerinin üstlendikleri roller açısından irdelenirse; kırsal alanda kadınlar üretimde en az erkekler kadar rol sahibi iken, eğitimde ve sosyal hayatın içinde erkeklerden daha az pay almaktadır. Son yıllarda ülke genelinde kızların okullaşma oranlarını artırmaya yönelik tüm çabalara rağmen, halen kırsalda önemli oranda kız çocuğu okula gönderilmemektedir. Aileler erkek çocuklarını taşımalı eğitimle daha büyük yerleşme yerlerindeki okullara gönderirlerken, bu davranışı kız çocukları için daha az sergilemektedir. İlköğretim çağındaki kız çocukları, ailedeki küçük kardeşlerin bakımından, hayvanların gözetilmesinden ve evdeki temizlik gibi işlerden sorumlu tutulmaktadır (Anonim, 2006a: 31).

Kırsal alanda kadınların ve erkeklerin üstlendikleri roller farklılık göstermektedir. Kadın ve erkeklerin rol dağılımının farklılaşması hanenin temel geçim kaynağı, köyün yerleşme yeri ve şehirle kurulan bağlantı ile yakından ilgilidir. Yeniden üretimle ilgili olarak (yemek, bulaşık, çamaşır, temizlik, çocuk bakımı) yapılan işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Üretimle ilgili işlerin paylaşımı kırsal alanda genellikle homojen bir yapı sergilemektedir. Çünkü köylerin temel geçim kaynağını bitkisel üretim, hayvancılık ve mevsimlik göç oluşturmaktadır. Tarımsal üretimin sınırlı olduğu köylerde hane tüketimine yönelik olarak yapılan sebzecilik ve bağcılıkta

erkekler; bahçe hazırlığı, toplama, sulama, çapada çalışmaktadır. Temel geçim kaynağı bitkisel üretim olan hanelerde ise kadının iş yükü daha fazla üretimin satış hariç her aşamasında yer almaktadır (Asan ve ark., 2012: 4–5).

Hayvancılık faaliyetlerinde yine erkekler hayvanların otlatılması, besleme, kırkım, ahır temizliği gibi işler yapmakta, kadınlar ise sağım, süt ürünlerinin değerlendirilmesi ve ot toplama işlerini üstlenmektedir. Ayrıca hayvansal ürünlerden yağ, yoğurt ve peynir üretimini kadınlar günlük tüketimleri için üretmektedirler. Köylerin çoğunda çoban bulunmaktadır. Çoban olamayan köylerde bu işi hanelerde 9–12 yaş arasındaki erkek ve kız çocukları yapmaktadır. Hanelerde hayvan alımı-satımı ve büyük alışverişler genellikle erkekler tarafından ilçe ve şehir merkezlerine yapılmaktadır. Kadınların yaptıkları işler daha çok ev eksenli emeğe dayanan mevsimlik, yarı zamanlı, ücretsiz işler olmaktadır. Bunlara bağlı olarak kadınların yaptıkları işlerden elde edilen ürünler -yiyecek, giyecek- çoğunlukla hemen tüketildikleri için ekonomik olarak bir değer ifade etmemektedir.

Bunun bir sonucu olarak kadın emeği değersiz ve görünmez kılınmaktadır. Kadınlar yoğun olarak ev işlerini yaparken erkekler ve evin büyük erkek çocukları ise geçimlerini sağlamak amacıyla çoğun kez kentlerde iş bulmaya çalışmaktadırlar. Kırdan kente göçenler genellikle genç yaşta olup, yeni yaşam tarzı yürütebilecek kimselerdir. Bu göç sonucu büyük ölçüde gençlerini kaybeden kırsal yöredeki nüfusun büyük bölümünü 0–14 yaş arası çocuklar ve çalışamayacak durumda olan yaşlılar oluşturmaktadır. Genç nüfusun kentlere göç nedenlerinden diğeri ise yüksekokul bitirip iş bulma amaçlıdır (Güney, 2003: 14-16).

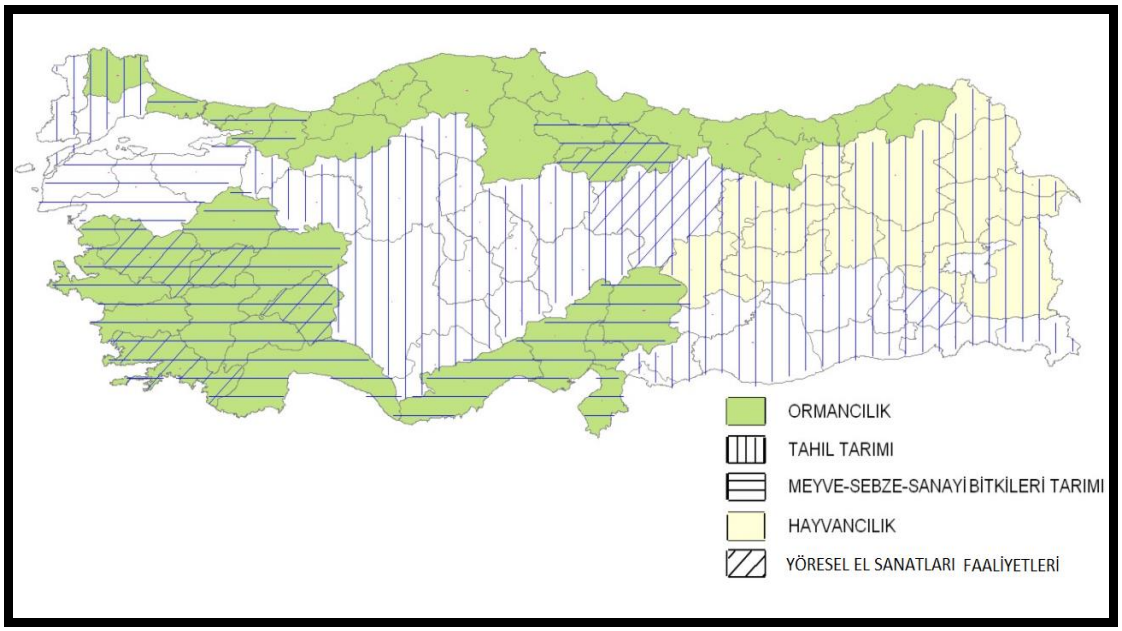
İkinci olarak, kırsal alanda Sosyo–Psikolojik Durum açısından bir değerlendirme yapılırsa; insanların sosyal çevrenin etkisiyle oluşan tutum ve davranışlarıdır. Köylülerin tutum ve davranışları ile ilgili olarak birçok görüş ileri sürülmüştür. Köylülerin genel tutum ve davranış özellikleri; yeniliklere açık olmama, muhafazakârlık, düşük beklenti düzeyi, aile tutuculuğu, hükümet otoritesine bağlılık, yöreciliktir.

Muhafazakârlık; geleneklere bağlı olma ve yeniliklere açık olmama durumunu ifade etmekte, Yörecilik ise; diğer insanların zararına da olsa özellikle belli bir yörenin çıkarını düşünme şeklinde ifade edilebilir. Yörecilik, değişik köyler arasında meydana gelen birçok sorunun kaynağı olabilmekte, köyler arası sınır anlaşmazlıkları ve sulama suyu bölüşümü ile ilgili birçok sorun yörecilik tutumu nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Yurttaş ve ark., 2007: 21–23).

2.1.5. Ekonomik Altyapı

Ekonomik altyapı; tarım sektörünün coğrafi bölgelere göre kümelenmesi–yoğunlaşması, göç durumu ve örgütlenme ilişkileri olmak 3 (üç) başlık altında analiz edilmiştir.

Bu bağlamda, **birinci başlık** olarak coğrafi kümelenme–yoğunlaşma konusu açısından bakılırsa; Türkiye'nin coğrafi yapısı, iklimi ve nüfusun önemli bir kesiminin kırsal bölgelerde yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, tarım sektörü kırsal alanda hayati önem arz etmektedir. Tarım sektöründeki potansiyelin ortaya konulması, kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesinde faydalı olmaktadır. Aşağıda tarım sektörünün genel profili çizilmekte, sektörün coğrafi bölgelere göre yığınlaşması ortaya konulmaktadır **(Harita 2.1).**

Harita 2.1. Kırsal Türkiye'nin Ekonomik Altyapı Kümelenmesi

Kaynak: Akci, 2015.

Bu açıdan bakılırsa; bitkisel üretimin coğrafi yığınlaşmasına bakılırsa; İzmir, Adana, Hatay, Gaziantep ve Antalya bölgelerinin, Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaştığı görülür. Bunun nedeni, sözkonusu bölgelerde sebze ve meyve üretiminin bitkisel üretim içindeki payının yüksek olmasının yanısıra tarla ürünlerinin bölge içindeki paylarının görece yüksek olmasına dayandırılabilir.

Tarım ürünleri (tarla ürünleri, sebze–meyve, hayvansal ürünler, bitkisel ürünler) bakımından coğrafi kümelenme bağlamında şu değerlendirme–tespitler yapılabilir:

Tarla ürünleri üretiminde genel bitkisel üretim yapısından farklı olarak; Tekirdağ, Kırıkkale ve Şanlıurfa bölgeleri Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşırken; İzmir, Antalya ve Gaziantep bölgeleri ise ortalamanın etrafında yığınlaşmışlardır. Tekirdağ bölgesinde yağlı tohumlar (ayçiçeği), Kırıkkale bölgesinde yumru bitkiler (patates, soğan) ve Şanlıurfa bölgesinde ise endüstriyel bitkiler (pamuk) üretiminin Türkiye ortalamasının çok üstünde olması bu bölgelerin tarla ürünlerinde yığınlaşmasına neden olmuştur.

Sebze üretiminin bölgeler itibarıyla yığınlaşmasına bakıldığında Samsun, Balıkesir, Bursa ve Aydın bölgeleri genel bitkisel üretiminin yapısından farklı olarak Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşmışlardır. Bu bölgelerde sebze üretiminin coğrafi yığınlaşması diğer alt sektörlere göre daha yüksektir.

Meyve üretiminde genel yapıdan farklı olarak Aydın, Manisa, Kocaeli ve Trabzon bölgeleri Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşmışlardır. Trabzon bölgesi çay üretiminin tamamı ve sert kabuklular üretiminde Türkiye'de birinci, Kocaeli bölgesi sert kabuklular üretiminde Türkiye'de ikinci, Manisa ve Aydın bölgeleri ise üzüm özlü meyvelerde Türkiye'de ilk iki sırayı almaları bu durumu açıklamaktadır.

Hayvansal üretimin coğrafi yığınlaşmalarına bakıldığında Kocaeli, İzmir, Balıkesir ve İstanbul bölgeleri Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşmışlardır. Kocaeli bölgesi beyaz et üretiminde; İzmir ile Balıkesir bölgeleri çeşitlilik yapısı göstererek et, süt, beyaz et ve yumurta üretiminde; İstanbul bölgesi ise et ve süt üretiminde yığınlaşmışlardır. Mardin dışındaki diğer bölgeler ortalama değer yakınında yığınlaşmışlardır. Ağrı bölgesi büyükbaş hayvan değeri açısından etrafındaki bölgelerden faklı olarak Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşmış olması, bu alandaki karşılaştırmalı üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Küçükbaş hayvan değerinin yığınlaşmaları dikkate alındığında Van, Ağrı, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinin oluşturduğu bölgenin Türkiye ortalamasının üstünde yığınlaşan tek bölge olması dikkat çekicidir (Elvan ve ark., 2005).

Et üretiminde ise Bursa ve Gaziantep bölgeleri de ortalamanın üstünde yığınlaşmıştır. Yığınlaşma açısından bakılırsa, beyaz et üretiminde yığınlaşmamış olmalarına rağmen; Manisa, Konya ve Samsun bölgelerinin yumurta üretiminde ortalamanın üstünde yığınlaşmaları dikkat çekicidir. Süt üretiminde İzmir, Balıkesir ile İstanbul bölgesi dışında Tekirdağ bölgesi de ortalamanın üstünde yığınlaşmıştır.

Bal üretiminde Trabzon bölgesinin Türkiye ortalamasının çok üstünde yığınlaşmış olması bu alandaki potansiyelini ortaya koymaktadır.

İkinci başlık olarak Göç durumu değerlendirilebilir. Bu manada, özellikle tarımdaki zayıflıklar, üretimde verimsizlik kısır döngüsü içerisinde çiftçi gelirlerinin yeterli düzeye ve istikrara kavuşması, yaşam kalitesinin yükselmesi önünde engel teşkil etmesine dayalı olarak, yoksulluk sorununu gündeme getirdiği söylenebilir. Göç eğilimlerinin devam etmesi nedeniyle kırsal ekonomi işgücü ve sermaye gibi üretken güçlerini kaybetmektedir. Bu etki, tarım arazilerinin sınırlı olması kadar geçim kaynaklarının çoğunlukla ormancılığa bağımlı bulunduğu, pazara ve hizmetlere erişim imkânları açısından görece dezavantajlı olan orman köylerinde ve kent merkezlerine uzak kırsal yerleşimlerde daha yoğun hissedilmektedir (Anonim, 2006b: 7).

Göçün kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Marmara Bölgesi, Ankara İli, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan illerde köyler göç almakta iken, ülkenin kalan kısmında ağırlıklı olarak göç vermektedir (Anonim, 2006b: 6).

Kırsal göç, hızlı ekonomik büyüme ve sanayileşme sürecinin ilk aşamasında ekonomiye katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak zamanla kentlerin, kırsaldan göç eden bu nüfusu sindirememesi ile birlikte, kentlerde yaşanan işsizlik, asayişin bozulması ve kent varoşlarının oluşması sonucunu doğurmuş ve kentlerin yaşam alanını daraltmıştır. Kırsal göçün meydana getirdiği sorunlar, göç veren bölgelerde iş gücü, sermaye ve beyin göçünün neden olduğu kalkınma problemi, göç alan yerler için ise altyapı, asayişin bozulması ve çarpık kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Akış ve Akkuş, 2007).

Türkiye'de kırsal göçün hız kazanması, kentlerdeki sanayi ve hizmet sektörünün gereksinimi olan iş gücü talebinin üzerine çıkmış ve artan iş gücü talebi ve sağlıksız kentleşme ciddi bir ülke sorunu haline gelmiştir. Ayrıca köylerdeki nüfusunun azalması, kırsal altyapı hizmetlerinin köylere götürülmesinde, mevzuat ve maliyet sorunlarını da beraberinde getirmekte, yine kırsal alanda nüfusun azalması sonucu, esnaf ve sanatkârlar da mali zorluk çekmekte ve bu sektörlerde iflaslar yaşanmaktadır (Güreşci, 2007: 8–9).

Kırsal ekonomi tarım dışı üretim sektörlerinin etkisiyle çeşitlenme eğilimi göstermektedir. Ancak, kırsal alanın iş imkânları sunma konusundaki performansı tarımdan ayrılan işgücü ile karşılaştırıldığında yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Kırsal ekonominin çeşitlenme eğiliminde; yerel kaynaklara, coğrafi koşullara, kırsal alanların kentlerle ilişkilerine, sanayi ve turizm merkezleri ile hizmetlere erişim olanaklarına

bağlı olarak hem bölgeler arasında hem bölgelerin kendi içlerinde önemli farklılıklar görülmektedir (Anonim, 2006b: 8).

Kırsal yerleşmelerde ekilebilen sulu arazi miktarının artması, meyveciliğin gelişmesi, tarım ve hayvancılık dışında ekonomik faaliyetlerin devreye girmesi ve nüfus artış hızının düşük olması kırsal göçleri azaltmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 58). Kırsal kalkınma politikalarında desteklenmesi düşünülen tarım-dışı faaliyet alanlarının (halı dokumacılığı, inşaat alanı, turizm vs.) artırılması, kırsal alanlarda yaşayanların başta istihdam imkânlarının geliştirilmesinde çok önemli rolü bulunmaktadır. Bunun için sağlıklı ve ciddi bir üretim planlaması yapılmalı, ihtiyaç duyulan ürünlere daha çok ağırlık verilmeli ve bu ürünler üretimin her aşamasında desteklenebilmelidir (Önen ve Albayrak, 2011: 14).

Kırsal istihdamın üçte ikisini oluşturan tarım sektörü çalışanlarının % 93'ünü kapsayan "kendi hesabına çalışanlar" ile "ücretsiz aile işçileri" kaynaklı geleneksel istihdam yapısı, kırsal kesimde açık işsizliğin ortaya çıkışını engellemekte, verimsiz üretim yapısının devam etmesine ve işsizlik oranının ülke ortalamasının aksine bir hayli düşük değerler almasına neden olmaktadır. Kırsal kesimde işgücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek tespit edilmesi, kentlerden farklı olarak; kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi şeklinde tarımda istihdam edilmesi ve öğrencilerin örgün eğitim sürecinden erken ayrılmalarından kaynaklanmaktadır. Tarım istihdamının yapısal sorunları, çiftçi gelirlerinin istikrarsız ve yetersiz oluşu, tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin kısıtlı olması, kırsal yoksulluğun daha geniş toplum kesimlerini etkilemesine neden olmaktadır (Anonim, 2006b: 8).

Kırsal alanda hane başına düşen arazi miktarı arttıkça kırsal göç oranı artmaktadır. Kırsal göç oranın fazla olduğu Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinin illerinde hane başına düşen arazi miktarının genel olarak diğer bölgelere nispeten daha fazla olduğu görülmektedir. Kırsal göç oranının yüksek olması, arazi miktarının fazla olmasına rağmen yeterince sulanamaması, modern tarım imkânlarının uygulanmaması, tarım girdilerindeki maliyet yüksekliği gibi nedenlerle tarımsal verimin düşük olması ve yeterli gelirin elde edilememesinden kaynaklanmaktadır. Yani, kırsal alanlarda arazinin fazla olması göçleri durdurmamaktadır. Arazi büyüklüğünden ziyade araziden elde edilen üretim miktarı ve elde edilen ekonomik değer önem kazanmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 47).

Türkiye'deki kırsal alana ilişkin olarak en ciddi sorunlarından biri, hemen her kalkınma planında yer almasına rağmen toprak reformunun bir türlü hayata

geçirilememesidir. Çok sayıda topraksız köylünün olduğu kadar, toprak sahibi olanların da mevcut arazilerinin çoğu küçük ve parçalı durumdadır (Önen ve Albayrak, 2011: 13).

Türkiye'de kırsal alanda ekonomik sorunlar arasında tarımsal işletmelerin küçük, parçalı ve dağınık olması, tarımsal verimliliğin düşük olması, tarımsal altyapı yetersizlikleri, tarım dışı üretim imkânlarının sınırlı olması ve örgütlenmedeki yetersizlikler sayılabilir. Kırsal alanda kalkınmanın sağlanması için bu sorunlara çözüm aranmalıdır.

Üçüncü başlık olarak ise Örgütlenme ilişkileri görülmelidir. Kırsal örgütlenme, tarımsal üretimi arttırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri olarak üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesini ifade etmektedir. Çünkü tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği arttırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, ancak örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (İnan ve ark., 2000: 148). Kırsal kalkınma ve tarımsal üretim çalışmalarının önemli bir boyutunu kırsal alanda gerek kamu tarafından gerek sivil toplum tarafından gerçekleştirilen örgütlenmeler oluşturmaktadır. Tarımda, kırsal alanda üretici ve ürün pazarlamasına yönelik olarak var olan ve olması gereken örgütler şu biçimlerde ortaya çıkmaktadır; kooperatifler, ziraat odaları, odalar, birlikler, şirketler, vakıflar ve dernekler. Türkiye'de üretici örgütlemesinin en yaygın biçimini kooperatifçilik oluşturmaktadır (Gülçubuk, 2005: 72).

Türkiye'de kooperatifçiliğin geçmişi oldukça gerilere gitmekle birlikte istenilen yaygınlığa ve etkinliğe ulaştığını söylemek güçtür (Koçtürk, 2012: 223). Üretim modellenmesinde, örgütlülük ön plana alınacak şekilde çiftçi ve üreticilerin birlik ve kooperatiflerde örgütlenmesi sağlanmalıdır (Ağaoğlu ve ark., 2005). Kooperatifler tarımda modernizasyon ve verimliliğin artmasında her zaman ve her koşulda önemli rol oynamışlardır. Tarımsal kalkınmayı sadece yabancı sermaye ile değil, ulusal kaynaklar etkin kullanılarak da gerçekleştirebilir. Bu nedenle tarımda modernizasyon ve verimliliğin artışına önem verilmelidir. Tarımda modernizasyon ve buna bağlı verim artışı sağlıklı olarak ancak kooperatif düzenlemelerle gerçekleşebilir (İnan ve ark,. 2000: 168).

Bu çerçevede, kırsal kesimdeki üretici örgütleri ekonomik ve mesleki örgütler şeklinde 2 (iki) grupta incelenebilir. Birincisi, ekonomik örgütlenme olup, bunun en

yaygın biçimi kooperatif örgütlenmesidir. İkinci örgütlenme şekli ise mesleki örgütlenme olarak görülmektedir.

Ekonomik örgütlenme; üreticilerin ekonomik örgütlenmeleri, başta tarım kooperatifleri olmak üzere ekonomik faaliyetlerde bulunan birlik, vakıf, şirket, vb. kuruluşları ifade eder. Tarım kooperatifleri değişik biçimde sınıflandırılmakla birlikte, genellikle ortaklara götürülen hizmetlere göre kooperatiflere isim verilmektedir. Kooperatifin amacı ürün pazarlama, girdi veya kredi temini gibi hizmetlerden birini yerine getirmektir. Sulama birliklerinin oluşumunda katılımcılık savunulmasına rağmen istenen anlamda katılım sağlanamadığı gibi birlikler sınırlı, sorumlu yerel yönetim birliklerine dönüşmüş durumdadır (İnan ve ark., 2000: 150–153).

Üreticilerin örgütlü hareket etmesini sağlayan, hem girdilerin maliyetlerinin düşürülmesinde, hem de satışta daha iyi bir fiyat garantisi sağlayan kooperatifçiliğin desteklenmesiyle küçük çiftçiler korunmuş olacaktır (Önen ve Albayrak, 2011: 14). Tarımsal üretimi arttırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri, üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesidir (İnan ve ark., 2000: 150–153).

Ekonomik örgütlenme; kırsal alanlardaki nüfusun kendi aralarında, yasal ve idari yollardan diyaloglar kurarak örgütlenmesi ve sosyo–ekonomik sorunlarının çözümüne geniş kitleleri katarak, onların toplumun yönetilmesinden ve yönlendirilmesinden sorumluluk duymalarını sağlamada önemli bir araç olarak görülmektedir. Böylece fertler, organizasyonları aracılığıyla sosyo-ekonomik politikaların oluşmasına katkıda bulunmakta ve uygulamalara bu organizasyonları aracılığı ile katılmaktadırlar (Çıkın, 1992).

Mesleki Örgütlenme ise Ziraat Odaları, Çiftçi Birlikleri ile Derneklerden oluşmaktadır. Tüzel kişiliğe sahip kamu yararına çalışan ziraat odalarında örgütlenme ilçe, il ve merkez düzeyindedir. Türkiye'de ziraat odaları üreticilere yeterince hizmet götüremediği gibi, ülke düzeyinde tüm çiftçi kitlesini temsil eden bir örgüt yapısına da kavuşamamıştır. Bunun en önemli nedeni, ziraat odalarının hükümetlerden bağımsız politika üretememeleri ve üreticilerin ekonomik örgütleri olan kooperatiflerle işbirliği yapmamalarıdır (İnan ve ark,. 2000: 155).

Bu örgütlenmelerin dışında sosyal ve ekonomik kalkınma ve dayanışmayı sağlamak üzere hemen hemen her köyde kurulmuş olan dayanışma dernekleri bulunmaktadır. Bu hemşehri dernekleri aracılığıyla köy dışında istihdam eden insanların

köyle sosyal bağları canlı kalmakta ve köye maddi destek sağlayarak köyün kalkınmasına yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Türkiye'de 2 (iki) farklı köyde kurulan Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği (Bursa–2002) ve Cumalıkızık Köyü Kadınları Eğitimi Dayanışma ve Kalkındırma Derneği (Bursa–2009) kadınların örgütlenmesindeki öncü örnekler arasında görülmektedir (Anonim, 2013e; Anonim, 2013f).

2.1.6. Yönetimsel–Kurumsal Altyapı

Kırsal alanın yönetimsel ve kurumsal altyapısında kırsal alanla ilgili mevzuat ve kamu kurumlarının kırsal alana yönelik yürüttükleri hizmetler analiz edilmektedir. Kırsal alanla ilgili mevzuatlar konusunda değişen Büyükşehir Kanunu ayrıntılı olarak irdelenerek, kırsal alana yönelik yürütülen faaliyetlerdeki çok başlılığa vurgu yapılmaktadır.

Türkiye'de kırsal alanlarla ilgili Mevzuatın hukuksal altyapısına ilişkin yasal düzenlemelerin, temelde **442 sayılı Köy Kanunu** ve ilgili **Köy Yerleşme Alanları Uygulama Yönetmeliği**, **5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu** ile **3194 sayılı İmar Kanunu ve Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği**'ne dayandığı söylenebilir (Anonim, 2009a). Bu çerçevede ilgili mevzuat irdelenirse, özellikle yetki–sorumluluk paylaşımı ve uygulama sürecinde farklı kurum–kuruluşların yetkili kılındığı görülür. Hiyerarşik bir sıralama yapılırsa, Muhtarlıklardan, İl Özel İdarelerine ve Bakanlığa dek uzanan yetki paylaşımı çerçevesinde hizmet sunumunda bürokratik süreçlerin önemli bir sorun oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bir başka durum ise yetki paylaşımı noktasında farklı kurum–kuruluşlar arasında eş güdüm kurulamaması olarak görülmektedir.

Bu süreçte, köy ve bağlı yerleşim birimlerinin yol, su ve kanalizasyon tesisleri yapımı ile tarımsal alanlarının gayesine uygun kullanımının sağlanması, köylerin imar planlarının hazırlanması gibi görevler üstlenen Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatıldığı (2005), görevlerinin İl Özel İdarelerine devredildiği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak yeniden yapılandırıldığı (2011), Büyükşehir Yasasının değişmesiyle büyükşehir teşkilatı bulunan illerde İl Özel İdarelerinin kapatıldığı (2012) görülmektedir. Bu durum kırsal alanlara yönelik yetki paylaşımı ve eşgüdüm çerçevesinde yeni bir örgütlenme düzenini gündeme getirmiştir.

Kırsal alanlara yönelik kanun ve yönetmelikler ile kapsam–içerik ve yetkili–sorumlu kurum–kuruluşlar bağlamında matris olarak sınıflandırılmıştır **(Çizelge 2.5)**.

Çizelge 2.5. Kırsal Alanlara İlişkin Yönetimsel–Kurumsal Altyapı

KANUN	İLGİLİ KURULUŞ	KAPSAM–İÇERİK
442 Sayılı Köy Kanunu (1924)	İl Özel İdareleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Orman ve Su İşleri Bakanlığı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Muhtarlıklar	Kırsal alan fiziki mekân düzenlemesini yönlendirmek; köy yerleşme alanı tespit komisyonu ile yerleşme planı teşkili, çalışma ve karar verme esas ve usulleri, köy tüzel kişiliği adına yapılacak tesciller, ihtiyaç sahiplerinde aranan vasıflar, devir yasakları, taşınmaz malların amaca uygun kullanılma esasları, rayiç bedel tayini, satış esasları hakkında genel hükümleri kapsamaktadır.
3194 Sayılı İmar Kanunu (1985)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Daha çok kentsel alandaki düzenlemeleri içermekte olup kırsal alanlara yönelik doğrudan kararlar getirmemektedir
5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanun (2005/2013)	İl Özel İdareleri Valilikler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Kırsal alanlara yönelik çoğu kamu hizmetlerini yerellik ilkesi bağlamında tek bir idareye bağlaması ve temel sorun olan kurumlar arası yetki karmaşasını az da olsa gidermeye çalışması açısından önemlidir.
5543 Sayılı İskân Kanunu (2006/2013)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Dış ülkelerden gelen göçmenlerin, yerleri kamulaştırılanların ve milli güvenlik nedeniyle yapılacak iskan çalışmaları ile köylerde fiziksel yerleşmenin düzenlenmesine ilişkin uygulama esas ve şartlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.
5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2006/2011)	Kalkınma Bakanlığı Valilikler Kalkınma Ajansları	Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulan kalkınma ajanslarının kuruluş görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir.
6831 Sayılı Orman Kanunu (1956/2014)	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Orman köyleriyle ilgili hükümler içermektedir.
2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun (1983)	Orman ve Su İşleri Bakanlığı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ORKÖY İl Özel İdareleri	Orman köylülerinin yeniden yerleştirilmesiyle ilgili diğer hususları kapsar.
3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun (1985/2005)	İl Özel İdareler	Köy Hizmetleri Teşkilatının kaldırılması sonucu görevler başka kurumlara verilmiştir.
2872 Sayılı Çevre Kanunu (1985/2013)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre düzeni planlarının yapımı ve onayı, çevre korunmasına ilişkin hususları ile 383 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Özel Çevre Koruma bölgelerindeki kentsel ve kırsal yerleşmelerin koruma ve yapılaşma esaslarını içermektedir.
4342 Sayılı Mera Kanunu (1998/2013)	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Kırsal alanların çevresindeki meralar da dâhil tüm mera alanlarının korunması ve hangi şartlarda kullanılacağına ilişkin hususları düzenlemektedir.
3621 Sayılı Kıyı Kanunu (1990/2008)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Kıyı alanlarındaki kentsel ve kırsal yerleşmelerin planlama ve yerleşme esaslarını kapsar.

Kaynak: *Akci, 2015*

Çizelge 2.5. Kırsal Alanlara İlişkin Yönetimsel–Kurumsal Altyapı (devamı)

KANUN	İLGİLİ KURULUŞ	KAPSAM–İÇERİK
3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu (1984/2014)	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen uygulama alanlarında; tarımsal faaliyetlerin iyileştirilmesi, topraksız çiftçilere toprak dağıtılması gibi hususlar ile yine uygulama bölgelerindeki kırsal alanlarda yeni yerleşme yerleri kurmak, mevcutları birleştirmek köy gelişme alanlarını tespit etmek ve yeni yapılacak mücavir alan ve imar planı tekliflerine göre talep edilecek arazilerin tarım dışı kullanılıp kullanılmayacağına dair görüş vermek ile ilgili hususları düzenlemektedir.
5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005/2014)	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	2014'te yapılan düzenlemeyle tarım arazileri Bakanlıkça belirlenen büyüklüklerin altında ifraz edilemez, hisselendirilemez, satış işlemleri sırasında pay ve paydaş adedi artırılamaz hükmü eklenmiştir. Ayrıca kanuna tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerde miras konusunda yeni hükümler de eklenmiştir.
5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005/2014)	Belediyeler İçişleri Bakanlığı	Kentsel ve kırsal yerleşmelerin hangi şartlarda belediye olacağı, idari sınır ayrımının nasıl yapılacağı, belediyelerin görev ve yetkilerinin ne olacağı gibi hususları düzenlemektedir.
5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004/2012)	Büyükşehir Belediyeleri	6360 sayılı kanunla büyükşehir belediyesi sınırı il mülki sınırı olarak belirlenmiş ve il sınırı içinde yer alan tüm köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Ayrıca büyükşehir belediyesi olan il sayısı 30'a çıkarılmıştır. Büyükşehir belediyesi olan illerdeki il özel idareleri kapatılmıştır.
2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu (1983/2013)	İlgili kamu kuruluşları	Kentsel ve kırsal alanda yapılacak kamulaştırma işlemlerinin esas ve şartlarını düzenlemektedir.
7478 Sayılı Köy İçme Suları Hakkında Kanun (1960/2008)	DSİ	Kırsal alanlardaki yerleşmelerin içme suyu ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili hususları belirleyen ve bu bağlamda DSİ Genel Müdürlüğüne yetki veren kanundur.
5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (2004)	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Tarımsal üretici birliklerinin kuruluşu, işleyişi, yönetimi, görevleri ve denetimine ilişkin hükümlerini kapsamaktadır.
Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği (1987)	Valilikler- İl Özel İdareleri	Köy Kanununda yer alan hükümlerin ayrıntıda nasıl uygulanacağını açıklamaktadır
Plansız Alanlar Yönetmeliği (1999/2001)	Valilikler Belediyeler İl Özel İdareleri-Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Muhtarlıklar	Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan ve planı bulunmayan alanlardaki yapılaşmaların fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamayı amaçlayan bu yönetmelik uygulama alanlarını tanımlamakta, bu uygulama alanlarında gerçekleştirilecek yapılaşma hükümlerini parsel bazında belirlemektedir. Ayrıca planı bulunmayan köylerin köy yerleşik ve gelişme alanlarının nasıl tespit edileceği, yapılaşma şartları, parsel büyüklükleri vb. hususları içermektedir.
555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1995)	Türk Patent Enstitüsü	Kanunda coğrafi işaret, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretler olarak tanımlanmaktadır. Kararname, doğal ürünler, tarım, maden ve el sanatları ürünleri ile sanayi, ürünlerinden her türlü ürünün coğrafi işaretlerle korunmasına ilişkin kuralları ve şartları kapsar.

Kaynak: *Akci, 2015*

1980 döneminde kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsisi, Atatürk Orman Çiftliği'ndeki bir kısım arazinin özelleştirilmesi, orman köylülerinin desteklenmesi, sulama alanlarında arazi düzenlemeleri, 2B alanlarının özelleştirilebileceğine ilişkin yasalar çıkarılmıştır. 1990 döneminde Kıyı Kanunu, hazineye ait tarım arazilerinin satışına karar verildiği, meraların kullanımı, tarım alanlarının tarım dışına çıkarılabileceği üzerine yasa ve yönetmelikler uygulamaya konmuştur. 2000 döneminde ise 2B arazilerinin satışı, Endüstri Bölgeleri adına tarım arazilerinin yerleşime açılması, yabancılara köy sınırları içindeki arazilerin satışının mümkün kılınması gibi yasal düzenlemeler yapılmıştır (Yörür, 2008: 35).

1998 yılında kabul edilen **555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** özellikle kırsal alanların kendine özgü karakteristiklerinin korunması açısından önemli görülmelidir. Bu kararname ile kırsal alanların kültürel, sosyal, fiziksel zenginlikleri ve özgün yönleri koruma altına alınmakta, yerel potansiyellerinin kullanılarak kalkındırılmaları desteklenmektedir. 2012 yılında **6360 sayılı Büyükşehir Kanunu** ile kapsamında yapılan yeni düzenlemeler ise özellikle kırsal alanları etkileyen değişiklikler içermektedir.

6360 sayılı **On Dört İlde Büyükşehir Belediyeleri Kurulması Hakkında Kanun** ile Türkiye'deki Büyükşehirler 30 (otuz) sayısına ulaşmıştır. Kanun kapsamında Büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan köy statüsündeki yerleşmeler mahalle statüsüne alınması, kırsal alanlar açısından önemli bir sürece girilmesine neden olmuştur (Anonim, 2014g). Buna göre; özellikle kırsal alanlara ilişkin ortaya çıkan ya da gündeme gelen tartışma konuları ve sorunlar 3 (üç) başlık altında değerlendirilmiştir.

Birincisi, Büyükşehir Belediye Sınırlarının İl Mülki Sınırlarına Genişletilmesi Hakkında Eleştiriler olarak görülmektedir. Buna göre, bir yandan hizmete ulaşmak zorlaşırken, diğer yandan alınan hizmetler (su, kanalizasyon vb.) pahalılaşmıştır. Geçmişte belediye sınırları dışında, köylerde yaşayanlar ile küçük beldelerden mahalleye dönüşenlerde yaşayanlar açısından yoksullaşmaya neden olacak gelişmeler yaşanmıştır. Genişletilen sınırlar, belediyelerin ve seçilen belediye başkanının toplumdan kopması anlamına gelmektedir (Anonim, 2013g).

Hizmet ölçeği genişletildiğinde toplu ulaşım, arıtma, numarataj gibi hizmetleri vermek zorlaşacaktır. Bu model belediye hizmetlerinin aksamasına ve hizmetlerin aşırı derecede pahalılaşmasına yol açacaktır (Karasu, 2013).

Örnek olarak, 2004'te Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırının **50,00 km** genişletilmesi sonrasında ortaya çıkan sorunlardan birisi; su ve kanalizasyon

hizmetlerinin Ankara Su Kanalizasyon İdaresi (ASKİ)'ne geçmesi sonrasında, kentin uzak uçlarındaki yerleşmelerdeki su fiyatları önemli oranda artmıştır. Ancak tepkiler sonrasında yeniden eski fiyatlara dönülmek durumunda kalınmıştır. Mersin'de ise büyükşehir belediyesi, kendi sorumluluğundaki bazı hizmetleri alt kademedeki belediyelere devretmek zorunda kalmıştır (Tayfun ve ark., 2009: 253).

Mekânsal planlama çerçevesinden bakıldığında, il sınırlarının her ne kadar mülki yapılanma gibi başka bir alanın yaklaşım ve anlayışı ile oluşturulan sınırlar oldukları ileri sürülse de, büyükşehir sınırlarını belirlemekte daha önce geçerli olan ve herhangi bir araştırma ve değerlendirmeye dayanmayan "pergel yasası" ile getirilen kurala göre daha anlamlı olduğu belirtilmelidir. Ancak, bu saptama il sınırlarının en uygun planlama alanı olduğu anlamına da gelmemelidir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, bazı büyükşehirler için ilişkiler ağı küresel ölçeğe dek uzarken bazıları için il sınırları içindeki tüm yerleşmeleri dahi kapsamayacak denli sınırlı kalabilir. Yeni düzenlemenin il düzeyinde planlama faaliyetlerini bir bütünlük içinde tek bir otoritenin eşgüdümünde götürülmesinin, aynı il sınırları içinde parçacı, birbiriyle uyumsuz ya da çelişen, eşgüdüm içinde hazırlanmamış, dar yerel çıkar ve beklentilerle, farklı yerel birimler tarafından hazırlanmış çok sayıda planın varlığından daha olumlu olacağı söylenmelidir. Ayrıca ülkemizde zaten son derece yetersiz düzeyde olan, halkın kendi yaşamıyla doğrudan ilişkili konularda karar süreçlerine katılması yönündeki zayıf kanallar da kapatılmaktadır. Böylece halkın yönetim ve politika alanlarına karşı yabancılaşması daha da artırılarak diğer alanlar gibi planlama alanında da otoriter bir yapının oluşturulmasına katkıda bulunulmaktadır (Ersoy, 2013).

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda büyükşehir belediyesi nazım planlarının hazırlanması, ilçe belediyeleri ise uygulama imar planlarının hazırlanması konusunda yetkilendirilmişlerdir (İzci ve Turan, 2013: 137). Bu paylaşım yöntemi iki basamak arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesine katkıda bulunmadığı gibi; bunun, ilçe belediyelerinin bir yerel yönetim birimi olarak sahip olmaları gereken özerklikle bağdaşmamaktadır. Yeni düzenleme imar ve planlama hizmetleri konusunda kimi üstünlüklere sahip ise de (İstanbul ve Kocaeli modeli gibi) diğer büyükşehirlerin hem nüfus hem de kapladıkları alan bakımından farklılıkları da gözönünde bulundurulmalıdır.

Dolayısıyla büyükşehre uzak olan yerleşim birimlerine hizmet sunumu bu bakımdan etkin ve verimli olmayacaktır. İmar planlarının uygulama ve denetim araçlarının kullanılması bakımından coğrafi uzaklık hizmetin etkin ve verimli

sunulmasını olumsuz etkileyecektir. Yeni yasayla getirilen düzenlemeler arasında en rahat savunulabilecek olanının imar ve planlamadaki birlik ve bütünsellik kuralı olduğu ifade edilebilir (Keleş, 2012).

İkincisi; Tüm köy ve beldelerin mahalleye dönüştürülmesiyle ilgili eleştiriler olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede yapılan yasal düzenleme ile Belde Belediyesi ve Köy tüzel kişilikleri sona ermekte, 30 il özel idaresi de kapatılmaktadır. Bu düzenleme ülke yerel yönetim sistemi açısından önemli bir değişim anlamına da gelmektedir (Anonim, 2013g). Bu durumda il düzeyinde yerel yönetim birimleri olarak, sadece büyükşehir ve ilçe belediyeleri bırakılmaktadır (Ersoy, 2013).

Köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasının olumsuz sonuçları olacağı iddia edilmektedir (Karasu, 2013). Yerel yönetim kültürünün pek çok yerleşmeden silinmesine, ortadan kalkmasına neden olacaktır, hizmete erişimde ve kararlara katılımda, ciddi sorunlar yaşanacaktır (http://www.spo.org.tr). Köy kimliği mahalle ile yok olacaktır. Mahalle kente has bir aidiyet bağıdır. Kırsal alanda mahallenin köyün yerini alması mümkün değildir. (Karasu, 2013).

Köy bir yerel yönetim birimidir, tüzel kişilik sahibidir, mal alabilir, satabilir, kiraya verebilir, borçlanabilir personel istihdam edebilir. Ancak mahalle bunların hiçbirisini yapamaz. Mahalle muhtarlığının özel malı diye bir şey yoktur. Mahalle anayasada ya da yasalarda yer alan bir yerel yönetim birimi olmadığı gibi, tüzel kişiliği de yoktur" diyerek köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasının hukuken önemli kayıplara neden olacağı ifade edilmektedir (Güler, 2012). Mahallenin tüzel kişiliği bulunmamakla birlikte, Osmanlı'dan bu yana mahallenin devletin genel iktidar dokusu içinde bir yönetsel hücre olarak temel alt birim olmak ve bireyin kimlik ve aidiyet bulabildiği kurumsal, toplumsal bir yapıdır ve bu yanıyla da dayanışmayı sağlayan özellikleri bulunmaktadır (Bayramoğlu, 2008: 17).

Köyde yaşayan insanları kanunla kentli haline getirmek mümkün değildir. Kent-kır ayrımı sosyolojik bir gerçektir. Kentin daha fazla nüfusa sahip olması, nüfusun heterojen yapısı, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin hakim olması kente has davranış biçimlerinin oluşmasını sağlar. Kentte birey istediği gibi davranamaz, diğer bireylere karşı sorumludur. Arabasını istediği yere bırakamaz, yalnızca akrabalarıyla sınırlı bir yaşam sürdüremez, kentle bütünleşmenin gerektiği geliri elde etmek için örgütlü bir işkolunda çalışması, sosyal bir güvenceye sahip olması gerekir (Karasu, 2013).

İl sınırları içindeki tüm yerleşmelere ve tüm vatandaşlara yönelik olan "yol", "kanalizasyon" ve "su" harcamalarına katılma payı alınmasına ilişkin olarak özellikle mahalleye dönüşen köylere yönelik bir ayrımın bulunmaması, köylerde yoksullaşmaya neden olacak, vatandaş ile belediyeler arasında önemli çatışmalara neden olabilecektir (Anonim, 2013g).

İlçe merkezinden uzakta yer alan köylere hizmet götürülmesi (su tesisatlarının acil onarımı, karla mücadele, itfaiye, çöp toplanması vb.) konusundaki tereddütler ve hangi hizmetlerin hangi tür belediye tarafından yerine getirileceği konusundaki muhtarlar arasında bilgi eksikliği mevcutken, köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesi sorun olacaktır (Anonim, 2013c).

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan, suyu ücretsiz kullanan, emlak vergisinden muaf olan köyler, belediye sınırlarına alınmakla bu hak ve muafiyetlerini kaybettiklerinden bir köylü için hayat daha pahalı hale gelecektir. Ayrıca belediye olmanın getirdiği sınırlamalar nedeniyle hayvancılık yapamaz hale gelecek köylünün geliri de önemli ölçüde azalacaktır (Karasu, 2013). Köyün mahalleye dönüşmesiyle birlikte köyde yapılacak olan ahır, garaj, samanlık, su deposu gibi yapılar için köylülerin çeşitli resim ve harçları ödemeleri gerekecektir. Bu durum zaten imkânları kısıtlı olan köylüler için sorun yaratacaktır (Çelik ve Altıparmak, 2012: 54).

Bu sorunların önüne geçilebilmesi için birtakım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu tedbirler 6 (altı) başlık altında sıralanabilir (Anonim, 2013c):

1. *Muhtarlığın fonksiyonel olabilmesi ve sürdürülebilir bir idari birim olarak kamu yönetimi sistemi içerisinde yerini koruyabilmesi için görev ve gelirlerinin yeniden tanımlanması,*

2. *Mahalle muhtarlığının güçlendirilmesi için tüzel kişilik kazanması,*

3. *Belde ve köyler kapatılıp mahalleye düştürülecekse mutlaka mevcut mahalle yönetiminin yetki ve gelir açısından güçlendirilmesi,*

4. *Muhtarlığın fonksiyonel olabilmesi ve sürdürülebilir bir idari birim olarak kamu yönetimi sistemi içerisinde yerini koruyabilmesi için görev ve gelirlerinin yeniden tanımlanması ve bu görevleri etkin bir şekilde yürütmeleri için yaptırımları da içeren yetkiler verilmesi,*

5. *Muhtarların belediye ve merkezi hükümet teşkilatıyla ilişkilerinin net bir şekilde mevzuatla belirlenmesi,*

6. *Belediyelerle daha işlevsel ilişkiler kurulabilmesi için belediye meclisine üyelik, belediye hizmet binasında muhtarlık ofisi oluşturulması ya da yatırım planlamalarında*

ilgili mahalle muhtarlığının kararlara katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Köy yönetimleri bu yasa ile bu hak ve ayrıcalıklarından yoksun bırakılmışlardır. Yine, köylerde yapılan tarımsal etkinliklerin de olumsuz etkileneceği söylenebilir. Sonuçta köylünün yoksullaşması, bu alanlarda yabancılara toprak satışının önünün açılacağı, orman köylerinin kentsel ranta açılmasının kolaylaşacağı, kısaca köylünün yaşam alanı üzerindeki haklarını kaybedeceği belirtilmektedir (Anonim, 2014p).

Belediyelerin kırsal yaşamı çok iyi bilemeyeceği, bu nedenle doğru kararlar alamayacağı, isabetli yatırımlar yapamayacağı bu durum karşısında da kırsal belediyelerin fayda yerine zarar göreceğini belirtmektedir. Tüzel kişiliği kaldırılan bu köylerin birçoğu farklı kültürel kimlik ve yapı barındırmaktadır. Ülkemizdeki Büyükşehir belediyesi karar katılım süreçleri incelendiği zaman tüzel kişiliği kaldırılan bu küçük toplulukların ve birimlerin artık karar mekanizmalarına katılımları söz konusu olmayacaktır (Atmaca, 2013: 179-181).

Orman köyleri ve orman köylüsüne tanınan hak, sorumluluk ve imtiyazlar orman köyü iken mahalleye dönüşen yerler için devam edeceği hüküm altına alınmıştır. Bir belediyeye katılarak mahalleye dönüşen köy, köy bağlısı ve belediyelerce kullanılan mera, yaylak, kışlak gibi yerlerden bu mahalle sakinleri ve varsa diğer hak sahiplerinin Mera Kanunu hükümleri çerçevesinde yararlanmaya devam edeceği hüküm altına alınmıştır.[5] Köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerde Emlak Vergisi Kanununa göre alınması gereken emlak vergisi ile Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken vergi, harç ve katılım payları beş yıl süreyle alınmaz. Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret beş yıl süreyle en düşük tarifenin % 25'ini geçmeyecek şekilde belirlenir.[6]

Üçüncüsü ise; İl Özel İdarelerinin Kapatılmasıyla İlgili Eleştiriler konusudur. İl Özel İdarelerinin kapatılması ile hizmet verdiği alanlar açısından büyük bir boşluk oluşacağı, köylere hizmet götüren diğer kurumların kapatılması sonrasında yaşanan karmaşa ve hizmet eksikliğinin bir benzerinin tekrarlanacağı konusunda yaygın bir inanç gözlemlenmektedir (Anonim, 2013g).

İl Özel idaresinin 30 ilde kaldırılmasının çok da yerinde bir karar olmadığı; Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün geçmişte yapmış olduğu hizmetlerle

[1] 6360 sayılı kanun 16.md
[2] 6360 sayılı kanun geçici madde 1/15

karşılaştırıldığında İl özel idaresinin ve de köylere hizmet götürme birlikleri ve KÖYDES'in başarılı uygulamalar olduğu görülmektedir (Anonim, 2013c).

Bir anlamda il özel idareleri bölgesel bir kuruluştur ve bu kapsamda belediyeden farklıdır. Bir belediye ile köy arasında ne belediyenin ne de köyün yetki sahasında bulunmayan birçok yer vardır. Bunlara ilişkin kamu hizmetlerinin de yapılması gerekmektedir. Bu hizmetleri, köy veya belediyelerin yetki sahaları sınırlı olduğundan il özel idareleri karşılamaktadır. Yasanın şu ana kadar yeteri kadar hizmet almamış yerleşim yerlerinin daha iyi hizmet almalarını sağlayacak düzenlemelere sahip olduğunu söylemektedir (Atmaca, 2013: 179).

Sonuç olarak; 6360 sayılı Kanunun öne çıkan bazı özellikleri şöyle özetlenebilir:

2011 yılında nüfusun **% 23,70** oranı kırsal alanda yaşarken 2012 yılında bu oran **% 9,00** oranına düşmüştür. Köy nüfusu 17 milyon iken 6 milyona inmiştir. Devamla, Kanun kapsamında meraların amaç dışına çıkarılmasının kolaylaşacağı, doğal kaynaklar üzerindeki baskıları artacak, yeni göç dalgasının oluşup, yeni ve ucuz işgücünün ortaya çıkacağı eleştirileri yapılmaktadır. Aynı zamanda, kırsal alanların imarla kentsel arsaya dönüşmesinin kolaylaşacağı, bu bağlamda, tarımsal toprakların amaç dışına çıkarılmasına fiili durum yaratılacağı düşünülmektedir. Bu sürecin köylerin geleneksel karakteristik yapısının bozulması biçiminde devam edeceği söylenebilir.

Köy muhtarları köyle ilgili her türlü işte söz sahibi iken mahalle muhtarlarının böyle yetkileri bulunmamaktadır. Katılımcılık konusunda mahalleye dönüşen köyler karar alma mekanizmasına katılımı zayıflamaktadır. Köyün tüzel kişiliği vardır ve özel malı vardır fakat mahallenin böyle bir özelliği yoktur. Kanunun bazı olumsuz yanlarının bertaraf edilebilmesi için bazı hizmetlere başvuru da ilk başvuru noktasının muhtarlıklar olarak ön plana çıkarılması gereklidir.

Köylerdeki bahçe, yayla, tarla ve meradaki su kullanımı ücrete tabi olacaktır. Kullanılan suyun **% 75,00** oranı tarımda kullanılmaktadır. Ahır, samanlık, su deposu ve garaj gibi yapılar için belediyeye harç ödemeleri gerekmektedir. Kırsal alanlarda vergi, harç ve fatura kademeli olarak ücretlendirilmelidir.

Kırsal alanların altyapı hizmetleri belediyelere aittir. 10 yıl içinde köylerin altyapısının tamamlanmış olması öngörülüyor. İstanbul ve Kocaeli'nde uygulanan ilin tamamının belediye sınırı içinde kalması sonucunda hizmet maliyetleri artmış ve hizmete ulaşmak zorlaşmıştır.

Diğer taraftan, Kanuna ilişkin olumlu eleştiriler de bulunmaktadır; hizmetlerin tek elden yürütülmesi, köylerin de hizmetlerden yararlanma olasılığının bulunması, imar

planı yapma yetkisinin belediyelerde toplanması gibi, imar ve planlamada birlik ve bütünsellik kuralı kanunla getirilen düzenlemelerdendir. Bu çerçevede, kamu kurumlarının kırsal alanlara yönelik yürüttükleri hizmetler yetki–sorumluluk bağlamında matris olarak tanımlanmıştır **(Çizelge 2.6).**

Çizelge 2.6. Kamu Kurumlarının Kırsal Alana Yönelik Yürüttükleri Hizmetler

Yürütülen Hizmet	**Sorumlu Kamu Kurumu**
Yerleşme planı ve İmar planlarının hazırlanması	Mücavir alan içinde; ilgili Belediye Mücavir alan dışında; ilgili İl Özel İdaresi Tarım Reformu uygulama alanlarında; Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı)
Altyapı Hizmetleri (yol, içme suyu, kanalizasyon, elektrik, telefon, çöp)	Mücavir alan içinde; ilgili Belediye Mücavir alan dışında; ilgili İl Özel İdaresi
Eğitim Hizmetleri	Milli Eğitim Bakanlığı
Sağlık Hizmetleri	Sağlık Bakanlığı
Yeniden İskân Hizmetleri	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı)
Arazi Toplulaştırma Çalışmaları	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) İlgili Belediye İlgili İl Özel İdaresi –DSİ
Sulama Projeleri	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) İlgili İl Özel İdaresi –DSİ
Çevre Koruma Çalışmaları	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Tarım Toprağını Koruma Amaçlı Plan Yapılması	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Mera Alanlarının Korunması	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Doğal–Tarihsel ve Kültürel Miras Varlıkların Korunması	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı
Orman Köylülerinin Desteklenmesi	Orman ve Su İşleri Bakanlığı
Ekonomik Yönden Destek–Teşvikler	Kalkınma Bankası Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Kaynak: Akci, 2015.

Benzer hizmetlerin farklı kurumlarca yürütülmesi sırasında kurumlar arasında koordinasyonun sağlanamaması yetki karmaşasına neden olmakta; bu durumda ise hizmetlerin etkinliği ve verimliliği olumsuz etkilenmektedir. Türkiye'de kurumlar arasında sağlıklı bir koordinasyonun olmaması kırsal kalkınmanın başarılı uygulamasının önünde bir engeldir. Türkiye'de adeta iç içe geçmiş ve politik tercihlere bağlı bir tarım politikası uygulanmaktadır. Türkiye'de kırsal alanda izlenen politikalar

ve yapılan uygulamalar, parçacı, eşgüdümsüzdür; kır ve kentin bir bütün olarak ele alınmadığı, diğer politika alanları ile ilişkilendirilmeyen, planlama disiplini ve kademelenmesi içinde ele alınmayan nitelik ve özelliktedir. Mevcut siyasal ve ekonomik yapı içinde izlenen politikalar kapsamında, kırsal alanların kentsel alanlar karşısında dezavantajlı durumuna son verecek yapısal düzenlemelere ağırlık verilmelidir (Önen ve Albayrak, 2011: 14).

2.1.7. SWOT ve PEST Analizleri

Türkiye; nüfusunun % 23'ten fazlası (2011 yılı) kırsal alanlarda yaşayan, çalışabilir nüfusunun % 30'u tarımda istihdam edilen, Gayri Safi Milli Hasılanın **% 14,00** bölümü de Tarım sektöründen elde eden, dış ticaretin büyük bir bölümü tarım ve işlenmiş tarım ürünlerine bağlı olan, bağlısı yerleşmelerle birlikte yaklaşık 80 bin kır yerleşmesine sahip olan, tarımsal işletmeleri sayıca fazla, küçük ve parçalı bir nitelik gösteren, kalkınma hamlesini gerçekleştirme çabası içinde olan bir ülke niteliğindedir (Bakırcı, 2007: 310). Türkiye'de kırsal alanın içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar ile bu sorunların çözümü için politika belirlemek ve uygulamaya aktarmak açısından, sahip olunan güçlü yönler ile zayıf yönlere ilişkin değerlendirme yapmak önemlidir.

Kırsal alanın sahip olduğu güçlü yönler ve olanakları ile zayıf yönler ve tehditleri içeren SWOT analizi ile politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik özelliklerin yer aldığı PEST analizi birleştirilmiştir. Bu bağlamda, kırsal alanlar ekolojik/çevresel, yönetimsel–kurumsal-politik, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, mekânsal/fiziksel yapıya ilişkin güçlü ve zayıf yönlerin, olanaklar ve tehditlere ilişkin bütünleşik sentez niteliğindeki çözümlemeler yapılmıştır **(Çizelge 2.7., Çizelge 2.8., Çizelge 2.9., Çizelge 2.10., Çizelge 2.11** ve **Çizelge 2.12.)**.

Çizelge 2.7. Çevresel–Ekolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Geniş tarım alanlarının olması Son dönemde doğal kaynakların korunmasına ilişkin mevzuatların artması Zengin biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların olması Doğal kaynaklarımızın henüz geri dönülemeyecek kadar kirlenmiş ve bozulmuş olmaması Tarımsal arazilerde az engebeli ve düz alanların varlığı, Az engebeli ve düz alanların hem ürün çeşitliliği ve hem de modern tarım usullerinin uygulanmasına uygun koşullar sağlaması Uygun coğrafi ve iklimsel koşullar Doğal peyzaj kaynak ve değerleri açısından zengin olmasına dayalı olarak alternatif sektörlerde gelişme potansiyeli olması	Tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlı olması Tarım alanlarında bilinçsiz gübreleme, ilaçlama, nadasa bırakma ve topografik yapıya uygun olmayan arazi kullanımının olması Hayvansal varlıklarda genetik verim kalitesinin düşük olması, hayvancılıkta bakım ve beslenme hatalarının yapılması Yer altı ve yerüstü doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunların var olması Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması Kırsal kalkınma program ve projelerinin geliştirilmesinde ve uygulamasında doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kırsal çevrenin korunması ve yöresel koşulların gözetilmesi hususunda eksiklerin olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Uygun iklim koşullarının olması Çevre kirliliğinin az olması ve organik tarım potansiyelinin bulunması Farklı amaçlara (hammadde, bio–teknolojik araştırmalar vb.) yönelik olarak değerlendirilebilecek zengin doğal kaynaklar (endemik, tıbbi, aromatik bitkiler, gen kaynakları, yaban hayatı zenginliği vb.) ve bunlardan katma değeri yüksek ürünler elde edebilme potansiyelinin olması Doğal peyzajın ekolojik turizm olanaklarına uygun olması Tarımsal araziler açısından az engebeli ve düz alanların fazla olması, Doğal kaynaklar ve özellikle tarımsal torakların korunmasına yönelik yasal mevzuatın olması	Doğal kaynakların koruma ve kullanma dengesi ile ilgili risk–belirsizlik ve sorunların olması Susuzluk ve Erozyon risklerinin varlığı Toprak–nüfus dengesinin bozulması, Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması Arazi yükseltisinin artmasıyla oluşan iklimdeki değişimlerle birlikte bitki deseninde belirgin bir değişim yaşanmakta, bir yandan ürün çeşit sayısında azalma olurken diğer yandan da üretilen ürünlerin miktar ve kalitesinde önemli düşüşler meydana gelmesi

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 2.8. Sosyal–Kültürel Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının olması İletişim araçlarının kırsalda yaygın olarak kullanılmaya başlanması Kırsal kalkınma çalışmalarından elde edilen zengin proje deneyimlerinin olması Kırsal toplumun kendi kültür ve geleneklerine bağlı kimlik özelliğinin bulunması Kırsal kesimde sosyal ilişkilerin ve aile bağlarının güçlü olmasına dayalı İmece kültürü olması İlköğretim (birinci kademe) okul ihtiyacının büyük oranda karşılanmış olması Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan ilginin olması Tarımsal araştırıcıların sayı ve niteliğinin yükselmesi Kırsal alanda girişimci ruha sahip risk alabilen üreticilerin olması	Tarım sektöründe kadın ve çocukların çalışmasına dayalı gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygın olması Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusunda belirsizliklerin olması Orman köyleri başta olmak üzere kırsal yerleşmelerde yoksulluğun yaygın olması Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacının olması Kırsal alanda toplum kalkınmasında lokomotif güçler niteliğinde olan özellikle Üretim–pazarlama–satış zincirinde sivil toplum örgütleri ve dayanışma birlik ve kooperatiflerin yeterince etkin olmaması Kırsal kalkınmada yerel dinamiklerin gözardı edilmesi ve insanların gerçek taleplerinin bilinmemesi Örgütlenmede katılımcılık adına yapılan yanlışlıkların güveni yok etmesi İstihdam eksikliğine dayalı olarak genç nüfusun göç etmesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliğinin bulunması Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi Kırsal toplumun kendi kültür ve geleneklerine bağlı kimlik özelliğinin bulunması Yaşam beklentisinde olumlu gelişmelerin yaşanması Gelişmiş ve yeni teknolojilere açık, adaptasyon yeteneği yüksek, genç ve dinamik nüfusun varolması Gelişen enformasyon ve iletişim teknolojilerinin tarımsal eğitimde kullanılma olanağının olması Kırsal alanda girişimci ruha sahip risk alabilen üreticilerin olması Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan ilginin olması Kırsal kesimde sosyal ilişkilerin ve aile bağlarının güçlü olmasına dayalı İmece kültürü olması Kırsal kalkınma çalışmalarından elde edilen zengin proje deneyimlerinin olması	Tarımda fazla işgücünü kullanacak kırsal sanayi ve zanaatların yitirilmesi Doğal kaynakların bilinçsiz kullanılarak tüketilmesi Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo–ekonomik olumsuzlukların artması Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göç etmesinin önüne geçilecek teşviklerin olmaması Kırsal alandaki nüfusun yaşlanması ve üretim faaliyetlerinin gerilemesi Bölgeler–arası ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi, Kırsal alanda yoksulluğun giderek artması Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacının olması Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 2.9. Ekonomik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Ürün çeşitliliğinin bulunması Geniş tarım alanlarının var olması Tarımsal sanayi için hammadde çeşitliliğinin bulunması Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının olması Kırsal kalkınma projeleri deneyimlerinin bulunması Kuru, sulu ve sulanabilir geniş tarım alanlarına sahip olunması Balıkçılık ve diğer su ürünleri için zengin su kaynaklarının var olması Tarımla uğraşan nüfusun yerinde istihdamını sağlayan sanayi ve hizmet sektörlerinin teşviki için proje ve programların bulunması Avrupa Üyeliği perspektifi ve çeşitli uluslar arası fonlardan yararlanma olanağının bulunması Türkiye'nin birçok tarım ürününde dış pazarlar açısından karşılaştırılmalı üstünlüğe sahip olması Gıda sanayinin gelişmesi Türkiye'nin dünyadaki önemli zengin tüketici kitlelere yakın olması Türkiye'de organik tarım için önemli bir potansiyelin bulunması İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayinin gelişmesi Dış pazarlara erişim imkânlarının güçlenmesi Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi Tarımsal araştırıcıların sayı ve niteliğinin yükselmesi Kırsal alanda girişimci ruha sahip risk alabilen üreticilerin olması Tüketici bilincinin gelişiyor olması Avrupa ve Ortadoğu gibi tarımsal ürünlere talebi yüksek hedef pazarlara yakın olması Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasının balıkçılık ve su ürünleri açısından önemli bir avantaj olması	Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, tarımsal altyapının yetersiz olması Tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlı olması nedeni ile tarımsal verimin düşük olması Tarımsal mekanizasyonun yetersiz olması- Tarımsal üretim planlaması ve arazi kullanım planlamasının olmayışı Tarımda kayıt dışı ve eksik istihdamın görece yaygın olması ve gizli işsizliğin olması Tarımsal üretimde eksik girdi kullanımı ve düşük verimliliğin olması Tarım dışı gelir getirici faaliyetlere verilen finansal desteklerin az olması Tarımsal işletme yapısı, üretici örgütlenmesi ve yayım hizmetlerindeki problemlerin üretim verimliliğini düşürmesi Genç nüfusun yeterli eğitilememesi ve istihdam olanaklarının sunulamaması Tarım eğitimi ve araştırmaları için kullanılan kaynakların yetersiz olması Tarımsal ürünlerin kalite ve standartlar açısından iyileştirme ihtiyacı içinde olması Tarım-sanayi bütünleşmesinin zayıf olması ve pazarlama güçlüklerinin yaşanması Kalite ve standartlara uyum konusunda tarımda güçlükler yaşanması Kırsal kalkınmaya yönelik yardım veya destek miktarlarının optimal aile işletmelerini geçindirecek düzeyde olmaması Küçük ölçekli girişimcilerin finans hizmetlerine erişiminin kısıtlı olması Nüfus ve gelir artışı etkenleriyle artan ve çeşitlenen iç tüketim talebine tarımsal üretim ve artan ürünleri iç pazar hareketliliğinin ayak uyduramaması yüzünden artan tarım ürünleri ithalatı ve ithalatın yerli üretimi tehdit etmeye başlaması Kısıtlı finansal kaynaklarla, gerekli koordinasyon sağlanmadan yürütülen Ar–Ge faaliyetlerinin olması Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 2.9. Ekonomik Yapı Analizi (devamı)

FIRSATLAR/OLANAKLAR	TEHDİTLER/RİSKLER
Uygun iklim koşullarının var olması Su ürünleri potansiyelinin yüksek olması Jeotermal kaynakların var olması Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkanlarının bulunması Tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık) potansiyelinin zengin ve potansiyel ürün çeşitliliğinin olması Kırsal işgücü potansiyelinin yüksek olması Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliğinin bulunması Avrupa ve Ortadoğu gibi tarımsal ürünlere talebi yüksek hedef pazarlara yakın olması Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasının balıkçılık ve su ürünleri açısından önemli bir avantaj olması Tarımsal üretimde kullanılan hammadde ve girdi olanaklarının var olması Ekonomik olarak sulanabilir arazi varlığı nedeniyle ürün çeşitlemesine uygun tarım potansiyelinin bulunması Tarım dışı sektörlerin gelişme eğiliminin bulunması Endüstriyel girdinin kullanılmadığı tarımsal alanların mevcut olması Ekonomik olarak sulamaya açılabilecek arazi varlığı ve bu alanda yeni teknolojilerin kullanıma sokulma olanağının olması Çok değişik Agro–Ekolojik bölgelerin varlığı, çok sayıda ürün yetiştirme olanağının olması Üretimde artmakta olan kalite imajı, giderek artan tüketici bilinci ve kalite yönetim sistemlerinin yaygınlaşması	Tarımda fazla işgücünü kullanacak kırsal sanayinin var olmaması Mono kültür tarım uygulamaları ve buna bağlı olarak hammadde ve girdi arzının sınırlı olması Tarımsal üretimin mevsimsel özelliği ve bitkisel ürünlerde üretimin kesikli oluşu İklim koşullarındaki değişikliklerin üretimde büyük dalgalanmalara yol açması Tarımsal üretimde doğal koşullardan kaynaklanan risk ve belirsizliklerin olması Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi Kırsal alanda yoksulluğun giderek artması Sanayi–Üniversite ilişkilerinin zayıflığı, araştırma sonuçlarının ticarileştirilememesi Tarımsal ürünlerde küresel arz fazlalığı, çok uluslu şirketlerin pazar hakimiyetinin artması Küresel ekonomik çalkantıların var olması Tarıma yapılan desteklerin azalması, gelir dağılımını dengeleyen politikaların olmaması Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ve örgütsüz olan üreticinin piyasa koşullarına teslim olması Tarımsal kredi veren kurumların işlevlerinin giderek azalması Türkiye'nin nüfusunu yeterli ve dengeli olarak besleyememesi ve tarım alanında kendine yeterli bir ülke olma konumundan hızla çıkması, dış alımcı bir ülke konumuna girmesi.

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 2.10. Teknolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının olması Avrupa Üyeliği perspektifi ve çeşitli uluslar arası fonlardan yararlanma olanağının bulunması Türkiye'nin birçok tarım ürününde dış pazarlar açısından karşılaştırılmalı üstünlüğe sahip olması Gıda sanayinin gelişmesi İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayinin gelişmesi Tarımsal araştırıcıların sayı ve niteliğinin yükselmesi Kırsal alanda girişimci ruha sahip risk alabilen üreticilerin olması	Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, tarımsal altyapının yetersiz olması Tarımsal mekanizasyonun yetersiz olması Tarımsal üretimde eksik girdi kullanımı ve düşük verimliliğin olması Tarımsal işletme yapısı, üretici örgütlenmesi ve yayım hizmetlerindeki problemlerin üretim verimliliğini düşürmesi Kalite ve standartlara uyum konusunda tarımda güçlükler yaşanması Kısıtlı finansal kaynaklarla, gerekli koordinasyon sağlanmadan yürütülen Ar–Ge faaliyetlerinin olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkanlarının bulunması Kırsal işgücü potansiyelinin yüksek olması Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliğinin bulunması Ekonomik olarak sulamaya açılabilecek arazi varlığı ve bu alanda yeni teknolojilerin kullanıma sokulma olanağının olması Üretimde artmakta olan kalite imajı, giderek artan tüketici bilinci ve kalite yönetim sistemlerinin yaygınlaşması	İklim koşullarındaki değişikliklerin üretimde büyük dalgalanmalara yol açması Tarımsal üretimde doğal koşullardan kaynaklanan risk ve belirsizliklerin olması Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması Sanayi–Üniversite ilişkilerinin zayıflığı, araştırma sonuçlarının ticarileştirilememesi Türkiye'nin nüfusunu yeterli ve dengeli olarak besleyememesi ve tarım alanında kendine yeterli bir ülke olma konumundan hızla çıkması, dış alımcı bir ülke konumuna girmesi.

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 2.11. Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması, Yaygın kamu teşkilatının bulunması Kırsal kalkınma çalışmalarından elde edilen zengin proje deneyiminin olması Sivil Toplum Kuruluşlarının kırsal kalkınmaya olan ilgi ve desteğinin giderek artması Çiftçi danışmanlık hizmetlerinin özel sektör tarafından da verilmeye başlanması Üretimde artmakta olan kalite imajı, giderek artan tüketici bilinci ve kalite yönetim sistemlerinin yaygınlaşması Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için gerekli öneminin veriliyor olması Kamu yönetiminin etkinleştirilme çalışmalarının olması Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi	Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusunda yetersizliklerin olması Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyonun yeterli olmaması Kırsal kalkınma amaçlı program ve projelerde yapılan uygulamaların sağlam bir izleme ve değerlendirme sistemine tabi kılınmaması Tarımsal destekleme politikalarında yapılan kısa erimli değişiklikler ve destekleme araçlarının birbirini tamamlayıcı nitelik taşımaması, Tarımsal üretim planlaması olmaması Tarımsal işletme yapısı, üretici örgütlenmesi ve yayım hizmetlerindeki problemlerin üretim verimliliğini düşürmesi Doğal kaynakların koruma–kullanma dengesinin sağlanmasında yasaların yeterli olmaması Kırsal alanda eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin yeterli olmaması Kurumlar arası görev, yetki ve sorumluluk paylaşımı, iş birliği, eşgüdüm, kurumsal öğrenme gibi hususlardaki gelişmelerin yetersiz kalması Kırsal alanda planlama araçlarının yetersizliği nedeniyle değerli tarım topraklarının kentsel alanlara dönüşmesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Girişimcilik potansiyelinin olması Gelişen enformasyon ve iletişim teknolojilerinin tarımsal yaygın eğitimde yeni hizmet ve uygulama fırsatlarına olanak sağlaması Ülkemizin jeopolitik bir konum ve coğrafyada bulunması Kırsal kalkınma çalışmalarından elde edilen zengin proje deneyiminin olması Kırsal alanlara yönelik altyapı yatırım teşkilatının bulunması	Kırsal alanın sadece tarımsal üretime konu mekânlar olarak algılanması Tarımda yapısal uyum politikalarının belirsizlikler getirmesi Makroekonomik istikrarsızlığın tarım kesimine olumsuzluklar getirmesi Sanayi-Üniversite ilişkilerinin zayıflığı, araştırma sonuçlarının ticarileştirilememesi Kırsal alanda planlama araçlarının yetersizliği nedeniyle değerli tarım topraklarının kentsel alanlara dönüşmesi Kırsal alanda eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin yeterli olmaması

Kaynak*: *Akci, 2015.

Çizelge 2.12. Mekânsal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması Kırsal yerleşmelerde temel sosyal ve teknik altyapının nispeten tamamlanmış olması Yerleşim dokusunda yöresel niteliklerin ve kültürel mirasın var olması. Tarımsal kaynak ve alanların korunmasına yönelik yasal mevzuat olması	Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacının olması, Köy yerleşme planlarının bulunmayışı ve kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması Bölgesel olarak değişmekle birlikte kırsal alanlardaki konut kalitesinin düşük olması Dağınık yerleşme dokusunun, bir yandan kırsal nüfusun temel alt ve üst yapı hizmetlerine erişimini güçleştirmesi, bir yandan kamu yatırımlarının birim maliyetini yükseltmesi Kentlerin kırsal alan için kullanabilecek kaynakları hızla tüketmesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Kırsal alanda kamu arazilerinin bulunması Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması Kırsal yerleşmelerde sosyal ve teknik altyapı hizmetlerinin görece sağlanmış olması Yerleşim dokusunda yöresel niteliklerin ve kültürel mirasın kaynak ve değerlerinin geliştirilebilir nitelikte olması. Tarımsal kaynak ve alanların korunmasına yönelik yasal mevzuat olması	Plansız kentleşmenin tarım alanları üzerinde baskı oluşturması Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı ile bilinçsiz bir şekilde yok edilmesi Kırsal alanda planlama araçlarının yetersizliği nedeniyle değerli tarım topraklarının kentsel alanlara dönüşmesi Dağınık yerleşme dokusunun, bir yandan kırsal nüfusun temel alt ve üst yapı hizmetlerine erişimini güçleştirmesi, bir yandan kamu yatırımlarının birim maliyetini yükseltmesi Kentlerin kırsal alan aleyhine çarpık ve düzensiz olarak büyümesine neden olması

Kaynak: ***Akci, 2015.***

2.2. Bölüm Değerlendirmesi

Günümüz Türk toplumunun yaşamakta olduğu birçok sorunun temelinde, ihmal edilmiş köy olgusu ve kırsal Türkiye insanının görmezden gelinmiş sorunları yatar. Bir başka anlatımla kırdan kente göç, gecekondulaşma, kentlileşememe, kentsel işsizlik, radikalleşme, suç oranlarında ve sosyal–psikolojik sorunlarda hızlı artış gibi birçok toplumsal sorunun temelinde, "*insanları doğduğu yerde doyuramama ve insanca yaşatamama*" gerçeği yatmaktadır (Arslan, 2004). Kırsal kesime ilişkin sorunlar yerinde çözülmediği zaman, bu alanlar terk edilmekte, kentsel alanlar ise taşıyabileceğinin üzerinde nüfusu barındırmaya çalışmaktadır (Anonim, 2007b). Bu yüzden, kırsal kesimin yerinde kalkındırılabilmesi hem kırsal alanlar hem de kentsel alanlar açısından önem taşımaktadır.

1923–1950 arasındaki dönemde ülkemizde önemli bir endüstrileşme hareketinin olmamasından dolayı kırsalda topraktan kopma gözlenmemiştir. 1950'lerden sonra bir yandan izlenen tarımda makineleşme politikası, öte yandan nüfus artışı ile toprakların yetersiz kalması sonucu, kırsal alandan kente doğru göç başlamıştır. Ancak Türkiye'de 1950'lerden itibaren yaşanmaya başlanan kırdan kente göç olgusu, kentte oluşan istihdam olanaklarına paralel olarak sağlıklı bir nüfus hareketi olmayıp, gizli işsizlerin kırdan kente itilmesi şeklinde olmuştur. Kentin kır üzerindeki etkisi yayılma-genişleme ve doğal-sosyal-ekonomik yapıyı dönüştürme yönünde olurken; kırın kent üzerindeki en belirgin etkisi kırsal yerleşimlerden kentlere olan göçtür (Dinler, 2000; Kayıkcı, 2005).

Türkiye'de 1950'lerde başlayıp 1980'lere değin uzanan kentleşme süreci pek çok sorunun kaynağı olmuştur. Kırdaki nüfus artışı, tarımda makineleşme gibi nedenlerle mevcut topraklar parçalanmış ve parçalanan toprakların belli ellerde toplanmasıyla toprak sahipliği yapısında bazı değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, kırsal alanda büyük bir kitlenin yetersiz miktarda toprak sahibi olmasının sonucu olarak geçinememesine veya işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu yapı kırdan kentlere olan göç olgusunu körüklemiştir. Kentsel mekânda yeni sorunlar başlatan bu göç kentte öncelikle yeni gelenler için barınma ihtiyacının karşılanmasını gerektirmiştir. Türkiye kırsalından kente göç akımının 1950'li yıllarda başladığı, 1980 yılından sonra ise bu akımın "kırın çözülmesi" niteliğine dönüştüğü bilinmektedir (Günaydın, 2001; Yenigül, 2005).

Türkiye'de tarım alanlarının daralması, tarımsal işletmelerin küçülmesi, üretimde verim düşüklüğü ve tarımda makineleşme sonucu insan gücüne gereksinimin

azalması gibi etkenlere ek olarak kentlerin eğitim, sağlık, istihdam, sosyal ve kültürel imkânlar yönünden çekiciliği birleştiğinde kırsal alandaki yerleşim yerlerinden kentlere yoğun bir göç yaşanmaktadır (Anonim, 2006b; Anonim, 2009b).

Türkiye'nin Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerindeki kırsal yerleşmelerde hane başına düşen arazi miktarının fazla olmasına rağmen sulama olanaklarının kısıtlı olması, modern tarım tekniklerinin uygulanmaması, tarım girdilerinin pahalı olması tarımsal verimi ve üretimi düşürmekte, birim maliyetini artırmaktadır. Bu ise kırsal alanlarda yaşayanların sosyo-ekonomik durumunu etkilemekte ve kırsal göçleri artırmaktadır. Kırsal yerleşmelerde ekilebilen sulu arazi miktarının artması, meyveciliğin gelişmesi, tarım ve hayvancılık dışında ekonomik faaliyetlerin devreye girmesi ve nüfus artış hızının düşük olması, kırsal göçleri azaltmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 58).

Türkiye'de ve diğer birçok ülkede kentler ekonomik ve sosyal olarak birer çekim merkezi haline getirilmiştir. Buna karşın kırsal alanların itici gücü kırsal ve kentsel alanlardaki dengenin gittikçe bozulmasına, kırsal alanların tarım dışında iş imkânı yaratamaması nedeniyle sosyo-ekonomik yönden gerilemesine neden olmuştur. Kırdan kente doğru dengesiz göç, kentlerde de artan sorunları beraberinde getirmiştir. Kırsal ve kentsel alanlardaki dengenin yeniden sağlanabilmesi için kırsal kalkınma konusundaki çalışmaların sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi, kırsal alanların kentlere alternatif ve ortak olarak, iş olanakları sağlayan, sosyal ve fiziksel olarak yaşanabilir yerler haline dönüştürülmesi zorunludur (Örnek, 2007).

Kırsal alanda yaşanan önemli sorunlardan biri kırsal yerleşimlerin sayıca çok ve dağınık olmasıdır. Bu özellik, bir yandan kırsal nüfusun temel alt ve üst yapı hizmetlerine erişimini güçleştirmekte, bir yandan kamu yatırımlarını zorlaştırmakta diğer yandan ise üreticilerin örgütlü davranma eğilimini engelleyebilmektedir (Anonim, 2004a). Bu açıdan bakılırsa; Türkiye'de kırsal kalkınma politikalarında öncelik tarım dışı ekonomik üretim alanlarının artırılması, göçün azaltılması ve dengeli kalkınmanın sağlanması olmalıdır.

Kırsal kalkınma politikalarının uygulanması ve kırsal alana hizmet götürmeye yönelik mevzuatta ve mevzuatı uygulamada kurumlar arasında görev/yetki karmaşası bulunmaktadır. Bir kurumun görev alanına giren bir konu diğer kurumun yetki alanına girebilmektedir. Bundan dolayı kurumlar çoğu zaman kendi aralarında bağlantı kuramamakta ve bu yüzden birbirleri ile çelişen yasa ve hükümler ortaya çıkmaktadır. Bu durum kırsal alanlara yönelik hizmetlerin yürütülmesinde koordinasyon sorunlarını

oluşturmaktadır. **6360** sayılı **Kanun** kapsamında büyükşehir olan illerde ***İl Mülki Sınırı*** içinde yer alan tüm yerleşimlerin imar ve altyapı hizmetleri büyükşehir belediyelerine devredilmesi kırsal alanda var olan yetki karmaşasını nispeten azaltarak tüm yetkinin tek elden yürütülmesini sağlamasına rağmen bu illerde yer alan tüm köylerin mahalle statüsü geçirilmesi kırsal alanda yaşayan kesimi vergilendirme, katılım ve hizmete erişim gibi konularda olumsuz etkilemektedir.

3. TÜRKİYE'NİN KIRSAL KALKINMA DENEYİMİ

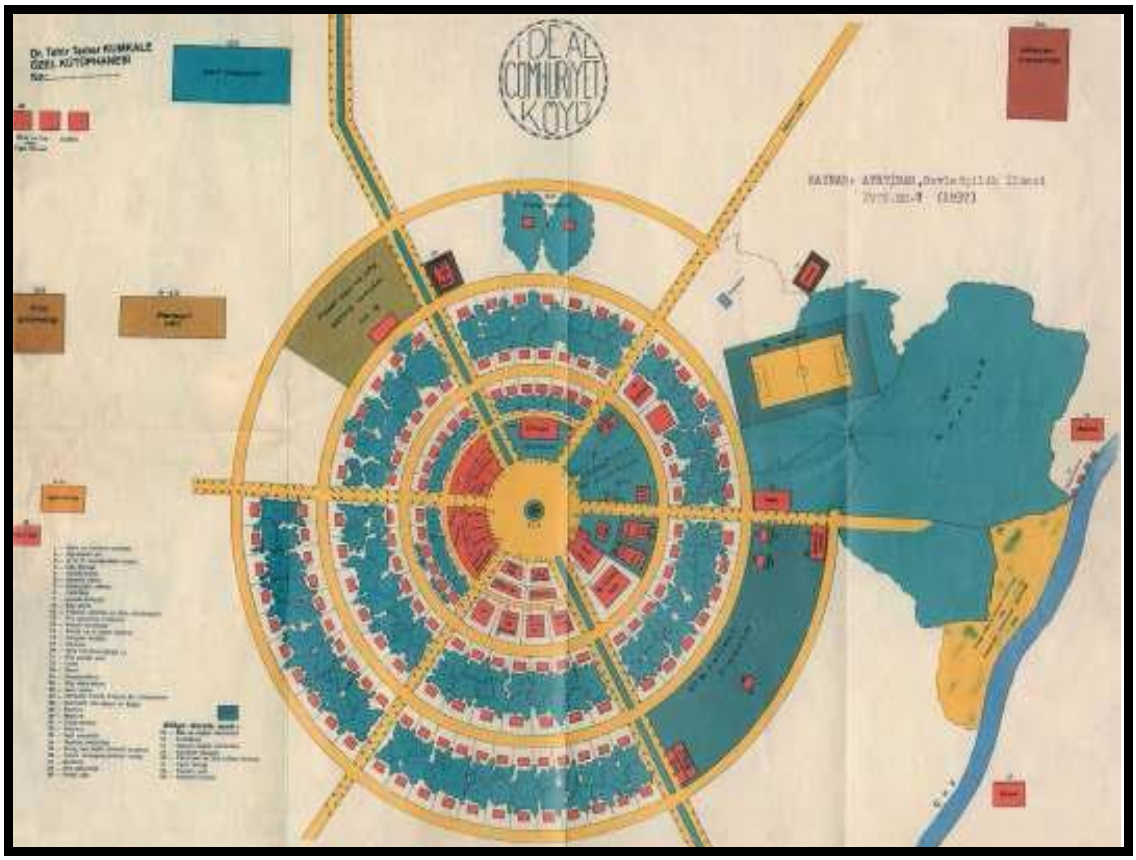
Türkiye, dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gereğini duymuş ve planlı bir kalkınma sürecini daha 1930'lu yıllarda uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede, özellikle tarımsal üretimdeki sıkıntıları gidermek, gıda güvenliğini sağlamak ve küçük üreticilerin desteklenmesine yönelik yaklaşımlar ön planda yer almıştır (Gülçubuk, 2003). 1950'li yıllarda hızlanan köylerden şehirlere göç olgusu ve buna bağlı olarak sosyal, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümün yönlendirilmesine aranan çözümler kırsal alanlarda mekânsal planlama araçlarını gündeme taşımıştır. 1960'lı yıllarda başlayan planlı dönemin başından itibaren, dağınık kırsal yerleşme dokusu kırsal kalkınmada beklenen gelişmenin önündeki temel engelleyici faktörlerden biri olarak görülmüştür (Anonim, 2006a: 26).

3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan modernleşme ve çağdaşlaşma hareketleri tarımda ve kırsal kesimde kalkınma çabalarında da etkisini göstermiştir (Anonim, 2006b; Çeken ve Ökten, 2008). Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşadığı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu ortamda, tarımsal ve kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmadaki rolü, kalkınma ve çağdaşlaşma çabalarında tarıma ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesini zorunlu hale getirmiştir (Bakırcı, 2007).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye tarımı temel olarak küçük köylü işletmelerine dayalı, aile emeği ile üretim yapan ve geçimlik işletme tipindedir. Kıyı bölgeleri dışındaki bölgelerde kapalı bir köy ekonomisi egemen durumdadır ve büyük toprak mülkiyeti küçük köylü ekonomisinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir (Silier, 1981).

Planlı dönem öncesinde mekânsal alanda kırsal kesimi kalkındırmaya yönelik Cumhuriyet Döneminin ilk hamlesi, 1937 yılında tasarlanan Cumhuriyet Köyü Projesi olarak tanımlanabilir **(Şekil 3.1.)**.

Şekil 3.1. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi
Kaynak: *İnan, 1972 kullanılarak aktarılmıştır*.

3.1.1. Birinci İktisat Kongresi

1923'de İzmir'de toplanan Birinci İktisat Kongresi, her ilçeden 3'ü çiftçi olmak üzere 1.135 kişinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Kongrede ülkenin kalkınma sorunları ele alınmış ve kırsal kesimin sorunlarına ilişkin olarak; büyük toprak sahipleri Aşar Vergisinin kaldırılmasını, köyde dirliğin gerçekleştirilmesini, tarımın makineleştirilmesini önermiş ve tarımda kapitalistleşme sürecinin hızlandırılmasını savunmuşlardır (Anonim, 2004a; Bakırcı, 2007).

Kongre kapsamında köylünün sorunları, tarımsal gelişme konularıyla birlikte ele alınmış, büyük toprak sahipleri aşarın kaldırılmasını, tarımsal eğitimin sağlanmasını, Ziraat Bankası kredilerinin arttırılmasını, tarımın makineleştirilmesini savunmuşlardır. Kongrede köyün sağlık sorunlarının çözümü için sağlık alanında teşkilatlanma talep edilmiş, üretimde kooperatifleşmeye gidilmesi önerilmiştir (Ökçün, 1968; Kayıkcı, 2005).

3.1.2. Köy Kanunu

Türkiye'de kalkınma ve çağdaşlaşma çabalarında tarım ve kırsal nüfusun önemli yerinin olmasından dolayı 1924 yılında yürürlüğe giren **442** sayılı **Köy Kanunu** ile köylere hukuki bir kişilik tanınarak köylerin idari yapısı ve köylerde görülecek hizmetler belirlenmiştir (Alagözoğlu, 2010: 62). Herhangi bir tüzel kişiliğe sahip olmayan köy unsuru, ilk defa bu kanunla tüzel kişilik kimliğine ve karakterine kavuşmakta, idari bir kimlik kazanmak suretiyle özel mülkiyet hakkına kavuşmaktadır (Bakırcı, 2007).

Kanunda; köyün tanımı, sınırları, imarı, yolların yapımı, evlerin planı, sağlık, eğitim gibi köylüyü yakından ilgilendiren çeşitli konulara yer verilmektedir. Köy Kanunun o dönem için en önemli anlamı köyü modernleştirme boyutunun, hukuk alanında formüle edilmesidir. On bölümden oluşan Kanun uygulandığında Cumhuriyet'in "örnek köy modeli" şekillenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında köylünün yaşadığı mekânları daha sağlıklı ve yaşanabilir hale getirmek devletin en başta gelen amaçlarından olmuştur (Gülçubuk 2003; Eminağaoğlu ve Çevik, 2005).

3.1.3. Birinci Köy ve Ziraat Kongresi

Köyle ilgili çalışmaların kazandığı önem karşısında, Tarım Bakanlığı tarafından l938'de düzenlenen Birinci Köy ve Ziraat Kongresi, tarımla ilgili teknik konular yanında, köylerin bazı sosyal ve ekonomik sorunlarını da kapsamıştır. Köy kalkınması ve tarımsal gelişme için girişilecek ulusal seferberlikte, mali plan için sağlanacak kaynaklar konusunda da bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca, köyün toplumsal yapısı, yaşantısı ve ekonomik gereksinmeleri dikkate alınarak köy kalkınması hakkında rapor hazırlanmıştır (Anonim, 2004a; Gülçubuk, 2005).

Devletin kırsal alanda gelişmeyi sağlama çabalarını belirli bir doğrultuda yönlendirmek ve sorunları doğrudan ele almak amacıyla toplanan kongrede tarım ve hayvancılıkla ilgili teknik konular yanında, köylerin sosyal ve ekonomik sorunları ele alınmıştır. Ayrıca kongrede Türkiye'nin temel ekonomik gücünün toprakta, çiftçide ve tarımsal faaliyetlerde olduğu vurgusu yapılmıştır (Bakırcı, 2007).

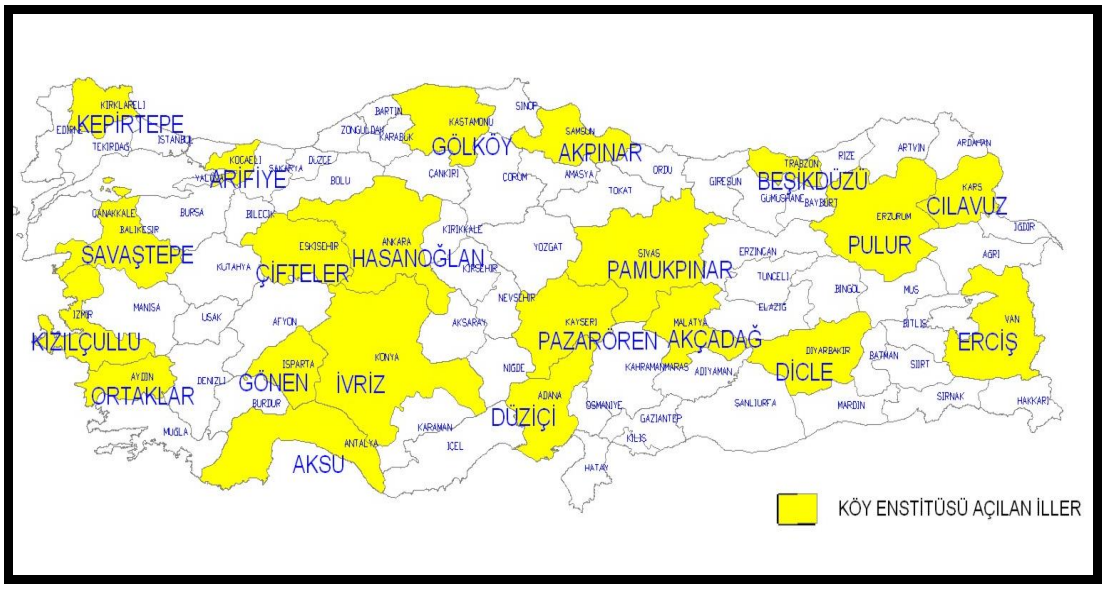
3.1.4. Köy Enstitüleri

Cumhuriyet döneminde, eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik en sistemli yaklaşım özellikle Köy Enstitüleri hareketiyle olmuştur. Köy Enstitüleri, kır kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki bilgilerle donatılıp yeniden köye gönderilmesiyle tabanın değiştirilmesi amaçlanmıştır (Anonim, 2004a; Gülçubuk, 2005).

1940 yılında 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası'nın kabulünden sonra aynı yıl içinde Eskişehir, İzmir, Kırklareli ve Kastamonu'da ilk köy enstitüleri açılmıştır. Bu enstitüleri, 1940–1941 yıllarında Antalya, Isparta, Kocaeli, Kayseri, Malatya, Adana, Samsun, Trabzon, Kars ve Balıkesir'de açılanlar izlemiştir. Devamında ise 1941 yılında Ankara ve Sivas'ta, 1942 yılında Konya'da, 1943 yılında Erzurum'da, 1944 yılında Diyarbakır ve Aydın'da ve 1947 yılında Van'da köy enstitüleri açılmıştır (Bakırcı, 2007).

Köy Enstitülerinin açılmasını bir eğitim seferberliği, okullaşma hamlesi, kısa zamanda ve az masrafla öğretmen yetiştirme yöntemi olarak algılanması yanında; karma eğitim sisteminin uygulanması, öğrenci kılık–kıyafet üslubu, din derslerinin olmaması, enstitü kitaplıklarında komünizm temalı kitap ve dergilerin olması gibi nedenlerle eleştirilmektedir. 1964 yılında kabul edilen bir kanunla var olan köy enstitüleri öğretmen okulları adını almış ve Köy Enstitüsü uygulamasına son verilmiştir.

Köy Enstitülerinin, Türkiye coğrafyasındaki mekânsal dağılımı irdelenirse; özellikle tarımsal üretim veya hayvancılık faaliyetlerinde uzmanlaşma düzeyi yüksek olan illerde yoğunlaştığını söylemek mümkündür **(Harita 3.1.).**

Harita 3.1. Köy Enstitülerinin Coğrafi Dağılımı

Kaynak: Akci, 2015.

3.1.5. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Bu dönemde çıkarılan önemli yasalardan biri de 1945 yılında yürürlüğe giren **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu**'dur. Bu Kanunun amacı; toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçi aileleri ile topraklandırılan diğer ailelerin geçimlerini sağlayabilecek toprağa sahip olmalarını, yeter toprağı olsa da sermaye ve donanımları eksik olanlara kuruluş-onarma-çevirme kredisi ve canlı-cansız demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamaktır (Anonim, 2000c).

Bir yandan büyük toprak sahiplerinin siyasal gücünü kırmak, bir yandan da toprak mülkiyetini tarımsal üretimi artıracak biçimde yeniden düzenlemek ve aynı zamanda çeşitli nedenlerle kullanılmayan toprakların ekip biçilerek değerlendirilmesi amacını güden bu yasa, Meclis'te birçok tartışmaya yol açmıştır. 5 000 dekardan geniş işletmelerin kamulaştırılarak çiftçiye dağıtılmasını öngören bu yasa büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak için kullanılamamıştır. Yasa ile daha çok kamuya ait toprakların dağıtımına ilişkin kararlar uygulanmıştır (Anonim, 2004a). Kamuya ait araziler, köylere ait orta malı arazileri, sahipsiz veya devlet eliyle bataklıklardan ve nehir yataklarından elde edilen araziler yanında vakıfların, yerel idarelerin ve özel kişilerin arazilerinden kamulaştırılan arazilerin dağıtılması yoluna gidilmiştir (Bakırcı, 2007).

3.2. Planlı Dönemdeki Kırsal Kalkınma Çalışmaları

1963 öncesinde olduğu gibi, 1963'te planlı kalkınma döneminde de köy ve köylü sorunları ele alınmaya devam edilmiştir. Bu doğrultuda, kalkınma planlarında, yıllık programlarda köye yönelik çeşitli yaklaşımlar öngörülmüş, önlemler geliştirilmiştir. Fakat köye yönelik çalışmaların, köyün yapısını değiştirmeyi amaçlamaktan uzak olduğu, önerilerin daha çok konunun hizmet yönü ile ilgili olduğu, uygulamaların sistemli bir değerlendirmeye tabi tutulmadığı, çeşitli aralıklarla dile getirilmiş ve iktidar değişiklikleri ile de önemini yitirmiştir (Kayıkcı, 2005). Planlı dönemde köy kalkınmasının sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşme olgularıyla ilişkili biçimde ele alındığı, köy kalkınmasının ulusal kalkınmadan bağımsız bir süreç olarak görülmediği biçimde algılanmıştır (Çağlar, 1986). Köy kalkınmasına yönelik yeni yöntem ve kavramlar geliştirilmiş, yeni model ve yaklaşımlar uygulanmıştır.

3.2.1. Kalkınma Planları

Kalkınmanın planlı bir yaklaşımla sağlanabileceği düşüncesinden hareketle kalkınma planları hazırlanmış ve gelişme perspektifleri belirlenmiştir. Bu planlar dayanaklarını 1961 ve 1982 anayasalarından almakta olup, dokuzuncu kalkınma planı dışında diğer planlar beş yıllık dönemler halinde hazırlanmıştır (Bakırcı, 2007).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967); ülkemizde köy kalkınması sorununun olduğunu ortaya koyan ilk teknik belgedir. Kırsal alanda gelişme ve kalkınma için, toplum kalkınması adıyla bir modelin uygulanması öngörülmüştür. Kırsal alanın gelişmesini sağlamak için kamu hizmetleri ile halk katılımını organize etmek ve rasyonelleştirme amaç olarak belirlenmiştir (Kayıkcı, 2005; Çeken ve Ökten, 2008).

Ekonomik hedefler yanında geniş halk topluluklarını daha yüksek bir yaşama seviyesine ve sosyal güvenliğe ulaştırmak birinci planın sosyal hedefleri arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım planın bütüncül bir kalkınmanın gerekli olduğu vurgusunu taşıdığını göstermektedir (Bakırcı, 2007). Planda tarımda verimliliğin arttırılması, gelirin yükseltilmesi, eğitim başta olmak üzere sosyal hizmet olanaklarının genişletilmesi, istihdam olanaklarının arttırılması gerektiği savunulmuştur (Anonim, 1962).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968–1972); kırsal alanın sorunları geniş bir bölüm halinde ele alınmış, getirilen yeni politikalar kooperatifçiliğin gelişmesi ile "küçülen toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi" programları olmuştur. Ancak bölge planlama çalışmaları tavsiyeden öteye geçememiştir. Bu dönemde, Orman Köyleri, "*özel sorunu olan köyler*" olarak ele alınmış ve bu köylerin kalkındırılmaları için, kooperatifçilik ve kredi uygulamaları öngörülmüştür (Çeken ve Ökten, 2008).

Birinci planın toplum kalkınması ile köy kalkınmasını eş anlamlı gören yaklaşımı, kentsel alanları kapsam dışında bırakması ve yönetimsel sorunların nedeni ile bazı eksiklikler taşımaktaydı. İkinci planda bu eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak "köy ve köylü sorunları" adıyla bir başlık açılmış, buna karşılık toplum kalkınması alanı oldukça daraltılarak, "küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi" kapsamında düzenlenmiştir (Anonim, 1967; Günaydın, 2001).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973–1977); şehirleşmeye, kırsal alan sorunlarına, çevre sorunlarına, sektör ve alt sektör ana planlarına, il planlamalarına, kalkınma öncelikli yerlere ve toplu küçük mahalli tasarrufların değerlendirilmesi gibi kırsal alan ile ilgili konulara oldukça önem verilmekte olup, ülkemizdeki yerleşme dokusunun belirlenmesine ilişkin önlemler getirilirken, kırsal alanda da, gerek kamu hizmetlerinin, gerekse köylünün öz kaynaklarının bütünleşmesi ve rasyonelliği için Merkez Köyler Tespiti Araştırması yapılması öngörülmüştür (Anonim, 1972; Çeken ve Ökten, 2008).

Kırsal yerleşim biçiminin doğurduğu sorunların çözümünü amaçlayan Merkez Köyler, ekonomik boyutları ile bir bütün olarak içeren Köy Gelişme Merkezleri Projesi ile Kooperatifleşme olgusu, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında gündeme getirilmiştir (Anonim, 2009b).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; kır ve kent farkının zamanla en aza indirilecek biçimde değiştirilmesinin ve kır–kent yerleşme dokusunun bir bütün olarak kalkınma ihtiyaçlarına uygun mal, hizmet, insan ve haberleşme akımını sağlayacak şekilde yönlendirilmesinin ilke olarak benimsendiği görülür. Bu çerçevede kırsal yerleşme olgusundaki dağınıklığın merkez köyler yaklaşımı ile çözümlenmesi politika olarak öngörülmüştür (Doğanay, 1993a).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983); ilk üç plana göre daha çok kapsamlı ve hacimli olup, şehirleşme sorunu vurgulanmış, gecekondu sorunlarının çözümü için kırsal alanda yaşayanların bulundukları yerlerde tutulması, bunun için de çiftçilerimizi kırsal kalkınma ve sanayi projeleri ile gelirinin arttırılması için şu araçların

kırsal alanda uygulanması öngörülmüştür: Etkin bir tarım reformu, demokratik kooperatifleşme, tarımda köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği, Köy–Kentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulması. Bunun yanında bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde bölgesel gelişmeler ile kalkınmada öncelikli yöreler üzerinde yeni tedbir maddeleri getirilmiştir (Doğanay, 1993a; Çeken ve Ökten, 2008).

Planda; geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızla gelişmesini sağlamak amacıyla, bu bölgelere ait sorunlar bir bölge gelişme anlayışı çerçevesinde topluca ele alınacağı, gelişmeyi başlatacak ve gelişmenin temel unsuru olacak büyük projelerin hazırlanması ve mevcutların hızla uygulanmaları birer itici güç olarak değerlendirileceği belirtilmektedir. Ülke ekonomik coğrafyasını geri kalmış yörelerin lehine geliştirmeyi sağlamak amacı ile sanayinin kalkınmada öncelikli yörelere götürülmesine ağırlık verilerek gerekli önlemlerin alınacağı vurgulanmaktadır (Anonim, 1978a: 294).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985–1989); "Köye Götürülen Hizmetler" ve "Bölge Planlaması" bölümlerinde; kırsal alanda yaşayanların gelirini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak kalkınmalarına hız kazandırmak amacıyla Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri uygulanması öngörülmüştür. Plan kapsamında başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerin kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılması yönündeki ilke ve politikalarla kırsal alan ve kırsal sanayi sorunlarına da değinilmiştir (Doğanay, 1993a; Çeken ve Ökten, 2008).

Planda kırsal yerleşmelere yönelik özel bir düzenleme yer almamış, merkez köylere yönelik kısa vurgular ile yetinilmekle birlikte, kırsal kalkınmanın sağlanması amacıyla alternatif faaliyetlerin oluşturulmasına yönelik olarak geleneksel köy el sanatlarının teşvik edilerek, destekleneceğine vurgu yapılmıştır (Anonim, 1984).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990–1994); yerleşme, şehirleşme, bölgesel gelişme ve kalkınmada öncelikli yöreler ile kırsal alana götürülecek hizmetler bölümlerinde bir önceki plan dönemindeki yaklaşık aynı önlemler yer almıştır. Bu bağlamda, dünyadaki hızlı yapısal değişimlere ayak uydurmak ve ortaya çıkan rekabet ve uluslararası bağımlılık sürecinde çağı yakalamak için köklü değişim ve toplumsal dönüşümlerin yaşanacağı bir dönemi içereceği yaklaşımı benimsenmiştir (Çeken ve Ökten, 2008).

Ayrıca bu planda ormancılık ve orman köylerine (OR–KÖY) ilişkin olarak; ormanların genişletilmesi, orman köylüsünün kalkındırılmasına yönelik teknik ve mali tedbirler ile özel orman kurulmasıyla ilgili teşvikler yer almaktadır (Anonim, 1989).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1996–2000); uygulanmaya konulduğu dönem küreselleşme olgusunun dünya gündemine girdiği, her alanda olduğu gibi tarımsal ve kırsal alanlarda da bu olgunun etkilerinin açıkça hissedildiği bir dönem olmuştur. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, dünyadaki hızlı yapısal değişimler ve bunların ortaya çıkardığı rekabet ve uluslararası bağımlılık sürecinde Türkiye'nin çağı yakalamak için köklü yapısal değişim ve toplumsal dönüşümlere zorlandığı bir ortamda hazırlanmıştır (Anonim, 1995).

Yedinci planda kırsal kalkınma ve kırsal alan faaliyetlerine ilişkin yaklaşım ve stratejiler belirgin biçimde geri planda kalmıştır. Planda kırsal kalkınmaya ilişkin ifade edilen görüşler kırsal altyapı başlığı altında sıralanmıştır (Bakırcı, 2007).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005); kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılmasında merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdüm içerisinde çalışmalarının sağlanması kararlarını içermekte, yeterli ve sağlıklı içme suyu olmayan köyler içme suyuna kavuşturulacağı, kırsal kanalizasyon şebekeleri çevre sağlığı açısından risk taşıyan yöreler ile turistik yörelerde yaygınlaştırılacağı belirtilmektedir (Bakırcı, 2007).

Köy yollarının bakım, onarım ve kar mücadelesi çalışmalarının, bu hizmetlerden faydalanan köylerin katılımı ile veya kurdukları kooperatif, birlik ve diğer organizasyonlar tarafından yapılmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirileceği vurgulanmaktadır (Kayıkcı, 2005).

Plan döneminde kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulmasını hedefleyen Tarım Stratejisi (2006–2010) hazırlanmıştır (Anonim, 2004b).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007–2013); "Bölgesel Gelişmenin Sağlanması" ile ilgili olarak şu tespit yer almaktadır; Ülkemizde, gerek kırsal ve kentsel yerleşim birimleri, gerekse bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyi dengesizlikleri önemini korumaktadır. Mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile kentlerin sunduğu istihdam olanakları yoğun göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yapı, bölgelerin, sorunlarına ve potansiyellerine

göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren bütüncül bir bölgesel gelişme politikasını gerekli kıldığı belirtilmektedir (Anonim, 2006a).

Kırsal kalkınma sadece tarıma dayalı olmaktan ziyade iletişimden eğitime, doğal kaynaklardan istihdama kadar çok kapsamlı bir politika alanı olmalıdır. Dolayısıyla Dokuzuncu Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporunda da belirtildiği üzere, kalkınmadan anlaşılması gereken; insanların insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artması, gelir dağılımının iyileşmesi, gelir düzeyinin yükselmesi, sosyal ve kültürel alanlarda yerele uygun gelişmelerin sağlanması, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin bireyin hayatına yansıma sürecidir. Bu süreçte kırsal bölgelerin farklı sorunları ve farklı ihtiyaçlarının olduğu özellikle dikkate alınması gereken bir husustur. Bu nedenle kırsal bölgeler için strateji geliştirirken bu farklılıkların göz önüne alınması bir zorunluluktur (Örnek, 2007).

Onuncu Kalkınma Planı'nın (2014–2018); temel amaçları şehirlerin ve kırsal alanların kendine özgü koşul ve niteliklerine göre, daha iyi iş fırsatlarını ve yaşam ortamlarını sunabilir hale getirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, ülke genelinde birtakım öncelikli hedefler belirlendiği görülür. Bu hedefler; *sosyo-ekonomik uyumun güçlendirilmesi ve topyekûn kalkınmanın sağlanması için bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, bölge ve şehirlerin potansiyelleri kapsamında ekonomik tabanların genişletilerek rekabet güçlerinin geliştirilmesi, yerleşimlerde temel yaşam kalitesi standartlarının oluşturulması, düşük gelirli bölge ve şehirler başta olmak üzere ulaştırma, lojistik ve iletişim altyapısının iyileştirilmesi, piyasalara ve kamu hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, gelişmiş bölge ve şehirlerin küresel ekonomiyle bütünleşmesini güçlendirecek politikaların uygulanması* olarak sıralanabilir (Anonim, 2013a: 29).

Türkiye'nin kırsal kesime yönelik kalkınma politikaları ve uygulamaları konusundaki ulusal kapasitesinin onuncu kalkınma planı hedefleri doğrultusunda kırsal kalkınma politikalarının daha yönetilebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla Ulusal Kalkınma Stratejisi (2014–2020) hazırlanmıştır. Bu belgede kırsal kalkınma faaliyetlerinin tasarımı, uygulaması, koordinasyonu ve izleme-değerlendirme süreçleri bakımından başvurulması gereken hususlar belirlenmektedir.

2014-2020 yıllarını kapsayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde kırsal kalkınma politikalarına ilişkin tasarım ve uygulama tecrübeleri gözetilerek, Türkiye'de tüm kırsal kalkınma faaliyetlerinde uygulanması önerilen birtakım ilkeler belirlenmiştir.

Bu ilkeler; **(1)** ***Devamlılık***–sürekli kılınması, **(2)** ***İşbirliği***–tüm kesimlerin ortaklığı, **(3)** ***Kapsayıcılık***–her toplumsal grubu kapsama, **(4)** ***Katılımcılık–***geniş katılım ve işbirliği, **(5)** **Kurumsallaşma–**yönetimsel örgütlenme, **(6)** ***Tamamlayıcılık***–eşgüdüm organizasyon verimlilik, **(7)** ***Yenilikçilik***–değişikliklere açık olmak, **(8)** ***Yerellik***–yerel özelliklerin ön plana çıkarılması, **(9)** ***Yerindelik***–idari organizasyon ve yasal çerçeve, **(10)** ***Yeşilcilik***–doğal kaynak ve değerlerin korunması, **(11)** ***Yönetişim***–karar alma ve verme süreçlerinde eşgüdüm biçiminde ifade edilmektedir (Anonim, 2014b: 22).

3.2.2. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

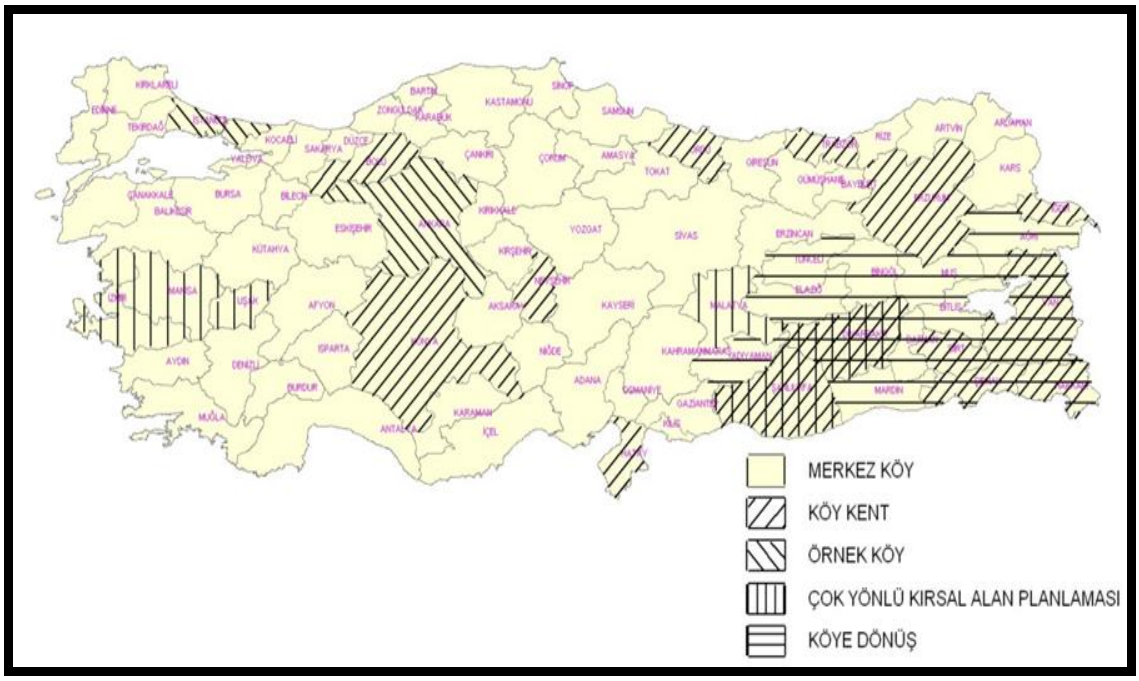
Kırsal kalkınma yaklaşımları ya da kırsal kalkınma odaklı model arayışları–çabaları; Yöresel Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları olmak üzere 2 (iki) ana başlık altında sınıflandırılabilir.

Yöresel Kırsal Kalkınma Yaklaşımları; kırsal alanların yerleşme düzeninden kaynaklanan sorunlara çözüm olarak sunulan yaklaşımlar biçiminde ele alınmıştır. Bu çerçevede, kırsal alanların mekânsal açıdan dağınık yerleşme düzeninin çözümlenmesine ve toplu yerleşim düzenine geçilmesine yönelik model ve yaklaşımlar yöresel kırsal kalkınma yaklaşımı olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşımlar, *Merkez Köy, Köy–Kent, Örmek Köy, Tarım-Kent, Toplum Kalkınması, Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması ve Köye Dönüş* olmak üzere kategorize edilebilir.

Yapılan değerlendirmede, Türkiye bütününde Merkez Köy uygulamasının öne çıktığı hemen her yörede uygulandığı görülmektedir. Bunun dışında kalan modellerin ise gerek coğrafi özellikler gerekse terör gibi özel koşullara bağlı olarak denendiği söylenebilir **(Harita 3.2)**.

Yöresel kalkınma yaklaşımlarının Türkiye coğrafyasındaki mekânsal dağılımı incelenirse;

Marmara Bölgesi'nde, İstanbul İli bütününde Örnek Köy, Ege Bölgesi'nde, İzmir, Manisa ve Uşak illerinde ise Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması, İç Anadolu Bölgesi'nde, Bolu, Ankara, Konya koridoru boyunca merkez köy ve Köy–Kent Modellerinin uygulamaya konduğu görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde Ordu ve Trabzon illerinde Köy–Kent modelinin uygulandığı, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde ise ağırlıklı olarak terör sorunu nedeniyle Köy–Kent veya Merkez Köy ya da diğer kırsal kalkınma modellerine ek olarak, Köye Dönüş modelinin uygulandığı görülmektedir.

Harita 3.2. Türkiye'de Uygulanan Yöresel Kırsal Kalkınma Modelleri

Kaynak: Akci, 2015.

Toplum kalkınması modeli; tek yönlü, tek yanlı, daha doğrusu köyün bütününü kavramayan kalkınma çabaları yerine, köylünün duyduğu ortak gereksinmeleri karşılamak, ortak sorunlarını çözmek için bütüncül bir yaklaşım olup, l967 yılı sonuna kadar her ilden bir ilçenin, 1977 sonuna kadar da bütün köylerin toplum kalkınmasının kapsamına alınmasının öngörülmesine rağmen bu, daha sonra gerçekleşememiştir (Geray, 1999; Gülçubuk, 2005).

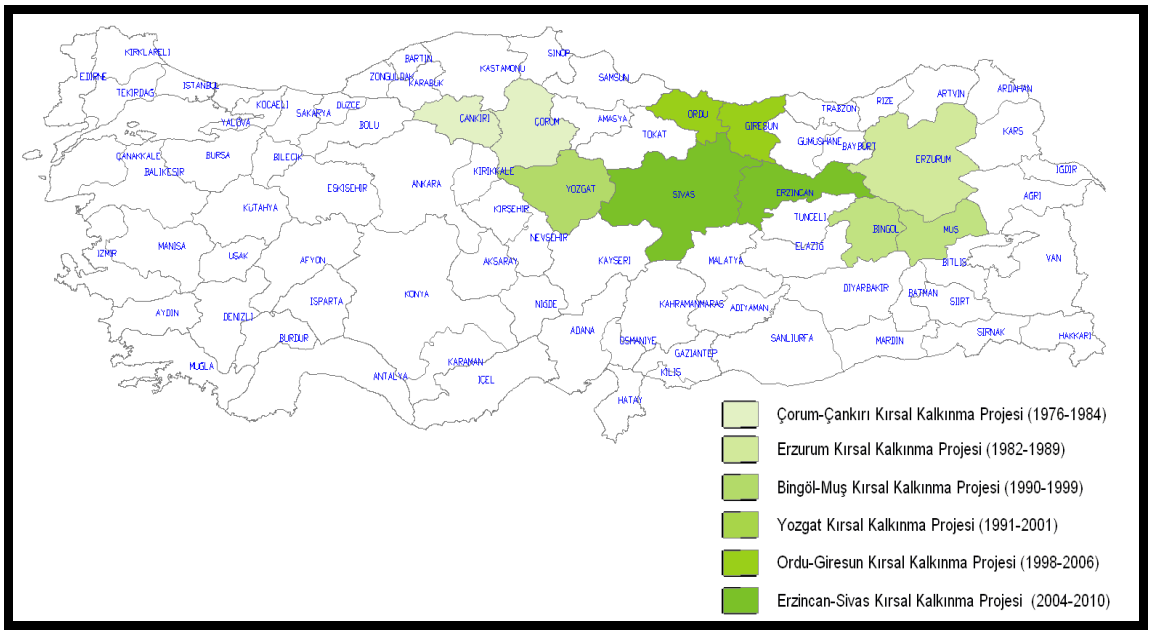
Çok yönlü kırsal alan planlaması ise; kırsal alanı bir bütün olarak ele alarak, kalkınmayı etkileyen tüm etmenlerin birlikte ele alınması ve tarımsal gelişmenin sağlanmasını hedefleyen kalkınma yaklaşımı olarak ifade edilmekte olup, 1965–1975 yılları arasında İzmir, Manisa, Diyarbakır, Uşak, Şanlıurfa ve Malatya illerinde uygulanmıştır ve deneme alanlarının sayısı kısa sürede 12'den 37'ye çıkarılmıştır. Kırsal alanı bir bütün olarak ele alan uygulamada, kalkınmayı etkileyen tüm etmenlerin birlikte ele alınması ve tarımsal gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır (Bakırcı, 2007; Sevinç, 2008).

Köye Dönüş Modeli; Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi adı altında 1994 yılında hayata geçirilmiş olup, projenin planlama ve uygulama çalışmalarını 1994-1999 yılları arasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1999 yılından itibaren ise İçişleri

Bakanlığı yürütmektedir. Proje Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van olmak üzere 14 (on dört) ilde uygulanmaktadır (Anonim, 2015b).

Bölgesel Kırsal Kalkınma Yaklaşımları; başlığı altında Türkiye'de uygulanmış olan Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri, Bölgesel Kalkınma Projeleri ve İlçe Bazlı Yerel Kalkınma Programları olmak üzere 3 (üç) başlık altında ele alınarak, ayrıntıda değerlendirilmiştir.

Birincisi; Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı olarak adlandırılmakta olup 1970'li yıllardan itibaren, önemli bir bölümü dış kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma projelerini içermektedir. Burada hedef; tamamlanmış ya da halen uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin amaçları, geri kalmış yörelerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve gelirin artırılması yoluyla gerek mekânsal gerekse sosyal–kültürel yaşam kalitesinin yükseltilmesidir **(Harita 3.3).**

Harita 3.3. Türkiye'de Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri

Kaynak: Akci, 2015.

Kırsal kalkınma projeleri; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulu alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yolları yapımı, içme suyu göletleri, içme suyu sağlanması, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ile ağaçlandırma faaliyetleri gibi alanları kapsamaktadır. Kırsal kalkınma projelerinin başarısı finansman ve örgütlenme sorunları nedeniyle sınırlı kalabilmektedir (Anonim, 2006b). Bu projelerle kırsal alanda

altyapıyı geliştirmek, halkın gelirlerini arttırmak, bitkisel ve hayvansal üretimi çoğaltmak, yeni istihdam alanları oluşturmak, eğitim ve örgütlenme yoluyla halkın bilinç düzeyinin gelişmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır (Gülçubuk, 1997).

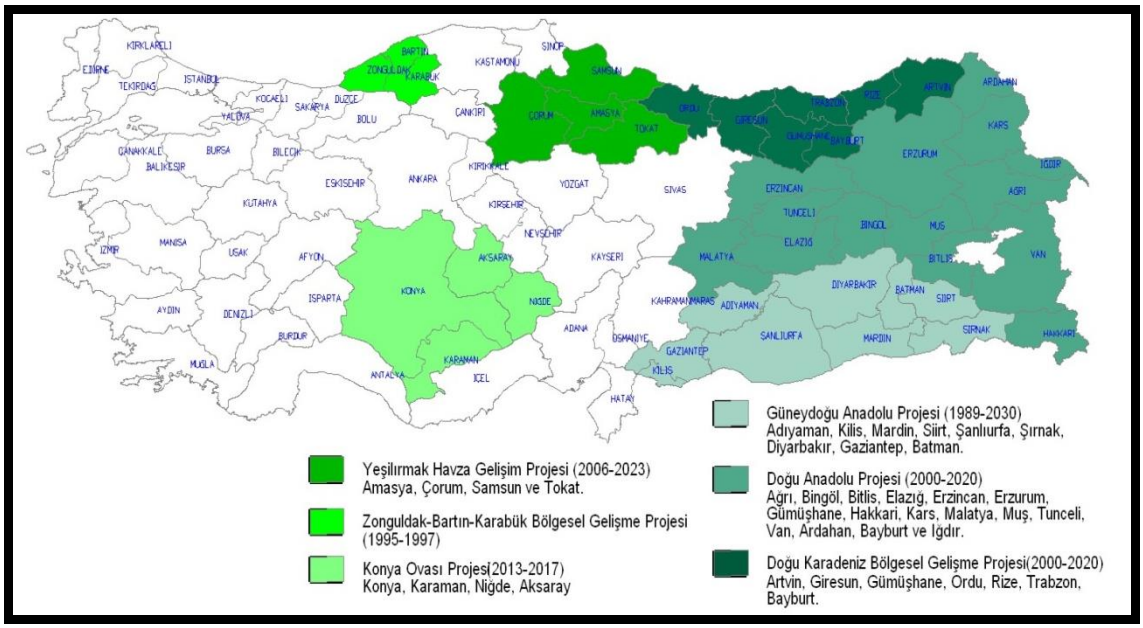
Uygulanan projeler daha çok kırsal alanda tarımsal verimliliği arttırıcı yönde olmuştur. Kırsal alanla ilgili yapılan çalışmalarda sorunlara bütüncül bir yaklaşımla yaklaşmak yerine parçacı bir şekilde çözümlenmeye çalışılmıştır (Yenigül, 2007). Entegre kırsal kalkınma projelerinin faaliyet alanları incelendiğinde; köylerin fiziksel yapısındaki iyileşmenin sağlanması amacıyla gerçekleştirilmesi istenilen faaliyetler içme suyu, yol inşaatı, kanal yapımı ve toprak muhafaza çalışmalarını kapsamaktadır. Projelerde içme suyunun köylere götürülmesi için çaba harcanırken köylere elektrik götürülmesi konusu proje dışına itilmekte böylece köylerdeki yaşam koşullarını gerçekleştirebilecek teknik hizmetlerin kapsamının dar olduğu görülmektedir. Bunun yanında sosyal altyapı çalışmalarının projelerde yer almaması insanların yaşam koşullarını iyileştirme amacına hizmet etmemektedir. Hazırlanan projelerde dikkat çeken unsur tüm projelerin yaşam koşullarının iyileştirme, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlama amacını taşıdığı tespit edilmiş; fakat bu amacı gerçekleştirmek için yalnızca tarımsal yatırımların yapılmasının yeterli görülmesidir. Bu durum ise proje amaçları ve faaliyetler arasında uyumsuzluğun olduğu sonucunu çıkarmaktadır (Alagözoğlu, 2010).

Projelerde; kırsal kalkınma ve tarımsal kalkınma kavramları eşanlamlı olarak görülmüştür. Uygulanan ilk projeler olan Çorum-Çankırı ve Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinde ekonomik alanda tarımsal tedbirler yer alırken daha sonrakilerde alternatif istihdam alanlarının geliştirilmesine yönelik amaçlar yer almaktadır. Proje faaliyetlerinin ise daha çok tarımsal yapının geliştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir.

İkincisi; Bölgesel Kalkınma Projeleri olarak söylenebilir. Bu projeler kapsamında alanının sorunları tespit edilmekte ve kalkınma hedefleri ortaya konulmaktadır. Bölgesel kalkınma projelerinde uygulamaya konulan stratejiler ekonomik, sosyal ve fiziksel olarak toplumun tamamını ele almaya çalışmaktadır. Bu projelerin Türkiye coğrafyasındaki dağılımına bakılırsa; başlıca hedefinin, bölgeler–arası dengesizliklerin giderilmesi ve doğal kaynak potansiyellerinin değerlendirilmesi olduğu söylenebilir **(Harita 3.4).**

Bu projelerden en bilineni Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) olup master plan çalışmaları 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte hazırlanmaya başlanmış ve 7. Beş

Yıllık Kalkınma Planı ile yürürlüğe girmiştir. GAP 9 ili kapsayan bölgede; barajlar, hidroelektrik santralleri, sulama sistemleri, tarımsal altyapı, endüstriyel gelişim, eğitim ve sağlık gibi temel alanlarda iyileştirmeler yapılmasını öngörmektedir (Köprülü, 2006). GAP planlama yaklaşımı; entegre planlama yaklaşımı ve sürdürülebilir kalkınma felsefesidir. Bu iki yaklaşım birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Entegre yaklaşım, farklı kesimlerin (tarım, sanayi, eğitim, sağlık vb. kesimler) bir arada ve eşgüdüm içinde ele alınmasını içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve insani gelişme böyle bir yaklaşımın ayrılmaz bir parçası ve sonucu olarak ortaya konmakta tüm kalkınma gayretlerinin merkezini "insan" oluşturmaktadır (Çeken ve Ökten, 2008).

Harita 3.4. Bölgesel Kalkınma Projeleri

Kaynak: Akci, 2015.

Bir diğer önemli bölgesel ölçekli proje, 1997 yılında Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınması için DPT ve beş üniversitenin rektörlüğünün işbirliği ile başlatılan Doğu Anadolu Projesi (DAP) olarak sayılabilir. Proje, Doğu Anadolu Bölgesindeki 16 ili kapsamaktadır. Projenin bu bölgede seçilmesinin temel nedeni olarak ise bu bölgedeki illerin diğer illere göre gelişmişlik seviyelerinin çok düşük olması gösterilmiştir. Temel hedef olarak, kalkınmayı hızlandıracak aktivitelerin yaygınlaştırılması belirtilmiştir. Alt amaçlar olarak ise kentsel ve kırsal alanlarda refah düzeyinin artırılması sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması vurgulanmıştır. Entegre yaklaşım benimsemesi ve katılımcılığı esas alması yönünden ve gelişmeyi öncelikle tarıma dayalı olarak görmesi yönünden

DAP, kırsal kalkınma projeleri ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte proje ile birlikte yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi yönünden de katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı özelliği taşımaktadır (Sarıca, 2001; Köprülü, 2006).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkiye'nin komşu ülkelerle daha gelişmiş ilişkiler oluşturmasında ve uluslararası toplumdaki konumunu güçlendirmesinde, bölgenin potansiyellerini değerlendirecek bir gelişme planı ihtiyacı gereğiyle ortaya çıkan bölgesel proje ise Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP) olarak anılmaktadır. Bu amaçla Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan illeri kapsayacak alt bölgede, ülkenin diğer bölgeleriyle olan gelişmişlik farkının azaltılması, bölgede yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi ve göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması için bölgesel gelişme projesi hazırlanması ihtiyacı doğmuştur (Sarıca, 2001).

Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) ise Yeşilırmak Havzası'nda ekolojik dengeyi bozmadan, arazinin uygun ve ekonomik kullanımı, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması, bu kapsamda erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve takibi, kentleşme ve sanayileşmenin izlenmesi ve planlı gelişimi konularında, sorunların çözümü amaçlanmaktadır. Projenin coğrafi alanı Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsayan Yeşilırmak ve kollarının oluşturduğu havzadır (Anonim, 2000a: 78; Anonim, 2000b: 37; Anonim, 2007a: 9).

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçültülerek, Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçlarının analiz edilmesi gerekliliği kapsamında geliştirilen bölgesel proje, Zonguldak–Bartın–Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK) olarak tanımlanmıştır. Proje; özel sektör için yeni faaliyetlerin geliştirilmesi, yatırım alternatiflerinin belirlenmesi, yeni iş imkanları sağlanarak dışa göçün azaltılması, imalat sanayi ve hizmetler sektöründe yeni istihdam alanlarının oluşturulması, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin dengeye kavuşturulması ile gelir ve işgücü niteliklerinde artış sağlanması amaçlamaktadır (Anonim, 2000b: 33; Anonim, 2007a: 10)

Konya Kapalı havzasında su ve tarım alt yapısının yetersizliği nedeniyle tasarruflu su kullanımı amacıyla Kalkınma Bakanlığı'nın bir dizi çalışma yapması ve bu bölgenin tarımda daha rekabetçi üretim yapmasını temin için tedbirler alınmasıyla başlatılan proje ise Konya Ovası Bölgesel Gelişme Projesi (KOP) olarak anılmaktadır. Bölgede aynı zamanda arazi toplulaştırması ve basınçlı sulama sistemlerine geçiş için

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile birlikte bir program geliştirilmiştir. Küçük ve parçalı arazi yapısı ile salma sulamanın tarımsal üretimde verimli olmadığı Bölgede, su tasarrufu amaçlı olarak tarım alt yapısının geliştirilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması önem taşımaktadır. KOP başlangıçta tarımsal sulama projesi iken 2011 yılında KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin kurulmasıyla tarım ve sulama yanında diğer sektörleri de içeren kapsamlı, bütünleşik ve çok sektörlü bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür (Anonim, 2014j).

KOP eylem planında temel öncelik tarım, su ve çevresel sürdürülebilirlik olarak kabul edilmektedir. Planda bölgede mevcut su varlığının azalma eğiliminin devam etmesi varsayımıyla bölgenin ekonomik olarak en önemli sektörü olan tarımın nasıl etkileneceği, bölge kalkınmasında tarım sektörünün tek araç olup olmayacağı ve tarım dışında geliştirilme önceliğine sahip sektörlerin neler olacağı üzerinde durulmaktadır (Anonim, 2012).

Üçüncüsü; İlçe Bazlı Yerel Kalkınma Programları, 10. Planda kırsal yerleşimlerin kalkındırılması amacıyla hazırlanacağı belirtilmektedir. Kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanmasından oluşacak ilçe bazlı yerel kalkınma programının tasarımı şehirlere yakınlık durumuna göre, orta ve uzak kırsal yörelerin şartları dikkate alınarak farklılaştırılacağı belirtilmektedir.

Onuncu Kalkınma Planına göre; ülke genelinde kırsal yerleşimlerde, nüfus azalmasının ve yaşlanmanın getirdiği riskler artmakta, şehirlere yakın ve uzak kırsal alanlar arasında belirgin bir farklılık görülmektedir. Bu nedenle kırsal alan politika ve uygulamalarının da zenginleştirilmesine, politika tasarımı ve uygulamada sadece köy ve bağlı birimleriyle sınırlı olmayan bir yaklaşımın geliştirilmesine ihtiyaç vardır (Anonim, 2013a: 135).

Kırsaldaki sorunların aşılması için düşük gelirli bölgelerde ekonomik faaliyet kollarının çeşitlendirilmesi, KOBİ ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, üretim ve istihdam yapısının turizm, ticaret, gıda sanayi, küçük ölçekli üretim gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi ulusal pazarla ve diğer bölgelerle bütünleşme düzeyinin yükseltilmesi, eğitim, sağlık, iletişim ve yerel yönetim hizmetlerinin sunum kalitesi ve erişilebilirliğinin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.2.3. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Hibe ve Kredi Destekleri

Çalışmanın bu bölümünde kamu kurum ve kuruluşlarınca kırsal kalkınmaya yönelik verilen destekler ele alınmaktadır. Verilen desteklerin bazıları doğrudan kırsal alanın kalkınma amacı taşımamakla birlikte kırsalın kalkınmasına ve geliştirilmesine yönelik de kullanılma nitelikleri taşımaktadır. Bu bağlamda, kamu kurumları dışında kırsal kalkınmaya hizmet eden sivil toplum örgütlerine yönelik kurumsal–yapısal projelerde ele alınmıştır.

Kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik olarak teknik altyapı hizmetlerine yönelik kalkınma programları arasında Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ile Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) sayılabilir.

KÖYDES Projesi, 2005 ve 2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla il özel idareleri ile mahalli idare birliklerine doğrudan kaynak tahsis etmesi ile başlatılmıştır. Projenin temel amacı, kırsal kesimde yıllardan beri süregelen içme suyu ve yol sorunlarının ortadan kaldırılmasıdır. Bu kapsamda köy yolu, köy içme suyu, küçük ölçekli sulama işleri ve atık su konularında yerel idarelerin köy altyapısı projelerine destek sağlanmaktadır. Proje uygulaması yerel düzeyde il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri tarafından koordine edilmektedir (Anonim, 2014b: 19).

2008 yılında uygulanmaya KÖYDES kapsamında uygulamaya başlanan Sosyal Destek Programı (SODES); dezavantajlı bölgelerimizin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerdeki göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programıdır. Program; istihdam, sosyal içerme ve kültür-sanat-spor olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır. SODES projeleri ile istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı verilmesi hedeflenmektedir (Anonim, 2014b: 18).

SODES Programının kapsadığı nüfus kesimleri, özellikle yoksulluk ve sosyal imkânlara erişimde sıkıntı yaşayan; çocuklar, gençler, kadınlar, işsizler, yoksullar, göç etmişler ve kentlerin gecekondu bölgelerinde yaşayan birey ve gruplardır (Anonim, 2013b: 20).

KÖYDES ve BELDES programlarıyla kırsal alanların yalnızca altyapı eksiklikleri giderilmektedir. Bu programlardan daha geniş hizmet çeşitliliğine sahip olan Sosyal Destek Programı (SODES) ise yalnızca GAP illerinde uygulanmaktadır. SODES programında sosyal ihtiyaçları gidermeye yönelik olarak istihdam, sosyal içerme, sanatsal-sportif-kültürel faaliyetlerin altyapıları oluşturulmaktadır. SODES Programı'nın diğer programlara göre hizmet yelpazesinin geniş olmasına karşın uygulama alanının sınırlı olduğu söylenebilir.

Belediyelerin acil nitelikli olmakla birlikte finansman açısından zorluk yaşanan içme suyu ve atık su–kanalizasyon gibi altyapı projelerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak 2014 yılında Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) başlatılmıştır (Resmî Gazete, 2013a; Anonim, 2014b).

İller Bankası (İLBANK) verileri ve valilikler tarafından yapılan ihtiyaç tespitleri dikkate alınarak oluşturulan projelerden meydana gelen Su Kanalizasyon Ve Altyapı Projeleri (SUKAP) ise İLBANK tarafından yürütülmekte olup, uygulama projeleri hazır olan işlere odaklanılmıştır. Uygulama projesi olmayanların proje hazırlık çalışmaları İLBANK tarafından yapılmaktadır. Nüfusu 25.000 ve daha az olan belediyelerin programda yer alan içme suyu ve kanalizasyon işleri için yüzde 50 oranında hibe sağlanmakta, geriye kalan yüzde 50'lik kısmı için belediyeler İLBANK tarafından borçlandırılmaktadır. Nüfusu 25.000'in üzerinde olan belediyeler, Yüksek Planlama Kurulu kararı ile bu program kapsamına alınarak, borçlanma limitleri dışına çıkarılmış olup bu belediyeler İLBANK (İller Bankası)'tan kredi kullanarak projelerini gerçekleştirebilmektedir (Anonim, 2013b: 21).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca Yürütülen Programlar arasında ise; Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP) ve Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) ile kırsal alanlarda tarımsal desteklemeler arasında Mazot, Gübre ve Toprak Analiz Desteği, Organik Tarım ve İyi Tarım Desteği, Sertifikalı Tohum, Fidan Kullanım ve Sertifikalı Tohum Üretim Destekleri, Tarımsal Danışmanlık Sistemi Katılım, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi Kayıt, Araştırma Geliştirme Projeleri ve Patates Siğili Hastalığı Alternatif Destekleri, Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli Fark Ödemesi Destekleri, Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği ve Hayvancılık Desteklemeleri sayılabilir (Anonim, 2015c).

Ayrıca Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TARGEL) ve Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAY–ÇEP) ile çiftçilerin tarımsal amaçlı olarak doğru bilgiye ulaşmaları amaçlanmaktadır.

Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal desteklemelerin temel amacı tarımsal üretimin altyapısının geliştirilmesi ile tarımsal ürünlerde katma değer artışı sağlanarak kırsal ekonominin güçlendirilmesidir. Destek konuları; ekonomik faaliyetler, modern sulamaya ilişkin makine ve ekipman desteği ile tarımsal üretim altyapısının modernizasyonuna ilişkin makine ve ekipman destekleridir (Anonim, 2014b: 18).

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı'na göre; tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik yeni tesislerin yapımı, tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik mevcut faal olan veya olmayan tesislerin kapasite artırımı ve teknoloji yenilenmesi, tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik kısmen yapılmış yatırımların tamamlanması, alternatif enerji kaynakları kullanan yeni seraların yapımı, tebliğ kapsamında bulunan konularla ilgili tarımsal faaliyetlere yönelik yapılmış veya yapılacak tesislerde kullanılmak üzere, alternatif enerji kaynaklarından jeotermal, biyogaz, güneş ve rüzgar enerjisi üretim tesislerinin yapımı, koyun, keçi ve manda konularında sabit yatırım projeleri, hibe desteği kapsamında değerlendirilir (Resmî Gazete, 2013b).

Tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmak amacıyla tarımsal destekleme ödemeleri yapılmaktadır. Tarımsal destekleme ödemeleri kapsamında; alan bazlı destekler: mazot, gübre, toprak analizi, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, fındık üreticilerine alan bazlı gelir ve alternatif ürün desteği, fark ödemesi destekleri, hayvancılık destekleri (yem bitkileri, süt, süt tozu, buzağı, arıcılık, bombus arısı, su ürünleri, ıslah amaçlı küçükbaş hayvan yetiştiricileri birliği, tiftik, ipekböceği, aşı, hastalıktan ari hayvan tazminatı, hastalıktan ari işletme, hayvan gen kaynakları, büyükbaş hayvan (anaç sığır-manda), büyükbaş hayvan besi), biyolojik mücadele destekleri verilmektedir. Ayrıca tarımsal sigorta destekleri, telafi edici ödemeler (çay budama tazminatı, çay budama masrafı, patates siğili desteği), sertifikalı tohum kullanım, sertifikalı tohum üretim, sertifikalı fidan kullanım, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri, çatak, ar-ge, çiftlik muhasebe veri ağı destekleri verilerek çiftçilere ödeme yapılmaktadır (Anonim, 2014k).

Hayvancılık sektörüne yönelik destek programının genel amacı et ve süt sığırcılığının geliştirilmesi, modern işletmelerin kurulması, hayvansal üretimde verimliliğin/kalitenin artırılması yoluyla ekonomik gelir artışının sağlanmasıdır (Anonim, 2014b: 18).

Tarımsal desteklemeler dışında Bakanlıkça kooperatif projeleri de desteklenmektedir. Böylece; kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerin uygulamak istedikleri projelere teknik ve kredi desteği sağlayarak; kırsal alanda üretici ve yetiştiriciler arasında birlikteliği güçlendirmek, bitkisel ve hayvansal üretimde verimliliği ön planda tutarak, rekabet üstünlüğüne haiz pazar değeri olan ürünlerin üretilmesi, işlenmesi ve tarımsal istihdamın artırılmasına katkı sağlayacak ileri teknolojide işletmelerin kurulmasına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda veriler destekler şöyle sıralanabilir; tarımsal amaçlı kooperatif projeleri, kooperatif mülkiyetinde projeler, halıcılık kooperatif projesi, kırsal alanda sosyal destek projesi, işletmesi ve uygulaması durmuş tarımsal amaçlı kooperatiflerin faal duruma getirilmeleri projesi, hayvancılık projeleridir (Anonim, 2014l).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarınca Verilen Destekler kapsamında Kalkınma Ajansları, detayları yıllık çalışma programında ve başvuru rehberinde açıkça belirtilmek kaydıyla, yerel idarelerin, üniversitelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, kâr amacı güden işletmelerin, kooperatiflerin, birliklerin ve diğer gerçek ve tüzel kişilerin proje veya faaliyetlerine destekler vermektedir (Anonim, 2014b: 20).

Bu destekler aşağıda listelenmiştir:

a) *Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetler,*

b) *Bölge plân ve programlarına uygun olarak, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunan proje ve faaliyetler,*

c) *Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini ve ortaklık kültürünü geliştiren projeler,*

ç) *Bölgenin kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya, rekabet gücünü ve yenilik kapasitesini artırmaya ve ulusal ve uluslararası düzeyde etki ve etkinliği artırmaya yönelik her türlü analiz, strateji, plan çalışması, araştırma ve inceleme gibi çalışmalar,*

d) *Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının tanıtımına ve geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetler,*

e) *Yönetim, yenilikçi ve verimli üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, araştırma ve geliştirme, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri doğrudan veya dolaylı olarak destekleyecek proje ve faaliyetler,*

f) *Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapan, bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine ve kaynak teminine katkı sağlayan proje ve faaliyetler,*

g) *Bölgedeki kurum ve kuruluşların insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerinin artırılmasına, proje üretme ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesine ve hizmet sunumundaki beceri ve niteliklerinin geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetlerdir* (Resmî Gazete, 2008).

Ajanslar tarafından uygulanacak mali destek türleri ise doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteğidir.

Yoksullukla mücadele destekleri; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sağlanan bu desteklerin temel amacı ülke genelinde yoksulluğun üretim ve istihdam faaliyetleri yoluyla azalmasıdır. Bu destekler, kırsal yoksullukla mücadele araçlarının başında gelmektedir. Programın destek konuları, gelir getirici nitelikteki tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerdir (Anonim, 2014b: 18).

Çevresel altyapı ve çevre koruma destekleri; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından sağlanan bu desteklerin temel amacı kırsal çevrede kirliliğin önlenmesi ve doğal kaynakların korunmasıdır. Proje destek konuları; turizm altyapısı, katı atık depolama, geri kazanım altyapısı, atık su arıtma ve içme suyu altyapısıdır (Anonim, 2014b: 19). Tarım-çevre tedbirlerinin yaygınlaştırılması amacıyla hayata geçirilen çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması projesinde (çatak); toprak ve su kalitesinin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımın olumsuz etkilerinin azaltılması amaçlanmaktadır (Anonim, 2014b: 19).

Orman köylülerine destekler; Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından sağlanan desteğin temel amacı kırsal alanda yoksulluk riski yüksek kesimlerin başında gelen orman köylülerinin sürdürülebilir geçim kaynaklarına ulaşmasıdır. Orman köyü bulunan illerde uygulanan bu programdaki destek konuları, orman ürünleri ile tarım ve tarım dışı kaynaklara yönelik gelir getirici ekonomik faaliyetlerdir (Anonim, 2014b: 20).

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından verilen destekler; ulusal destek programları adı altında *Girişimcilik Aşamalı Destek Programı*, *Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Ağları ve Platform Kurma Girişimi Projesi*

(İŞBAP), Sanayi Ar–Ge Projeleri Destekleme Programı, Proje Pazarları Destekleme Programı, KOBİ Ar–Ge Başlangıç Destek Programı, Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik P. D. P., Girişim Sermayesi Destekleme Programı (GİSDEP), Patent Destek Programı, Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı, Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini D.P., Yenilik Girişimcilik Alanlarında Kapasite Artırılmasına Yönelik D.P. ve Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı sayılabilir (Anonim, 2014o).

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nca (KOSGEB) tarafından sağlanan destekler; kobilere yöneliktir. Kosgeb; girişimciliğin geliştirilmesi, kurumsallaşma, kalite ve verimliliğin artırılması, teknolojik gelişmelere uyum, ar-ge kapasitesinin artırılması, çevre ve insan sağlığına duyarlı üretim, bilgiye erişim, nitelikli istihdam, yurtdışı pazarlara açılma, ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesi amacıyla kobilere ve girişimcilere destekler sunmaktadır (Anonim, 2014b: 20).

KOSGEB'ce verilen destekler; *KOBİ Proje Destek Programı, Tematik Proje Destek Programı, İşbirliği Güçbirliği Destek Programı, AR-GE, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı, Genel Destek Programı, Girişimcilik Destek Programı, Gelişen İşletmeler Piyasası Kobi Destek Programı, Kredi Faiz Desteği, Laboratuvar Hizmetleri* olarak sayılabilir (Anonim, 2014m).

Ekonomi Bakanlığınca verilen destekler ise; Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi ile Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği olmak üzere iki başlık altında toplanabilir (Anonim, 2014n):

Öte yandan, kamu kurum ve kuruluşları dışında sivil toplum kuruluşları tarafından da kırsal kalkınma çalışmaları desteklenmekte ve yönlendirilmektedir. Kırsal kalkınmayı destekleyen başlıca sivil toplum kuruluşları arasında Kırsal kalkınmayı destekleyen başlıca kuruluşlar; *Doğal Hayatı Koruma Derneği, İktisadi Kalkınma Vakfı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği, Tarımsal Gelişme, Eğitim ve Sosyal Dayanışma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Türkiye Kalkınma Vakfı ve Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) sayılabilir* (Yıldız, 2009).

3.3. Bölüm Değerlendirmesi

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşadığı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu ortamda, tarımsal ve kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmadaki rolü, kalkınma çabalarında tarıma ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesini zorunlu kılmıştır (Anonim, 2006b: 35). Türkiye'de planlı dönem öncesi dönemde planlanan ve gerçekleştirilen kırsal kalkınma yaklaşım ve modelleri aşağıdaki çizelgede ayrıntıda irdelenmiştir **(Çizelge 3.1).**

Buna göre; Cumhuriyet döneminin ilk hamlesi, dönemin mevcut ekonomik yapısının ortaya konulması ve sorunların çözümüne yönelik yaklaşımların belirlenmesi amacıyla toplanan İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Bu kongreyle ekonomiyle ilgili grup ve kişilerin biraraya getirilmesine olanak sağlanmıştır. Kongre kapsamında köy ve köylü sorunlarının tartışılmasıyla köy ve köylünün kalkındırılmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Köyün kalkındırılmasına yönelik çalışmalardan ilki; cumhuriyetin örnek köyünün tasarlandığı, 1924 yılında yürürlüğe giren **442** sayılı **Köy Kanunu**'dur ve bu kanun ile köylere hukuki bir kişilik tanınarak köylerin idari yapısı ve köylerde görülecek hizmetler belirlenmiştir.

Tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarından diğeri, tarımsal üretim, işleme ve pazarlama süreçleri, hayvancılık ve ormancılık alanlarında yeri ve yabancı uzmanlarca araştırma ve bildirilerin sunulduğu Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi olmuştur. Ayrıca, köy okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak çözüm arayışları sürdürülmüştür. Bu arayışlar **s**onucunda, kırsal kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki donanıma kavuşturularak tekrar köylerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak üzere köylerde istihdam edilmesini sağlayan Köy Enstitüleri, 1940'ta yasal dayanağa kavuşmuştur (Anonim, 2006b: 35).

1943 yılında çiftçilerin ihtiyaç duyduğu makine, gübre gibi modern girdilerin daha ucuza temin edilmesi amacıyla "Zirai Donatım Kurumu" kurulmuştur. 1945 yılında ise, **4753** sayılı **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** çıkarılmıştır. Bu kanuna yönelik çalışma ve tartışmaların geçmişi, 1930'lu yıllara kadar gitmektedir (Aktan, 1971: 40). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında yapılan düzenlemenin amacı, "toprağı olmayan ve az topraklı çiftçileri, aileleriyle birlikte geçimlerini sağlayacak ve

emeklerini değerlendirecek toprağa sahip kılmak; yeter toprağı olsa da sermaye ve donanımları eksik olanlara, kuruluş-onarma-çevirme kredisi ve canlı-cansız demirbaş vermek; yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak" olarak belirtilmektedir. Ancak yasa, büyük arazi sahiplerinin kendi arazilerinin kamulaştırmasına karşı çıkmaları nedeniyle uygulanamamış; böylece toprak reformu başarıya ulaşamamıştır (Önen ve Albayrak, 2011: 5).

Çizelge 3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Yaklaşım–Modellerinin Analizi

Kırsal Kalkınma Müdahalesi	Yaklaşım	Model	Değerlendirme
442 Sayılı Köy Kanunu (1924)	Kırsal kesimin çağdaşlaşmasını sağlamak, kalkınmanın köyden başlama gereği vurgulanmakta, köylere hukuksal bir kimlik tanınmaktadır.	Cumhuriyet Köyü (Örnek Köy)	İlk defa köy toplulukları özerk bir yapıya kavuşturulmaktadır. Toplumu kalkınmaya, çağdaşlaşmaya ve daha iyi yaşam koşulları sağlamaya yöneltmektedir.
Birinci İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat–4 Mart 1923)	Tarım ve köy kalkınmasının sağlanması	Tarımın Kalkındırılması	Köy kalkınmasına yönelik talepler ve sorunlar ele alınmaktadır.
Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi (1938)	Tarımla ilgili teknik konular yanında, köylerin bazı sosyal ve ekonomik sorunlarını da kapsamıştır.		Köyün sosyal–ekonomik yapısı, yaşam biçimi (gelenek–görenek vb.) ile temel ekonomik gereksinmeleri dikkate alınmaktadır.
1937–	Köylerin Birleştirilmesi	–	Bazı köylerin yerinden kaldırılarak ilave nüfus kabulüne elverişli köylere yerleştirilmesidir. Bu durumda köy sayısı, birleştirme durumuna göre birkaç kata kadar azaltılabilecek ve böylece yerleşme düzeninin getirdiği, dağınıklık, az nüfuslu çok sayıdaki birimlerin varlığı gibi sorunlar kısmen giderilmiş olacaktır. Modelin uygulamaya geçirilebilme şansı pek görünmemektedir.
Toprak ve Tapuya İlişkin Girişimler	Az topraklı ya da topraksız köylüleri toprak sahibi yapmak öngörülmektedir.	Köylünün Topraklandırılması	Uygulamalardan büyük toprak sahipleri yararlanmıştır.
Köy Enstitüleri	Köylerin kalkınması için gerekli öğretmenleri yetiştirmek ve yurttaşlık haklarını kullanan, çağdaş bir toplum oluşturarak köyü canlandırmak.	Eğitim Odaklı Kalkınma	Eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik sistemli bir yaklaşımdır. Kalkınma faaliyetlerini katılım ve sorumluluk ekseninde yürütmek amaçlanmaktadır.

Kaynak: *Yılık 2011, Can 2007, Erdönmez 2005, Güven 1974, Çelik 2005, Kartal 2010, Alagözoğlu 2010 kullanılarak hazırlanmıştır.*

Türkiye'de, 1950 yılından sonra traktör sayısı (1951 yılında 24.000 olan traktör sayısı 1969 da 96.400 olmuştur) ve ekili - dikili alanlarda hızlı bir atış olmuş ve verimsiz araziler de tarım alanlarına katılmıştır (Emiroğlu, 1971). Bu durum, zaman içerisinde nadasa bırakılan arazilerinin artmasına ve tarımsal verimin düşmesine neden olmuştur. Zamanla nüfus artışı, çekirdek aile yapısının yaygınlaşması, miras ve satma gibi nedenlerle tarım arazileri çok küçük parsellere bölünmüş ve kırdan şehre olan göçler hızlanmıştır. Bu dönemdeki kırsal göçler sadece kırsal alanlardaki işsizlik ve fakirlikten değil, aynı zamanda kırsal alanlarda önemli gelir sağlayan büyük toprak sahiplerinin göç ederek yatırımlarını sanayi şehirlerine yapmasıyla da gerçekleşmiştir (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 41). Tarımda modernizasyonun yaşanmasıyla geleneksel tarım yöntemleri yerini modern tarıma bırakmış ve tarım kesiminde işsiz nüfus ortaya çıkmıştır.

1970'li yıllara kadar tarım sektörünün, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) içindeki ve ihracattaki payı, ekonomiye katkısı açısından önemini korumuştur. Kırsal alanda bilgi ve teknoloji düzeyinin yükselmesi ve tarımsal üretimde makina kullanımının artması kırsal işgücünün tarımsal üretimden ayrılması sonucunu doğurmuştur. Buna ek olarak nüfusun artış hızının yüksek olması, yeni iş olanaklarının kısıtlı olduğu kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmış ve Türkiye 1950'li yıllardan sonra hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarından kaynaklanan göç ve hızlı kentleşme sürecinin gerek kırsal gerek kentsel alanda yarattığı sorunlar, planlı dönemle birlikte kırsal kalkınma konusundaki arayışları hızlandırmıştır (Anonim, 2006b: 35).

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte, Türkiye'de planlı dönem başlamış, sosyo-ekonomik kalkınma çalışmalarında planlı kalkınma ilkesi benimsenmiştir. Beş yıllık kalkınma planlarında kırsal alanların sorun alanları tespit edilerek bunları çözmeye ve kırsal kalkınmayı sağlamaya yönelik birçok kalkınma modeli geliştirilmiştir.

Ulusal Kalkınma Planları kapsamında plan dönemlerindeki kalkınma vurgusu irdelenirse; Birinci Plan döneminde toplum kalkınması kavramının öne çıkarıldığı, kırsal yerleşimlerin mekânsal dağınıklık sorununun tanımlandığı, az topraklı çiftçilerin topraklandırılmasından ve çok yönlü kırsal alan planlamasından bahsedildiği görülür.

İkinci Plan döneminde ise sanayileşme, arazi toplulaştırması ve önceki planda yer alan toplum kalkınması kavramlarına yer verildiği, bunun yanısıra dış kaynaklı kırsal kalkınma projelerinin uygulanmaya başladığını söylemek mümkündür.

Üçüncü Plan döneminde ihtiyaçlarının en az maliyetle yerleşim yerlerinin tamamına ulaştırılması, kırsal nüfusun ulusal pazar ve yaşantısıyla bütünleşme sürecinin hızlandırılması ve yerleşim yapısının olumlu yönde etkilenmesi için "merkezi köyler" uygulamasının benimsendiği görülür (Anonim, 1972: 857). Bu model ile köylerin kırsal yerleşim yapısının değiştirilmesi amaçlanmıştır (Önen ve Albayrak, 2011: 5-6).

Dördüncü Plan döneminde ise Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) kavramı getirilerek; geri kalmış yörelerin gelişiminin bölge gelişme anlayışıyla ele alınması ve geniş kapsamlı projeler hazırlanması amaçlanmıştır (Anonim, 1978a: 292-293). Bu plan döneminde, köy ile kent arasında yeni bir ölçek olarak planlanan köy–kent modeli, kalkınma planının sosyo-ekonomik kararlarının mekâna uygulama aracı olarak önerilmiştir.

Beşinci Plan döneminde, merkez köyler aracılığıyla kırsal alana belirli ölçüde hizmet götürülebilmişse de, bu uygulamanın üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinin eksik kalması nedeniyle istenilen amaca ulaşılamadığı anlaşılmaktadır (Anonim, 2000d: 29). 1970-1980 döneminde Tarım–Kentleri adı altında köylülerin çiftçi birlikleri yoluyla örgütlenmesini öneren diğer bir köy kalkınma projesinin gündeme geldiği görülmektedir (Günaydın, 2001: 51). Ancak bu model arayışları kırsal kalkınma sorununun çözümü için yeterli olmamıştır (Önen ve Albayrak, 2011: 6).

Altıncı Plan döneminde yerel üretim faaliyetlerinin desteklendiği yanısıra kırsal alanlara yönelik sosyal altyapı çalışmalarının yaygınlaştırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Yedinci Plan döneminde küreselleşmenin etkili olduğu dönemde uygulamaya konulmuş olup yaygın eğitim faaliyetleri ile sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi üzerine odaklandığı görülmektedir. Bu plan dönemlerinde Bölge Planı çalışmalarının ivme kazandığı da söylenebilir.

Sekizinci Plan döneminde ise siyasal atmosfer ve terör sorunu temelinde Köye Dönüş Projesi'nin uygulamaya konulduğu yanısıra Köy–Kent Projesi'nin tekrar gündeme alındığı anlaşılmaktadır.

Dokuzuncu Plan döneminde kır ve kentin kalkınma çalışmalarında birlikte ele alınması ve dengeli bir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi vurgulanırken; Onuncu Plan döneminde ise kırsal nüfusun yaşlanmasına dikkat çekilmektedir **(Çizelge 3.2).**

Çizelge 3.2. Kalkınma Planlarında Öne Çıkan Kırsal Kalkınma Vurguları

Kalkınma Planı	Kırsal Kalkınma Vurgusu
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kırsal alanın gelişmesini sağlamak için kamu hizmetleri ile halk katılımını organize etmek ve rasyonelleştirme amaç olarak belirlenmiştir. Türkiye'de planlı dönem başlamış, sosyo–ekonomik kalkınmanın etkin ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla planlı kalkınma ilkesi benimsenmiştir.
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kırsal kesimin yaşam seviyesini yükseltmek, fakirliğin azaltılarak daha verimli, eğitimli olması amaçlanmış ve köy topluluklarının devletle işbirliği yaparak bu amaca erişileceği düşünülmüştür.
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kalkınma ihtiyaçlarına uygun mal, hizmet, insan ve haberleşme akımını sağlayacak şekilde kır–kent yerleşme dokusunu bütün olarak ele alarak yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Merkez Köy ve Tarım-Kent Projeleri gerçekleştirilmiştir.
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	Şehirleşme sorunu vurgulanmış, gecekondu sorununun çözümüne yönelik kırsal nüfusun bulundukları yerlerde tutulması amaçlanmış, Köy-Kent Projeleri uygulanmıştır.
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kırsal alanda yaşayanların gelirini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak kalkınmalarına hız kazandırmak amaçtır. Kalkınmada öncelikli yörelerde entegre kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır.
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	Gelirin çeşitlendirilmesi için yeni üretim dallarında çalışmanın teşvik edilmesi, tarım dışı ekonomik faaliyet kollarının desteklenmesi, kırsal alana götürülen sağlık hizmetleri ve ünitelerinin yaygınlaştırılması temel politikalar olarak tespit edilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelerde entegre kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır.
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için düzenlenen yaygın eğitim program ve projelerinin çeşitlendirileceği, kırsal alana götürülen sağlık hizmetleri ve ünitelerinin yaygınlaştırılacağı öngörülmektedir. Bölge Planlama çalışmaları ivme kazanmıştır.
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kırsal yerleşimlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla kentsel ve kırsal altyapının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Köye dönüş ve Köy-Kent uygulamaları görülmektedir.
Dokuzuncu Kalkınma Planı	Dengeli kırsal ve kentsel yerleşimler için kentlerin olduğu kadar kırın da kalkındırılması gerektiği vurgulanmaktadır.
Onuncu Kalkınma Planı	Kırsal alanlarda nüfus azalmasına ve kırsaldaki nüfusun yaşlanmasına dikkat çekilmektedir.

Kaynak: *Akci, 2015.*

Türkiye'de planlı dönemde planlanan ve gerçekleştirilen kırsal kalkınma yaklaşım ve modelleri irdelenirse; Birinci Plan döneminde, kırsal kalkınma konusuna toplum kalkınması (köy kalkınması) başlığı altında yer verildiği, çok yönlü kırsal alan planlaması ve örnek köy uygulamalarının planlandığı görülmektedir. Bu dönemde kırsal kesimin eğitilerek kalkınmaya destek vermesi amaçlanmıştır. İkinci Plan döneminde, toplum kalkınması yerine küçük toplum birimlerinde teşebbüs üçünün geliştirilmesi kavramı öne çıkarılmıştır. Üçüncü Plan döneminde merkez köy ve tarım-kent modellerinin önerildiği görülmektedir. Dördüncü Plan döneminde ise merkez köy ve tarım-kent modellerinin yerini köy-kent modelinin aldığı görülmektedir. Örnek Köy, Merkez Köy, Tarım–Kent ve Köy–Kent modelleri köyleri tek tek veya gruplar halinde kalkınmasını öneren yöresel kalkınma yaklaşımlarıdır. Bu modeller genel olarak kırsal yerleşimlerin dağınık, parçalı ve küçük olmasının kırsal kalkınmayı engelleyici unsur olarak görmektedir. Kalkınmayı gerçekleştirmek için grup merkezindeki köye ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetlerin getirilmesiyle gruptaki tüm köylerin ya da örnek köy modelinde olduğu gibi seçilen köyün fiziki planlamasının tamamlanmasıyla çevredeki köylerin bundan etkileneceği ve kalkınacağı düşünülmüştür.

Beşinci ve Altıncı Plan döneminde ise köylerin tek tek kalkınması değil kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında yer alan bir veya birkaç ilin tüm köylerinin kalkınmasının amaçlandığı bütünleşik kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konulmuştur. Bu projelerin finansmanının büyük kısmı dış kaynaklı olup; kırsal alanlarda altyapı eksikliklerinin tamamlanmasına ve tarımsal kalkınmayı gerçekleştirmeye odaklanılmıştır. Entegre kırsal kalkınma projeleri, kırsal kesimde ekonomik kalkınmanın sağlanmasının yaşam kalitesini artıracağı ve kırsal kalkınmayı sağlayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu projeler bütüncül kalkınma yerine ekonomik ve tarımsal kalkınmayı amaçlamış, projelerde insan unsurunu ve yaşam kalitesini artırma konuları gözardı edilmiştir[7].

Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu Plan dönemlerinde bölgesel kalkınma projeleri uygulanmıştır. Onuncu Plan döneminde ise İlçe Bazlı Yerel Kalkınma Programları önerilmiştir **(Çizelge 3.3.)**.

[7] Türkiye'de Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin Sosyal Kalkınma Boyutu: Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi'nin (Alagözoğlu, 2010) sonuçlarından derlenmiştir.

Çizelge 3.3. Kalkınma Planlarındaki Kırsal Kalkınma Yaklaşım ve Modelleri

Kalkınma Planı	Kırsal Kalkınma Yaklaşımı–Modeli	Değerlendirme
Birinci Plan	Toplum Kalkınması Çalışmaları	Ülkemizde "köy kalkınması sorununun" olduğunu ortaya koyan ilk teknik belgedir.
	Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması	Köy ve kent arasındaki farklılığı azaltmayı hedeflemiştir. Kırsal alanı bir bütün olarak alan bu model, kalkınmayı etkileyen tüm etmenleri bir arada ele almayı ve tarımsal gelişmeyi sağlamayı hedeflemektedir. Planların konusu ekonomik, toplumsal ve fizikseldir. Halkın katılımının azlığı, finansman yetersizliği, ülke şartlarına yeterince uymaması, yerel ihtiyaca cevap vermemesi ve yanlış öncelikler nedeniyle uygulanamamıştır. Model uygulanırken merkezi yönetim ile yerel yönetimler arası eşgüdüm sağlanamamıştır. Yetişmiş personel sıkıntısı yaşanmıştır. Planlama ilçe düzeyinde yürütülmüş, bölge planlama ile bağlantı kurulamamıştır. Toplum kalkınması ile arasında ilişki kurulamamıştır.
	Örnek Köy	Köye götürülen hizmetlerden çevre köylerin de yararlanmasını sağlamak ve başka köylere örnek olabilecek somut bir köy gelişme modeli ortaya koymak hedeflenmiştir. Ortaya çıktığı dönemde araştırmalar yapılarak örnek olabilecek köyler seçilmiş ve uygulanmıştır. Hizmetlerin sadece belli bir köyde toplanması, Modelin merkezi olarak kamu görevlilerince hazırlanmış olması, Modelin köydeki sosyal ve ekonomik yapıda değişiklikler sağlamak yerine daha çok yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana almış olması, Yerel halkın katılımını göz ardı etmesi, Genelde anayol üzerindeki köyler seçilerek köyleri güzelleştirmek ve turistlere sevimli göstermek arzusu ön plandadır.
İkinci Plan	Küçük Toplum Birimlerinde Teşebbüs Gücünün Geliştirilmesi	Kentsel alanları kapsam dışında bırakmış ve yönetimsel sorunlar nedeni ile bazı eksiklikler taşımaktadır.
Üçüncü Plan	Merkez Köyler	Yerleşim dokusuna ve tarihsel / doğal mirasa sadık kalarak kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlamak amaçlanmaktadır. Kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşim merkezleri aracılığıyla, çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması, Hem hizmetlerin maliyetinde avantaj hem de kamu hizmetlerinin yurt genelinde belirli bir düzeyde gerçekleştirilmesine olanak sağlaması açısından önemlidir. Model hizmetleri vatandaşlara daha yakından sunmayı amaçlamaktadır. Kamu hizmet seviyesinin belirli bir düzeyde tüm yurt genelinde gerçekleştirilmesi, Hizmetlerin yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında dengeli dağılımının sağlanması, Modeli hizmet ve tesisler ile sınırlı tutulmakta, ekonomik girişimler, endüstrileşme, tarımsal endüstrilerin geliştirilmesi gibi, işin ekonomik boyutu göz ardı edilmektedir. Merkez köyler yaklaşımı kırsal kalkınmanın ekonomik boyutunu göz ardı etmiştir. Merkez köy yaklaşımı yalnızca hizmet götürme işleviyle sınırlı kalmıştır.
	Tarım Kentler	Agrindus[8] benzeri olan bu modelde bölgenin özelliklerine göre, 8-10 köy bir birim oluşturacak şekilde bir araya getirilen köylerin merkezindeki köyün tarım kenti yapılması düşünülmüştür. Tarım Kentleri, hizmet ve olanak yönünden köylerin birleştirilmesini esas olan bir projedir. Tarım kentleri kültürel ve ekonomik gelişim merkezleri olması planlanmıştır. Proje uygulama alanı bulamamış ve bugüne kadar gerçekleştirilememiştir.

Kaynak: *Akci, 2015.*

[8] Köyün ve çevresinin temellerini sarsmadan, tarım ve sanayiyi birlikte yürütmeyi amaçlayan, köyden kente göçü önlemek ve kırsal yerleşmelerdeki işgücü fazlasını çevredeki tarım dışı alanlarda istihdam etmeyi amaçlayan kalkınma modelidir.

Çizelge 3.3. Kalkınma Planlarındaki Kırsal Kalkınma Yaklaşım ve Modelleri (Devamı)

Kalkınma Planı	Kırsal Kalkınma Yaklaşımı– Modeli	Değerlendirme
Dördüncü Plan	Köy–Kentler	Köy kent ve Agrindus benzeri uygulama olan bu modelde yalnızca toplumsal, kamusal alt yapı gereksinimlerini karşılamak değil, bölge koşullarına uygun olarak ilgili endüstri kuruluşları ile ekonomik gelişmeyi sağlamak, iş olanakları geliştirmek, kır ile kent arasındaki farklılığı azaltmak, bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek amaçlanmıştır. Kamu hizmetlerini kırsal alanlara daha düşük maliyette ve yeterli ölçüde, çabuk götürmeyi amaçlamıştır. Köykent modeli kırsal alanlar için örgütlenme modeli olduğu kadar, bölgesel ve yöresel gelişme projeleri içinde yer almasıyla kırsal alanda bir dönüşüm amacını da taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayanların üretimlerinin, gelişimlerinin ve verimliliklerinin arttırılması, yerel değerlerin ön plana çıkarılması ve çağa uygun sosyo-ekonomik yapı oluşumunda etkin bir proje olarak değerlendirilmektedir. Proje tasarımında kırsal kalkınmanın üç temel ayağı sayılan fiziksel altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik kalkınmanın bütüncül bir şekilde kapsanmış olması, projenin olumlu yanıdır. Projede halk katılımının benimsenmesi ve bunu sağlayacak yönetsel mekanizmanın oluşturulması da önemlidir. Bu yolla, proje uygulamasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık ve çatışmaların başlangıç aşamasında önüne geçilmiştir. Öte yandan, kooperatifçilik ilkesini benimseyen proje, toplumsal dayanışma ile kalkınmanın daha hızlı ve güçlü olacağı anlayışını yaşama geçirmeye çalışmıştır. Proje uygulamalarından kaynaklanan bazı olumsuzluklara karşın, fiziksel altyapı yetersizliklerinin giderilmesinde ve sosyal hizmetlerin grup köylere dağıtımında başarı sağlanmıştır. Yöre halkı uygulama, sorun çözme ve proje çalışmalarına kendinden bir şeyler katma konusunda geri planda kalarak, bunların tamamının devlet tarafından yapılmasını beklemiştir. Katılım açısından görülen bir diğer eksiklik ise, kadınların görüşlerinin karar alma mekanizmalarına doğrudan doğruya yansıtılmamış olmasıdır. Halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa ya da orta vadede olumlu yönde etkileyecek köklü çözümler üretilmemiştir. Bu yönde lokomotif bir sektör saptaması yapılmamıştır. Bu sektöre yönelik yoğun ve halkın genelini kapsayan yatırımlar gerçekleştirilmemiştir. Eğitim, bilgilendirme, kredilendirme ve pazarlamaya ilişkin sorunlara çözümler üretilmemiştir. Gerek yerel ve gerekse ulusal düzeyde destek görmemiştir. Proje amaçları ve bileşenleri konusunda yeterli tanıtım yapılamamıştır. Gönüllü kuruluşların desteğinin sağlanması ve bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesi noktasında eksiklikler bulunmaktadır. Bu yaklaşım, ulusal kalkınma planlarındaki önceliklerle çelişmektedir. Çünkü kentleşmeyi yavaşlatmayı, dolayısıyla, tarımsal yapıyı sürdürmeyi amaçlamaktadır.
Beşinci Plan	Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri	Köy ve şehir arasındaki alt yapı ve hayat standartları arasındaki farklılıklarını azaltmak amaçlanmış, fakat yalnızca altyapı çalışmalarına vurgu yapmaktadır.
Altıncı Plan		Bir önceki plan dönemindeki önlemlere yer verilmiştir.
Yedinci Plan	Bölgesel Kalkınma Projeleri	Bu dönemle birlikte kırsal kalkınma ve kırsal alan faaliyetlerine ilişkin yaklaşım ve stratejiler belirgin biçimde geri planda kalmıştır.
Sekizinci Plan		Yerleşimlerin özgün dokularının korunmasının önemli olduğu ifade edilmektedir.
Dokuzuncu Plan		Kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, etkinliği artırılmış sosyal hizmetler, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele, kültürün korunması, toplumsal diyalogun geliştirilmesinin temel öncelik alanları olarak belirtmektedir.
Onuncu Plan	İlçe Bazlı Yerel Kalkınma Programları	Düşük gelirli bölgelerde ekonomik faaliyet kollarının çeşitlendirilmesi, KOBİ ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, üretim ve istihdam yapısının tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi, ulusal pazarla ve diğer bölgelerle bütünleşme düzeyinin yükseltilmesi, eğitim, sağlık, iletişim ve yerel yönetim hizmetlerinin sunum kalitesi ve erişilebilirliğinin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kaynak: *Akci, 2015.*

Kırsal kalkınmayı amaçlayan modellerin finansman boyutları incelendiğinde; örnek köy modelinin yerel kaynakları kullandığı fakat kırsal kalkınma uygulamalarının devam edebilmesini kırsal kesime bıraktığı, merkez köy ve köy-kent modellerinin ise merkezi yönetimlerce finanse edildiği, bu durumun hükümet değişikliklerinde projelerin devam edemediğini göstermektedir. Entegre kırsal kalkınma projelerinin ise büyük bir kısmının dış kaynaklardan kredi yoluyla uygulandığı görülmektedir.

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinde dikkat çeken bir husus; tarımdan ayrılan işgücüne rağmen tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine kırsal kalkınma projelerinde yeterince yer verilmemesidir. Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalar, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının önemli ölçüde az gelişmiş yörelerimizin kırsal niteliği ve tarım ağırlıklı ekonomik yapıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda az gelişmiş yöreler ekonomik etkinlikler–üretim gücü ve kapasitesi açısından değerlendirilirse (Anonim, 2006b: 37); *genellikle verimi düşük tarımsal üretime bağlı* olmasına koşut iş ve gelir imkânlarının kısıtlı kaldığı, genç işgücü ve sermaye gibi üretken faktörlerin kente göç dinamikleri ile kaybolduğu, düşük nitelikli işgücünün girişimcilik kapasitesi ve verimliliğinin sınırlı olduğu yanısıra altyapı, temel hizmetler ve yaşam kalitesinin geliştirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla, bölgeler–arası ve kır–kent arası sosyo–ekonomik gelişmişlik farkları devam etmekte olup kırsal kalkınma politikalarının odağına işsizlik ve göç sorununun çözümü ile ülke genelinde dengeli kalkınmanın eklenmesi yoluyla kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliğinin arttırılabileceği düşünülebilir. Kırsal ve kentsel alanlardaki dengenin sağlanabilmesi için "sürdürülebilir kırsal kalkınma" olgusunun gerçekleştirilmesi, kırsal alanların kentsel alanlara alternatif ve tamamlayıcı iş olanakları sağlayan, sosyal ve ekolojik olarak yaşanabilir yerler haline dönüştürülmesi gereklidir.

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki etkileşim ve işbirliği süreçlerinden tüm kırsal alanların eşit şekilde yararlandığı söylenemez. Yeni kır-kent etkileşiminden kaynaklı dönüşümün kırsal yörelerdeki etkisi kentsel merkezlere olan mesafelere göre değişmektedir. Kentlerle etkileşimine göre yakın, orta ve uzak kırsal yörelerdeki sosyo-ekonomik dönüşümün sırasıyla hızlı, tedrici ve yavaş seyredeceği söylenebilir. Dolayısıyla, kırsal alanların ülke genelinde homojenlik gösterdiği yönündeki geleneksel kabulden vazgeçilerek kırsal alanlara yöre odaklı yaklaşılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Böylece yöreden yöreye farklılaşan ihtiyaç ve potansiyellere uygun faaliyetler

geliştirilebilecektir (Anonim, 2014b: 9). Türkiye kırsal kalkınma konusunda çok fazla sayıda model deneyen ve uygulayan bir ülkedir. Bu modeller bazen siyasi yaklaşımlarla bazen de uluslararası kuruluşların etkisi ile uygulamaya konulmuştur. Merkezden yönetilen bu çalışmalar katılımı ve toplum dinamiklerini göz ardı ettiği için etkili olamamaktadır.

Özetlenirse, Türkiye'de uygulanan ve uygulanmakta olan söz konusu kırsal kalkınma projelerinden aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir (Anonim, 2006b: 37);

- *Güncel planlama yaklaşımlarının benimsenmesi, projelerin yerel özelliklere ve ihtiyaçlara göre şekillendirilmesi ve faydalanıcıların görüşlerine önem verilmesinin projelerin başarısı konusunda belirleyicidir.*
- *Proje ve öncelik seçimlerinin doğru yapılmasının yanında sosyal ve çevresel bileşenlere önem verilmesi gereklidir.*
- *Proje uygulamasında kamu kuruluşları ve ilgili aktörler arasında eşgüdüm sağlanamaması durumunda sorumluluk ve yetki karmaşası nedeniyle beklenen başarıya ulaşılamamaktadır.*
- *Proje hazırlık safhasında yöresel olanak ve kısıtların ortaya çıkarılması ve bunun sorgulanması gerekmektedir.*
- *Projelerde sağlıklı ve etkin bir izleme-değerlendirme sistemi kurularak; yerinde ve zamanında gerekli önlemlerin alınıp kaynakların etkin kullanımının sağlanması gerekmektedir.*

4. TÜRKİYE'DEKİ KIRSAL KALKINMA MODELLERİ

Türkiye'de ekonomik ve sosyal yönden farklı yüzlerce köy bulunmakta olup geniş bir coğrafyaya dağılan kırsal yerleşmelere ekonomik, idari ve sosyal–kültürel hizmetlerin zamanında ve eksiksiz götürülebilmesi olanaklı görülmemektedir (Kılıç, 1997). Bu noktada gerek ekonomik gerekse yönetimsel bağlamda köye götürülecek hizmetler için alan ve nüfus ölçütlerinin belirleyici olması yaklaşımı benimsenmiştir. Köy gibi küçük yerleşim birimlerinin alan ve nüfus ölçekleri çoğu yerel hizmetler için yatırım ve hizmet maliyetleri ile yaygın etki açısından yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla, kamusal hizmetleri nüfus ve alan bakımından görece küçük yerleşim birimlerine götürmek kamusal kaynak kullanım maliyetleri bakımından kaynak israfı ve gereksiz maliyetlere neden olmaktadır. Bu tespitler, kırsal alanlardaki kamusal hizmetlerin *köy ölçekli olması* yerine *köy demetleri ölçeğinde* sunulması tartışmasını gündeme getirmektedir (Güven, 1992: 123–124).

Kırsal yerleşimlerin olumsuz özelliklerini kırsal kalkınmanın önünde engel olarak gören kırsal kalkınma modelleri genel olarak yerleşimlerin dağınıklığını gidermeyi ve kamu hizmetlerini bu yörelere götürerek çevre köylerin de bu hizmetlerden yararlanmasını amaçlamaktadır.

1960'lı yılların başında ***"kırk bin köyü beş bine indirgemek"*** ve ***"8–10 bin nüfuslu kasabalara dönüştürmek"*** üzere köylerin birleştirilmesi yaklaşımı ile başladığı bilinen kırsal kalkınma çabalarına ilişkin model arayışlarının süreç içinde örnek köy, köy–kent, tarım–kent, merkez köy gibi yaklaşımlar ile devam ettiği görülmektedir. Bu modeller özetle değerlendirilirse, köy–kent yaklaşımı ile tarım kent yaklaşımının ortak benzer niteliklerinin olduğu, merkez köy modelinin ise daha farklı bir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Merkez Köy Modeli kapsamında temelde kamusal hizmetler ve altyapı maliyetlerinin azaltılması ile hizmetlerden daha fazla insanın yararlanması amaç edinilmiştir. Buna karşılık, köy–kent ve tarım-kent yaklaşımları ise ekonomik önlemleri ve yerel örgütlenme boyutlarını da içermektedir. Köy–Kent Modeli ekonomik örgütlenme altyapısı bakımından kooperatif modelini ön plana alırken, buna karşılık, Tarım–Kent Modeli ise köylülerin çiftçi birlikleri yoluyla örgütlenmesini öngörmektedir (Geray, 1998; Civelek, 2002).

Türkiye'deki kırsal kalkınma modelleri siyasi içerikli olduğundan hem söylemler, hem de uygulamalar belirli kadrolar tarafından işlerlik kazanmakta, buna

karşılık yönetim değişikliği ile birlikte uygulamadan kaldırılmaktadır. Kalkınma yaklaşımlarında siyasi söylemler yerine ulusal çıkarlar ve ulusal potansiyel belirlenmeli, yatırımlar yasalar ile güvence altına alınmalıdır. Kalkınmaya yönelik yatırımlarda devlet riski olgusunu büyük ölçüde üzerine aldığından, vatandaş yeterince sahiplenmemekte ve sözkonusu yatırımlara günübirlik kazanç mantığı ile yaklaşmaktadır (Başıbüyük, 2004: 322). Bu çerçevede, özellikle kamu yatırımları için yatırım konu–alanları ve olası teşvik–destekler bağlamında öncelik sıralaması yapılmalı, uzun, orta ve kısa vadeli hedefler belirlenmeli, yerel halkın etkin katılımı sağlanmalıdır.

Bu değerlendirmeler eşliğinde Türkiye'de planlanan ve/veya uygulanan Örnek Köy, Merkez Köy ve Köy–Kent Modeli olmak üzere 3 (üç) kırsal kalkınma modeli bakımından SWOT–PEST Analizleri yoluyla ***tarihsel köken–nedensellik ilişkileri, kavramsal çerçeve–tanımlamalar, kırsal alanı/mekânı ele alış biçimi, kapsam–içeriği, uygulandığı bölgeler*** ve ***uygulama sonuçları*** esas olmak üzere irdelenmesi öngörülmüştür **(Çizelge 4.1)**.

Çizelge 4.1. Kırsal Kalkınma Modelleri Analiz Ölçütleri

Kırsal Kalkınma Modelleri	**Ölçütler**
(1) Örnek Köy **(2)** Merkez Köy **(3)** Köy–Kent	Tarihsel köken–nedensellik ilişkileri
	Kavramsal çerçeve–Tanımlamalar
	Mekânı ele alış biçimi
	Kapsam–içerik
	Uygulama konu–alanları
	Uygulama Sonuçları

Kaynak: Akci, 2015.

Bu aşamada güçlü yönler ve olanakları ile zayıf yönler ve tehditleri içeren SWOT analizi ile politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik özelliklerin yer aldığı PEST analizi birleştirilerek, kırsal kalkınma modelleri ***Çevresel/Ekolojik, Sosyal–Kültürel, Ekonomik, Teknolojik, Yönetimsel-Kurumsal ve Siyasi, Mekânsal*** olmak üzere 6 (altı) başlık altında ele alınarak, ayrıntıda çözümlenmiştir.

4.1. Örnek Köy Modeli

Örnek Köy Modeli, Türkiye'de 1963–1965 döneminde gerçekleşme–uygulama olanağına bulmuş bir kırsal kalkınma modeli olarak görülmektedir. Köy kalkınma

yöntemi olarak tanımlanan örnek köy uygulaması; *köylere sağlanan hizmetlerde eşgüdüm sağlamak, çevredeki komşu köylerin bu hizmetlerden yararlanmasını sağlamak, köy sorunlarıyla ilgili tüm kesimleri bir araya getirmek* ve *başka köyler için somut bir gelişme modeli ortaya koymak* gibi amaçlara dayanmaktadır (Anonim, 2003; Keleş, 2006: 208). Burada sözkonusu hizmetlerin temel altyapı hizmetleri olduğunun vurgulanması yerinde olacaktır.

Örnek Köy Modeli, pilot köy ve model köy olarak da anılmakta olup; 1963–1965 yılları arasında uygulanan bir kırsal kalkınma modelidir. Örnek Köy olarak seçilen köylerde hâlihazır harita alımı yapılmış, sosyo-kültürel, ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili ihtiyaçlar tespit edilmiş, bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik proje hazırlıkları yapılmış ve bu yatırımlar beş yıllık programa bağlanmıştır (Gür, 2001).

Merkez Köy ve Köy–Kent gibi yaklaşımların ilk taslağı olarak değerlendirilen Örnek Köy Modeli, Türkiye'nin iki büyük kenti Ankara ve İstanbul çeperindeki kırsal alanlarda uygulanmış olup pilot uygulama projesi ile kırsal kalkınma sürecinde elde edilecek başarının, çevrede bulunan diğer köyleri de etkilemesi ve topyekûn kırsal kalkınma hareketine dönüşebileceği hedeflenmiştir (Keleş, 2006: 208, Marın, 2009: 56).).

Model kapsamında ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal değişimi hızlandıran ve dolayısıyla modern dünya görüş ve değerlerini yakın civardaki diğer köylere yayma işlevini de yerine getirmelerinin beklendiği açıktır. Ancak bunu gerçekleştirmek için, eğitim ve örgütlenme gibi sosyoekonomik değişimde önemli olan boyutlara yer verildiğini söylemek güçtür (Çelik, 2005: 66; Keleş, 2006: 208).

Örnek Köy Modeli, merkezi köyde yapılan çalışmaların olumlu sonuçlarının çevredeki köyleri de etkileyeceği ve bu köylerde yaygınlık kazanacağını varsaymaktadır. Modelin temelinde; Köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlanması, sunulan hizmetlerden çevre köylerin de yararlanması, köy sorunuyla yakından ilgili tarafların bir araya getirilmesi, diğer köyler için somut bir gelişme sağlanması yatmaktadır (Keleş, 1984).

Temel olarak, köylerde gerekli altyapı sorunu çözüldüğü takdirde köylünün ekonomik ve sosyal hayatında gelişme sağlayacak ortamın hazır olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Katılımın sağlanmaması projenin köylülerce benimsenmesini engellemektedir. Böylece yatırım ve hizmetlerin benimsenmesi de zorlaşmaktadır. Kalkınma çalışmalarında katılım, halk eğitimi, bilinçlendirme ve yardımlaşma

duygularının canlandırılması gereklidir (Yavuz ve ark., 1973; Geray, 1974; Keleş, 1992).

Örnek Köy Modeli, merkezi olarak kamu görevlilerince hazırlanması, halk katılımını içermemesi, köydeki yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine kırsal yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön planda tutması ve olanakların sadece bir köyde toplanmış olması açılarından eleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle, köyler için belirlenen gereksinmelerin doğrudan kamu görevlilerince belirlenmesi, buralarda yaşayan toplulukların "gerçek" ya da "duyulan" gereksinmelerini yansıtmadığıdır (Çelik, 2006: 54).

Köydeki halkın katılımının yeterince sağlanmadığı ya da buna gereken özenin verilmediği anlaşılmaktadır (Koç ve Gül, 2006: 46). Bu projelerde gerçekleştirilen yatırımlar köydeki yapısal değişiklikleri gerçekleştirmekten çok, yerleşimlerin fiziksel görünümünü değiştirmeye odaklanmıştır (Keleş, 2006: 208). Bu uygulamaların yüksek maliyetli oldukları ve kamu hizmetlerinin sadece bir köyde yoğunlaştırmanın toplu kalkınma ilkesine aykırı olduğu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür (Eminaoğlu ve Çevik 2005: 77).

Örnek Köy Modeli ile ilgili proje giderleri il bütçesinden, köy tüzel kişiliğinden ve köylüden karşılanmıştır. Projede köylere evlenme salonu, köy konağı, konuk odası, kitaplık gibi kullanımların yer aldığı kültür sitesi, selektör binası, zirai makine hangar ve bakım yeri, suni tohumlama istasyonu, soğuk hava deposu gibi binaların yer aldığı tarım sitesinin kurulması öngörülmüştür.

İstanbul'da Aydınlar, Cumhuriyet, Kestanelik köyleri Örnek Köy Modelinin uygulama alanları olarak seçilmiştir. Ankara'da ise 12 ilçeden seçilen 16 köyü belirlenmiştir. Ankara'daki Örnek Köy Modeli uygulamasında her köy için bir meyve bahçesi, bir koruluk, bir ortak köy kümesi, bir çamaşırhane, Atatürk büstü olan küçük bir meydan ve köy odası yapılmıştır (Yavuz ve ark., 1973; Geray, 1974; Tütengil, 1975, Tütengil, 1983; Keleş, 1992; Anonim, 2003).

Proje uygulama alanı seçiminde gerekli incelemeler yapılmamış, finansman boyutu ihmal edilmiş ve köylünün borçlandırılması tercih edilmiştir (Yavuz ve ark., 1973; Geray, 1974; Keleş, 1992). Örnek Köy modeli; köylünün ekonomik, sosyal, kültürel hayatında önemli bir etki yapmadığı, komşu köyler için bir çekim merkezi ve örnek oluşturamadığı konusunda eleştirilmektedir (Geray, 1974).

Örnek Köy Modelinin köylünün ihtiyaçlarına dayanılarak hazırlanmaması, proje hazırlama çalışmalarına köylünün etkin olarak edilmemesi katılım düzeyinde olumsuz

ya da eksik yönler olarak görülmektedir. Nitekim kırsal yaşama ilişkin aile yapıları, gruplaşmalar, gruplar arası ilişkiler ve önderlik, duyulan ihtiyaçlar, aile–çevre ilişkileri, yeniliklere açılma, değişmeye karşı direnç, imece ve yardımlaşma gelenekleri gibi unsurlar araştırılmamıştır.

Örnek Köy Modeline kalkınma programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında yerel halkın gönüllü katılım esası üzerinde durulmadığı, kalkınmanın sadece yapılar, meyve–sebze bahçeleri, fenni kümesler, vb. tarımsal–hayvansal üretim alanlarını içerdiği, diğer konular ile ilgili araştırmaların yapılmadığı konusunda eleştiriler yöneltilmektedir. Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal örgütlenme açısından yetersi olduğu, proje sürecinde ortaya çıkabilecek halk direncinin azaltılmasına çalışmalar yapılmadığı, tepkilere olumlu ve yeterli karşılık verilmediği belirtilmektedir. Nitekim uygulama sonrasında halkın yapılan hizmetleri benimsemediği, kendi alışageldikleri düzenleri sürdürdükleri tespit edilmiştir (Geray, 1974; Gür, 2001).

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler eşliğinde Örnek Köy Modeli; kırsal kalkınma dinamikleri bağlamında çevresel/ekolojik, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, yönetimsel-kurumsal ve siyasi, mekânsal açılardan kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan içsel yönlerine ilişkin değerlendirmeleri içeren güçlü ve zayıf yönler ile dışsal faktörleri içere olanaklar ve tehditler–riskler bağlamında ayrıntıda çözümlenmiştir **(Çizelge 4.2., Çizelge 4.3., Çizelge 4.4., Çizelge 4.5., Çizelge 4.6.** ve **Çizelge 4.7.)**.

Çizelge 4.2. Örnek Köy Modeli: Çevresel-Ekolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
(Modelde bu boyut ihmal edilmiştir.)	Hareket noktası sadece köylere alt yapı hizmetlerinin götürülmesi olması Proje uygulama alanı seçiminde bilimsel verilere dayalı incelemeler yapılmamış olması. Finansman boyutunun ve mali kaynak temini konularının ihmal edilmiş olması. Sadece fiziksel görünümünün değiştirilmesini hedef alması Emek ve çalışma–istihdam olanaklarının belli köylerde yoğunlaşmış olması Projelerde gerçekleştirilen yatırımlar yapısal değişiklikleri gerçekleştirmekten uzak olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
(Modelde bu boyut ihmal edilmiştir.)	Alt yapı hizmetlerinin karşılanması üzerine yönelmesi Analitik etüt çalışmalarında gerekli tespit–incelemelerin yapılmamış olması Sosyal–ekonomik arka planın gözardı edilmiş olması Var olan kıt kaynakların yalnızca belli köylerin kalkınması için kullanılması Projelerde gerçekleştirilen yatırımların köyde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmemesi

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.3. Örnek Köy Modeli: Sosyal-Kültürel Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Örnek köy olarak seçilen köylerde hâlihazır harita alımının yapılmış olması Sosyo-kültürel ve ekonomik tesisler ile teknik altyapı ihtiyaçların tespit edilmiş olması İhtiyaçların karşılanmasına yönelik proje hazırlıkları yapılması Yatırımların beş yıllık programa bağlanması Köylere götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlanması Hizmetlerden çevre köylerin de faydalanabilmesi Diğer köyler için somut bir gelişme modeli niteliği taşıması	Yerel halkın katılımını geri planda bırakmış olması Salt fiziksel düzenlemeler üzerine yönelmesi Sosyal–kültürel boyutu gözardı etmesi Örnek Köy seçiminde akademik–bilimsel araştırmalar yapılmaması Finansman boyutunun ihmal edilmiş olması Sosyal altyapı özelliklerine önem verilmemiş–araştırılmamış olması
FIRSATLAR–OLANAKLAR	**TEHDİTLER–RİSKLER**
Örnek köy olarak seçilen köylerde sosyo-kültürel, ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili gereksinimlerin ortaya çıkarılması, Köylere götürülen hizmetlerde koordinasyon sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması sunulan hizmetlerden çevredeki köylerin de faydalanmasının amaçlanması, Köylerin karşılaşılan sorunların çözümünden sorumlu kişi ve kuruluşlar arasında iletişim kurulmasının amaçlanması Merkezi köyde yapılan çalışmaların olumlu sonuçlarının çevredeki köylere de yansıyacağının düşünülmesi Çevredeki köyler için somut bir gelişme modeli oluşturulmak istenmesi	Köylünün ekonomik ve sosyal hayatında gelişmenin Köylerdeki altyapı sorununun çözümüne bağlı olduğunun düşünülmesi Halk katılımın sağlanmaması sonucunda köylülerce yatırım ve hizmetlerin benimsenmemesi Köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmenin amaçlanmaması Köyler için belirlenen gereksinmelerin, buralarda yaşayan toplulukların gereksinmelerini yansıtmaması Programların hazırlanmasında ve uygulanmasında halk katılımının göz ardı edilmesi Yöre insanının yaşam koşullarının, gelenek ve göreneklerinin projede göz ardı edilmesi

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.4. Örnek Köy Modeli Ekonomik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Sosyo–kültürel ve ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili ihtiyaçların tespit edilmiş olması Tespit edilen ihtiyaçların karşılanmasına yönelik proje hazırlıklarının yapılması	Köylerde gerekli altyapı sorunu çözüldüğü takdirde köylünün ekonomik ve sosyal hayatında gelişme sağlayacak ortamın hazır olacağı düşüncesinin bulunması Köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine hizmet yatırımları ile yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana alması Projenin finansman boyutunun ihmal edilmesi, Köylünün borçlandırılması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Sosyo–kültürel ve ekonomik tesislere yönelik ihtiyaç analizi yapılması Sosyo–kültürel ve ekonomik donatı eksikliklerini gidermeye yönelik projelerin hazırlanıyor olması	Ekonomik ve sosyal altyapının yeterince incelenmemesi Sosyal–ekonomik gelişme için altyapı yatırımları ile yeterli olacağı düşünülmesi Sadece alt yapı hizmetleri üzerine odaklanması Kısıtlı kaynak ve olanakların yalnızca belli köylere götürülmesi

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.5. Örnek Köy Modeli Teknolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Sosyo–kültürel ve ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili ihtiyaçların tespit edilmiş olması Tespit edilen ihtiyaçların karşılanmasına yönelik proje hazırlıklarının yapılması	Hareket noktasının, köylere alt yapı hizmetlerinin götürülmesiyle sınırlı olması Proje uygulama alanı seçiminde gerekli incelemelerin yapılmaması Köylerin yalnızca fiziksel görünümünün değiştirilmesi, emek ve olanakların belli köylerde yığınlaşması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
İhtiyaç duyulan tesisler ile teknik altyapı gereksinimleriyle ilgili yetersizliklerin tespit edilmesi İhtiyaç tespitine yönelik proje hazırlıklarının yapılması	Projenin alt yapı hizmetleriyle sınırlı olması Köylerin yalnızca fiziksel görünümünün değiştirilmesine odaklanılması

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.6. Örnek Köy Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Köylerin karşılaştıkları sorunlar ile bu sorunların giderilmesinden sorumlu kişi ve kuruluşlar arasında ilişki kurulmasının hedeflenmesi Köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlanmaya çalışılması.	Köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine hizmet yatırımları ile yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana alması, hareket noktasının, köylere alt yapı hizmetlerinin götürülmesi olması Proje uygulama alanı seçiminde gerekli incelemelerin yapılmaması, köyler için belirlenen gereksinmeler, buralarda yaşayan toplulukların "gerçek" ya da "duyulan" gereksinmelerini yansıtmaması Projede finansman boyutunun ihmal edilmesi ve köylünün borçlandırılması Emek ve olanakların belli köylerde yığınlaşması Projenin il yöneticilerinin girişimleriyle gerçekleştirilmesi, halk katılımının aranmaması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Köy sorunuyla yakından ilgili tarafların bir araya getirmek istenmesi Köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlanmak istenmesi	Köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmeye yönelik hedeflerin projede yer almaması, köylere yalnızca alt yapı hizmetlerinin götürülmesine odaklanılması Proje uygulama alanı seçiminde gerekli etütlerin yapılmaması Köyler için belirlenen gereksinmelerin köylünün gerçek ihtiyaçları olmaması Programların hazırlanmasında ve uygulanmasında halkın gönüllü katılmasına yönelik çalışmaların eksik olması, uygulama sonrasında halkın yapılan hizmetleri benimsememesi

Kaynak: ***Akci, 2015.***

Çizelge 4.7. Örnek Köy Modeli Mekânsal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Seçilen köylerde hâlihazır harita alımının yapılması, sosyo-kültürel, ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili ihtiyaçların tespit edilmesi, bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik proje hazırlıkları yapılması	Köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine hizmet yatırımları ile yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana alması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Seçilen köylerde hâlihazır harita alımının tamamlanması, Sosyo-kültürel, ekonomik tesisler ile teknik altyapı durumuyla ilgili ihtiyaçların belirlenmesi	Köylerde yalnızca yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi amaçlaması, projenin köylere yalnızca alt yapı hizmetlerinin götürülmesiyle sınırlı kalması

Kaynak: ***Akci, 2015.***

4.2. Merkez Köy Modeli

Kırsal yerleşme birimlerinin sayısının oldukça yüksek olması, yerel ve merkezi bütün kamu hizmetlerinin bu birimlerden her birinde sağlanmasını olanaksız kılmaktadır. Bu nedenle, köy kümelerinin oluşturduğu, nüfusu bir ölçüde yoğun yörelerde, merkezde bulunan bir yerleşim yerini, hizmet istasyonu olarak geliştirerek, yerel toplulukları bu yoldan etkilemek, kalkınmalarını sağlamak, Merkez Köy düşüncesinin ortaya atılmasına yol açmıştır.

Kırsal yerleşme birimlerinin sayısının çokluğu ve dağınıklığı, kamu hizmetlerinin bu birimlerin her birinde sağlanmasını olanaksız kılması, köy kümelerinin oluşturduğu bir yerleşme birimini hizmet istasyonu olarak geliştirilmesi, yerel toplulukların bu yoldan etkilenmesi ve kalkınmalarının sağlanması Merkez Köy Modeli için çıkış noktası olmuştur (Keleş, 1992).

Türkiye'de Merkez Köy kavramı, ilk kez 1970, daha sonra 1972 yılı icra planı ve 1972 yılı hükümet programının 1003 sayılı Tebliğ kapsamında kaydedilmiş, ancak açık tanımını Üçüncü Kalkınma Planı kapsamında belirlenmiştir. Buna göre; dağınık ve çok sayıda olan kırsal yerleşim biçiminin bu yerleşmelere götürülen hizmetlerin kapsam ve sınırlarını genişletme maliyetini arttırma gibi olumsuz etkilerini gidermek, sunulan hizmetlerden tüm köylü nüfusunun yararlanmasını sağlamak ve kırsal yerleşim düzenini geliştirmek için "Merkez Köyler" oluşturulacağı vurgulanmıştır (Çakı, 1983; Kayıkcı, 2005).

Merkez Köy Modeli, bir yandan, hizmetlerin mal oluşunun azaltılması, bir yandan da kamu hizmetlerinin yurt genelinde belli bir düzeyde gerçekleştirilmesine olanak vermesinin yanısıra kamusal hizmetlerin yerel halka daha yakından sunulmasını hedeflemektedir. Bu yönüyle, nüfusun yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlamak için çekirdek–merkez işlevi üstlenecek hizmet merkezleri niteliğindeki hizmet odaklı yerleşim yerlerinin belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Anonim, 2000d). Başka bir ifadeyle, Türkiye genelinde birtakım köylerin Merkez Köy olarak seçilmesi ve sağlık, eğitim, iletişim, teknik altyapı, vb. temel hizmet yatırımlarının seçilen köylerde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Türkiye bütününde 40.000 köy üzerinden yapılan araştırmalar sonucunda Merkez Köy niteliklerine sahip olabilecek 7.000 köy saptanmıştır (Çağlar, 1986; Anonim, 2000d).

Merkez Köy Modeli, kırsal alanda görülen yerleşimlerin dağınıklığından dolayı kırsal alana götürülen sosyal ve ekonomik altyapı hizmetlerinin maliyetinin yüksek olmasından ve bu hizmetlerin tüm gruplara yaygınlaştırılamamasından hareketle Üçüncü Planda öngörülmüştür (Anonim, 2004a).

Üçüncü Kalkınma Planı kapsamında köyün ihtiyaçlarının az maliyetle ve köylerin tamamına yaygın bir biçimde ulaştırılması, kırsal nüfusun ulusal pazar ve yaşantısıyla bütünleşme sürecinin hızlandırılması ve yerleşim yapısının olumlu yönde etkilenmesinde bu yaklaşım kullanılmıştır (Bakırcı, 2007).

Ancak, 1974 yılında Türkiye genelinde tamamlanan merkez köylerin belirlenmesi çalışmaları, uygulama sürecine geçilemeden, siyasi iktidar değişimi sonrasında 1977 yılı hükümet programında Köy–Kent Modeli kırsal kalkınma politikası olarak belirlenmiştir. Benzer olarak, Köy–Kent Modeli çalışmaları da 1979 yılı sonunda terk edilmiştir.

Merkez Köy Modeli konusunda yapılan çalışmalar, 1980'li yıllarda yeniden gündeme gelmiş ve yeni değerlendirmeler yapılarak, 1983 yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye genelindeki 4.319 köy, Merkez Köy olarak kabul edilmiştir. Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında Merkez Köy kuruluş amacı; kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belirlenen öncelikli yerleşme merkezleri aracılığı ile çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılması ve götürülmesinde birliğin sağlanması olarak vurgulanmıştır (Anonim, 2004a: 33).

Merkez Köy Modeli, köy kümelerinin oluşturduğu, nüfusu bir ölçüde yoğun yörelerde, yakında bulunan bir yerleşim yerini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kalkınmayı sağlamak ve kırsal toplulukları geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Maliyeti azaltan bu yaklaşım, kamu hizmet seviyesini belirli bir düzeyde tüm yurt genelinde gerçekleştirmek ve bu hizmetlerin yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlamak için uygulanmıştır (Anonim, 2003: 35).

Merkez Köy sisteminde köyler birinci kademede yer almakta olup ikinci kademe "*kırsal merkez*" haline getirilen Merkez Köyler oluşturmakta, üçüncü kademe ise "Bölgesel Merkez" işlevindeki İlçe Merkezleri oluşturmaktadır (Çevik, 2000: 40; Anonim, 2000d).

Yedinci Kalkınma Planı kapsamında "*bölgesel dengelerin sağlanması*" başlığı altında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere, kırsal alan yerleşim düzeninin planlanmasında, kırsal yerleşim kümelerine hizmet etmek üzere bir üst

kademede yer alacak köy kümeleri özeklerinin Merkez Köy olarak gelişmelerinin destekleneceği ifade edilmektedir (Anonim, 1995: 177).

Dağınıklık ve sayısal çokluk özelliklerini taşıyan kırsal yerleşimden doğan sakıncaları önlemek için ileri sürülen görüşlerden biri olan merkez köylerin kuruluşu, yerleşik hizmetlerin yanı sıra gezici nitelikteki kamu görevlerinin de toplanacağı bu köyleri, çevrelerindeki köyler için bir hizmet istasyonu haline getirmek amacını taşımaktadır (Tütengil, 1983). 1980'li yıllarda model tekrar gündeme gelmiş, 1983 yılında yayımlanan 83/7493 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ülke genelinde 36.022 köyü temsilen 4319 köy su, elektrik, sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme, güvenlik, sanayi durumları gibi bir dizi ölçüte bakılarak merkez köy olarak belirlenmiştir. Daha sonraki dönemde merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekelerinde önemli gelişmeler görülmüştür (Doğanay, 1993a; Anonim, 2004a).

Merkez Köy Modeli, ilk önce birinci beş yıllık kalkınma planında değinilmiştir. 1970 yılı programında dağınık bir özellik gösteren köy yerleşim düzenini, olumlu yönde etkilemek amacıyla tarım kooperatifleri, sağlık ocağı, ana sağlık merkezi, eğitim tesisi, selektör evi, PTT şubesi gibi kamusal tesislerin 1971 programından başlayarak gelişme gücüne sahip merkezi nitelikteki köylerde toplanacağı öngörülmüştür (Geray, 1975; Anonim, 2000d).

Merkez Köy Modeli ile kırsal yerleşme birimlerine götürülecek kamu hizmetlerinde etkinlik sağlamak, kırsal alandaki kaynakları kalkınmada kullanabilmek ve kentleşmede sağlıklı bir kademelenmeyi sağlamak amaçlanmakta, kırdan kente göç, merkez köylerin iç dinamiğiyle ve hizmet fonksiyonlarıyla azaltılmak öngörülmektedir. Kamu hizmetlerinin ve altyapının kırsal alanlara daha düşük maliyetle götürmenin aracı olarak merkez köyler planlanmıştır. Böylece bu modelde; dağınık köylerin belli gruplar halinde birbirine bağlanması ve her köye götürülmesi pahalı olan hizmetlerin merkez köy aracılığıyla diğer köylere ulaşmasını sağlamak istenmektedir (Anonim, 1973). Merkez köy modeliyle kamu hizmetlerinin kırsal yerleşimlerin belli noktalarına götürülmesi amaçlanarak kırsal alanlardan kentsel alanlara göçün sınırlandırılması istenmektedir.

Merkez Köy Modelinin temel hedefi; köylere ve köylüye götürülen hizmetlerin daha koordineli, daha az maliyetli, daha çok nüfusa hitap edecek tarzda, kontrolü kolay ve bütünleşik hizmetler zincirinin kolayca sunulmasıdır. Merkez Köy Modeli ile sosyal hizmetler veya ekonomik gereklilikler nedeniyle cazibe merkezleri oluşturularak, yakın

çevre yerleşmelerden sağlanacak göç olgusu ile dağınık yerleşim düzeninin toplulaştırılabileceği öngörülmüştür (Çınar, 1990a). Bu yönüyle bakılırsa; Merkez Köyler Modelinin dağınık köy kümelerinin içinden merkezde bulunan bir köyün hizmet istasyonu olarak belirlenerek, geliştirilmesi ve yakın çevresi ile bütünleşerek topyekun kırsal kalkınma sağlanmasına dayandığını söylemek mümkündür (Anonim, 2000d).

Merkez Köy Modeli kapsamında yerel halka sunulması öngörülen kamusal hizmetler arasında; *sağlık evleri ve ocakları, ana-çocuk sağlığı istasyonları, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, sabit mesleki köy kursları, tarımsal yayım yapıları, aşılama ve yapay tohumlama istasyonları, PTT şube ve ajanları, karakollar, pazar yerleri ve benzeri hizmet birimleri* sayılabilir. Merkez Köy Modeli kapsamında sunulması öngörülen kamusal hizmetler kendi için 2 (iki) kademede ele alınmaktadır:

Buna göre; Birinci Kademe Hizmetler arasında **s**u, elektrik, sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme olanakları, İkinci Kademe Hizmetler arasında ise güvenlik, tarıma dayalı teknik yardım, küçük sanayi, imalathaneler, orta seviyeli eğitim hizmetleri, yetişkin eğitimi, tapu-kadastro, nüfus, kooperatif, banka şubesi, soğuk hava deposu, ticarethaneler, spor ve eğlence tesisleri gibi hizmetler sayılmaktadır (Anonim, 2000d: 29; Anonim, 2004a).

Merkez Köy Modeli, kırsal alan planlanması ve kırsal kalkınma konusundaki çalışmalara gerek araştırma süreci gerekse uygulama sürecine ilişkin politikalara temel veriler sağlanması bakımından önemli olmasının yanısıra hizmet merkezi kurulması bağlamında yeni yerleşme alanlarının kuruluş altyapısı bakımından da önemli olup kalkınma planlarında konu edildiği görülmektedir (Anonim, 2000d).

Nitekim Birinci Kalkınma Planı kapsamında başlatılan kırsal yerleşmelerdeki dağınıklığın düzenlenmesine yönelik çalışmalar, Üçüncü Kalkınma Planı döneminde somut hedeflere ulaştırılarak, Merkezi Köy Modelinin kırsal yerleşim dağınıklığına çözüm olacağı belirtilmiştir. Dördüncü Kalkınma Planı döneminde Merkez Köy Modeli, Köy–Kent Modeli ile farklı bir boyut kazanmıştır. Beşinci ve Altıncı Kalkınma Planları dönemlerinde ise kırsal kalkınma politikalarından biri olarak kırsal kesime dinamizm kazandırmak amacı ile Kırsal Alan Planlama Yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesinin desteklenmesi benimsenmiştir (Anonim, 2000d).

Merkez Köy Modeli kapsamında mahalli idare mekanizmasının temsilcisi durumunda bulunan muhtarın, merkez köylerin iktisadi, sosyal ve kültürel kuruluşları haline getirecek kooperatiflerin yönetim kuruluna alınması idari ve diğer hizmetleri

eşgüdümlü hale getirmek, teşkilatlanmadaki dağınıklıkları ortadan kaldırmak ve tarım toplumunun bütün konulardaki kararlarının çelişmesine engel olmak bakımından büyük yarar sağlayacağı düşünülmüştür (Çağlar, 1986). Ancak, yerleşme, üretim, örgütlenme, endüstrileşme açılarından sosyal ve ekonomik değişme boyutlarını içermediği düşünülse de kamu hizmetlerinin gelişme potansiyeli olan veya nispeten gelişmiş merkezlerde toplanması bakımından yatırım maliyetleri üzerinde önemli düzeyde azalma sağlayacağı söylenebilir (Kayıkcı, 2009: 98).

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1972 yılında yayınlanan genelge kapsamında Merkez Köy olabilecek yerleşmelere ilişkin ölçütler belirlenmiştir. Buna göre; *nüfus yoğunluğu düşük olan ve dışa az göç veren köyler, çevre köylerle ulaşım imkânları en gelişmiş köyler, ekonomik ve sosyal olanakları gelişmiş köyler, çevre köylerle ekonomik ve sosyal uyumluluk gösteren köyler* ve *doğal kaynakları ve turizm açısından merkez olabilecek köyler* Merkez Köy için başlıca ölçütler olarak tanımlanmıştır (Geray, 1975).

Bu çerçevede, Merkez Köy seçimi ile ilgili olarak merkezde değil, merkezin denetimi altında olan taşrada yapılması uygun görülmüştür. Merkez Köy adayı olarak seçilmesi olası köyler, önce kaymakamın başkanlığında kamu görevlilerinden oluşan bir kurulca saptanıp il merkezlerine gönderilmiş, ilde valinin başkanlığında il idare müdürlerinden oluşan bir kurulca kararlaştırılmıştır (Kılıç, 1997). DPT ve diğer bakanlıkların çalışmaları sonucunda Merkez Köy olarak 7.000 civarında köy tespit edilmiş olup kamu hizmetlerini ucuza mal etmek ve köylünün gereksinimleri daha etkin karşılamak amacıyla köy sayısı 3.544 indirilmiştir (Çağlar, 1986; Doğanay, 1993b; Anonim, 2000d).

06.12.1983 tarih ve **83/7493** sayılı **Bakanlar Kurulu Kararı** ile kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarla ve belli öncelikli yerleşme merkezleri aracılığı ile çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması amacıyla merkez köylerin kurulduğunu açıklamakta ve karar ekinde merkez köyleri iller itibarıyla liste halinde vermektedir (Anonim, 2000d).

Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Merkez Köy sayısı 4.319, Merkez Köylere bağlı köy sayısı ise 36.022'dir. Merkez Köyü en fazla olan iller sırasıyla Konya, Sivas, Ankara, Balıkesir, İzmir, Kars, Kastamonu ve Ordu illeridir. Kırşehir, Niğde, Burdur, Isparta, Muş, Tekirdağ, Tunceli, Kırklareli ve Nevşehir en az sayıda Merkez Köyü olan illerdir. 1990 yılı itibarıyla nüfusu 2.000 altında 79.342 yerleşme birimi bulunmakta, bunlardan; 35.023'i tüzel kişiliği olan köy muhtarlıklardır.

44.319 yerleşim birimi bu muhtarlıklara bağlı *mahalle*, *kom, mezra* ve *oba* gibi *köy altı yerleşim birimleridir* (Anonim, 2000d).

1983–1990 döneminde Merkez Köy konusundaki gelişmelere bakıldığında; özellikle ikinci kademe olarak kabul edilen hizmetlerde anlamlı gelişmeler gözlemlendiği, Merkez Köylerin yaklaşık %16 bölümünde Belediye Teşkilatı kurulduğu görülmektedir. Bu süreçte ülke genelinde kırsal kesime götürülen hizmetlerin Merkez Köyler bağlamında dağılımında önemli gelişmeler olmuştur. Buna göre; yatılı bölge okulu sayısında % 26.4l, ortaokul sayısında % 16.25, lise sayısında % 31.81, pratik kız sanat okulu sayısında % 38.88, sağlık evi sayısında % 22.35, köy grup teknisyenliği sayısında %39.19, köy konağı sayısında % 21.5, yem fabrikası sayısında % 61.90 (34 adet), süt fabrikası sayısında %28.57 (81 adet), sulama kooperatifi sayısında % 22.85 (301 adet), kalkınma kooperatifi sayısında % 1.07, köy içi yol uzunluğunda % 20.43, ilçe bağlantılı yol uzunluğunda % 10.60, içme suyu şebekesi sayısında % 26.10 ve elektrikli köy sayısında ise % 11.44 oranında artışlar olmuştur (Anonim, 2004a).

Ekonomik altyapı olarak kabul edilen sanayi tesisi bulunan Merkez Köylerin bölgelere göre dağılımında ise; Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaştığı ve kırsal kalkınma sürecindeki gelişmelerin daha hızlı gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Kooperatifleşme konusunda ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında tüm bölgelerde özellikle Sulama Kooperatifleri açısından önemli artışlar olmuştur (Anonim, 2000d).

Diğer taraftan, özellikle nüfus bakımından büyük ve gelişmiş illerdeki Merkez Köylerin önemli oranda belediye teşkilatı olan beldelere dönüştüğü görülmektedir. Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda arttığı görülmektedir (Anonim, 2000d). Ancak, yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan–toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlayamadığı, uygulandığı dönemde sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kaldığı kaydedilmektedir (Anonim, 2003).

Merkez Köy Modeli, akılcı özellikler taşımasına karşın, kırsal kalkınmanın ekonomik boyutunu gözardı etmesi bakımından eleştirilebilir. Oysa Türkiye'de kırsal sorunların nedenleri fiziki, sosyal ve ekonomik boyutları içermektedir. Bu boyutlardan herhangi birinin atlanması başarısızlığa neden olmaktadır (Güven, 1996: 456). Merkez Köy Modeli, günümüzde de hala sorunlara yol açan kırsal yerleşimlerin dağınık yapısının toplulaştırılması bakımından alternatifler arasında sayılmaktadır. Ancak, Merkez Köy Modeli, daha çok kırsal alanlara götürülen mevcut kamu hizmetlerinin

daha etkin bir biçimde götürülmesi amacın yöneldiği için halka yönelik sürdürülebilir yeni ekonomik faaliyetler yaratılmasında, kırsal sanayinin kurulmasında ve istihdam olanaklarının yaratılmasında eksik kaldığını söylemek mümkündür (Sevinç, 2008).

Merkez Köy Modeli ile gerçekleştirilen sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı yatırımları sonucu özellikle büyük ve gelişmiş illerde bulunan Merkez Köyler için kamusal hizmetlerin önemli oranda arttığı, diğer illerdeki Merkez Köy için ise kamusal hizmet artış oranlarının daha düşük düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir (Anonim, 2000d).

Buna karşılık Merkez Köy Modeli kapsamında kamusal hizmet boyutuna ağırlık verilmesi ile kalkınmanın sağlanacağı öngörülmesine rağmen kır–kent arasındaki dengesizliğin kökeninde kamusal hizmet sunumundan çok sosyo–ekonomik kalkınma boyutu gözardı edilmiştir (Çelik, 2006: 61).

Genel bir değerlendirme yapılırsa; Merkez Köy Modelinin özellikle yerel halk katılımı ve sosyo–ekonomik altyapı kurulması bağlamında başarılı sağladığını söylemek mümkün görünmemektedir. Şüphesiz bu başarısızlığın kökeninde katılım boyutunun sınırlı kalması, ülke ve yöresel koşullarla uyumsuzluk, kırsal ihtiyaçların etkin ve yeterli düzeyde karşılanamaması ve önceliklerin seçimindeki hatalar sayılabilir. Ek olarak, eşgüdüm, işbirliği, yönetimsel ve teknik kapasitenin yetersizliğinden kaynaklanan sorunların da başarısızlık değerlendirmesinde etkili olduğu söylenebilir (Anonim, 2006a: 38).

Merkez Köy Modeli, kırsal yerleşme düzeninin tasarlanmasında, akılcı bir hizmet ve fiziki yerleşme politikası ile birlikte ele alınmakta olup ekonomik boyut gözardı edilmektedir. Bu yönüyle, salt fiziksel düzenlemelere ağırlık verilmesi, tek yönlü bir bakış açısı bağlamında tek yönlü kırsal alan tasarlamasından öte bir anlam ifade etmediği düşünülmektedir (Güven, 1974: 117).

Fiziksel yapı, sosyo–ekonomik yapının mekâna yansıması olarak değerlendirilirse, –teorik olarak– sosyo–ekonomik sorunların olmadığı durumda, fiziksel yapı ile ilişkili sorunların da olmayacağı düşünülebilir. Bu çerçevede, sosyo–ekonomik yapı doğru analiz edilmeden, fiziksel yapının düzeltilmeye çabalanması ile sonuç alınamayacağı açıktır (Anonim, 1971: 39).

Merkez Köy Modeli; çevresel/ekolojik, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, yönetimsel-kurumsal ve siyasi, mekânsal altyapı bakımından SWOT ve PEST çözümlemeleri eşliğinde matris üzerinden değerlendirilmiştir **(Çizelge 4.8., Çizelge 4.9., Çizelge 4.10., Çizelge 4.11., Çizelge 4.12.** ve **Çizelge 4.13.)**.

Çizelge 4.8. Merkez Köy Modeli Çevresel/Ekolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Nüfusun, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında daha dengeli dağılımı sağlanması Yakın çevre için hizmet merkezleri niteliğinde yerleşmeler kurulması Dağınık yerleşim deseninden toplu yerleşime geçişin teşvik edilmesi Kırsal kesim için hizmet merkezleri oluşturulması	Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle yalnızca büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlanamaması Uygulandığı dönemde sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Nüfusun, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında dengeli dağılımının amaçlanması Gelişme merkezi olarak hizmet görecek kırsal yerleşim yerlerinin tespit edilmesi	Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanaklarının yalnızca büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde gelişme göstermesi Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi konularında kırsal alanda etkinlik sağlanamaması Sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması

Kaynak: Akci 2015.

Çizelge 4.9. Merkez Köy Modeli Sosyal–Kültürel Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Hizmet yatırım maliyetlerinin azaltılması ve dengeli dağılım sağlanması Nüfusun, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında gelecekte daha dengeli dağılımını sağlamak için nüve olarak hizmet görecek yerleşim yerlerinin tohumlarının atılması Yerleşik hizmetlerin yanı sıra gezici nitelikteki kamu görevlerinin de önerilmesi Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekelerinde önemli gelişmelerin görülmesi Kamusal hizmetlerin daha koordineli, daha az maliyetli, daha çok nüfusa hitap edecek tarzda, kontrolü kolay ve entegre hizmetler zincirinin kolayca uygulanması	Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle yalnızca büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlayamaması Uygulandığı dönemde sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması Uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması, Kırsal ihtiyaçlara yanıt verilememesi ve önceliklerin seçimindeki hataların yanı sıra, eşgüdüm, işbirliği, yönetsel ve teknik kapasitenin yetersiz olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Kamu hizmetlerinin dengeli dağılımına olanak sağlaması Nüfusun, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında gelecekte daha dengeli dağılımını sağlamaya yönelik kademelenmenin amaçlanması Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki eğitim, sosyo-kültürel, ekonomik tesis ile altyapı özelliklerinde gelişmelerin görülmesi Köylere ve köylüye götürülen hizmetlerin daha koordineli, daha az maliyetli, daha çok nüfusa hitap edecek tarzda, uygulanmasının amaçlanması Özellikle nüfus bakımından büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerin, önemli oranlarda belediye kuruluşları olan beldelere dönüşmesi	Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanaklarının yalnızca büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde artması Kırsal yerleşimlerde yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlayamaması Sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması Halk katılımı boyutunun kısıtlı kalması, Projede yer alan uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması, Kırsal ihtiyaçlara yanıt verilememesi ve önceliklerin seçiminde hataların olması Projede eşgüdüm, işbirliği, yönetsel ve teknik kapasitenin yetersiz olması

Kaynak: Akci, 2015

Çizelge 4.10. Merkez Köy Modeli Ekonomik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekeleri açısından gelişme sağlanması Kamusal hizmetlerin daha koordineli, daha az maliyetli, daha çok nüfusa hitap edecek tarzda, kontrolü kolay ve entegre hizmetler zincirinin kolayca uygulanması Hizmetlerin mal oluşunun azaltılması Özellikle nüfus bakımından büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerin, önemli oranlarda belediye kuruluşları olan beldelere dönüşmesi Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması	Kooperatifleşme konusunda güneydoğu Anadolu bölgesi dışında tüm bölgelerde özellikle sulama kooperatifinde önemli artışların olması Büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Kırsal kalkınmanın ekonomik boyutunun göz ardı edilmesi Modelde, hizmet boyutuna ağırlık verilmesi olması Katılım boyutunun kısıtlı kalması, Uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması, Kırsal ihtiyaçlara yanıt verilememesi ve önceliklerin seçimindeki hataların yanı sıra, eşgüdüm, işbirliği, yönetsel ve teknik kapasitenin yetersiz olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Hizmet çekim merkezleri yaratılması yoluyla hizmet yatırım maliyetlerinin azaltılması. Yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler açısından nüfusun dengeli dağılımının amaçlanması Kamu hizmetlerinin yurt genelinde belli bir düzeyde gerçekleştirilmesine olanak tanıması	Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan–toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlanamaması Ekonomik kalkınma boyutuna yönelik çalışmaların kısıtlı kalması Projedeki uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.11. Merkez Köy Modeli Teknolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekelerinde önemli gelişmelerin görülmesi Kırsal kesime götürülen hizmetlerin merkez köylere dağılımında önemli gelişmelerin olması	Büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Merkez seçilen köylere hizmet götürme amacı ile sınırlı kalması Ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması, Kırsal ihtiyaçlara yanıt verilememesi ve önceliklerin seçimindeki hataların bulunması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Merkezde bulunan bir yerleşim yerini, hizmet istasyonu olarak geliştirerek, yerel toplulukları bu yoldan etkilemek, kalkınmalarının sağlanması	Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinliğin sağlanamaması Halk katılımı boyutunun kısıtlı kalması

Kaynak: Akci, 2015.

Çizelge 4.12. Merkez Köy Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekelerinde önemli gelişmeler görülmesi Kamusal hizmetlerin daha koordineli, daha az maliyetli, daha çok nüfusa hitap edecek şekilde, kontrolü kolay biçimde karşılanması Nüfus bakımından büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerin önemli oranda belediye kuruluşları olan beldelere dönüşmesi Merkez köylerdeki mahalli idare mekanizmasının temsilcisi durumunda bulunan muhtarın, merkez köylerin iktisadi, sosyal ve kültürel kuruluşları haline getirecek kooperatiflerin yönetim kuruluna alınması, idari ve diğer hizmetleri eşgüdümlü hale getirmesi	Kooperatifleşme konusunda güneydoğu Anadolu bölgesi dışında tüm bölgelerde özellikle sulama kooperatifinde önemli artışların olması Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle yalnızca büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Uygulandığı dönemde sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması Katılım boyutunun kısıtlı kalması, Tek yönlü kırsal alan tasarlamasından öteye geçilememesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Kamu hizmetlerinin dengeli düzeyde karşılanmasına olanak vermesi Yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında nüfusun dengeli dağılımını sağlamak Köy kümelerinin oluşturduğu bir yerleşme birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek, yerel toplulukları bu yoldan etkilemek ve kalkınmalarının sağlanması Merkez köylerdeki mahalli idare teşkilatlanmasındaki dağınıklıkların ortadan kaldırmak istenmesi	Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinlik sağlanamaması Uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması, Kırsal ihtiyaçlara yanıt verilememesi ve önceliklerin seçimindeki hataların yanı sıra, eşgüdüm, işbirliği, yönetsel ve teknik kapasitenin yetersiz olması Kırsal kalkınmanın bütüncül olarak ele alınmaması

Kaynak: Akci, 2015

Çizelge 4.13. Merkez Köy Modeli Mekânsal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Kamu hizmetlerini belli yörelere götürülerek çevre köylerin de bu hizmetlerden yararlanmasının amaçlanması Yerleşik hizmetlerin yanı sıra gezici nitelikteki kamu görevlerinin de önerilmesi Merkez köy olarak belirlenen köylerdeki okul, küçük sanayi tesisleri, kooperatif, sağlık ocağı, fabrika sayılarında yol uzunluklarında, elektrik ve içme suyu şebekelerinde önemli gelişmelerin görülmesi	Sosyal ve kültürel altyapı, ekonomik altyapı ve fiziki altyapı olanakları itibariyle sadece büyük ve gelişmiş illerdeki merkez köylerde bu hizmetlerin önemli oranda artması Uygulandığı dönemde sadece merkez seçilen köylere hizmet götürme amacıyla sınırlı kalması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Merkezde bulunan bir yerleşim yerini, hizmet istasyonu olarak geliştirerek, yerel toplulukları bu yoldan etkilemek, kalkınmalarının sağlanması Kamu hizmetlerinin yurt genelinde belli bir düzeyde gerçekleştirilmesine olanak vermesi. Nüfusun, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler arasında gelecekte daha dengeli dağılımını sağlamak için nüve olarak hizmet görecek yerleşim yerlerinin tohumlarının atılması	Yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönlerinden etkinliğin sağlanamaması Uygulamaların ülke ve yöresel koşullarla uyumlu olmaması

Kaynak: ***Akci, 2015.***

4.3. Köy–Kentler

1955 yıllarından itibaren kırsal kesimin önemli sorun alanlarından biri, yerleşmelerin dağınıklığı ve kamu hizmetlerinin bu yörelere götürülmesindeki eksiklik olarak görülmekteydi. Kırsal yerleşimlerin dağınıklık ve sayısal çokluk sorununu çözmek için ileri sürülen görüşlerden biri olan ve kırsal yerleşmelere götürülen hizmetlerin daha geniş topluluklara ulaşmasını amaçlayan Merkez Köy Modeli, Köy–Kent Modelinin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Bu manada, Köy–Kent Modeli, Merkez Köy Modelinin sanayi kasabasına dönüşmesini ifade etmektedir (Tütengil, 1983).

Dağınık kırsal yerleşimlerin kırsal kalkınmaya engel teşkil ettiği kabulüyle Türkiye'de kırsal kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik modeller üretilmiştir. İlk olarak ortaya çıkan model Merkez Köy Modelidir. Bu model, *Agrindus*[9] projesinden esinlenerek, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Tarım–Kent Modeli, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise Köy–Kent Modeli olarak düzenleyerek kırsal kalkınma gündemine taşımıştır (Turan 1975, Tütengil, 1975).

Tarım–Kent Modeli; köylerin birleştirilmesini amaçlayan Merkez Köy Modeli esas alınarak ortaya konmuş olup kuramsal temeli, Haim Halperin tarafından tasarlanan tarım ve sanayi sektöründe kırsal alanda etkinleşmeyi hedefleyen "*Agrindus*" düşüncesine dayanmaktadır (Yahyaoğlu, 1971: 114). Buna göre; köyün temellerini sarsmadan tarım ve endüstrinin köyün kalkınması için birlikte kullanılabileceği belirtilmekte, kırsal alanlardaki işgücü fazlasının tarım dışı alanlarda istihdam olanağı sunulması ile köyden kente göçün önleneceği, devamla, köylü ailelerin daha yüksek bir refah ve yaşam seviyesine ulaşabileceği kaydedilmektedir (Tütengil, 1975). Türkiye'de Milliyetçi Hareket Partisi tarafından desteklenen Tarım–Kent Modeli, her bölgenin özelliğine göre 8 veya 10 köy yerleşiminin bir ünite olarak kabul edilerek, ünite merkezlerinde bir merkez köy oluşturulmasına ve merkez köy ile yakın çevre köyler arasına düzenli ulaşım bağlantısı kurulmasına dayandırılmış olup Türkiye genelinde 4.000 Tarım–Kent ünitesi oluşturulması hedeflenmiştir (Yahyaoğlu, 1975; Çağlar, 1986; Bakırcı, 2007; Altundağ, 2008). Tarım–Kent Modeli; el sanatları–zanaat ve tarıma dayalı orta ölçekli sanayi tesislerinin kurulacağı, sosyo–kültürel ve ekonomik

[9] Köyün ve çevresinin temellerini sarsmadan, tarım ve sanayiyi birlikte yürütmeyi amaçlayan, köyden kente göçü önlemek ve kırsal yerleşmelerdeki işgücü fazlasını çevredeki tarım dışı alanlarda istihdam etmeyi amaçlayan kalkınma modelidir.

gelişmenin sağlandığı kırsal yerleşimler olarak öngörülmektedir. Bu açıdan sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanısıra tarımsal teçhizat ve ilgili atölyeler gibi üretime yönelik donanımlara kolay erişiminin sağlanması amaçlanmaktadır (Türkeş, 1978, Seçim Bildirgesi, 1973b; Er, 2000; Anonim, 2004a; Çağlar, 1986; Altundağ, 2008). Model uygulama olanağı bulamamış, siyasi parti söylemi olarak kalmıştır.

Köy–Kent Modeli ise, "*birbirine yakın ve aralarında ulaşım kolaylığı ve ekonomik, yönetsel işbirliği olanağı bulunan köyler arasında ve köylülerin benimseyeceği uygun yerlerde kamu hizmetlerinin gelişme ve üretimi için gerekli alt yapıların ve örgütlerin yoğunlaşacağı etkin gelişme ve hizmet merkezleri kurulması*" biçiminde tanımlanmaktadır (Günaydın, 2001: 47). Bu bağlamda yakınlıkları, ulaşım olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkiler dikkate alınarak belirli sayıda (8–10) köye merkez olabilecek ve kalkınmaya en elverişli köyleri grup merkezi olarak seçmek, çeşitli tarımsal, endüstriyel, kamusal hizmet yapı ve tesislerinin bu merkezde toplanması olarak da tanımlanabilmektedir (Çevik, 2000; Gürbüz, 2001).

Köy–Kent Modeli, kentte ve kırsalda istenilen düzen değişikiğinin bir uygulama aracı olarak toplumsal ve ekonomik boyutları olan bir kalkınma modeli olarak düşünülmüştür. Buna göre, kamu hizmetlerinin kırsal alana daha düşük maliyetle yeterli ve daha hızlı götürmenin bir aracı olarak değil, köylüden başlayacak kalkınmanın temeli olarak görülmektedir (Tütengil, 1975).

Köy–Kent Modelinin başlıca hedefleri arasında; *doğal, sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak belirli köy kümelerinin oluşturulması, köy kümeleri içinde yer alan köyler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin planlı bir şekilde ulaştırılması, daha sağlıklı bir yerleşim (köy) düzeni oluşturulması, köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlık nimetlerine ulaşmalarına yardımcı olunmasının yanısıra köylerde yaşayan veya köylerine geri dönecek olan insanlara yeni ve alternatif iş olanaklarının sağlanması, yoğun göçün yaşandığı yöre/yörelerde bu göçün tersine döndürülmesi, atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılması* sayılabilir.

Bu hedefler kapsamında kırsal alanlara yapılacak öncü yatırımlarla çalışmaların başlatılması ve halkın katılımı ile kırsal kalkınma sürecine demokratik işlerlik kazandırılması düşünülmektedir (Erdönmez ve Başa, 2004). Bu model sayesinde altyapı bütünlüğünün, köylülerin örgütlenmelerinin ve tarımsal sanayileşmenin sağlanması, istihdamın arttırılması gibi kırsal kesimin en öncelikli problemlerinin çözümü hedeflenmiştir (Başa, 2000: 119). Yoğun ve dağınık kırsal yerleşmeler için

önerilen köy-kentler, gruplaştırılan çevre köylerin hizmet merkezi niteliğini taşımakta olup; çevreleriyle birlikte yeni bir üniteyi oluşturacağı düşünülmektedir (Çınar, 1990a).

Köy–Kent Modeli Cumhuriyet Halk Partisi 1973 yılı seçim bildirgesinde; **"***Köy–Kent Modeli adı verilebilecek olan bu merkezler, çevre köylerine yollarla bağlanacağından, köylü, bu merkezlerdeki hizmetlerden, olanaklardan, günü gününe, kolayca yararlanabilecektir. Köykentlerin ekonomik ve sosyal hayatına, o çevredeki köy kooperatifleri veya kooperatif birlikleri geniş ölçüde hâkim olabilecektir. Tarım makinalarının bakım ve onarım atölyeleri, küçük sanatlar, bugünkü köy düzeninin çok üstünde, yeterli sağlık ve eğitim kuruluşları, meslek kursları, her türlü kültür, spor ve eğlence tesisleri, köykentlerde yoğunlaşabilecektir. Köykentlerdeki küçük sanayi, her bölgede, köylü gücüne dayanarak kurulacak olan büyük sanayini toplanacağı merkezleri de besleyecektir. Toprakları kendilerini geçindirmeğe yetmeyen ailelerin gizil işsiz durumundaki üyelerine ve tarım teknolojisindeki gelişme dolayısıyla veya başka nedenlerle işsiz kalabilecek tarım işçilerine, kendi bölgelerinde kurulan köy-kentlerdeki küçük sanayide veya hizmetlerde çalışabilmeleri için öncelik tanınacaktır***"** biçiminde ifade edilmektedir (Seçim Bildirgesi, 1973a).

Köy–Kent Modeli bir kırsal kalkınma politikası olarak Dördüncü Kalkınma Planı kapsamında Merkez Köy Modeli yerinde ortaya konmuş olup benimsendiği Merkez Köy Modelinden farkı, sosyal içeriği olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi olması biçiminde değerlendirilmektedir. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında geçmesi ise 1978 yılında kabul edilen Dördüncü Kalkınma Plan döneminde ile birlikte başlamıştır. Buna göre; Köylüye Yönelik Politikalar başlığı altında farklı toplumsal kesimler arasındaki gelir dağılımını iyileştirilmek; tarımsal gelişmeyle köylünün kalkınmasını bir tutarak ve tarımdan sanayi toplumuna köylünün katkısıyla sağlıklı bir geçiş sağlamak; köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak; kırsal alanda gelişmeyi hızlandırmak ve yaşama düzeyini yükseltmek üzere, toprak reformu, demokratik kooperatifleşme, köylüye yönelik devlet desteği ve yeni bir üretim düzenini kurmaya yardımcı olacak köykentlerin birer araç olarak kullanılacağını ifade etmektedir (Anonim, 1978a: 288).

Köy–Kent Modeli, etkili bir toprak reformu, demokratik kooperatifleşme, köylüye dönük devlet düzenlenmesi ve desteğiyle birlikte, toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek, tarımsal gelişmeyle birlikte köylünün kalkınmasını bir tutarak ve tarımsal sanayi toplumuna köylünün katkısıyla sağlıklı bir geçişi sağlamak,

köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak, kırsal alandaki gelişmeyi hızlandırarak ve yaşam düzeyini yükseltmeyi öngörmektedir.

Kalkınma Planı kapsamında kırsal alanlarda altyapıların yoğunlaştığı, köylünün dağınık gücünün birleştirildiği, örgütleştiği, tarımın sanayileştiği, tarımsal ürünü üretken yatırıma yönelttiği, geçimi için yeni iş olanaklarını yarattığı, köylülerin benimseyeceği bir işbirliği, kamu hizmeti ve örgütlenme merkezi biçiminde kurulacak olan köy-kentler, aynı zamanda bu gelişmenin ekonomik boyutunu oluşturacaktır (Çakı, 1985).

Kalkınma planında Köy–Kent Modeli amacı: **"***Toplumda, gruplar arasında gelir dağılımını iyileştirmek, tarımsal gelişme ile birlikte köylünün kalkınmasını bir tutarak ve tarımdan sanayi toplumuna, köylünün katkısı ile sağlıklı bir geçişi sağlamak, köylünün kalkınma olanaklarını üretim gücünü ve gelirini artırmak ve kırsal alanda yaşam düzeyini yükseltmektedir***"** biçiminde tanımlanmaktadır.

Köy–Kent Modeli, kapsam–içerik olarak merkez köylerle varılmak istenen bütün hedefleri içine almakta olup; buna ek olarak sanayi amaçlı, istihdam yaratıcı yatırımları ve kırsal alandan şehirlere olan göçün durdurulması vb. faktörleri de içine almaktadır (Çakı, 1985). Bu çerçevede, kalkınmanın köylüden başlaması önerisiyle simgelenmiştir. Kalkınmanın köyden değil köylüden başlatılması gereğinin belirlenmesi yaklaşımı ile Köy–Kent Modelinin köye bayındırlık hizmetleri getirmenin ötesinde boyutlarının olduğunu söylemek mümkündür (Anonim, 1978b).

Köy–Kent Modeli, Merkez Köy modelinden farklı olarak, yaklaşımın basit ekonomik amaçların ötesinde, sosyal yönü de olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi niteliğindedir. Modelin, diğer modellerden farklı bir başka özelliği de tabana dayalı bir anlayışı benimsemiş olmasıdır. Son olarak, Köy–Kent Modelinin mekânsal planlama konuları da içerdiği söylenebilir (Çelik, 2006: 62).

Köy–kent ile yalnızca toplumsal kamusal altyapı gereksinimlerini karşılamak değil, bölge koşullarına uygun olarak ilgili sanayi kuruluşları ile ekonomik gelişmeyi sağlamak, iş olanakları yaratmak, kır ile kent arasındaki farklılığı azaltmak, bölgeler arası dengesizliği gidermek amaçlanmıştır. Bu amaçların kırsal kesimde gerçekleştirilebilmesi için 6 (altı) ana başlık önerilmektedir (Geray, 1975):

1. *Girişim yetenekleri geliştirilmelidir.*
2. *Üretim artırılmalıdır.*
3. *Teknolojik yenilikler yaygınlaştırılmalıdır.*
4. *Yerel kaynaklar değerlendirilmelidir.*
5. *Sermaye birikimi sağlanmalıdır.*

6. *Kredi sorunları çözülmelidir*.

Köy–Kent Modeli temelinde yerel örgütlenme ve kooperatifçilik olgusu yatmaktadır. Köylerin değil köylülerin güçlerinin bir araya getirilmesi ve tek başına yapamadıkları ekonomik girişimleri, birleşerek güçlü bir kooperatif çatısı altında yapmaları esasına dayanmaktadır. Proje, yalnızca kırsal altyapının iyileştirilmesini hedeflememekte, aynı zamanda kırsal ve ekonomik kalkınmayı ön plana çıkarmaktadır. Bu ise bireysel krediler ve kooperatifçilik uygulamaları ile sağlanmaya çalışılmaktadır (Erdönmez ve Başa, 2004).

Köydeki fiziksel düzenlemeler ve altyapı olanaklarının arttırılması köylüyü kalkındırmak anlamına gelmemektedir. Kırsal yapının toplumun diğer kesimleriyle yarışabilir bir iktisadi yapıya ve örgütlenme düzeyine ulaşması gerekmektedir. Köy-kent modeli bu dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Köy–Kent Modeli, köydeki üretim ve işbölümü niteliğinin değiştirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu dönüşümün olması için ise tarımda teknolojik bilgilerin kullanılması, toprak düzeninin değişmesi, büyük pazarlarda uzmanlaşmış tarımsal üretim kooperatifleri, yeni kredi düzeni, ürünün pazarlanması, piyasa mekanizmasının olumsuz etkilerini azaltacak tarım satış kooperatifleri gereklidir. Köy–kent Modeli, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yeni bir toprak düzeni, birbirini tamamlayan üretim, kredi ve satış kooperatifleri ile yerleşim sistemi önermektedir.

Bu kapsamda köylerin çevresine iyi hizmet sunabilmesi ve çevresi üstündeki geliştirici kentsel işlevlerini başarabilmesi için projenin ön aşamalarından olan kendi etki alanındaki yerleşme merkezleri ile bağlantısını kuracak iyi bir altyapı sistemine sahip olması gerekir. Aynı zamanda, Köy–Kent Modeli daha üst kademe merkezler ile de sıkı bir haberleşme ve mal akımı bağlantısı bulunmalıdır. Köylüye Ulaşım Projesi yoluyla Köy–Kent Modelinin oluşturulabilmesi için gerekli altyapı sistemi kurulmalıdır. Temel altyapı sisteminin belirli düzeyde bulunduğu yerlerde ise, köykent uygulamasına tarımsal altyapı ve iktisadi örgütlenmenin sağlanması ile başlanılmaktadır. Köy–Kent Modeli, kendisinden beklenen işlevi görebilmesi için her yerleşmedeki kurumlara sahip olması yanında, yeterli bir motorlu araç parkına ve haberleşme araçları sistemine sahip olması gerekir (Anonim, 1978b).

Köy–Kent Modeli kapsamında, uluslararası, ülkesel, bölgesel, alt bölge merkezleri, kasaba, köy grup merkezleri ve köy olmak üzere yedi dereceli bir yerleşim kademelendirilmesi oluşturulmuştur. Bu kademelenmede, ikinci derece yerleşim birimi

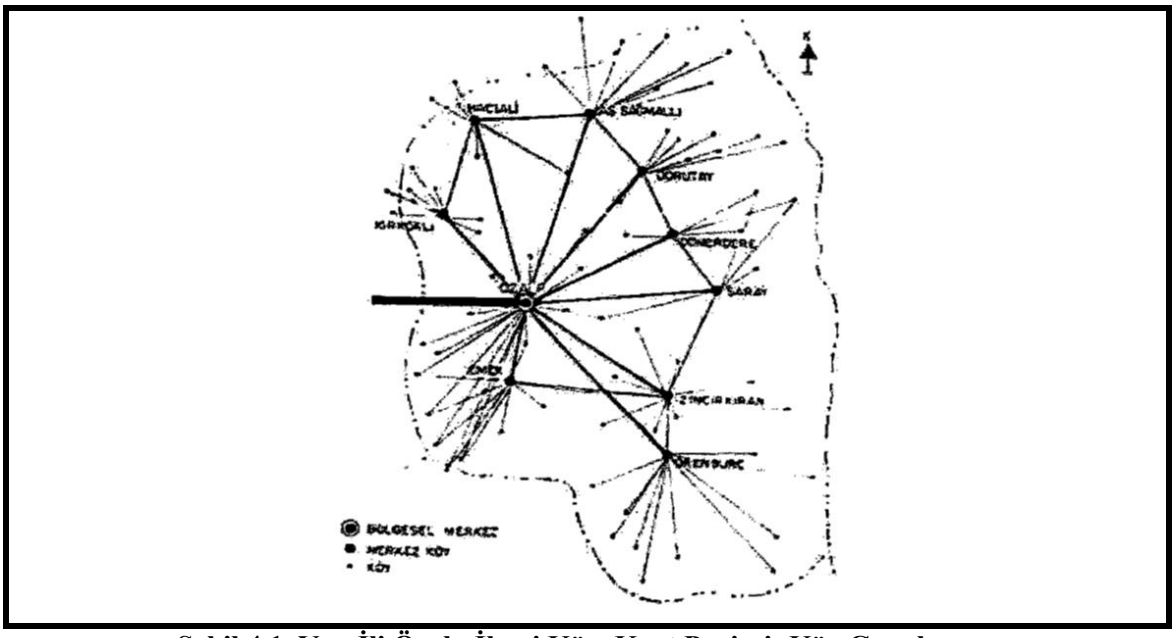
olan köykentlerin üst kademe merkezlerle haberleşme ve mal akışı bağlantısının, Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) ile sağlanması planlanmıştır. Bu yönüyle, Köylüye Ulaşım Projesi, Köy–Kent Modelinin ilk adımıdır. Diğer aşama ise, kooperatifler aracılığı ile köylerde yeni bir üretim düzeninin oluşturulması ve tarımsal birikimin sanayiye aktarılmasıdır. Bu dönüşümün, diğer sosyal hizmetlerle desteklenmesi öngörülmüştür (Çelik, 2006: 62).

Köy–Kent Modeli için Doğu Anadolu Hayvancılık Bölgesi (Van–Özalp) ve Güneydoğu Anadolu Sulama Bölgesi (Şanlıurfa) olmak üzere 2 (iki) Merkez Pilot Bölge seçilmiştir. Ancak hükümet değişikliklerine dayalı siyasal belirsizlikler sebebiyle Köy–Kent Modeli, 1979 yılı sonunda terkedilmiştir (Anonim, 2004a).

Merkez Köyde bulunması gereken başlıca yapısal tesisler; ekonomik ihtiyaçlara, yöredeki topluluğun yaşam seviyesine göre değişmekle birlikte, genel olarak gündelik ihtiyaç maddeleri satışı ile ilgili tesisler, sosyal ve kültürel tesisler, idari tesisler, küçük el sanatları ve tarımsal sanayi ile ilgili tesisler, kalkınmayı uygulayıcı ve yönetici elemanların köye çekilebilmesi ve köyde barınabilmesi için gerekli tesisler olarak gruplandırılabilir (Gürbüz, 2001).

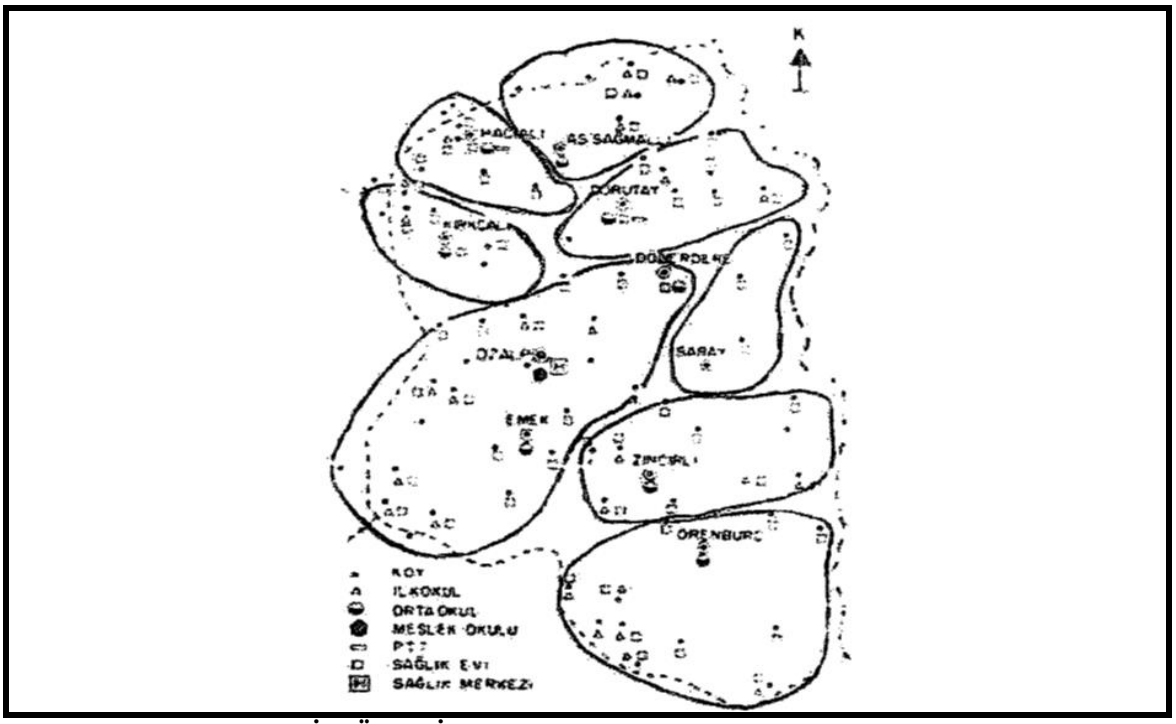
Türkiye'de Köy–Kent Modeli ile ilgili ilk çalışma; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) koordinatörlüğünde Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı tarafından yürütülen ve 1978 yılında Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı tarafından kamuoyuna sunulan Van–Özalp İlçesi, Dorutay Köy–Kent Projesidir (Çakı, 1985, Çağlar, 1986).

Van İl bütünü hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yürütüldüğü bir bölge olup proje kapsamında bölgesel merkez olarak seçilen Özalp İlçesi çevresindeki köyler 9 (dokuz) grup olarak ele alınmıştır **(Şekil 4.1. ve Şekil 4.2).**

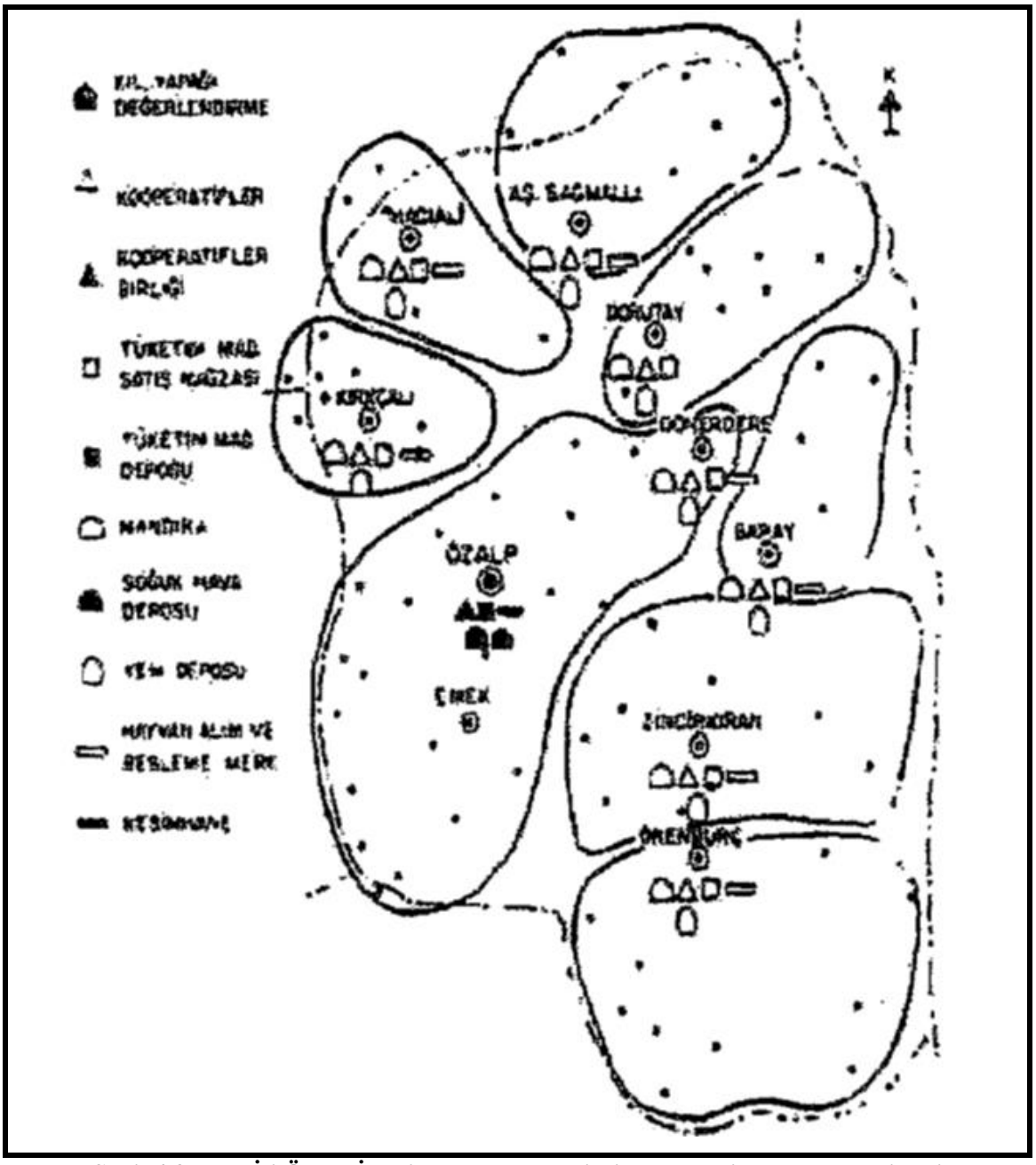
Şekil 4.1. Van İli Özalp İlçesi Köy–Kent Projesi: Köy Gruplaması

Kaynak: *Çevik 2000'den aktarılmıştır.*

Şekil 4.2. Van İli, Özalp İlçesi Köy–Kent Projesi: Sosyal Yapı ve Tesisleri

Kaynak: *Çevik 2000'den Aktarılmıştır.*

Şekil 4.3. Van İli Özalp İlçesi Köy–Kent Projesi: Ekonomik Yapı ve Tesisleri

Kaynak: *Çevik 2000'den aktarılmıştır.*

Köy–Kent Modeli ile ilgili diğer çalışma, Orman Bakanlığı sorumluluğunda 1978–1979 döneminde yürütülen Bolu İli, Mudurnu İlçesi, Taşkesti Köy–Kent Projesidir. Proje kapsamında ormanlık bölgede orman ürünlerinin ekonomik olarak değerlendirilmesini öngörülmüştür. Taşkesti Köyü'nde uygulanmaya çalışılan model, gerekli hazırlıkların ve altyapı çalışmalarının tamamlanmadan uygulanmaya başlanılması nedeniyle başarısızlığa uğramıştır (Çakı, 1985).

1998 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Diyarbakır İli, Bismil İlçesi, Çeltikli Köyü ile Hatay İli, Hassa İlçesi, Gülpınar Köyü'nde uygulanan projeler

ile bölgedeki göçebe aşiretlerin yerleşik yaşama geçirilmesi ve hayvancılığın geliştirilmesi hedeflenmiştir (Çevik, 2000: 38).

Bunların dışında, Türkiye'nin çeşitli illerinde Köy–Kent Projeleri hazırlandığı görülmektedir. Bu projeler arasında;

– Konya (Hadim) Köy–Kent Projesi (2000)

– Hakkâri (Çukurca–Üzümlü) Köy–Kent Projesi (2000)

– Şırnak (Başağaç) Köy–Kent Projesi (2000)

– Erzurum (Çat–Has) Köy–Kent Projesi (2001)

– Şanlıurfa (Suruç) Köy–Kent Projesi (2002)

– Şırnak (Başağaç) Köy–Kent Projesi (2002)

– Hatay (Hassa–Gülpınar) Köy–Kent Projesi (2002)

– Siirt (Eruh–Bayraklı) Köy–Kent Projesi (2002)

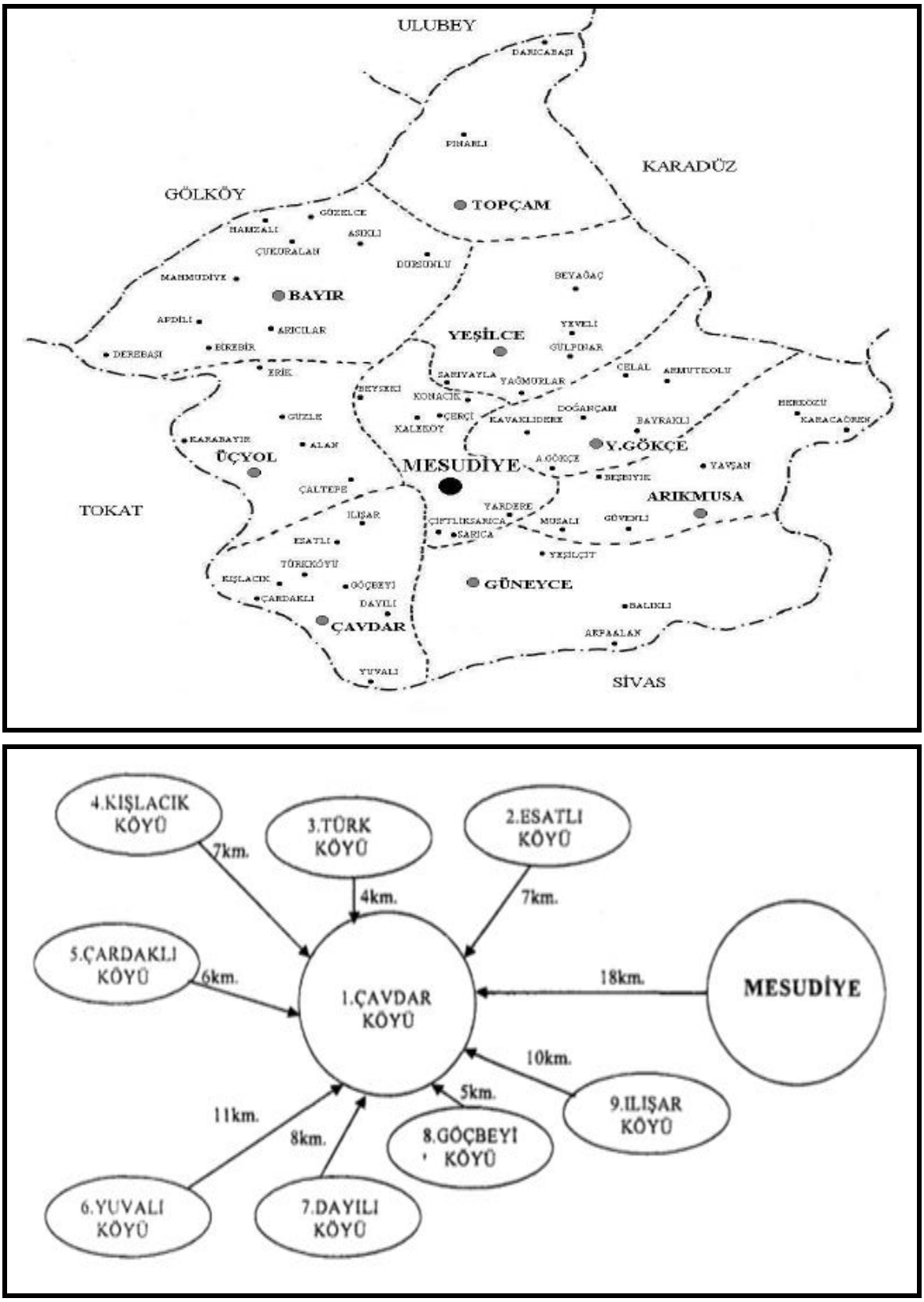
– Nevşehir (Gülşehir–Tuzköy) Köy–Kent Projesi (2002)

– Iğdır (Kervansaray) Köy–Kent Projesi (2006)

– Trabzon (Maçka–Hamsiköy) Köy–Kent Projesi sayılabilir (Çolakoğlu, 2007: 194–197).

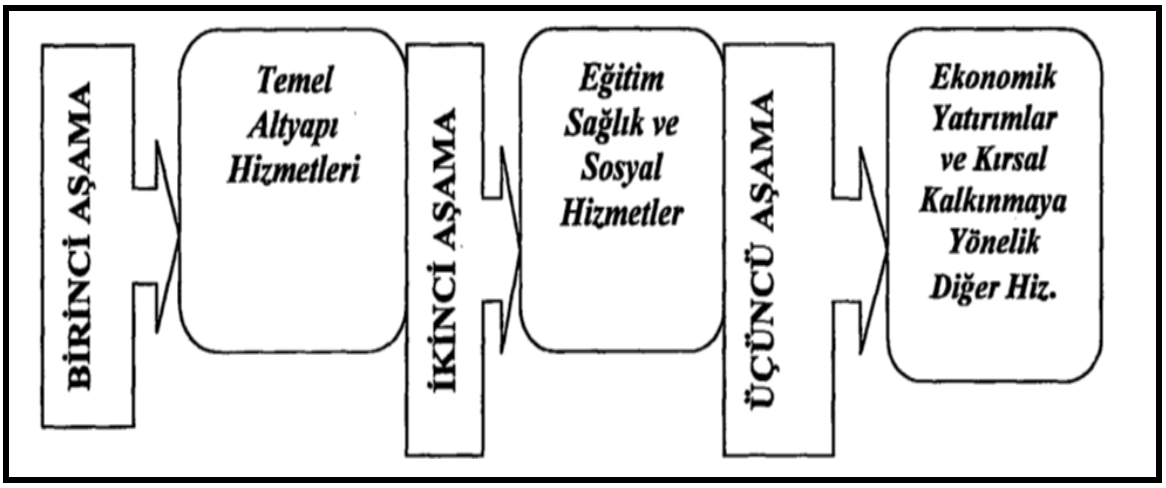
2000 yılında Başbakanlık koordinatörlüğünde Ordu İli, Mesudiye İlçesi, Çavdar Köyü ve çevre köyleri için Köy–Kent Projesi uygulaması başlatılmıştır **(Şekil 4.4)**. Proje kapsamında kırsal yerleşmelerin sosyo–ekonomik yaşam ve refah düzeyinin yükseltilmesi, alt ve üstyapı hizmetlerinin verimli ve etkin bir şekilde karşılanabilmesi, tarımsal üretimin öncelikle kooperatifleşme yoluyla geliştirilmesi ve nüfusun üretken hale getirilmesi hedeflenmiştir (Erdönmez ve Başa, 2004; Anonim, 2000e).

Mesudiye Köy–Kent Projesi'nin toplam maliyeti 5 trilyon lira olup, üç aşamada uygulanması öngörülmüştür (Anonim, 2003; Anonim, 2004a; Erdönmez ve Başa, 2004). Buna göre; birinci aşama, içme suyu, kanalizasyon, sulama, köy sosyal tesisleri, ulaşım, haberleşme, vb. teknik alt yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesidir. İkinci aşama, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin sağlanmasıdır. Üçüncü aşama ise ekonomik ve kırsal kalkınmaya yönelik tarımsal kalkınma kooperatifi kurulması, hayvancılığın geliştirilmesi, seracılık, meyvecilik, su ürünleri yetiştiriciliği, mera ıslahı, orman ürünleri işleme ve değerlendirme tesisi yapımı, küçük sanayi sitesi kurulması, eko-turizm yapılması vb. hizmetlerin planlanmasıdır **(Şekil 4.4** ve **4.5).**

Şekil 4.4. Ordu–Mesudiye İlçesi Köy–Kent Projesi Uygulama Alanları

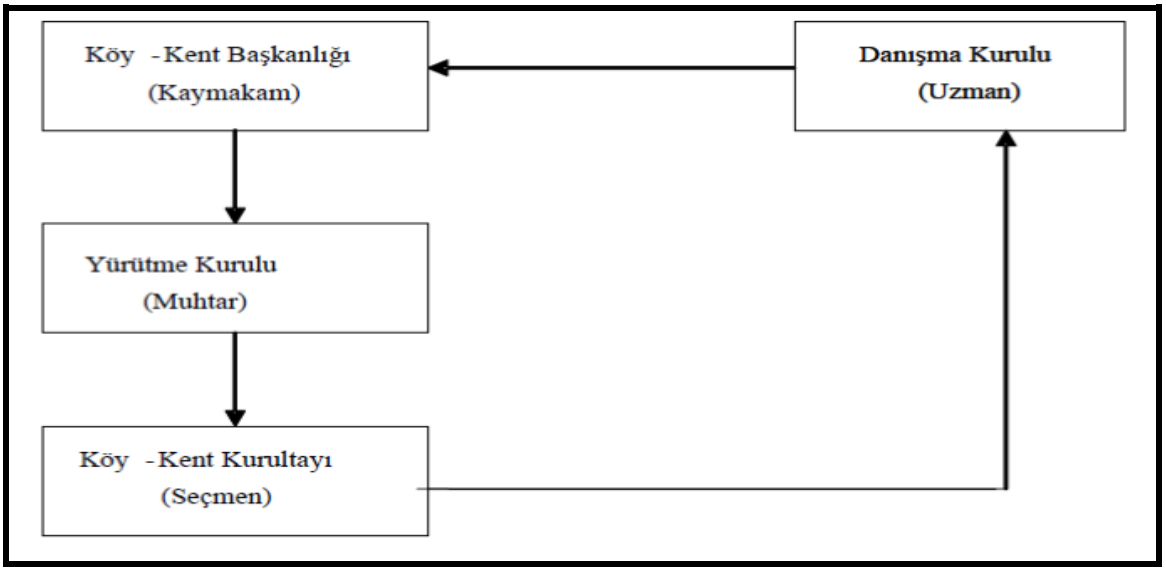
Kaynak: *Erdönmez ve Başa 2004: 191, Çolakoğlu 2002: 71'den aktarılmıştır.*

Şekil 4.5. Türkiye'de Köy–Kent Projesi Uygulama Aşamaları

Kaynak: *Koç 2005: 142'den aktarılmıştır*

Köy–Kent Projesi yönetim organları; Köy–Kent Başkanlığı, Köy–Kent Yürütme Kurulu ve Köy–Kent Kurultayı olarak örgütlenmiştir. Köy–Kent Başkanlığı, Mesudiye Kaymakamı ve kendisine yardımcı olmak üzere grup köy muhtarlarından seçeceği bir muhtardan; Köy–Kent Yürütme Kurulu, Mesudiye Kaymakamı başkanlığında grup köyleri muhtarları ile kooperatif başkanından oluşturulmuştur. Köy–Kent Kurultayı ise, grup köylerindeki kayıtlı seçmenlerden ve gözlemci üyelerden oluşmaktadır(Erdönmez ve Başa, 2004; Çolakoğlu, 2007: 189; Can, 2007: 10–11). Proje Yönetimi Organları ve Görevlerine İlişkin Yönerge kapsamında "Köy–Kent Başkanlığı", "Köy–Kent Yürütme Kurulu" ve "Köy–Kent Kurultayı" adı altında organlar eşliğinde projenin kurumsal altyapı oluşturulmuştur **(Şekil 4.6).**

Şekil 4.6. Köy–Kent Yönetim Modeli

Kaynak: Çolakoğlu 2007: 193*'ten aktarılmıştır.*

Proje kapsamında 11 köy ve toplam 3.450 çiftçi yararlanma olanağı bulurken 29 km. asfalt yol, 16 km. tesviye yol, 83 km. stabilize kaplama yol, 50,5 km. yol onarımı, 5 adet toplam 70 m. uzunluğunda köprü yapımı, 4 köye içme suyu, 7 köye kanalizasyon, 6 köye sulama suyu tesisi ve 8 köye ise köy konağı yapımı gerçekleştirilmiştir. Proje, dönemsel gelişmeler nedeni ile tamamlanamamış olmasına karşın, kırsal kalkınma konusunda önemli bir deneyim kazandırmıştır.

Mesudiye Köy–Kent Projesi, halk katılımının benimsenmesi ve yönetimsel mekanizmanın oluşturulması bakımından önemlidir. Bu yaklaşım ile yöre halkına geleceğiyle ilgili söz söyleme hakkı tanınmış, karar alma mekanizmalarında aktif katılımla, projeye demokratik işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu yolla, proje uygulamasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık ve çatışmaların başlangıç aşamasında önüne geçilmiştir. Kooperatifçilik ilkesini benimseyen proje, toplumsal dayanışma ile kalkınmanın daha hızlı ve güçlü olacağı anlayışını yaşama geçirmeye çalışmıştır. Proje kapsamında fiziksel altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik altyapının birlikte göz önüne alınması bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir. Yurttaş katılımının önemsenmiş olması ve bunu sağlayacak yönetsel mekanizmalarla desteklenmesi de, projenin olumlu yönleridir. Son olarak kooperatifçilik gibi yurttaşlar arasında dayanışmayı sağlayan ilkelerin benimsenmiş olması da, projenin başarılı bulunan yönüdür (Erdönmez, 2005: 47).

Mesudiye Köy–Kent Projesi, merkezi idarenin de etkisiyle, 1 ay gibi kısa bir sürede hazırlanmış ve doğal olarak pek çok konuda yetersiz bir bilgi altyapısına dayanmıştır. Projenin başarılı olamaması; siyasal desteğin azalmasına, projenin hazırlıklarında mekânsal, ekonomik ve sosyal değişkenlerin yeterli incelemelere konu yapılmamış olmasına, toplulukların etkinliklerini destekleyen sosyal üst yapının oluşturulmamasına ve katılım boyutuna yeterince önem verilmemiş olmasına bağlanabilir (Erdönmez, 2005: 48).

Köy–Kent Modeli ile ulaşılmak istenen ekonomik, yönetimsel, örgütsel ve yerleşme düzeni ile ilgili işlevler için uygulama sürecine geçilememiştir. Modelin büyük ölçüde tarımsal ürünleri hammadde olarak kullanan tarıma dayalı sanayilerin geliştirilmesini önerdiği gözönine alınırsa, tarımsal üretimin mevsimlik dalgalanma nedeniyle istikrarsızlığı problemi önemli sorunlar doğuracağı açıktır. Nitekim bazı dönemler kapasite altında çalışmalara yol açacak olup, modelin milli ekonomiye katkısını sınırlayıcı olabileceği öngörülemktedir (Çağlar, 1986; Sazak 1990).

Köy–Kent Modeli, tarımda verimi artırmak, daha çok tarımsal ürünleri işleyen sanayileri kırsal alanda kurmak, kredi ve değişim düzenlerinin iyileştirilmek gibi yollarla köylerde üretilen değerin yine köylerde kalmasını sağlamak, toplumsal hizmetlerden yararlanmanın maliyetini düşürmek ve yaygınlaştırılması amaçlarıyla sınırlı kalmış bir tasarımdır (Çağlar, 1986). İlerleyen yıllarda meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar ve hükümet değişiklikleri nedeniyle Köy–Kent Modeli ile istenilen düzeye erişilememiştir (Keleş, 1992).

Mesudiye Köy–Kent Projesi, genelde olumlu bir kalkınma çabası olarak değerlendirilmekle birlikte, gerek projenin hazırlık aşamalarındaki incelemeleri ve gerekse projede belirlenen amaçların gerçekleşme düzeylerini yetersiz görülmektedir. Ekşi (2001)'ye göre, proje kapsamında el sanatları desteklenmiş, erozyona karşı çeşitli önlemler alınmış, orman alanlarının korunması ve desteklenmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu çabaların istihdam üzerindeki olumlu etkilerini dikkat çeken yazar, dışarıya giden insanlardan geri dönenlerin olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. Örneğin; proje kapsamında Dayılı Köyünde kurulan kereste fabrikası, kısa bir sürede 39 işçiyle faaliyete başlamış, komşu köylerin talebini karşılamanın yanısıra Milli Eğitim Müdürlüğü ve diğer kurumların siparişlerini de karşılamaya başlamıştır. Ancak fabrikanın yönetim kurulunda bulunan köylülerin işletmecilik bilgisine sahip olmaması, birçok sorun ve yanlış kararlara yol açmış ve nihayetinde fabrikanın kapanmasına neden olmuştur (Gülmez ve Kaya, 2006).

Mesudiye Köy–Kent Projesi, alan seçiminde kullanılan sosyo–ekonomik nitelikler, Çavdar Köyü dışında kalan 8 köy açısından yeterince incelenmemiştir. Bunun sonucunda bu köylerdeki vatandaşlar projede belirtilen işlerin yapılmasına yetersiz katılım sergilemiştir. Ekonomik kalkınma boyutuyla ilgili olarak, halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa veya orta vadede olumlu yönde etkileyecek etkin çözümler üretilememiştir. Bu olumsuzlukların yanı sıra, lokomotif işlevi gören bir sektörün saptanmaması, tarımsal kredi dağılımının etkili olamaması, projenin ulusal ve uluslararası alanda beklenen finansal desteği bulamaması ve ilçedeki sosyoekonomik sorunların proje kapsamı dışında kalmasından dolayı göz ardı edilmesi diğer dikkat çeken eksikliklerdir (Erdönmez, 2005). Köy–Kent Modeli, bir araç olarak kullanılması durumunda tarımsal verimliliğin artacağı öngörüsü, bu faktörün işletmenin sahip olduğu arazi ölçeği, sulama olanakları, gübre kullanımı ve bunların birlikte kullanımıyla ilgili

bilgi gibi birçok etkene bağlı olduğundan gerçekçi değildir. Özellikle bilgi konusunda, yazarlar köy-kent kapsamında başta yenilikler konusunda bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmediğine ve bunlara katılımın düşük düzeyde kaldığına dikkat çekmektedirler (Koç ve Gül, 2006: 200–202).

Köy–Kentlerin tarımsal birikimleri sanayi sektörüne aktaran bir işleyişin kurulmasına yardımcı olabileceği görüşü, proje alanlarında kurulan sanayi tesisleri ile bir ölçüde doğrulanmıştır. Ancak bu işleyişin etkili olabilmesi ve sürekli olabilmesi için işletmecilik bilgisi ve yönetimi konusundaki açıkların kapatılması gerekmektedir (Koç ve Gül, 2006: 200-202).

Köy–Kent Modeli, insanlara getirebileceği en önemli kazanımının sosyal sermayenin güçlenmesi olacağı öngörüsü, yeni kurulan kurum ve dernekler ile bunların yaşamdaki etkilerinin duyumsanması açısından bir ölçüde doğrudur. Ancak tarımsal amaçlı kooperatiflerin dışında dernek vb. örgütlenmelere üye olan nüfusun oranı çok düşük düzeyde kalmaktadır (Koç ve Gül, 2006: 200-202).

Türkiye'de Köy–Kent Modeli de dâhil olmak üzere kırsal kalkınma modellerinin başarısını olumsuz etkiyen önemli bir etken, kırsal nüfusun kapasitesini veya becerisini geliştirmeye yönelik insan ve sosyal sermayeye yönelik yatırımların yetersiz olmasıdır (Marın, 2009). Köy–Kent Modeli, sosyal hizmetlerden yoksun olan köylerin yalnızca ekonomik yapısının değiştirilmesini hedef almış olup halk katılımı ve bilinç düzeyinde eğitim hizmetlerinin yer almaması önemli eksikliklerinden biri olarak görülmektedir.

Mesudiye Köy–Kent Projesi, grup köyleri arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması bakımından temel hizmetlerin grup köylerine ulaştırılmasında başarı sağlanmıştır. Proje kapsamında alternatif iş olanakları yaratmak açısından projenin büyük ölçüde başarısız olduğu söylenebilir. Bu amaca yönelik olarak hedeflenenlerin önemli bir bölümü (av *turizmi ve eko–turizmin geliştirilmesi, mera ıslah çalışmaları, küçük sanayi sitesinin kurulması, ilçe tanıtımının yapılması ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği, vb*.) gerçekleştirilememiştir (Erdönmez, 2005: 45).

Proje kapsamında, hayvancılık ve tarıma yönelik ferdi kredilendirme çalışmaları yapılmış, Orman ve Köy ilişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY) tarafından verilen krediler ile orman ürünleri işleme tesisi kurulmuştur. Ancak, orman ürünleri işleme tesisi yer seçimi ve işletmecilik gibi bazı sıkıntılar nedeniyle, tesisin beklenen ekonomik etkiyi yaratamadığı gözlenmektedir. Süreç içinde işletmesi muhtarlardan oluşan kooperatif yönetimine bırakılan tesis, uzman işletme personel eksikliğine dayalı olarak

bir süre sonra kapatılmıştır. Öte yandan, yörenin yüksek bir potansiyel taşıdığı ortaya konulan eko–turizm ve hayvancılık gibi alanlar için proje kapsamında herhangi bir girişimde bulunulmadığı kaydedilmektedir (Erdönmez, 2005: 48-49).

Proje yönetim organlarından biri olan Köy–Kent Kurultayı, halk katılımına projede önem verildiğinin bir göstergesidir. Ancak projede katılımın tek yönlü olması ve kadınların katılımının sağlanamaması gibi sıkıntılar aşılamamıştır. Projede fiziksel altyapı yetersizliklerinin giderilmesinde ve sosyal hizmetlerin grup köylere dağıtımında yüksek düzeyde bir başarı sağlanmıştır (Erdönmez, 2005: 45-47). Ancak, halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa ya da orta vadede olumlu yönde etkileyecek köklü çözümler üretilmemiştir. Bu yönde lokomotif bir sektör saptaması yapılmamış; bu sektöre yönelik yoğun ve halkın genelini kapsayan yatırımlar gerçekleştirilmemiş; eğitim, bilgilendirme, kredilendirme ve pazarlamaya ilişkin sorunlara çözümler üretilmemiştir. Tarım ve hayvancılığa yönelik olarak dağıtılan bireysel kredilerin beklenen etkiyi yapmadığı geçmişte defalarca ortaya konulmuş olmasına karşın, bu yöntem yine denenmiştir (Erdönmez, 2005: 48).

Mesudiye İlçesi'nde projenin başlangıç aşamasında yeterince fizibilite yapılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim çoğu yatırım yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile büyük ölçüde çelişmektedir (Başıbüyük, 2004: 323).

Köy–Kent Modeli; çevresel/ekolojik, sosyal–kültürel, ekonomik, teknolojik, yönetimsel-kurumsal ve siyasi, mekânsal altyapı bakımından SWOT ve PEST çözümlemeleri eşliğinde matris üzerinden değerlendirilmiştir **(Çizelge 4.14., Çizelge 4.15., Çizelge 4.16., Çizelge 4.17., Çizelge 4.18.** ve **Çizelge 4.19.)**.

Çizelge 4.14. Köy–Kent Modeli Çevresel/Ekolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Doğal, sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak belirli köy kümelerinin oluşturulması Atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılması Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yeni bir toprak düzeni önerilmesi Proje kapsamında erozyona karşı çeşitli önlemlerin alınması Orman alanlarının korunması ve desteklenmesi için girişimlerde bulunulması	Uygulanan projelerde başlangıç aşamasında yeterince fizibilite yapılmaması Birçok yatırım yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile büyük ölçüde çelişmesi Projenin yarım bırakılmış olması Sulama olanakları, gübre kullanımıyla ilgili bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Köy kümeleri oluşturulurken doğal, sosyal ve ekonomik koşulların dikkate alınması Atıl durumda bulunan kaynakların ekonomiye kazandırılmasına yönelik çabaların olması Kırsal kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik yeni bir toprak düzeninin önerilmesi Projeye erozyona karşı tedbirlerin dahil edilmesi Orman alanlarının korunması ve desteklenmesine yönelik	Projelerde yeterince fizibilite yapılmaması Yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile planlanan yatırımların uyumlu olmaması Projenin atıl durumda kalması Tarımsal verimliliği sağlamaya yönelik sulama olanakları, gübre kullanımıyla ilgili çiftçileri bilgilendirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi

Kaynak: ***Akci, 2015***

Çizelge 4.15. Köy–Kent Modeli Sosyal-Kültürel Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Birbirine yakın ve aralarında yönetsel işbirliği olanağı bulunan köyler arasında ve köylülerin benimseyeceği uygun yerlerde kamu hizmetlerinin gelişme ve üretimi için gerekli alt yapıların ve örgütlerin yoğunlaşacağı etkin gelişme ve hizmet merkezlerinin oluşturması Halkın katılımı sağlanarak projeye demokratik işlerlik kazandırılması Tek başına yapamadıkları ekonomik girişimleri, birleşerek kooperatif çatısı altında yapmaları esasına dayanması Mesudiye Köykent Projesinde temel hizmetlerin grup köylerine ulaştırılmasında başarı sağlanması Temel altyapı sisteminin belirli düzeyde bulunduğu yerlerde ise, uygulamaya tarımsal altyapı ve iktisadi örgütlenmenin sağlanması ile başlanılması Köykent modeli kapsamında, yerleşim kademelendirilmesinin oluşturulması Proje kapsamında el sanatlarının desteklenmesi Proje kapsamında fiziksel altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik altyapının birlikte göz önüne alınması Yurttaş katılımının önemsenmiş olması ve bunu sağlayacak yönetsel mekanizmalarla desteklenmesi	Mesudiye Köykent Projesinde Grup köyleri arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması konusunda zaman zaman sıkıntıların yaşanması Av turizmi ve ekoturizmin geliştirilmesi, mera ıslah çalışmaları, küçük sanayi sitesinin kurulması, ilçe tanıtımının yapılması ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği vb. gerçekleştirilememesi Dorutay köykentinde köylüler projeden habersiz bulunması Halk katılımı ve bu katılıma yönelik eğitim hizmetlerinin projede yer almaması Mesudiye'de projenin başlangıç aşamasında yeterince fizibilite yapılmaması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi Köylülerin işletmecilik bilgisine sahip olmaması Projenin alan araştırmasından proje bileşenlerine kadar farklı değişkenlerin bir aylık süre gibi kısa bir zaman içinde yapılan dikkatsiz bir incelemenin sonucunda hazırlanması, Köylerdeki vatandaşlar projede belirtilen işlerin yapılmasına yetersiz katılım sergilemesi Halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa veya orta vadede olumlu yönde etkileyecek etkin çözümler üretilememesi Projenin hazırlıklarında mekânsal, ekonomik ve sosyal değişkenlerin yeterli incelemelere konu yapılmamış olması, Toplulukların etkinliklerini destekleyen sosyal üst yapının oluşturulmaması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması Köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlık nimetlerine ulaşmalarına yardımcı olunması Birbirini tamamlayan üretim, kredi ve satış kooperatifleri ile yerleşim sisteminin önerilmesi Yöre halkına geleceğiyle ilgili söz söyleme hakkı tanınması, karar alma mekanizmalarında aktif katılımla, projeye demokratik işlerlik kazandırılmaya çalışılması Köye bayındırlık hizmetleri getirmenin ötesinde sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarının olması Basit ekonomik amaçların ötesinde, sosyal yönü de olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi olması	Mesudiye Köykent Projesinde alternatif iş olanakları yaratmak açısından projenin büyük ölçüde başarısız olması Mesudiye Köykent Projesinde katılımın tek yönlü olması ve kadınların katılımının sağlanamaması Sosyal şartlardan yoksun olan bu projede köylerin yalnızca ekonomik yapısının değiştirilmesinin hedef alınması Birçok yatırımın yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile büyük ölçüde çelişmesi Lokomotif işlevi gören bir sektörün saptanmaması, Tarımsal kredi dağılımının etkili olamaması, Kırsal nüfusun kapasitesini veya becerisini geliştirmeye yönelik insan ve sosyal sermayeye yönelik yatırımların yetersiz olması

Kaynak: ***Akci, 2015***

Çizelge 4.16. Köy–Kent Modeli Ekonomik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Yakınlıkları, ulaşım olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkilerin dikkate alınarak köy gruplarının seçmesi Temelinde örgütlülük ve kooperatifçiliğin yatması Bu dönüşümün olması için tarımda teknolojik bilgilerin kullanılması, Büyük pazarlarda uzmanlaşmış tarımsal üretim kooperatifleri, yeni kredi düzeni, ürünün pazarlanması, Birbirini tamamlayan üretim, kredi ve satış kooperatiflerinin önerilmesi Mesudiye Köykent Projesinde hayvancılık ve tarıma yönelik ferdi kredilendirme çalışmalarının yapılması Temel altyapı sisteminin belirli düzeyde bulunduğu yerlerde, tarımsal altyapı ve iktisadi örgütlenmenin sağlanması Tarımsal birikimin sanayiye aktarılması Proje kapsamında el sanatlarının desteklenmesi Mesudiye-Çavdar Köyündeki Köy Kent projesi kapsamında fiziksel altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik altyapının birlikte göz önüne alınması	Mesudiye Köykent Projesinde orman ürünleri işleme tesisi yer seçimi ve işletmecilik gibi bazı sıkıntılar nedeniyle, tesisin beklenen ekonomik etkiyi gerçekleştirmemesi Mesudiye Köykent Projesinde yörenin yüksek bir potansiyel taşıdığı ortaya konulan eko-turizm ve hayvancılık gibi alanlarda herhangi bir girişimde bulunulmaması Mesudiye Köykent Projesinde halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa ya da orta vadede olumlu yönde etkileyecek köklü çözümler üretilmemesi Eğitim, bilgilendirme, kredilendirme ve pazarlamaya ilişkin sorunlara çözümler üretilmemesi Tarım ve hayvancılığa yönelik olarak dağıtılan bireysel kredilerin beklenen etkiyi yapmaması Mesudiye Köykent Projesinde ORKÖY kredisiyle kurulan orman ürünleri işleme tesisi, yer seçiminin yanlış olması Temel altyapı olanaklarında yetersizliklerin olması Kooperatifçilik konusunda hiçbir bilgi birikimi ve deneyimi bulunmayan köy muhtarlarından oluşan kooperatif yönetiminin bu sorunları çözerek yöreye ekonomik canlılık getirmesi beklenmesi Mesudiye'de projenin başlangıç aşamasında yeterince fizibilite yapılmaması -Projenin alan araştırmasından proje bileşenlerine kadar farklı değişkenlerin bir aylık süre gibi kısa bir zaman içinde yapılan dikkatsiz bir incelemenin sonucunda hazırlanması, Köylerdeki vatandaşların projede belirtilen işlerin yapılmasına yetersiz katılım sergilemesi Sulama olanakları, gübre kullanımı ve bunların birlikte kullanımıyla ilgili bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Yoğun göçün yaşandığı yöre/yörelerde bu göçün tersine döndürülmesi, Halen köylerde yaşayan veya köylerine geri dönecek olan insanlara yeni ve alternatif iş olanaklarının sağlanması, Atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılması, Köylerin değil köylülerin güçlerinin bir araya getirilmesi Tek başına yapamadıkları ekonomik girişimleri, birleşerek kooperatif çatısı altında yapmaları Projenin sosyal içeriği olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi olması Kalkınmanın köylüden başlaması önerisinin olması Kooperatifler aracılığı ile köylerde yeni bir üretim düzeninin oluşturulması	Lokomotif bir sektör saptamasının yapılmaması Köy-kent modelinde büyük ölçüde tarımsal ürünleri hammadde olarak kullanan tarıma dayalı sanayilerin gelişmesi önerildiğinden, tarımsal üretimin mevsimlik dalgalanma nedeniyle istikrarsızlık probleminin oluşması ve bazı dönemler kapasite altı çalışmalara yol açacak olması Alternatif iş olanakları yaratmak açısından başarısız olması Birçok yatırımın yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile çelişmesi Projenin yarım bırakılmış olması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi Kırsal nüfusun kapasitesini veya becerisini geliştirmeye yönelik insan ve sosyal sermayeye yönelik yatırımların yetersiz olması

Kaynak: ***Akci, 2015***.

Çizelge 4.17. Köy–Kent Modeli Teknolojik Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Tarımsal, endüstriyel, kamusal hizmet yapı ve tesislerinin yapılması Temel hizmetlerin köylere planlı bir şekilde ulaştırılması, Atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılmasının planlanması Tarımda teknolojik bilgilerin kullanılması	Mesudiye Köykent projesinin hazırlık aşamalarındaki incelemeleri ve projede belirlenen amaçların gerçekleşme düzeylerini yetersiz olması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi Açılan fabrikaların yönetim kurulunda bulunan köylülerin işletmecilik bilgisine sahip olmaması İşletmelerin sahip olduğu arazi ölçeği, sulama olanakları, gübre kullanımı ve bunların birlikte kullanımıyla ilgili bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Kamu hizmetlerinin gelişme ve üretimi için gerekli alt yapıların ve örgütlerin yoğunlaşacağı hizmet merkezlerinin oluşturulması Daha sağlıklı bir yerleşim (köy) düzeninin hedeflenmesi, Atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılmasının amaçlanması Köydeki üretim ve işbölümü niteliğinin değiştirilmesi	Projenin pek çok konuda yetersiz bir bilgi altyapısına dayanması Projenin hazırlık aşamalarındaki incelemelerin yetersiz olması Proje kapsamında önerilen bazı faaliyetlerde bilgi ve tecrübe düzeyinin yetersiz olması Köylülerin işletmecilik bilgisine sahip olmaması Tarımsal üretime yönelik bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi

Kaynak: ***Akci, 2015***.

Çizelge 4.18. Köy-Kent Modeli Yönetimsel–Kurumsal ve Siyasal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Birbirine yakın ve aralarında ulaşım kolaylığı ve ekonomik, yönetsel işbirliği olanağı bulunan köyler arasında grupların oluşturulması Bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin planlı bir şekilde ulaştırılması, Atıl durumda bulunan kaynakların bölge ve ülke ekonomisine kazandırılması, Tek başına yapamadıkları ekonomik girişimleri, birleşerek kooperatif çatısı altında yapmalarının sağlanması Büyük pazarlarda uzmanlaşmış tarımsal üretim kooperatifleri, yeni kredi düzeni, ürünün pazarlanması, Köykent modeli kapsamında, yedi dereceli bir yerleşim kademelendirilmesi oluşturulması	Mesudiye Köykent Projesinde grup köyleri arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması konusunda zaman zaman sıkıntıların yaşanması Mesudiye Köykent Projesinde katılımın tek yönlü olması Kadınların katılımının sağlanamaması gibi sıkıntıların aşılamaması Mesudiye Köykent Projesi, merkezi idarenin de etkisiyle, 1 ay gibi kısa bir sürede hazırlanmış olması ve pek çok konuda yetersiz bir bilgi altyapısına dayanması Mesudiye'de projenin başlangıç aşamasında yeterince fizibilite yapılmaması Projede belirlenen amaçların gerçekleşme düzeylerini yetersiz olması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi Köylülerin işletmecilik bilgisine sahip olmaması, Tarımsal kredi dağılımının etkili olamaması, Toplulukların etkinliklerini destekleyen sosyal üst yapının oluşturulmaması ve katılım boyutuna yeterince önem verilmemiş olması
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Köylülerin benimseyeceği uygun yerlerde kamu hizmetlerinin gelişme ve üretimi için gerekli alt yapıların ve örgütlerin oluşturulması Yakınlıkları, ulaşım olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkiler dikkate alınarak kalkınmaya elverişli köylerin grup merkezi olarak seçilmesi Köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ulaşmalarına yardımcı olunması Halkın katılımı da sağlanarak projeye demokratik işlerlik kazandırılması Projenin sosyal içeriği olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi olması	Çoğu yatırım yörenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile büyük ölçüde çelişmesi Köylerdeki vatandaşlar projede belirtilen işlerin yapılmasına yetersiz katılım sergilemesi Halkın ekonomik girdi kaynaklarını kısa veya orta vadede olumlu yönde etkileyecek etkin çözümler üretilememesi Lokomotif işlevi gören bir sektörün saptanmaması, ilçedeki sosyoekonomik sorunların proje kapsamı dışında kalması Projenin hazırlıklarında mekânsal, ekonomik ve sosyal değişkenlerin yeterli incelemelere konu yapılmamış olması,

Kaynak: ***Akci, 2015***

Çizelge 4.19. Köy–Kent Modeli Mekânsal Yapı Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Birbirine yakın ve aralarında ulaşım kolaylığı ve ekonomik, yönetsel işbirliği olanağı bulunan köylerden grup oluşturulması Tarımsal, endüstriyel, kamusal hizmet yapı ve tesislerinin oluşturulması Köykent modeli kapsamında, yedi dereceli bir yerleşim kademelendirilmesinin oluşturulması	Mesudiye Köykent projesinin hazırlık aşamalarındaki incelemeleri ve gerekse projede belirlenen amaçların gerçekleşme düzeylerini yetersiz bulunması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi
FIRSATLAR/OLANAKLAR	**TEHDİTLER/RİSKLER**
Köy gruplarının oluşturulmasında yakınlıkları, ulaşım olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkilerin dikkate alınması Köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ulaşmalarının amaçlanması	Projenin hazırlık aşamalarındaki incelemelerin yetersiz olması Proje kapsamında yürütülen bazı faaliyetlerin bilgisizlik ve tecrübesizlikten dolayı etkili bir şekilde gerçekleştirilememesi

Kaynak: ***Akci, 2015***.

4.4. Bölüm Değerlendirmesi

Türkiye'de uygulama olanağı bulan kırsal kalkınma modellerinin, SWOT–PEST analizleri eşliğinde çözümlenmesi sonucunda kırsal kalkınma modellerine ilişkin tespitlere dayalı olarak birtakım sonuçların ortaya konabilmesi mümkün olabilmiştir (Anonim, 2004a: 43-44; Çelik, 2006: 64-65). Bu sonuçlar ortak temelde bir araya getirilirse 10 (on) ana başlık altında toplanabilir:

1. *Proje kapsamında sosyal faktörlere (çocuk bakımı, çevre, beslenme, kadınların eğitimi ve üretim sürecine katılımı) yeterince yer verilmemesi*

2. *Ana politikanın kırsal yerleşmelere hizmet sağlamak olması nedeniyle sosyal–kültürel ve ekonomik boyutların gözardı edilmesi, sürdürülebilir ve bütüncül bir bakış açısı olmaması*

3. *Yerel paydaşların–yerel halkın proje sürecine gözardı edilmesi, gerek kurumlara–arası gerekse paydaşlar–arası koordinasyon ve eşgüdüm eksikliği*

4. *Geniş kapsamlı ve ayrıntılı sosyo–ekonomik ve çevresel verilere dayalı analitik incelemelerin yapılmaması nedeniyle bölgesel ve yerel farklılıklar ile özgün değerlerin gözardı edilmesi*

5. *Örnek uygulama alanları seçiminde köy ya da köy gruplarının tespitinde genellikle bilimsel veriler yerine siyasal önceliklerin etkili olması*

6. *Kırsal kalkınmanın kentlerden ayrı düşünülmesi ve bölge ya da havza düzeyinde kapsamlı bir içerikte ele alınmaması nedeniyle kır–kent bütünleşmesinin sağlanamaması,*

7. *Tarım politikaları ile ilişki oluşturulamaması ve üretici örgütlenmelerine gerekli önemin verilmemesi, kalkınma sürecine ilişkin tarım–sanayi etkileşiminin kurulamaması*

8. *Deneyimli–uzman teknik ve idari personel yetersizliği,*

9. *Projelendirme ve uygulama sürecine ilişkin mali kaynak yetersizliği*

10. *Genellikle mekânsal planlama–tasarım çalışmalarını içermemesidir.*

Örnek Köy Modeli, uygulama çalışmaları öncesinde herhangi bir ön çalışma yapılmamış, finansman gereksinimleri düşünülmemiş ve kalkınma çalışmalarına yerel halkın katkı sağlaması beklenilmemiştir. Kırsal kesim model kapsamında yapılan çalışmaları benimsememiş, yapılan uygulamalar köylünün ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında etki oluşturmamış ve çevre köyler tarafından örnek olarak algılanmamıştır.

Örnek Köy Modeli, yerel halkın istek ve talepleri gözönünde bulundurulmadan, halkın projeye katılımı gerçekleştirilmeden merkezi yönetimlerce hazırlanan bir proje olup, kalkınmayı sağlamak için yapısal değişiklikler yerine köylerde fiziki görünümü değiştirmeyi amaçlamış ve eldeki olanakların bir köyde toplanmasını önermektedir. Örnek Köy Modeli; Merkez Köy, Tarım–Kent ve Köy–Kent modellerinin oluşmasına öncü olması ve kırsal kalkınma çalışmalarında tecrübe oluşturması nedenleriyle önemlidir.

Kırsal kalkınma uygulamaları için belirlenen yörelerde yaşayan nüfusun ve sosyal grupların mevcut yaşam stratejileri ve üretim kültürleri ile genel eğilimlerini dikkate alma, projenin sağlayacağı sosyal ve ekonomik yararı, ulusal politika ve kalkınma stratejilerine uygunluk kalkınma faaliyetlerinin sürdürülebilir olması açısından önemlidir.

Merkez Köy Modeli, kırsal kalkınmayı sağlamak için hizmet boyutuna ağırlık verilmesini ana ilke olarak benimsemiştir. Bu yaklaşımda kırsal kalkınmanın ekonomik boyutu gözardı edilmektedir. Merkez köyler aracılığıyla kırsal alana belirli ölçüde hizmet ulaşmakla birlikte, modelde üretim, örgütlenme, sanayileşme, insan-toprak ilişkilerinin düzenlenmesi yönleri yetersizdir.

Modelin başarısının kısıtlı kalmasında, katılımın kısıtlı olması, uygulamaların yöre şartlarına uygun olmaması, yerel ihtiyaçlara cevap vermemesi, önceliklerin doğru şekilde belirlenmemesi etkili olmuştur. Kırsal kesimi kalkındırmaya yönelik çalışmaların etkili olabilmesi için, kırsal kesimin kalkınamama sorununun tüm boyutlarıyla ele alınması gereklidir.

Tarım–Kent modeli de; Merkez Köy Modeli gibi kırsal kalkınmayı bütüncül olarak ele almamış, tarım dışı kesimlerdeki değişme ve gelişmelerden soyutlanarak, sadece köy ve kırsal alandaki ilişkiler dikkate alınarak ve kırsal kesime yönelik kamu hizmetlerinin ulaştırılmasıyla sağlanabileceği düşünülmüştür.

Ekonomik mekânın örgütlenmesi ile fiziksel mekânının örgütlenmesi birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilemeyeceği açıktır. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorunların temelinde fiziksel planlama ile sosyo-ekonomik planlamanın tutarlı olmayışı bulunmaktadır (Tekeli, 1971; Güven, 1974: 117). Kırsal yerleşimlerin, bölgesi içinde, bölge ve ülke kalkınmasında kendine düşen görevi yapabilmesi için yükleneceği fonksiyonlar belirlenmelidir. Bu koşullara göre bir yerleşme sistemi ve düzeni içinde ele alınmaları gerekmektedir (Çınar, 1990a: 35). Kırsal kalkınma çalışmalarında kırsal yerleşimlerin birbirinden soyutlanmaması gerekmektedir.

Köy–Kent Modeli, merkez köylerden farklı olarak ekonomik amaçlar yanında sosyal yönü de olan bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma yaklaşımını temel almaktadır. Bu model mekânsal planlamayı içermekte ve halk katılımını dikkate alan bir anlayış sunmaktadır. Bu model kapsamında köyler, köy grup merkezleri, kasabalar, alt bölge merkezleri, bölgesel, ülkesel ve uluslararası olmak üzere yedi aşamalı bir yerleşim kademelenmesi oluşturulmuştur.

Köy–Kent Modeli uygulamalarında projelerin farklı bakanlıklarca hazırlanması ve kurumlar arasında eşgüdümün sağlanmaması, siyasi değişiklikler nedeniyle projelerin yatırım programlarından çıkarılması modelin uygulanmasında engel olarak görülmektedir.

Türkiye'de kırsal kalkınma faaliyetlerinin önündeki engellerden biri kalkınma faaliyetlerinde sürekliliğin olmamasıdır. Belli bir siyasi görüşe sahip grubun ortaya koyduğu kalkınma projeleri, başka bir grubun yönetimde aktif olduğu dönemlerde rafa kaldırılmaktadır. Bu durum uygulanan projelerin sonuçlarının görülmeden başka projelere geçilmesine dolayısıyla kaynakların etkin ve verimli kullanılmamasına neden olmaktadır. Kırsal kalkınma çalışmalarının, ulusal kalkınmanın önemli bir parçası olduğu ve herhangi bir siyasi gruba mal edilmemesi gerektiği bilinmelidir. Kalkınma projelerinde uygulamalar sonucunda elde edilen başarı ve başarısızlıklar ülkesel çapta sahiplenilmeli ve ulusal kırsal kalkınma tecrübesi olarak kabul edilmelidir.

Kalkınma projelerinin hangi köylerde uygulanacağına karar vermeden önce, bunlarla ilgili bilimsel çalışmaların yapılması, yer seçiminin sonuçlarından doğabilecek sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Mesafe ve sosyo-ekonomik yapıları yönünden birbirine yakın köylerin seçilmesine önem verilmelidir. Seçilen köylerde hangi hizmetlerin sağlanacağı ve bu hizmetlerin köyler arasında nasıl dağıtılacağı kararları, bu konularda yapılacak bir çalışmadan sonraya bırakılmalıdır. Özellikle sağlanacak hizmetlerin niteliklerine bağlı olarak bazı kesimlere daha fazla fayda sağlanacağı düşünülürse, toplam faydayı optimize edecek bir hizmet bileşiminin sağlanmasına çalışmalıdır (Marın, 2009: 157).

Halk ve kurumlarla kurulacak iletişim ilerde proje faaliyetlerinin benimsenmesini kolaylaştıracaktır. Bu gerek yerine getirilmediği takdirde proje yönetim birimleri ile farklı paydaşlar arasında, proje ile ilgili bir toplumsal yabancılaşma ve kopukluk sürecinin başlama riski olabilir. Geçmiş uygulamalardan çıkan sonuçlar, alınan dersler, gereği yapılmadığı hallerde böyle bir tehlikenin her zaman güçlü bir olasılıkla varlığını göstermektedir. Bu süreci olumlu yönde ilerletmenin,

"yabancılaşma" ve "karşılıklı güvensizlik" tehlikelerini önlemenin temel gereği proje kapsamındaki köy yerleşimlerinden resmi ya da gayri resmi kişi ve kurumları analiz ve karar sürecine aktif olarak katmak ve bunun için de en uygun yol ve yöntemleri üretebilmektir (Saltık, 2008: 133).

Algılanan proje yararları ve sıkıntıları ile katılımın ilişkileri, kırsal kalkınma çalışmalarının başarısında katılımın önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Katılım düzeyi yüksek bireyler, projeden daha fazla yarar sağladıklarına da inanmaktadırlar. Böyle bir inancın kırsal kalkınma çalışmalarında işbirliği ve dayanışma ruhuna katkı sağlayacağı açıktır. Dolayısıyla kırsal kalkınma çalışmalarında halk katılımına önem verilmesi, hem proje etkinliklerinin yerine getirilmesine hem de etkinliklerin sağladığı düşünülen yararı olumlu yönde etkileyecektir. Bu açıdan katılım ve projeden elde edildiği düşünülen yarar arasında bir ilişki bulunmaktadır (Marın, 2009: 158).

Planlama süreçlerine yerel bilgi ve yaşam birikimiyle katılan insanların uygulama süreçlerinde de tanımlanmış bazı sorumlulukları üstlenmeleri doğaldır, hatta kaçınılmazdır. Uygulamalara katılım, özellikle projelerin toplumsal sürdürülebilirliği bakımından önemlidir. Bunun için özellikle cinsiyet dengeli kalkınmayı amaçlayan kadınlara (ve de erkeklere) yönelik programlar ile hane ve birey gelirlerini artırıcı projelere hedef grupların katılımı, bu bağlamda son derece anlamlıdır. Bu türden program ve projelerde yerel topluluklara, bireylere ve hanelere belirli roller ve sorumluluklar vermek başarıda bir anahtar işlevi görebilir. Proje faaliyetlerinde işgücü gereksinimini karşılarken yöredeki kişi ve kuruluşlara öncelik tanımak etkili olabilir (Saltık, 2008: 133).

Projelerde yerel halkın uygulamalara etkin katılımı ile gerçekleştirilmezse, projenin başarılı olabilme olasılığı düşük görünmektedir. Ekonomik gelişmeyi sağlayacak kilit bir sektörün belirlenmesi, ekonomik gelişmenin bu sektörden başlatılması gerekmektedir. Kilit sektör olarak seçilecek faaliyetin girdi-çıktı ilişkileri ve dolayısıyla yerel etkinlikler üzerinde güçlü bir çarpan etkisi yaratabilme potansiyeli olmasına özen gösterilmelidir. Genç nüfusun dönebilmesi köylerde yaratılacak iş olanaklarına bağlıdır (Marın, 2009: 157).

Tarımsal sürdürülebilirlik için mevcut üretim sistemlerini yeniden örgütlemek, yayın hizmetlerini işlevsel kılmak, tarımsal girdilerin daha ucuz ve daha kaliteli olarak teminini sağlamak ve bu sorumlulukları proje bünyesindeki katılımcı demokratik örgütlerin sorumluluğuna vermek vazgeçilmez bir gerekliliktir. Piyasa şartlarında üretim yapmanın gereklerini uygulamak, eğitim, yayım hizmetleri ile üretim, pazarlama

ve kredi mekanizmalarını etkin kılmak ve bu unsurları bir bütün olarak ve bir sistem yaklaşımıyla yönetmek projelerin ekonomik sürdürülebilirliği bakımından gereklidir. Bu konular (tarım ve ekonomi) paralelinde yerel yönetimlerin/belediye ve köy kurumlarının güçlendirilmesi, arazi kullanımı, doğal kaynakların akılcı kullanımı gibi alanlarda da yöre halkının doğrudan ya da temsilcileri kanalıyla uygulamalarda sorumluluk üstlenmeleri, projeler için sadece bir gereklilik değil, uygulamaların tekrarlanabilirliği ve kalıcılığı için stratejik bir hedef olarak algılanmalıdır (Saltık, 2008: 133-134).

Projelerde etkin ve pratik bir izleme-değerlendirme sisteminin kurulması önemlidir. Projelerde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, projelerin gelişim süreçleri içerisinde, yaratılan sosyal, ekonomik, çevresel ve kurumsal etkiler, proje elemanlarının araştırmaları, gözlemleri, yerel katılımcılarla birlikte gerçekleştirilen toplantılarda yapılan eleştiriler, öneriler ve istekler doğrultusunda düzenli ve sürekli olarak izlenmek durumundadır. Bu izlemenin önemli bir amacı, projelerin sürdürülebilirliği konusunun hatta sorunsalının tüm taraflarca farkında olunmasını sağlamak ve tüm paydaşlar arasında bu konudaki duyarlılığı arttırmaktır. Geliştirilecek düzenli bir izleme yönetimi, sürdürülebilirlik açısından uygulamaların zayıf ve güçlü yanlarını tüm katılımcılarla birlikte analiz etme ve alınması gereken uygun ve makul önlemleri zamanında alabilme konusunda, proje ilgilileri arasında ortaklaşa bir anlaşma zemini sağlama açısından da önemlidir (Saltık, 2008: 134).

Projeler için en belirgin ve belirleyici gösterge, uygulama alanında ve çoğunlukla sosyo-ekonomik açıdan görece daha çok sorunu olan bir beşeri-coğrafi bağlamda meydana gelen olumlu değişmelerdir. Diğer bir ifadeyle, temel eğitim, sağlık, beslenme ve istihdam sorunlarını çözmüş, ekonomik baskılar sonucu mevsimlik göç süreci yavaşlamış, yöresel düzeyde kendi sorunlarını çözme yeteneği gelişmiş, geleceğe daha fazla güvenle bakan toplulukların yaratılabilmesi model için kullanılması gereken başlıca ölçütler olmalıdır. Kısaca; uygulamaların sürdürülebilirliği, her şeyden önce projenin halk ve tüm ilgili taraflarca benimsenmesine, ekonomik ve sosyal amaçlı işlevsel örgütlenmelere, hizmetlerde etkinlik ve kurulacak işletmelerin kârlılığına projelerin teknik ve sosyal açıdan uygunluğuna bağlıdır. Geçmişin geleneksel kalkınma anlayışında yönetimler, projelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için daha uzun bir zaman ve sabır gerektiren “insan kaynaklarının geliştirilmesi” etkinlikleri yerine, kısa vadede sonuç veren ve politik avantaj sağlayıcı projelere daha fazla önem vermiş, ancak bu yaklaşım başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Saltık, 2008: 136).

İnsan ve sosyal sermayeye yapılacak yatırımların kırsal gelişmede vurgulanması gereken bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Gerek eğitim seviyesi gerekse diğer nitelikleri, sadece altyapı yatırımlarıyla sınırlı kalan bir anlayışın başarılı olamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla bu tür çalışmalarda sosyal sermayenin tüm karmaşık boyutlarıyla geliştirilmesi çabaları ile projede yer alan diğer etkinliklerin birlikte sürdürülmesi gerekmektedir (Marın, 2009: 158).

Sonuç olarak; kırsal kalkınma projelerinin istenilen oranda başarılı olamama nedenleri arasında; ihtiyaçların doğru tespit edilmemesi, halk katılımının sağlanmaması, projelerin merkezi otoritelerce hazırlanması, yerel dinamikleri ve yerel aktörlerin projeye dahil edilmemesi ve bürokrasi engeli sayılabilir. Kırsal kalkınma projelerinin; doğal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya uygun olması ve bu yapıyı sürdürülebilir şekilde kalkındırması, yöre halkınca benimsenmesi gerekmektedir. Projenin her aşamasına kırsal kesimin dahil olması, merkezi ve yerel yönetimlerce ortaklaşa hazırlanması, hazırlık çalışmalarında kırsal kesimi temsil eden grupların bulunması ve kırsal toplumu meydana getiren bireylerin uygulama aşamasında görev alması projenin sürdürülebilir olması yönünden önemlidir.

5. KIRSAL KALKINMA ÖNERİSİ: KÖY KÜMESİ MODELİ

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin gelişme–kalkınma sürecinde ekonomik yeterliği sağlayamaması ya da ölçek ekonomisini yakalayamamasının temelinde plansız, dağınık, küçük, sayıca fazla olması ve nüfus kaybı gibi ölçütlerin etkin olduğunu söylemek mümkündür. Bu ölçütlere coğrafi faktörler temelinde erişilebilirlik–ulaşılabilirlik olgusunu da eklemek mümkündür. Dolayısıyla kırsal yerleşmelerin kalkınmasına yönelik arayışlarda sektörel uzmanlaşmaya dayalı bir örgütlenme modelinin üretilmesi, kalkınma–gelişme sürecinde yaşanan özellikle nüfus kaybına dayalı olumsuzlukları "yerinde istihdam" boyutunda önleyebileceği düşünülmektedir.

Tez çalışması kapsamında aynı sektörde ya da birbirini destekleyen–tamamlayan sektörlerde uzmanlaşma gösteren kırsal yerleşmelerin üretim–dağıtım zinciri kapsamında planlama–yönetim–finansman boyutunda birlikte hareket etmesine dayalı Köy Kümesi Modeli önerilmiştir.

5.1. Köy Kümesi Modelinin Kurgusu ve İşleyişi/Bileşenleri

Küme kavramı; bir ürün veya hizmetin üretiminde ve tüketiciye ulaştırılmasında emeği geçen, aralarında coğrafi yakınlık bulunan, ilgili tüm aktörlerin birbirini tamamlama özellikleriyle hep birlikte oluşturdukları yapı olarak tanımlanabilir (Gözek, 2012: 21-22). Her ne kadar Türkiye için kümelenme olgusu sanayi sektöründe yeni yeni ses getirmeye başlamış olsa da, hizmet sektörüne uygulanabilirliği konusunda yurt dışında önemli çalışmalara rastlanmaktadır (Kuşat, 2010: 116).

Köy Kümesi Modeli; mekânsal karakteristik değerleri açısından birbiriyle ulaşım-iletişim olanağı bulunan, işlevsel/sektörel kimlik değerleri bakımından ise birbirini tamamlayan/tamamlama olasılığı bulunan, sosyal ve kültürel açıdan benzerlik gösteren, belirli bir ürün veya hizmet üretiminde uzmanlaşmış köylerin oluşturduğu kırsal yerleşme deseni ya da kırsal yerleşmeler zinciridir. Bu yönüyle, benzer sektörlerde uzmanlaşma gösteren kırsal yerleşmelerin kırsal kalkınma ortak hedefinde planlama–yönetim–finansman boyutlarına ilişkin açılımlar sunan kurumsal örgütlenme modelini ifade etmektedir.

Köy Kümesi Modeli oluşturulmadan önce**;** kırsal yerleşme sistemlerini içine alacak ülke boyutunda bir kırsal alan planlama stratejisinin belirlenmesi ve kırsal

yerleşmelere yönelik sosyo–ekonomik kalkınma hedeflerinin mekâna indirgenmesi önemlidir. Bu bağlamda, ülke düzeyindeki kırsal planlama çalışmalarında, köy kümelerinin yer aldığı bir kırsal sistem şemasının geliştirilerek, kırsal yerleşmeler sektörel uzmanlıklarına göre kümeler halinde işlevlendirilmelidir. Daha açık bir ifadeyle; Köy Kümesi içinde yer alacak köyler belirlenirken; üretim yapılacak temel sektör, kümede görev alacak paydaşlar/aktörler ve rolleri ile yetki–sorumlulukları tanımlanmalıdır.

Köy kümesinde bulunan her bir köyün küme bünyesinde işlevsel bir görevi–rolü olmalıdır. Köy kümesinde kalkınma hedefine ulaşmada lokomotif rolü üstlenecek öncü nitelikte yönetici bir köy bulunmalıdır. Kümeyi oluşturan diğer köyler ise üretimde etkin olmanın yanısıra dağıtım–pazarlama–satış ve tanıtım süreçlerinde yardımcı görevler üstlenmelidir. Kümede üretilen mal veya hizmet yerel kaynaklar kullanılarak üretilmeli, kümenin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Köy Kümesi bünyesinde üretim çeşidinin belirlenmesi için tarımsal/hayvansal işletmelerin genel yapısı, işgücü niteliği, üretim–dağıtım koşulları ve pazarlama–satış olanakları, geleceğe dönük yaklaşımları, yöre halkının sosyo-ekonomik durumu, alışkanlıkları hakkında bilgi edinilmelidir. Bu aşamada üretim–dağıtım zinciri ve pazarlama–satış araştırması, kümede yer alan aktörler ile yetki–sorumluluk ve görev tanımları ile kümenin marka kimliği ortaya çıkarılmalıdır. Köy kümelerinde yerel marka/kimlik değeri oluşturulmalı, yöreye özgü ürünlerin kullanılması ve sektörel uzmanlaşma sağlanmalıdır.

Köy Kümesinde yerel paydaşların katılımı ve aktif katkıları ön plandadır. Bu niteliği ile küme içerisinde küme üyelerinin birbirine karşı güven ve işbirliği içinde olması, sosyal iletişimin güçlü kılınması, sosyal–kültürel ortak değerlerde bir araya gelebilme ve üretim sürecinde uzlaşma–dayanışma gibi konular kalkınma–gelişme başarısı için ön koşullar olarak görülmelidir.

Köy kümesi modelinde yer alan köylerin öncelikle yerleşim yeri ve tarım arazilerinin kalkınmayı kolaylaştırıcı biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Tarım arazilerinin şekil bozuklukları, parçalı olma, yola ve su kaynağına uzaklık problemlerinin çözümlenmesi bu alanların tarımsal olarak kullanılabilmesi ve üretime hazır hale getirilmesi açısından önemlidir. Bu amaçlara yönelik; kırsal yerleşim planlanması, kadastro çalışmalarının tamamlanması, arazi toplulaştırma ve sulama çalışmalarını kapsayan kırsal alan planlaması çalışmalarının tamamlanması gereklidir.

Söz edilen bu çalışmalar için yatırımcı kamu kurumlarının ve belediyelerin yıllık yatırım programları kullanılabilir.

Tez kapsamında kırsal kalkınma modeli olarak önerilen **Köy Kümesi Modeli**; merkez köy ve köy kent modelleri gibi köylerin grup halinde kalkınmasını amaçlarken, köylerin grup organizasyonu için ilk olarak sanayi alanında kalkınma amacıyla ortaya çıkan kümelenme modelini kullanmaktadır. Öneri modelin kurgusu ve işleyişi/bileşenleri;

(1) Planlama Modeli (tasarım–planlama, uygulama, izleme–denetim süreçleri),

(2) Yönetim Modeli (yönetimsel–kurumsal örgütlenme),

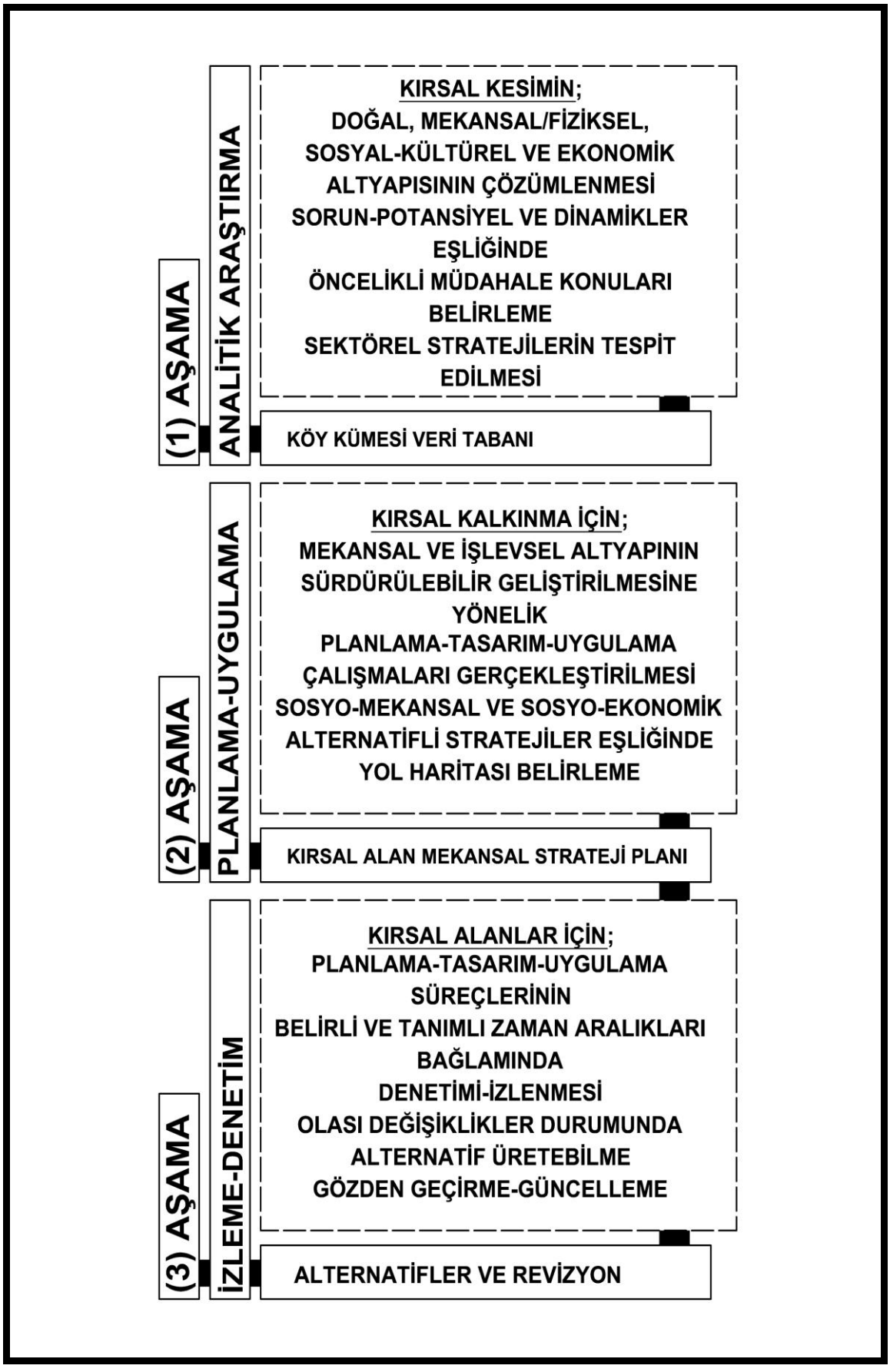
(3) Finansman Modeli (mali kaynaklar ve yönetimi)

aşamaları olmak üzere 3 (üç) başlık altında açıklanmaktadır.

Bu bağlamda, kırsal kalkınma modellerine ilişkin geçmiş deneyimler analiz edilerek, elde edilen bulgular SWOT çözümlemeleri eşliğinde yorumlanmakta, var olan modellerdeki planlama–uygulama çalışmaları, yönetimsel–bürokratik süreçler ve finansal gereklilikler kapsamındaki eksik–zayıf yönler ile geliştirilebilir–güçlü yönler küme olgusu bağlamında yeniden anlamlandırılarak, ortak işlevsel–sektörel dinamikler üzerinden kalkınma sağlanması hedeflenmektedir.

5.1.1. Planlama modeli

Planlama Modeli, tasarım–planlama, uygulama, izleme–denetim ve geri besleme/revizyon süreçleri bağlamında sosyo–ekonomik gelişme sağlanmasına yönelik olarak izlenecek mekânsal ve işlevsel stratejileri ifade eden bir yol haritasıdır. Bu açıdan kırsal kalkınma çalışmalarının mekânsal ve işlevsel altyapısına ilişkin hedef ve stratejilerine yönelik planlama sürecinin aşamalarını tanımlamaktadır **(Şekil 5.1.)**.

Şekil 5.1. Planlama Modeli

Kaynak: *Akci, 2015.*

Birinci aşama; kalkınma çalışmalarına esas olmak üzere, köy kümesi içinde yer alacak kırsal yerleşmelerin hane büyüklüğünden okuma–yazma oranına, yaşam kültüründen geleneksel üretim biçimlerine toprak kullanma biçimlerinden mekânsal örgütlenme düzenine dek uzanan kırsal nüfusun mekânsal, sosyal–kültürel ve ekonomik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılabilecek ölçütlerin kapsam ve içeriğini tanımlayan Köy Kümesi Veri Tabanı hazırlanmasıdır.

Bu aşamada; köy muhtarlıkları, köyün bulunduğu ildeki üniversite, enstitü ve araştırma merkezi bünyesindeki bilim insanları, yörede bulunan vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

Köy Kümesi Veri Tabanı, kırsal kalkınma hedefi kapsamında köy kümesinin mekânsal, sosyal ve ekonomik niteliklerini tanımlamak ve küme olgusu kapsamında bir araya gelebilme olasılıklarına esas olacak bir rehber işlevindedir. Daha açık bir ifadeyle, küme olarak örgütlenecek olan köylerin demografik özellikleri, mekânsal karakteristikleri ve sektörel uzmanlaşma bağlamında işlevsel kimliklerinin tanımlanabilmesi için kullanılabilecek bir araç olarak tarif edilebilir.

Köy Kümesi Veri Tabanı; kırsal yerleşmelerin sosyal–kültürel ve ekonomik birlikteliklerinin öngörülmesi açısından önemlidir. Bu niteliği ile olabilirlik analizi işlevinde olup gelecekte (olası) sosyal–kültürel uyumsuzlukların önüne geçilebilecek, dolayısıyla, kırsal kalkınma çalışmalarının sağlıklı ve verimli biçimde yürütülebilmesine katkı sağlayacaktır. Bu durum ekonomik tabanda kalkınmanın sağlanmasına ve sosyal–kültürel birliktelik ve işbirliği oluşturulmasına katkı koyacağı gibi olası sorunların yol açacağı altyapı maliyetlerinin de azalmasını sağlayacaktır.

Köy Kümesi Veri Tabanı; mekânsal, ekonomik, sosyal–kültürel ve kurumsal olmak üzere 4 (dört) boyutlu olarak kurgulanmış olup köy kümesinde yer alacak köylerin belirlenmesinden, köy grubunun kalkınacağı sektörün belirlenmesine, üretim–pazar ilişkilerinin kurulmasından, kümedeki aktörlerin tespitine dek uzanan konularda yönlendirici olacaktır. Bu bağlamda; mekânsal boyutta yapay ve doğal çevre değerlendirmeleri, ekonomik boyutta etki alanı–art bölge, üretim biçimi ve işlevsel kimlik çözümlemeleri, sosyal–kültürel boyutta değerler, ortak hareket edebilme kabiliyeti ile nüfus yapısı değerlendirilecek, kurumsal boyutta ise katılım–işbirliği ve denetim–izleme mekanizmaları irdelenecektir **(Çizelge 5.1.)**.

Çizelge 5.1. Köy Kümesi Veri Tabanı

BOYUT		ÖLÇÜTLER	ÖLÇÜTÜN ÖNEMİ/ROLÜ	VERİ
MEKÂNSAL	DOĞAL ÇEVRE	Doğal Kaynak ve Değerler Kültürel Miras Kaynakları Enerji Altyapısı–Yatırımlar	Kalkınma amaçlı kullanılabilecek ve/veya tamamlayıcı sektör olarak değerlendirilebilecek coğrafi konuma / doğal değere sahip olması	Maden kaynakları Su kaynakları, Orman–Mera varlığı, Bitki ve Hayvan varlığı
	YAPAY ÇEVRE	Coğrafi Konum Erişilebilirlik–Ulaşılabilirlik Yerleşim dokusu–Yerel Mimari Toprak kullanım biçimi Hizmet donanımları	Köyler arası erişilebilirlik durumu Hizmet donanımı yer seçimi dağılımı Hizmet donanımında ekonomik olma açısından dengeli dağılım	Ulaşım bağlantıları Ulaşım Araçları–Güzergah ve Sıklık Dağınık ya da toplu yerleşme Kalıcı ya da geçici yerleşme Orman–Ova–Kıyı vb. yerleşim tipi
EKONOMİK	İŞLEVSEL KİMLİK	Ekonomik potansiyeller Uzmanlaşma düzeyi İşgücü potansiyeli (Çalışan Nüfus–Gizli İşsizlik) Pazarlama yeteneği–Girişimcilik	Kalkınma amaçlı kullanılabilecek veya gelişme potansiyel–dinamikleri açısından öncü nitelikte köy varlığının tespiti Yatırım konu ve alanlarının tespiti	Ürün çeşitliliği Ekonomik örgütlenme varlığı Yapılan fuar–festivaller Turizm faaliyetleri–potansiyeli
	ÜRETİM BİÇİMİ	Geçim kaynakları Ekonomik Etkinlikler Sektörel Dağılım ve Alt sektörler Baskın Sektör	Kümede yer alan köylerin kalkınma amaçlı kullanılabilecek ve/veya tamamlayıcı sektör olarak değerlendirilebilecek üretim faaliyetinin gerçekleştirilmesi	Temel geçim kaynakları Yürütülen diğer ekonomik faaliyetler
	ETKİ ALANI	Düzenli Pazar–panayır varlığı Depolama–Pazarlama altyapısı Dağıtım koşulları ve altyapısı	Lojistik açıdan öne çıkan köyler	Ekonomik açıdan öncü nitelikteki köy varlığı Dağıtım–Pazarlama–Depolama merkezi niteliğindeki köyler
SOSYAL KÜLTÜREL	ORTAK HAREKET	Sosyal ve Kültürel Yapı Yaşam Biçimi Aile–Komşuluk İlişkileri	Sosyal ve kültürel yaşam biçimindeki benzerlik–farklılıklar veya ortaklıklar Biraraya gelebilme durumu Ortak hareket edebilme yeteneği	Aile içinde bireylerin üstlendiği roller Ekonomik hayatta aile bireylerinin üstlendiği roller Ailelerin birlikte ürettiği ürün-hizmet
	DEĞERLER	Gelenek–görenekler Ritüeller–Kültürel Değerler Efsaneler–Hikayeler Yerel Halk Kültürü Yerleşik–Göçebe Olma durumu	Kümede kalkınma amaçlı kullanılabilecek sosyal unsurların değerlendirilmesi	Kadının ekonomik faaliyetlere katılım düzeyi Yerleşmenin kuruluşundan itibaren üretimi süregelen ürün/hizmet çeşitleri
	NÜFUS YAPISI	Nüfus Büyüklükleri Yaşa göre Nüfus Dağılımı Aile Yapısı–Hane Büyüklüğü Nüfus Gelişme Eğilimleri Göç Olgusu	Yerleşmede yaşayanlara ürün ve/veya hizmet üretiminde yaş ve cinsiyetine uygun rol verilmesi	Toplam nüfus Nüfusun yaşa göre dağılımı Ortalama aile büyüklüğü Göç alma/verme durumu
KURUMSAL[10]	KATILIM İŞBİRLİĞİ	Kümenin işleyişinin planlanmasında yerel ve merkezi aktörlerin projeye katılımının sağlanması		Yöre Halkı, Sulama Birlikleri, Kooperatifler, Dernekler, Vakıflar, Kamu Kurumları, İl Müdürlükleri, Yerel Yöneticiler
	DENETİM İZLEME	Proje sonuçlarının izlenmesi ve düzeltme yapılması gereken konularda ortak karar verilmesini sağlayacak mekanizmaların kurulması		Yöre Halkı, Köy muhtarları, Yerel Yöneticiler, Birlikler, Kooperatifler, Dernekler, Vakıflar

Kaynak: *Akci, 2015.*

[10] Bu boyut köy kümeleri oluşturma ölçütü olarak kullanılmamakta olup; kümenin işleyişinin planlanmasında, proje sonuçlarının izlenmesi ve düzeltme yapılması gereken konularda ortak karar verilmesini sağlayacak mekanizmaların kurulması aşamasına yönelik kullanılacaktır.

Köy kümeleri oluşturma ölçütleri arasında yer alan mekânsal, ekonomik, sosyal–kültürel, kurumsal boyutların içerikleri ayrıntıda incelenirse;

Mekânsal boyut kapsamında; yapılı çevre ve doğal çevrenin analiz edilmesi öngörülmektedir. Bu analitik değerlendirmeler ile kırsal kalkınma sürecinde potansiyel olarak kullanılabilecek ve tamamlayıcı sektör olarak değerlendirilebilecek doğal kaynak ve değerler ile kırsal yerleşmeler–arası erişilebilirlik–ulaşılabilirlik olanakları ve hizmet–donanım yeterlik ya da yoksunlukları incelenmektedir.

Ekonomik boyut açısından ise; etki alanı, üretim biçimi ve işlevsel kimlik özellikleri incelenerek; kalkınma amaçlı kullanılabilecek veya gelişme potansiyel–dinamikleri açısından öncü nitelikte köy varlığının tespiti, yatırıma konu olacak alanlarının tespiti, kümede yer alan köylerin kalkınma amaçlı kullanılabilecek ve/veya tamamlayıcı sektör olarak değerlendirilebilecek üretim faaliyetinin tespiti yapılmakta, depolama ve pazarlama durumu analiz edilmektedir.

Sosyal ve kültürel boyut bağlamında; köylerin sosyal ve kültürel yaşam biçimindeki benzerlik–farklılıklar veya ortaklıklar, biraraya gelebilme durumu, ortak hareket edebilme yeteneği ortaya çıkarılarak; kümede kalkınma amaçlı kullanılabilecek sosyal unsurların değerlendirilmesi, yerleşmede yaşayanlara ürün ve/veya hizmet üretiminde yaş ve cinsiyetine uygun rol verilmesi amaçlanmaktadır.

Kurumsal boyut kapsamında ise yer alan katılım, işbirliği, denetim ve izleme ölçütlerinde ise kümenin işleyişinin planlanmasında yerel ve merkezi aktörlerin projeye katılımı, proje sonuçlarının izlenmesi ve düzeltme yapılması gereken konularda ortak karar verilmesini sağlayacak mekanizmaların kurulması amaçlanmaktadır. Kurumsal boyut köy kümelerini oluştururken köylerin seçiminde değil, kümenin işleyişi sırasında katılım ve denetim mekanizmalarının kurulması için kullanılmaktadır.

(2) İkinci Aşama; kalkınma çalışmalarının mekânsal ve işlevsel altyapısına yönelik planlama–tasarım ve uygulama çalışmalarının gerçekleştirilmesidir. Bu aşamada; yöre halkı, köy muhtarlıkları, köyün bulunduğu bölgedeki üniversite, enstitü ve araştırma merkezleri bünyesindeki bilim insanları, yerel vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının yerel teşkilatları niteliğindeki il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

Köy kümesinin işlevsel/sektörel uzmanlaşma durumuna esas olmak üzere Köy Kümesi Veri Tabanı eşliğinde sosyo–mekânsal ve işlevsel stratejileri tanımlayan Kırsal Alan Mekânsal Strateji Planı hazırlanmalıdır. Bu açıdan bakılırsa; Köy Kümesi Veri

Tabanı, Kırsal Alan Mekânsal Strateji Planı hazırlanmasına esas olacak her tür ve kapsamda ayrıntıda mekânsal/fiziksel, sosyal–kültürel, ekonomik analitik bilgileri–çözümlemeleri içeren temel kaynak olarak görülmelidir.

Mekânsal Strateji Planı, köy kümesini oluşturan kırsal yerleşmeleri ve etki alanlarını bütüncül bir sosyo–ekonomik kalkınma hedefi temelinde ele alan ilke planı niteliğindedir. Bu yönüyle, sosyal–kültürel ve teknik altyapı hizmet donanımları ve yer seçimi kararları ile tarımsal–hayvansal ya da el sanatları–zanaat veya turizm sektörlerindeki uzmanlaşma düzeylerine dayalı mekânsal ve işlevsel gereksinimleri belirleyen strateji belgesidir.

Mekânsal Strateji Planı, köy kümesinin varolan mekânsal karakter ve işlevsel kimlik değerlerinin en uygun sektörel stratejiler eşliğinde sürdürülebilir korunması–geliştirilmesine ilişkin öncelikleri bildirmektedir. Bu çerçevede, ekim–dikim alanları ya da bağ–bahçe alanlarının düzenlenmesi ve ürün deseninin belirlenmesinden, mimari çevrenin tasarımına, etkinlik alanlarının belirlenmesinden, köy kümesi hizmet merkezlerinin tasarımına, ulaşım–iletişim altyapısının kurulmasından, pazarlama–depolama–satış vb. ticaret ünitelerinin tasarımına dek uzanan mekânsal ve işlevsel düzenleme önerilerini içermektedir. Bu açıdan bakılırsa, uygulama çalışmalarına esas olarak da kabul edilmelidir.

Sektörel–işlevsel gelişme kararları açısından bakılırsa, Tarım–Tarıma dayalı Sanayi Sektörü (hayvancılık, balıkçılık, arıcılık, ormancılık, sebze–meyve/bağ–bahçe tarımı, vb. üretim–işleme–depolama), Turizm Sektörü (ekolojik turizm–kırsal turizm–kültürel turizm, yayla–doğa turizmi, vb.) ile Küçük Sanatlar–Zanaat Sektörü olmak üzere kırsal yerleşmelerde temelde 3 (üç) sektöre dayalı uzmanlaşma ya da kümelenme olacağını söylemek mümkündür.

Tarım–Tarıma dayalı sanayi sektöründe uzmanlaşma gösteren kırsal yerleşmelerde; kırsal nüfusun elde ettiği tarımsal veya hayvansal ürünleri işleyebilmeleri için kırsal alanda çeşitli iktisadi tesislerin kurulması zorunluluk göstermektedir. Bu tesisler; kullanılan araç-gerecin tamir ve bakımını sağlayacak atölyeler, üretilen ürünlerin depolandığı ve işlendiği tesislerdir. Köy kümelerinde tarımsal üretimin yanı sıra tarımsal sanayiye yönelik işleme, paketleme, depolama tesisleri de yer almaktadır.

Tarıma dayalı sanayi; tarım, orman, tıbbi–aromatik bitkiler veya sanayi bitkileri gibi yerel ürün ve kaynakların ham olarak değerlendirilmesine veya işlenerek yeni ürünlerin üretilmesine ya da pazarlama sürecinde saklanması–depolanmasına yönelik

sektörel faaliyetler olarak tanımlanabilir. Tarıma dayalı sanayi faaliyetlerinin gelişmesi, tarımsal ürünlere yönelik arz–talep dengesinin ve fiyat oluşumu–pazarlama stratejileri belirlenmesi gibi piyasa mekanizmalarının oluşturulması–kurulması bakımından önemli görülmelidir. Böylece hem üretilen ürün çeşitliliği sağlanacak, hem de tarımsal ürünlerin pazarlama–depolama–satış zincirinde üreticilerin mal–ürünlerini değerinde/ederinde piyasaya sunabilmesi, piyasa mekanizmasında söz sahibi olabilmesi sağlanacaktır. Tarıma dayalı sanayi faaliyetlerinin diğer olumlu etkisi ise; tarımsal hammaddeleri işleyen sanayi kuruluşları ile yan hizmet kuruluşlarının (depolama–lojistik, vb.) hammadde kaynaklarına yakın yerlerde kurulması yoluyla yakın çevresindeki kırsal yerleşmeler için istihdam olanakları sunması olarak görülmelidir.

Köy kümelerinde üretimin gerçek değerinde pazarlanması için kırsal alanda üretici ve sanayici–girişimcileri bir araya getirecek pazarlama–satış koşullarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması, tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretim–işleme ve dağıtım–pazarlama–satış süreçleri ile rekabet koşullarının sağlıklı biçimde oluşmasına yönelik olarak kooperatifçilik ve mesleki dayanışmanın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan, kırsal alanda üretilen tarımsal–hayvansal ürünlerin ortak tedarik yöntemi eşliğinde kırsal alanda konumlanan tesislerde işlenmesi ve paketlenmesi–depolanması gibi tarım dışı sektörlerle bütünleşmesine ve kırsal nüfusun tarım dışı ekonomik faaliyetlere yönlendirilmesine ve yerinde istihdam sağlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim köy kümelerinde ortak tedarik yöntemi ile parçalı arazilerin işlenmesi ve sulaması daha düşük maliyetlerle yapılmakta ve buradan çıkan ürün ortak pazarlama ile katma değeri yüksek bir şekilde pazarlanabilmektedir. Bu açıdan bakılırsa, çiftçilerin üretim veya işletme giderlerinde kullandıkları ortak makine teçhizat, ortak hammadde ve diğer girdiler bağlamında maliyetleri düşürmesi yanısıra pazarlama olanaklarını geliştirmesi bakımından ortak tedarik yönteminin köy kümeleri için önemli bir avantaj olduğu söylenebilir. Örneklendirmek gerekirse; köy kümesi olarak katılım sağlanan ulusal–uluslararası fuarlara ortak hazırlanan katalog ve tanıtım materyalleri ve ortak sergi–sunu alanı tasarımı açısından hem maliyetler düşmekte hem de niceliksel açıdan daha fazla katılım sağlanması yoluyla hedef kitle ve tanınırlık artarken, elde edilen kazanç da artmaktadır.

Üretim tekniklerinin geliştirilmesi, üretim ve ürünün pazarlanması için tarımsal altyapının geliştirilmesi, ürünün dağıtımı ile ilgili bir idari sistemin kurulması, tarımsal işletmelerin ekolojik yapı ve ürün deseni de göz önünde bulundurularak yeterli geliri

sağlayacak büyüklükte olmasının sağlanması, tarım işletmelerinde üretim planlamasının gerçekleştirilmesi, pazarlanabilir ürün deseninin oluşturulması, kırsal bölgelerin rekabet gücünün artırılması, tarımsal ürün borsalarının kurulması, kırsal alanda ihtisas üretim bölgelerinin oluşturularak Tarımsal Sürdürülebilirlik sağlanması önemlidir.

Turizm sektöründe uzmanlaşma gösteren kırsal yerleşmeler açısından bakılırsa; geleneksel üretim faaliyetleri (özel ürün ya da el sanatlarına dayalı mamul ürünler gibi), yaylacılık–mevsimlik yer değiştirmeler (yayla turizmi), doğal kaynak ve değerler (doğa turizmi/mağaracılık–dağcılık–avcılık ya da rafting–trekking, vb. sportif etkinlikler), jeotermal kaynaklar (sağlık turizmi), gastronomi (yeme–içme turizmi) vb. kırsal turizme yönelik dinamik ve potansiyeller olarak görülebilir. Bu bağlamda; turizm sektöründeki faaliyetlerin kapsam–içerik ve türlerine göre mekânsal ve işlevsel gereksinimler konaklama (hotel–pansiyon), yiyecek–içecek sunum tesisleri (lokanta–kafe), ticaret üniteleri (ilgili sektöre yönelik gereksinimler, spor malzemeleri, vb.) ulaşım ve gezi güzergâh tasarımları (tur rotaları), hediyelik eşya ve yöresel ürünler (el sanatları–zanaatlar) vb. biçiminde çeşitlendirilebilir.

Küçük Sanatlar–Zanaat sektöründe uzmanlaşma ve birikim–deneyime sahip kırsal yerleşmelerde ise el sanatları–zanaat faaliyetleri ya da geleneklerinin geliştirilmesi; küçük aile işletmelerinin ekonomik güçlerinin arttırılmasının yanısıra açık ve gizli işsizliğin önlenmesi özellikle kadın ve genç nüfusun üretim sürecine eklemlenmesi ve istihdama katılması bakımından da önemli görülmelidir. Kadınların bir araya gelerek üretim zincirinde etkin rol üstlenmesi yerel özgün ürünlerin sunulması–tanıtılması ve yaygınlık kazanması yoluyla kırsal yerleşmelerin kalkınmasına önemli katkı sağlayacağı açıktır.

Kümedeki üreticiler birlikte hareket ederek; fiyat belirleme sürecinde pazarlık gücünü artırma, kaliteli ve uygun koşullarda girdi (yakıt, yem, ilaç vb.) temini, pazar bilgisi paylaşımı, marka oluşturma, paketleme, etiketleme ve ürün toplama (birleştirme) yoluyla pazarda büyüme ve yeni pazarlar edinme, standart bir kalite elde edilmesi, uygun maliyetler ve en az kayıp ile dağıtım kanalına ulaştırılması, yerel ve merkezdeki karar vericiler üzerinde etkide bulunması konularında faydalar sağlamaktadırlar.

Köy kümesinde üreticiler işgüçlerini üretime yönlendirmektedir. Küme içinde pazarlama fonksiyonu üretici düzeyinde pazarlamada etkin görev yapacak Köy Kümesi Üretici Birliği gerçekleştirmektedir. Köy Kümesi Üretici Birliği; toptancı hallerinde ve semt pazarlarında görev yapmakta, çiftçilerin ürünlerini pazarlama konusunda yardımcı olmakta, üretilen üründen daha yüksek gelir elde etmenin yollarını aramaktadır. Köy

Kümesi Üretici Birliği; Tarımsal Danışmanlık Merkezi (Tarımsal İşletme ve Pazarlama–Satış Birimi) ve Tarımsal Ar-Ge Merkezi'nden oluşmaktadır. Bu birimler köy kümesinde bulunan çiftçilere; tarımsal üretim girdilerini düşük fiyattan alma, ürünlerini yüksek fiyattan satma, tarımsal üretimde kullanılan girdileri rasyonel kullanma, ürün alma, işleme, standardizasyon, depolama, kalite kontrol hizmetleri sağlama, ihtiyaç duyulan finansman kaynaklarına erişme gibi konularda yardımcı olmaktadır.

(3) Üçüncü Aşama**;** planlama modeli uyarınca gerçekleştirilen Mekânsal Strateji Planı izleme–denetim ve geri besleme/revizyon süreçlerini kapsamakta olup; uygulama sonuçlarının izlenmesi, denetlenmesi, değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi çalışmalarından oluşmaktadır. Çalışmalar; Yerel halk, Muhtarlık, Akademik temsilciler, Sivil toplum örgütleri ve Yerel yönetim teşkilatları arasında gerçekleştirilmektedir.

Bu aşamadaki araştırmaların ilk adımı uygulama alanıyla ilgili proje öncesindeki durumun tespit edilmesidir. Bunun için Köy Kümesi Veri Tabanındaki bilgiler kullanılmaktadır. Sonraki adımı Projenin çeşitli boyutlarda yarattığı etkiler değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede ekonomik boyut, sosyal/kültürel, teknik, kurumsallık ve çevresel etki konuları bulunmaktadır.

Projelerinde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, projelerin gelişim süreçleri içerisinde, yaratılan sosyal, ekonomik, çevresel ve kurumsal etkiler, proje elemanlarının araştırmaları, gözlemleri, yerel katılımcılarla birlikte gerçekleştirilen toplantılarda yapılan eleştiriler, öneriler ve istekler doğrultusunda düzenli olarak izlenmesi gereklidir. Geliştirilecek düzenli bir izleme yönetimi, sürdürülebilirlik açısından uygulamaların tüm yanlarını katılımcılarla birlikte analiz etme ve alınması gereken önlemleri zamanında alabilme konusunda, proje ilgilileri arasında ortaklaşa bir anlaşma zemini sağlama açısından önemlidir.

Sosyo-ekonomik ve fiziksel/çevresel değişimler **t**arım işletmesi, köy ve köy kümesi düzeyinde olmak üzere üç düzeyde izlenmektedir.

Köy kümesinde izleme-değerlendirme çalışmalarının temel amacı katılımcı olarak programlanan proje ve faaliyetlerin gidişatını gözlemlemek, planlanan şekilde ilerleyip ilerlemediğini ortaya çıkarmak, hedefe ulaşılması için gerekli değişikliklerin zamanında yapılmasına olanak sağlamaktır.

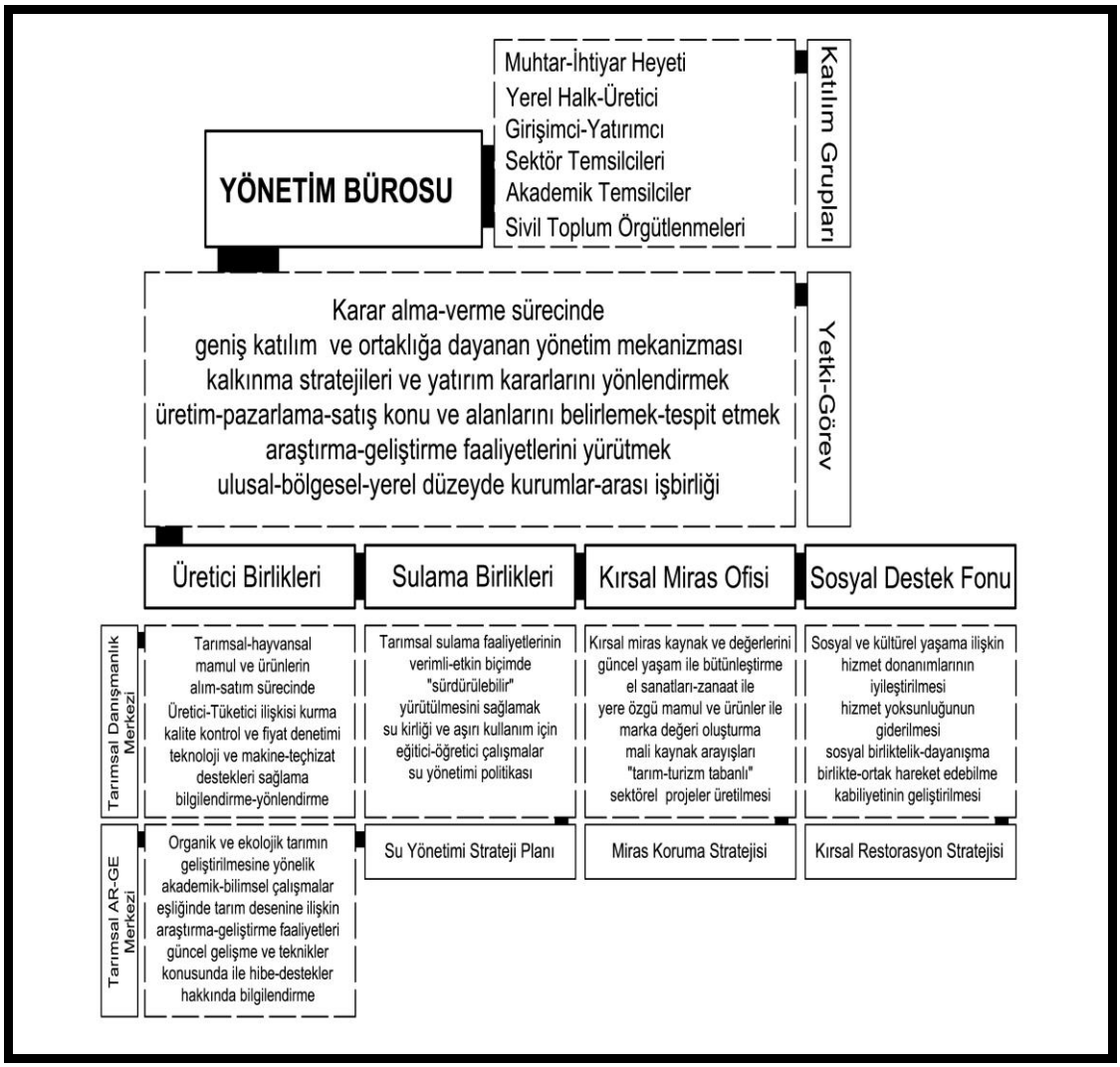
5.1.2. Yönetim modeli

Yönetim modeli; yönetimsel–kurumsal örgütlenmeler ile yetki ve görev paylaşım alanlarıyla ilgili kurumsal örgütlenmeleri ve stratejileri kapsamaktadır. Sivil örgütlenme ve kamu örgütlenmesi kırsal kalkınma çalışmaları için önemli olup; işbirliği ve koordinasyon içinde olmalarının kalkınma çalışmalarının bütünlüğünü–sürekliliğini ve etkinliğini arttırdığı açıktır. Bu açıdan bakılırsa; köy kümelerinde kırsal kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik yerinden yönetim ilkesi temelinde etkin görev ve sorumluluk üstlenecek, alanında uzmanlaşmış teknik donanım ve personelden oluşan, ulusal–yerel kurumlar arasında eşgüdüm sağlayacak alt yönetimsel örgütlenmelerin oluşturulması önemli ve gerekli görülmektedir.

Yönetim Modeli, kırsal kalkınma çalışmalarını yönlendirecek ve gerçekleştirecek kurumsal–yasal örgütlenme kapsamında yetki–sorumluluk ve görev alanına yönelik paylaşımlar ile kurumsal hiyerarşi kurgusunu tanımlayan, finansman kaynaklarına ilişkin açılım ve alternatifler sunan nitelikte olmalıdır.

Kalkınma çalışmalarında kamu desteğinin önemli olduğu gözönüne alınırsa; Devlet tarafından sunulan–sağlanan hizmetler ile hukuksal–yasal (Mevzuat) düzenlemelerin gözardı edilemeyeceği, dolayısıyla, yönetim modelinin genel çerçevesinin sınırlarının olabilirlik–uygulanabilirlik açısından Mevzuat bağlamında belirlenmesi gereği açıktır. Dolayısıyla, yönetim modeli meri Mevzuat kapsamında yerel ya da merkezi yönetime tabi alt yönetimsel örgütlenmelerin bileşkesi olarak kurgulanmıştır.

Kümenin organizasyon yapısının belirlenmesi ve her organizasyonda yer alacak sorumluların belirlenmesi gerekmekte ve Organizasyon Şeması oluşturulmalıdır. Köy kümesinde yer alan kurumsal-yönetimsel örgütlenmeler ile bunların yetki ve görev paylaşım alanları aşağıda tanımlanmakta olup **(Şekil 5.2.)**; köy kümesinde yer alan yönetimsel örgütlenmeler, yerel ve merkezi yönetim birimleri, kümenin bulunduğu ildeki üniversite ve mesleki odalarla ortak çalışmaktadır.

Şekil 5.2. Yönetim Modeli

Kaynak: *Akci, 2015*.

(1) YÖNETİM BÜROSU**;** kurumsal örgütlenme temelinde karşılıklı bilgi akışı–iletişim ve yetki–sorumluluk ya da görev alanı açısından dağınık–kopuk yapıdaki mahalle–köy birlikleri, köy kalkınma–dayanışma birlik–kooperatifleri, kırsal turizm dernekleri, balıkçılık–avcılık dernekleri, vb. yerel dinamiklerin, sosyal–kültürel ve ekonomik kalkınma–gelişme bağlamında hizmet sunumu–üretimi açısından karar alma–verme süreçlerinde etkin ve verimli kılınmasına yönelik olarak kurgulanmıştır.

Yönetim Bürosu; köy kümesine ilişkin her kapsam ve türdeki yatırım kararları ve stratejileri ile kalkınma programları ve uygulama süreçlerine yönelik karar alma–verme süreçlerini yönlendiren, uluslararası–ulusal–yerel kurumsal örgütlenmeler ile eş güdüm içinde ilişkiler kuran–yürüten yönetişim mekanizmasıdır. Bu yönüyle, sosyal ve mekânsal içerikli planlama–tasarım–uygulama ve denetim–izleme çalışmalarında ortak karar alabilen ve uygulayan, finansman kaynak ve olanaklarını araştıran–yöneten, yerel halk ile sivil toplum kuruluşları, merkezi–yerel yönetim örgütlenmeleri arasında köprü görevi üstlenen bir örgütlenme biçimini ifade etmektedir.

Yönetim Bürosu, planlama ve uygulama süreçlerinde doğrudan halka karşı sorumlu, toplum–kamu yararı ilkesine öncelik veren, halkın talep ve öncelikleri ile mevcut kaynak ve olanaklar arasında uzlaşma–denge kuran, işbirliğini esas alan, hesap verebilirlik ve şeffaf yönetim anlayışını benimseyen bir yönetim mekanizması olarak kurgulanmıştır. Bu mekanizmada; köy muhtarlıkları, köyün bulunduğu ildeki üniversite, enstitü ve araştırma merkezi bünyesindeki bilim insanları, yörede bulunan vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri görev almaktadır.

(2) ÜRETİCİ BİRLİKLERİ; Köy kümesinin ekonomik kalkınmasına yönelik olarak küme içindeki üreticilerin ürün ekim–dikim aşamasından pazarlama–dağıtım–satış süreçlerine dek uzanan tedarik zincirinde üreticiden doğrudan tüketiciye ulaşımı sağlayıcı yönlendirici–düzenleyici piyasa kurumu olarak örgütlenmesi öngörülmüştür. Üretici Birliği, (a) Tarımsal AR–GE Merkezi ve (b) Tarımsal Danışmanlık Merkezi (Tarımsal İşletme ve Pazarlama–Satış Birimi) olmak üzere 2 (iki) birim olarak kurgulanmıştır.

(a) Tarımsal AR–GE Merkezi; köy kümesi içinde özellikle organik tarımın geliştirilmesine yönelik bilimsel çalışmaların gerçekleştirilmesi, üreticilerin tohum–gübre ve sulama konularından güncel gelişme ve teknikler açısından bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, tarımsal ürün desenine yönelik araştırmalar yapılması ve Tarım

Master Planı kapsamında öngörülen sektörlere yönelik mekânsal ve teknik altyapı çalışmalarını yürütmekle görevlidir.

Bu amaç kapsamında tarım–gıda ve hayvancılık sektöründeki üretim yöntem ve tekniklerine ilişkin güncel gelişmelerin izlenmesi ve üreticilerin bilgilendirilmesine yönelik olarak Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ile eşgüdüm içinde olması öngörülmüştür. Bu çerçevede, Üniversitelerin Ziraat Fakülteleri ve Tarım Bakanlığı/İl–İlçe Tarım Müdürlükleri ile bilgi akışı içinde bulunarak güncel Mevzuat değişikliklerinde üreticileri bilgilendirmek, yanısıra eğitim toplantıları ve uygulama çalışmaları yapmak, projeler sunmak ve uygulamaya geçirilmesine yönelik teknik destek hizmeti sunmakla sorumludur.

Dolayısıyla, Köy Kümesi bütününde coğrafi ve iklimsel koşullar kapsamında süs kesme çiçek yetiştiriciliği/tıbbi–aromatik bitki yetiştiriciliği, arıcılık, özel ürün (sebze–meyve) yetiştiriciliği, seracılık, vb. uygun sektörlerdeki köy kümesi uzmanlıkları/bilgi birikimleri ya da deneyimler araştırılmalı, tarımsal ürün deseni kapsamında köy kümesi içinde ekonomik kalkınma açısından uygun olan üretim alanları belirlenmelidir.

Tarımsal AR–GE Merkezinde; köyün bulunduğu ildeki üniversite, enstitü ve araştırma merkezi bünyesindeki bilim insanları, yörede bulunan vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

(b) Tarımsal Danışmanlık Merkezi (Tarımsal İşletme ve Pazarlama–Satış Birimi); temel görevi üretici–tüketici arasında uzanan tedarik zincirinde yönlendirici–düzenleyici rol üstlenerek, tarımsal–hayvansal ürünlerin üreticiden doğrudan tüketiciye ulaştırılmasını sağlamak, üretici değerinde–ederinde üretim–satım yapabilmesine, tüketicinin de uygun fiyata taze ve sağlıklı gıda–besin elde etmesini sağlamaktır. Bu kapsamda köy kümesi bütününde coğrafi ve ulaşılabilirlik–erişilebilirlik açısından en uygun noktalarda kooperatif örgütlenmesine dayanan alım merkezleri kurulması, tarımsal ürünlerin toptan kuru gıda ya da yaş sebze–meyve alım–satım merkezlerinde (Toptancı Hal) ve Kent/Semt pazarlarına doğrudan sunulması temel işlevidir. Ancak, bu işlev sadece yerel–ulusal piyasalar ile sınırlı olmayıp, özellikle dış pazarlara açılım sağlanması, ürün ve üretim süreçlerine yönelik patent–markalaşma projeleri üretilmesi, yazılı ve görsel medya aracılığıyla tanıtım–reklam ve pazarlama–satış faaliyetleri ile uluslararası tarım ve gıda fuarlarına katılım ve sergi açılması gibi etkinlikleri de kapsamalıdır.

Dolayısıyla, çiftçi–köylülerin tarımsal ve hayvansal ürünlerini pazarlama konusunda yardımcı olmak, üretilen üründen daha yüksek gelir elde etmenin yollarını araştırmak, tarımsal üretim girdilerini düşük fiyattan alma, ürünlerini yüksek fiyattan satma, tarımsal üretimde kullanılan girdileri rasyonel kullanma, ürün alma, işleme, standardizasyon, depolama, kalite kontrol hizmetleri sağlama, ihtiyaç duyulan finansman kaynaklarına erişme gibi konularda çiftçilere yardımcı başlıca görevleri olarak görülmektedir.

Bu merkezde; yörede bulunan vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

(3) SULAMA BİRLİKLERİ; Köy Kümesi kapsamında iki temel görev üstlenmesi öngörülmüştür. Birincisi; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) tarafından inşa edilmiş veya halen inşa edilmekte olan ya da inşa edilmesi planlanan sulama tesislerinin etkin–verimli ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması, sulama tesislerinin bakım–onarım ve yönetim sorumluluğu ile çevreyle uyumlu sulama projeleri hazırlanmasına yönelik altyapının oluşturulmasını sağlamakla yetkili kılınmıştır. Bu çerçevede, tarımsal sulama faaliyetlerinin etkin ve akılcı biçimde yürütülmesinden sorumludur. İkincisi ise; Su Kullanımı–Tüketimine yönelik olarak eğitici–öğretici çalışmalar yapılması yoluyla etkin bir su yönetim stratejinin belirlenmesidir. Bu bağlamda Köy Kümesi bütününde özellikle organik tarımsal üretim faaliyetlerinde su kullanımı konusunda öğretici ve eğitici çalışmalar düzenlemek yoluyla sulama tesislerinin etkin–verimli ve düzenli kullanımı–korunması ile sulu tarımın geliştirilmesi ve üretimin dengeli olarak artırılmasına yönelik çalışmalardan sorumludur.

Sulama Birliğinin su kullanımı–tüketimi ve sulama konularındaki yetki–sorumluluk bağlamında Üretici Birliği ile koordineli olarak çalışması ve sürdürülebilirlik ilkesi temelinde köy kümesi için Su Yönetim Strateji Planını oluşturması öngörülmektedir.

Birlik içinde; yörede bulunan vakıf, dernek, meslek odaları, kooperatif ve birliklerden oluşan sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

(4) SOSYAL DESTEK FONU; sosyal–kültürel yaşamın canlanması ve küme içindeki sosyal birlik–beraberlik olgusunun geliştirilmesine yönelik ortak etkinliklerin

düzenlenmesi, sosyal–kültürel donanım–hizmet yoksunluğunun azaltılması yoluyla özellikle genç nüfusun göç etmesinin önlenmesi, kadınları üretime etkin katılımının sağlanması, meslek edindirme kursları düzenlenmesi ve sergi–sunum olanakları yaratılması gibi sosyal ve kültürel yaşamın geliştirilmesine ve yerinde istihdam sağlanmasına yönelik stratejileri içermektedir.

Bu çerçevede, Yönetim Bürosu bünyesinde kurulacak Sosyal Destek Fonu ile yerel halkın sosyal–kültürel yaşama yönelik görüş–önerileri alınırken, yerinde yapılacak tespit–gözlem çalışmaları ile varolan yoksunlukların tespit edilerek, giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması düşünülmektedir. Bu noktada, Köy Kümesinin statü açısından bağlı bulunduğu Büyükşehir/Valilik bünyesindeki Sosyal–Dayanışma ve Yardımlaşma Fonları ile Meslek Edindirme Kursları gibi kurumsal alternatifler Sosyal Destek Programı için önemli görülmelidir**.**

Programda; yöre halkı ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

(5) KIRSAL MİRAS OFİSİ; kırsal mimari mirasa sahip köylerdeki sosyo–mekânsal planlama–uygulama çalışmalarının gerçekleştirilmesi amacıyla; şehir plancısı, mimar, sosyolog, arkeolog/sanat tarihçi/tarihçi gibi kırsal miras kaynaklarının sürdürülebilir korunması–geliştirilmesinin yanısıra sosyal–ekonomik kalkınma sürecine katkı koyacak teknik personelden oluşmaktadır. Halk katılımı temelinde her kapsam ve ölçekteki tasarım–planlama ve uygulama çalışmaları Kırsal Miras Ofisi eşgüdümünde gerçekleştirilecektir.

Bu çerçevede Köy Kümesinin bağlı bulunduğu idari statü hiyerarşisi kapsamında Büyükşehir Belediyesi/Valilik ile ilgili Koruma Bölge Müdürlüğü temel paydaşları olarak görülmelidir. Dolayısıyla, Kırsal Miras Planlama Ofisi'nin temel görevi sosyo–mekânsal altyapı ile işlevsel/sektörel potansiyellerin korunması–geliştirilmesine yönelik plan–proje çalışmalarının yürütülmesidir.

Ofiste; yöre halkı, köyün bulunduğu ildeki üniversite, enstitü ve araştırma merkezi bünyesindeki bilim insanları ile kamu kurumlarının yörede bulunan il/ilçe müdürlükleri, kalkınma ajansı, belediye, valilik ve kaymakamlıktan oluşan yerel yönetim teşkilatları görev almaktadır.

5.1.3. Finansman modeli

Finansman Modeli; mali kaynaklar ve yönetimi ile ilgili stratejileri kapsamakta olup ikisi ön koşul olmak üzere toplam beş aşamadan oluşmaktadır **(Şekil 5.3.)**.

Birinci aşama; Köy kümesinde yer alan köylerde, tarımsal arazilerinin ekonomik olarak kullanılmasını engelleyici unsurların (şekil bozuklukları, parçalı olma, yola ve su kaynağına uzaklık) ortadan kaldırılması, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, tarla iç yolların açılması, sulama olanaklarının geliştirilmesi amacıyla arazi toplulaştırma çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu süreç ön koşul olarak kabul edilmiş olup kamu kurumlarının yatırım programları yoluyla gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

İkinci aşama; köy kümesinde üretilecek hizmet veya ürüne karar verilmesi çalışmalarını kapsamakta olup, bu süreç planlama modeli içerisinde yer almaktadır.

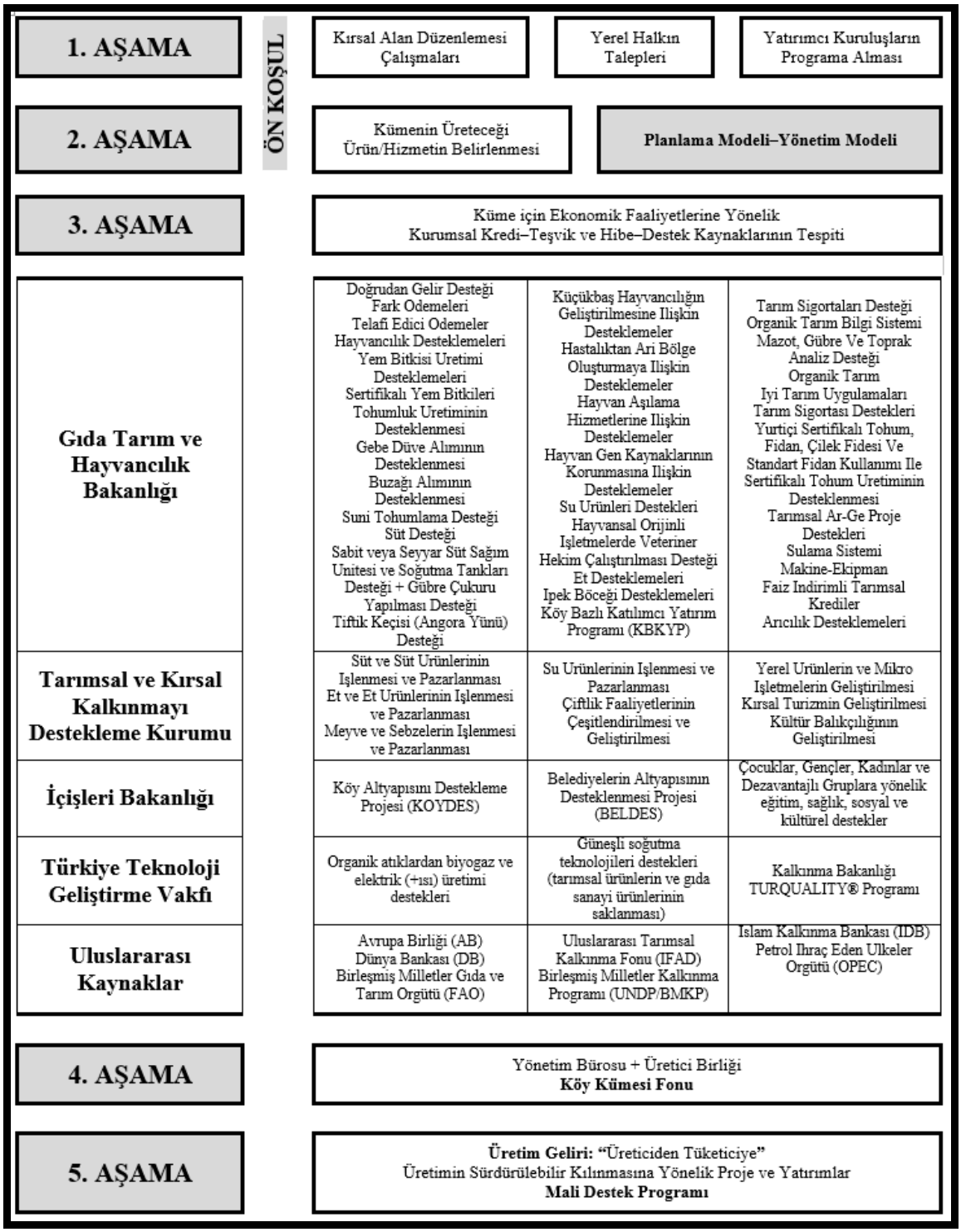
Üçüncü aşama; **e**konomik yatırımlar için uygun hale getirilen köylerde üretim, işleme ve satış çalışmaları için kuruluşlarca verilen hibe ve kredi olanaklarının değerlendirilmesidir. Köy Kümesi Yönetim Bürosu tarafından kullanılabilecek hibe–teşvik ya da destek programları araştırılmakta olup Köy Kümesi Üretici Birliği bünyesinde bulunan Köy Kümesi Tarımsal Danışmanlık Merkezince hibenin kullanılacağı alanlar tespit edilmekte ve yönlendirilmektedir.

Dördüncü aşama; Köy kümesinde mevcut üretim sistemleri gözden geçirilmekte, eksiklikleri tespit edilmekte, tarımsal girdilerin daha ucuz ve daha kaliteli olarak teminini sağlamak amacıyla hibe ve kredi olanakları araştırılmaktadır. Piyasa şartlarında üretim yapmanın gereklerini uygulamak, üretim, pazarlama ve kredi mekanizmalarını etkin kılmak ve bu unsurları bir bütün olarak ve bir sistem yaklaşımıyla yönetmek projelerin ekonomik sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Kalkınma amaçlı kullanılan kredi ve hibe desteklemeleri ile köy kümesinde üretimden elde edilen gelirle birlikte, Köy Kümesi Yönetim Bürosu ve Köy Kümesi Üretici Birliği bünyesinde bulunan Köy Kümesi Tarımsal Danışmanlık Merkezince Köy Küme Fonu kurulmaktadır.

Beşinci aşama; köy kümesinde ekonomik faaliyetlerin başlamasıyla gelir elde edilmesi sürecini kapsamaktadır. Üretim sonucu elde edilen bu gelir köy küme fonuna aktarılmaktadır.

Köy Küme Fonu, küme bütününde üretim ve zanaat faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik finansal kaynak ve yatırımların örgütlenmesi için oluşturulmuştur. Köy Kümesi Yönetim Bürosu koordinatörlüğünde oluşturulan fon,

sosyal destek programlarına katkı sağlanmasından, proje ve uygulama çalışmalarına mali kaynak ve destek sağlanmasına, gerek proje gerekse uygulama çalışmaları için akademik ve teknik destek alınmasına yönelik görevleri üstlenmiştir. Bu kapsamda kümenin kendi kendisini finanse edecek düzeyde mali kaynak ve destekleri sağlaması ve sürdürülebilir kılması hedeflenmektedir.

Şekil 5.3. Finansman Modeli

Kaynak: *Akci, 2015*.

5.2. Köy Kümesi Modelinin Uygulanabilirliği

Tez çalışması kapsamında önerilen köy kümesi modeli uygulanabilirlik olanakları açısından yurtiçi örnekler ile yurtdışında uygulanan belirli bir ürün veya hizmeti üretmek için biraraya gelerek küme olgusu eşliğinde kalkınnan köylere ilişkin örnekler eşliğinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu değerlendirmelerin, belirli bir ürün ya da hizmet üretimi–sunumu açısından kümelenme yoluyla kırsal yerleşmelerin biraraya gelmesinin Türkiye bağlamında kırsal kalkınma modeli olarak kullanılabilirliğinin–uygulanabilirliği tartışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

(1) Bitlis İli Kavar Havzası'nda 6 köy (Bolalan Kolbaşı Düzcealan Dibekli Tokaçlı Yassıca) ve 5 mezradan oluşan toplam 11 yerleşimi kapsayan Kavar Kırsal Kalkınma Projesi Özyeğin Vakfı tarafından 2009 yılında uygulamaya geçmiştir (Anonim, 2013d).

Kavar Kırsal Kalkınma Projesi yedi aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; 1- Kırsal Kalkınma Program Stratejisi Hazırlığı, 2- Kırsal Kalkınma Programı Uygulama Alanının Belirlenmesi 3- Kırsal Kalkınma Program Ekibinin Oluşturulması 4- Kırsal Kalkınma Programı Bileşimi ve Faaliyet Alanları 5- Kırsal Kalkınma Programının Uygulama Evreleri 6- Kırsal Kalkınma Programının Bütçesi 7- Kırsal Kalkınma Programının İzleme-Değerlendirme Modeli'dir.

"Kavar Modeli" oluşturulurken öncelikle hedef grubun sosyal ve kurumsal olarak güçlendirilmesini vurgulayan bir kırsal kalkınma program stratejisi geliştirilmiştir. Bu kapsamda program stratejisi, ekonomik ve sosyal kapasitenin arttırılmasını; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını; yerel, ulusal ve uluslararası işbirliklerinin oluşturulmasını ve tanıtım ve savunu çalışmalarını içermektedir. Program stratejisi geliştirildikten sonra, uygulama alanını belirlemek üzere alan seçmeye yönelik temel ölçütler geliştirilmiş ve alan araştırmaları sonucunda uygulama alanı belirlenmiştir. Alan seçiminin ardından, hem kırsal kalkınma programını yürütecek hem de alanda görev alacak deneyimli uzman ve danışmanlar istihdam edilerek program ekibi oluşturulmuştur. Bir sonraki aşamada, kapsamlı bir mevcut durum araştırması ve ihtiyaç analizi verilerine göre sekiz program bileşeninden oluşan faaliyet alanları belirlenmiştir (Anonim, 2013d).

Projenin 3 adet uygulama evresi bulunmaktadır. Birinci aşamada yalnızca uygulayıcı kuruluş yer almakta, ikinci aşamada yöre halkı ve uygulayıcı kuruluş birlikte çalışmakta, üçüncü aşamada ise uygulayıcı kuruluş proje sahasını yöre halkına

bırakmaktadır. Böylece yöre halkının projeyi sahiplenmesi ve yürütebilmesi amaçlanmaktadır. Proje, 5 yıllık olarak planlanarak 2009-2013 yıllarını kapsamaktadır.

(2) Kavar Projesi'nin başarılı seyri ve ulaştığı kalkınma pratiğinin bir model yaratacak seviyeye ulaşması, Vakfın ikinci bir bölgede daha kalkınma çalışması yapmasını sağlamıştır. 2011 yılında yoksulluk, genç nüfus varlığı, halkın ve kamunun çalışmaları sahiplenme potansiyeli gibi ölçütler dikkate alınarak seçilen Kilis İline bağlı 8 köyde (Bektaşoğlu, Aşağı Kalecik, Gökmusa, Yeşiloba, Dutluca, Koçcağız, Sabanlı, Belenözü) Ravanda Havzası Kırsal Kalkınma Projesi başlatılmıştır (Anonim, 2011b).

Proje tarımsal, sosyal ve çevre içerikli olup tarımsal içerik kapsamında bitkisel üretimden hayvansal üretime kapasite geliştirme eğitimleri ve yöresel tarımsal ürünlerin paketlenip pazarlanması faaliyetlerini kapsamaktadır. Faaliyetler kapsamında bir adet sabun atölyesi kurulmuş, bölge kadınları burada hazırladıkları sabunları da vakıf aracılığı ile satışa sunmaktadır. Ayrıca bölgedeki kadınlar biraraya gelerek Ravandalı Kadınlar Derneği'ni kurmuşlardır. Proje kapsamındaki köylerde bulunan çiftçiler, keçi yetiştiriciliği ve sertifikalı tohum konusunda desteklenmektedir. Ayrıca çiftçileri teşvik amacıyla, proje kapsamındaki köylerde şenlikler düzenlenmektedir (Anonim, 2015d). 2011 yılında başlatılan projenin 2016 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Bölgede üretilen ürünlerin tüketiciye ulaştırılması, Organik üretimin teşviki, üreticilerin eğitimi, Ravanda Kalesi ve Anıt ağaç çevresinde mesire alanları ve satış merkezleri oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında yöresel ürünlerin satışı, pazarlanması ve üreticilerin eğitilmesi yer almaktadır (Anonim, 2015e).

(3) İzmir İli, Urla İlçesi yakın çevresindeki kırsal turizm yoluyla kalkınan köyler bulunmaktadır. Urla'nın kırsal coğrafyası özelikle de köy yerleşmeleri önemli çekicilik potansiyeline sahiptir. Köylerin bulundukları coğrafi birim turizm potansiyellerini belirleyerek, kırsal turizm için bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Orman köyü, kıyı köyü ve ova köyü olmak üzere gruplandırılan yerleşmeler Urla kırsal kalkınmasında önemli bir yer tutmaktadır. Urla'nın sahip olduğu doğal çekicilikler ile tarihi ve kültürel değerler, ekolojik turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Urla ve yakın çevresinde doğayı ya da kültürel miras kaynaklarını keşfetme amaçlı güzergâhlar varlığı önemli bir turizm potansiyeli oluşturmakta olup dağcılık ve spor kulüpleri olmak üzere çeşitli dernek–kulüp vb. sosyal gruplar tarafından etkinliklere konu edilmektedir. Urla İlçesi art bölgesinde yer alan tarımsal ürün çeşitliliği, korunmuş çevre, doğal kaynaklar, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel varlıklar açısından potansiyele sahip kırsal yerleşmelerin turizm yatırımları eşliğinde geliştirilmesi ve yörenin kalkındırılmasında

turizmin itici rolünün önemine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda gerek zeytin–zeytinyağı üretimi, seracılık, bağcılık–şarapçılık vb. tarımsal üretim faaliyetleri destekli turizme yönelik yatırımların kırsal kalkınma sürecine marka değeri ve pazarlama stratejileri açısından olumlu katkıları olduğu görülmektedir (Güdücüler, 2012: 67–78).

(4) Konya İli, Beyşehir İlçesi, Huğlu Beldesi ve yakın çevre köylerinde silah yapımı amacıyla S.S. Huğlu Av Tüfekleri Kooperatifi kurulmuştur. Kooperatif; Huğlu ve Gencek beldeleri, Durak, Tepearası ve Kayalar köylerinde gelir, istihdam, örgütlenme bilinci, girişimcilik isteği ve göçün önlenmesi konularında olumlu etkiler oluşturmuştur. Huğlu'da tüfek üretimi beldenin içinde bulunduğu koşulların doğal bir sonucudur. Çünkü belde Toros dağlarının doruk kısmında, çam ormanları içerisinde yer almakta olup, tarıma elverişli olmayan arazi yapısına sahiptir. Bu nedenle halk geçimini el sanatlarından sağlamak zorundadır. El sanatlarına yatkın olan belde halkı 1913–1915 yıllarında av tüfeği yapımına ve tüfek tamirciliğine başlamıştır (Tanık, 1993).

1960 yılına kadar ilkel yöntemlerle av tüfeği üretilmekte olup; 1960 yılında av tüfeği yapımı ateşli silah sayılması nedeniyle yasaklanmıştır. 1961 yılında köy sakinlerinin girişimleriyle kooperatif çatısı altında üretim yapılması halinde üretime devam edilmesiyle ilgili izin alınmıştır. 1962 yılında S.S. Huğlu Av Tüfekleri Kooperatifi kurulmuştur. 1964 yılında namlu işleyen ana atölyeler kurulmasıyla işlenmiş çeliğin ithal edilmesine gerek kalmamıştır. 1970 yılında ise beldede elektrik enerjisinin kullanılmaya başlanmasıyla ana atölyelerde makine parkı geliştirilmiştir (Erel, 1999: 43-44).

1982 yılında Türk Standartları Enstitüsü standartlarında av tüfekleri üretimine başlanmıştır. Aynı yıl hammadde ithali bitirilmiş ve çelik ihtiyacı iç piyasadan karşılanmaya başlanmıştır. Üretim miktarının ve pazarlama olanağının artması sonucu kooperatifin ana atölyesi ve takım tezgâhları yetersiz kalmış ve tamamı kooperatifin kendi kaynaklarıyla finanse edilerek yapılan fabrika 1990 yılında faaliyete geçmiştir (Tanık, 1993).

Bir av tüfeğinin yapımı için gerekli olan 36 adet parçaya ilişkin ham ya da mamul maddeler kooperatif yönetim kurulunca satın alınıp fabrikaya teslim edilmekte, fabrikada av tüfeği parçaları işlenip monte edilmektedir. Av tüfeklerinin test edilmesi, seri numara alma ve gerekli yasal izinlerin alınması kooperatif yönetimince yapılmaktadır. Kooperatifçe 4 ayrı modelde 14 ayrı çeşit tüfek üretilmektedir (Erel, 1999: 52).

(5) Kaliforniya Şarap Kümelenmesi; Hem coğrafik hem de sektör kümelenmesine giren, şarap üretim sektöründe Kaliforniya Şarap Kümelenmesi, bir kümelenmeyi oluşturan farklı alt ve benzer sektörlerin dayanışmasını ve medya için ortak imaj, halkla ilişkiler ve reklam hazırlamasına bir örnek sayılabilir. Amerika şarap üretiminin hakimi Kaliforniya kümesidir, ülkenin toplam 394.200 ha bağ alanının %80'si Kaliforniya içerisindedir ve ülkenin şarap üretiminin %90'ı bu bölgede yapılır. Kaliforniya dünyanın beşinci büyük şarap ihracatçısıdır. Şarap Kümesinin Kaliforniya'da oluşmasının sebepleri; üzüm yetiştiriciliği için uygun doğal kaynaklara, iklime, toprağa, suya sahip olması ve üzüm yetiştirmesini ve bundan şarap elde etmesini bilen çiftçilerin bulunmasıdır. Bu bölgede 680 ticari şarap üreticisi ile binlerce bireysel üzüm üreticisi, bu kümelenmenin olumlu etkilerinden faydalanmak için bir araya gelmiştir. Üzüm stoku tedarikçilerinden, üretim malzemeleri satıcılarına, etiketleme, halkla ilişkiler ve pazarlama işletmelerine kadar şarap yapımı ve üzüm üretimini destekleyen ilgili bütün işletmeler bu kümelenmeyi oluşturmaktadır. Ayrıca, şarap kümelenmesine dahil olan ve ilgili işletmelerin tarım kümelenmesi, turizm kümelenmesi ve yiyecek ve restoran kümelenmesi ile bağlantısı bulunmaktadır (Güneş 2009: 51; Gözek 2012: 77-78; Mueller ve ark., 2005: 8-9).

Kaliforniya şarap kümesinde; tarım, gıda, restoran ve şarap turizmiyle ilgili firmalar ve üreticiler bir arada bulunmaktadır. Kümenin en önemli özelliği şarap üreticileriyle, üzüm yetiştiricilerini biraraya getirmesidir. (Porter, 1998: 78; Mueller ve ark., 2005: 13).

(6) Doğu Polonya Lublin Bölgesi Kırsal Kümelenmesi; Polonya'nın doğusunda Ukrayna sınırında yer alan Lublin, nüfusunun %54'ünün kırsal kesimde yaşadığı bir bölgedir. Bölgenin kalkınması için; tarımsal üretkenliğin artırması ve çiftçilerin ekonomik olanaklarının iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Bölgede iki çeşit kümelenme benzeri form bulunmaktadır. Bunlar; kırsal turizm kümeleri ve kırsal üreticilerin oluşturduğu kümelerdir. Turizm kümelerinin temel amacı kırsalda yaşayan kadınların iş hayatına daha aktif olarak katılımının sağlanmasıdır. Turizm hizmetlerinin verildiği çiftliklerin %75'i kadınlara ait veya kadınlar tarafından yönetilmektedir (Szymoniuk, 2002).

Kırsal üreticilerin oluşturduğu kümelerde yer alan üyeleri için eğitimler, kurslar organize edilmekte ve bu faaliyetler için üniversiteler ve birliklerle işbirliği yapılmaktadır. Aynı zamanda kümede elde edilen ürünler için kalite sertifikaları alınmaya çalışılmaktadır. Ürünlerde kaliteyi koruyabilmek ve standartları artırabilmek

için küme kendi laboratuvarlarını kurmuştur. Ayrıca soğuk hava depoları ile depolama çalışmalarını aktif olarak küme kendisi yapmakta, bireysel olarak çiftçilerin maliyet açısından yapamayacağı bu süreçler kümenin avantajları olarak görülmektedir. Bu kümeler ürünlere, üyelere ve dolayısıyla ekonomiye daha fazla katma değer sağlayabilmek amacıyla ürünlerin işlenmesine yönelmişlerdir. Kümede konserve meyve ve sebzeler, dilimlenmiş veya kabuğu soyulmuş ürünler, dondurulmuş ürünler üretilmektedir (Gözek, 2012: 81-82).

Buraya kadar açıklanan; belirli bir havza ya da bölge bütünündeki işbirliği odaklı kırsal kalkınma çabalarına ilişkin örnekler, Köy Kümesi Modeli bağlamında değerlendirilirse, köylerin aynı ürünü veya hizmeti üretme amacıyla biraraya gelerek ortak hareket etmesinin bölgesel ya da havza düzeyinde topyekûn kalkınma sürecine yaygın etki ve katma değer bağlamında önemli katkılar sunduğu, istihdam ve sosyal örgütlenme ve söz söyleme bilincinin daha geliştiği görülmektedir. Bu açıdan bakılırsa, kırsal kalkınma çalışmalarında küme modeli kapsamında kırsal yerleşmelerin sektörel ortaklıklar temelinde biraraya gelmesinin ekonomik ve kurumsal temelde önemli katkılar sağlayacağı, sosyal örgütlenme ve birlikte hareket etme bilincinin geliştirilmesinin yanısıra bölge ya da havza düzeyinde kırsal alanlar arasındaki dengesizliklerin giderilmesine fayda sağlayacağı açıktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Türkiye'deki kırsal alanların dağınık ve parçalı–küçük yerleşim deseni, kentleşmiş alanların kırsal alanlar aleyhine hızlı ve denetimsiz büyümesi–yayılması süreci ile birlikte değerlendirilirse, kırsal alanların temel sorununu üç ortak payda altında kategorize etmek mümkündür.

Birincisi, kırsal yerleşim birimlerinin ulaşım–erişim ve hizmet donanımları bağlamında temel alt ve üst yapı hizmet eksiklikleridir. Yerleşim birimlerinin dağınık ve küçük–çok parçalı yerleşim deseni göstermesi, bunun yanısıra hizmet sunumu açısından yeterli nüfus büyüklüğünde olmaması, kamusal hizmetlerin etkin ve verimli biçimde sunulmasını kısıtladığı gibi, hizmet sunum maliyetlerini de olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda, konumsal yer seçimi açısından yerleşime uygun olmayan yerlerde kurulan–gelişen kırsal yerleşmelerin makineli–yenilikçi–teknolojik tarım uygulamalarına geçişinde sorunlar yaşanmaktadır.

İkincisi, mekânsal örgütlenme/yerleşim deseni bakımından coğrafi–konumsal açıdan farklı dağılım göstermesidir. Kırsal yerleşmelerin dağınık ve küçük yerleşme kümeleri niteliğinde olması, kırsal toplulukların sosyal iletişim ve yönetim sürecine katılımını, ortak karar alma süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Üçüncüsü ise, demografik büyüklük ve nüfus yoğunluğu açısından farklılıklar göstermesidir. Bu farklılıkların temeli, dağınık yerleşim tipolojisi ve uygun yerleşim nüfusu büyüklüğüne erişmemiş olmasına dayandırılabilir. Yerleşmelerin dağınık–kopuk gelişmesi ve nüfus büyüklüğü açısından yetersiz olması, özellikle sosyal–kültürel ilişkileri ve iletişim açısından eksikliklere yol açmakta, birlikte hareket edebilme ve karar alma–verme sürecini geciktirmektedir. Bu sorunların, kırsal yerleşmelerin sosyo–ekonomik kalkınma, hizmet sunumu ve mekânsal alt–üst yapının gelişme sürecinde, kamusal hizmetlerin etkin ve verimli sunulabilmesi noktasında yaşanılan–karşılaşılan sorunların temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Bu tespitler eşliğinde Cumhuriyetin ilanından bugüne dek uzanan süreçte kırsal kalkınma çabalarına yönelik üretilen modeller bağlamında bir değerlendirme yapılırsa; kırsal yerleşmelerin kalkınma sorunlarına ilişkin bir dizi çıkarım ortaya konabilir. Bu çıkarımlar, yerel halk katılımı–işbirliği eksikliği, çok yönlü–bütünleşik planlama

yaklaşımı eksikliği, yere özgü olmama/yerel kimliği dikkate almama, denetim–izleme mekanizması eksikliği, yerel örgütlenme eksikliği olarak kategorize edilebilir.

Diğer taraftan, kalkınma sürecinde kırsal yerleşmelerin gereksinimleri ile art bölgesi/hinterlandı arasında denge kurulması, sosyal–ekonomik/işlevsel ve fiziksel/mekânsal yönlerden elverişli bir yaşam ortamı sağlanması açısından önemli sayılmalıdır. Bu değerlendirmelere, son yıllarda *sürdürülebilirlik, katılım–işbirliği, tabana dayalı örgütlenme* ve *yönetişim* gibi kavramların, kırsal kalkınma politikalarında gündeme alındığı da gözardı edilmemelidir.

Ancak, kırsal yerleşmelerin kalkınma odaklı sorunlarının temelinde yatan esas konunun yerel halk görüş–talep ve önerileri ile yöresel farklılıklar–özgünlükler temelinde sosyo–ekonomik altyapının dikkate alınmaması olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çözüm üretme noktasında üç temel konu öne çıkmaktadır: Birincisi, işbirliği–katılım mekanizmasının kurulması, ikincisi planlama–uygulama–denetim–izleme süreçlerinin sürdürülebilir kılınması, üçüncüsü ise yerel kimlik/yere özgü (sektörel/işlevsel) niteliklerin dikkate alınmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, kırsal yerleşmelerin mekânsal ve işlevsel açıdan kalkınması–gelişmesi sürecinde yerel halkın çözüm sürecine katılımı, kalkınma çabalarının denetim–izleme mekanizmaları ile geri beslenmesi ve üretim organizasyonları bağlamında yerel dinamik ya da örgütlenmelere öncelik verilmesi gerektiğidir.

İşbirliği–katılım mekanizması, karar alma–verme süreçlerinde özellikle kırsal kalkınma modellerine yönelik projelerin hazırlanması–tasarlanması–planlaması ve uygulama–denetim süreçlerinde yerel halkın katılımının sağlanması gereğini ifade etmektedir.

Planlama–uygulama–denetim–izleme süreçlerinin sürdürülebilir kılınması; planlama öncesi hazırlık çalışmalarından, tasarım–planlama çalışmalarına ve uygulama aşamasına dek uzanan süreçte etkili bir denetim–izleme mekanizmasının kurulması, beklenmedik olay–olgulara yönelik alternatif senaryolar ile geri besleme ya da revizyon mekanizmalarının çalıştırılabilir olmasıdır.

Yerel kimlik/yere özgü nitelikler ise coğrafi–konumsal durum, kültürel değerler ve sosyal ilişkiler ile ekonomik örgütlenme ve üretim biçimi açısından farklı ve özgün nitelik göstermesidir. Bu bağlamda yere özgü sektörel potansiyel ve dinamikler, kalkınma çabalarına yönelik arayışlar için önemli veri kaynakları olduğu açıktır. Dolayısıyla, yerel düzeyde gerek mesleki gerekse insan sermayesi bağlamında varolan

sektörel birikimler, kalkınma çalışmaları için önemli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

6.2. Öneriler

Bu tez çalışması; aynı coğrafyada yer alan benzer mekânsal–sektörel ve demografik niteliklere sahip kırsal yerleşmelerin kümeler oluşturulması yoluyla biraraya getirilerek, topyekûn kalkınmasını esas alan bir kırsal kalkınma modeli önermektedir. Bu model Köy Kümesi Modeli olarak adlandırılmıştır. Köy Kümesi Modeli; aynı coğrafyada (havza ya da bölge veya yöre bağlamında) konumlanmış, benzer sosyo–ekonomik dinamiklere sahip kırsal yerleşmelerin kalkınma–gelişme ortak hedefinde işbirliği kurarak biraraya getirilmesi, hizmet alımı–sunumu bağlamında maliyet–fayda dengesinin kurularak, uzmanlaşma bağlamında sektörel dinamiklerin harekete geçirilmesine yönelik metodolojik bir çerçeveyi ifade etmektedir. Bu noktada şu hatırlatma önemlidir: Türkiye'nin kırsal yerleşmelere yönelik olarak bugüne dek planlanan ve/veya uygulanan kırsal kalkınma modellerinin, SWOT ve PEST Çözümlemeleri eşliğinde ayrıntıda yorumlanması yoluyla tespit edilen sorun ve eksiklikler ile belirlenen potansiyel–dinamikler, Köy Kümesi Modeline önemli bir veri tabanı sağlamıştır.

Köy Kümesi Modeli ile havza ya da bölge veya yöre bağlamında ekolojik, sosyal–ekonomik ve mekânsal altyapı ortaklıkları/benzerlik gösteren kırsal yerleşmelerin, sektörel uzmanlıklar açısından biraraya getirilerek kümelendirilmesi, küme içerisinde yer alan kırsal yerleşmeler arasında kalkınma sürecinde üretilecek her tür ve kapsamdaki projelerde ortak hareket edebilme–işbirliği olanaklarının sağlanması, bilgi birikimi ve deneyimlere dayalı olarak yeni iş olanakları yaratılması ya da varolan veya atıl kaynakların yerinde istihdama yönelik etkin ve verimli kullanımının sağlanması hedeflenmektedir.

Kırsal alanların kalkınma–gelişme sürecine ilişkin bugüne dek gerçekleştirilen kalkınma modelleri bağlamında farklı bölgelerde uygulanan kırsal kalkınma modellerinde görülen eksiklik–zayıf yönler ile Köy Kümesi Modelinde sunulan tamamlayıcı–güçlü yönler kıyaslamalı olarak değerlendirilmiştir **(Çizelge 6.1.)**.

Çizelge 6.1. Kırsal Kalkınma Modelleri ile Köy Kümesi Modeli Kıyaslaması

BOYUT	Uygulanan Modellerin Eksik–Zayıf Yönleri	Köy Kümesi Modelinin Sunduğu Tamamlayıcı–Güçlü Yönler
KURUMSAL	Yerel düzeyde etkin ve yerinde müdahale mekanizmalarının tanımlanmamış olması	Üretilen yönetim modeliyle; yerel düzeydeki yönetim mekanizmalarının görev ve sorumluluklarının tanımlanması
	Yönetişim eksikliği: yerel–merkezi yönetim mekanizmaları ile yerel halk arasında eşgüdüm–işbirliği kurulmaması	Yerel ve merkezi yönetim arasında bürokratik süreçte yerel talep ve eğilimlere öncelik verilmesi
	Yönetim mekanizmalarında yerel halkın beklenti–talep ve eğilimlerinin dikkate alınmaması	Yerel halkın sürecin her aşamasına etkin katılımının sağlanması
	Katılım boyutunun merkezi ya da yerel yönetim mekanizmaları ile kısıtlı olması, otonom kararlara dayanması	Geniş katılım ve işbirliği sürecine dayalı olarak yere özgü kararlara dayanması
	Yerel halkın temsil eksikliğine bağlı olarak yerel sorunların gözardı edilmesi–farkındalık yaratılamaması	Yerel düzeyde kurumsal örgütlenmeler oluşturulması yoluyla yönetim sürecine etkin katılım sağlanması
EKONOMK	Üretim teşvik–desteklerinde yerel potansiyel ve dinamiklerin gözardı edilmesi–yol gösterici/rehber eksikliği	Destekleme olanaklarının; yönetim bürosu ve üretici birlikleri eşgüdümünde araştırılarak, sektörler boyutunda bilinçlendirme–bilgilendirme ve yönlendirme yapılması
	Üreticinin korunması–desteklenmesinde teşvik ve kredi yetersizlikleri ile uzun bürokratik süreçler	
	Kaynakların yerinde ve etkin kullanılmaması–israf sorunu	
	Üretim sürecinin örgütlenme sorunu ve piyasa ekonomisi bağlamında fiyat denetimsizliği	Kalkınma sürecinde üretici birliği ve sulama birliği gibi yerel örgütlenmelere etkin rol verilmesi
	Yerel düzeyde üretici örgütlenmeleri ya da birliklere gereken önemin verilmemesi	
	Tarım ve sanayi bütünleşmesinin sağlanamaması, tarımsal üretkenliğin geliştirilememesi	Planlama–uygulama boyutunda yörenin potansiyeline göre tarımsal sanayinin teşvikine yönelik desteklerin kullanılması
	Ana politika hedefinin kırsal yerleşmelere sosyal ve teknik altyapı hizmeti sunumu olması	Kalkınma sürecinde yere özgü kaynaklara teşvik verilmesi, yere özgü mal–ürünlerin desteklenmesi, marka oluşturulması
	Tarım politikaları ile kırsal kalkınma modelleri arasında eşgüdüm kurulamaması	Modelde tarım master planlarının ve desteklemelerin göz önünde bulundurulması
SOSYO–KÜLTÜREL	Yerel halkın beklenti–talep ve eğilimlerinin dikkate alınmaması	Yerel halkın sürecin her aşamasına etkin katılım sağlanması
	Proje amaçlarıyla hedef kitle taleplerinin farklılığından dolayı, proje ile kırsal kalkınmada aktif rol oynayan kitlenin kopukluğu	Yerel halkın beklenti–talep ve eğilimlerine dayanması
	Sosyal faktörlere (çocuk bakımı, çevre, beslenme, kadınların eğitimi) yeterince yer verilmemesi	Sosyal Destek Programının oluşturulması
	Kırsal kalkınma konularında uzman personelin bulunamaması	Akademik–bilimsel arka plan kapsamında alanında uzman bilim insanlarından temsilcilerin bulunması
	Gerek hazırlama–planlama gerekse uygulama süreçlerinde kurumsal düzeyde koordinasyon ve işbirliğinin yetersiz olması	Paydaşlar arasında görev–yetki alanı ve sorumluluk paylaşımının tanımlanması
	Hazırlık aşamasında geniş kapsamlı ve ayrıntılı sosyo-ekonomik ve doğal verilere dayalı araştırma–inceleme eksikliği	Köy kümesi veri tabanına köylerin ekonomik, sosyal, fiziksel özellik ve değerlerinin işlenmesi yoluyla kırsal alanların ekonomik, sosyal, fiziksel yönleriyle ele alınması
ÇEVRESEL	Doğal kaynakların koruma–kullanma dengesinde sürdürülebilirlik ilkesinin gözardı edilmesi	Yöreye özgü kaynakların etkin ve verimli kullanımı sağlanarak, doğal kaynakların sürdürülebilir kılınması
	Tarımsal üretim ya da hayvancılık faaliyetlerinin denetimsiz bırakılması	Tarımsal üretim sürecinde çevre duyarlı teknolojik üretim biçimlerinin teşvik edilmesi
	Doğal kaynak ve değerlerin koruma kısıtlaması ile kalkınma sürecinde devre dışı bırakılması	Doğal kaynak ve değerlerin sektörel kalkınma sürecine dahil edilmesi
	Hazırlık aşamasında geniş kapsamlı ve ayrıntılı doğal verilere dayalı incelemelerin yapılmaması	Planlama–uygulama çalışmalarının her aşamasında doğal kaynak ve değerlere öncelik verilmesi
	Doğal kaynakları korumaya ve etkin kullanmaya yönelik sulama olanakları, gübre kullanımı, vb. konularla ilgili çiftçileri bilgilendirmeye yönelik kursların düzenlenmemesi	Modelde hem çiftçilerin doğru ve güncel tarımsal bilgilere ulaşmasını hem de doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere tarımsal danışmanlık merkezinin önerilmesi
	Fiziksel planlama ve teknik altyapı hizmetlerinin ulaştırılmasında merkezi durumda olan köylere odaklanılması, böylece köy grupları içerisinde dengeli dağılımın yapılmaması	Küme içerisinde yer alan tüm köylerin kalkınmada üstleneceği göreve uygun şekilde kırsal alan planlamasının önerilmesi

Kaynak: *Akci, 2015.*

Çizelge 6.1. Kırsal Kalkınma Modelleri ile Köy Kümesi Modeli Kıyaslaması (devamı)

BOYUT	Uygulanan Modellerin Eksik–Zayıf Yönleri	Köy Kümesi Modelinin Sunduğu Tamamlayıcı–Güçlü Yönler
MEKÂNSAL	Fiziksel planlama ya da teknik altyapı veya hizmet odaklı olmak üzere tek boyutu içermesi	Mekânsal düzenlenme çalışmaları ve sosyal–teknik altyapı hizmet donanımlarını birlikte ele alması, bütünleşik planlama yaklaşımına dayanması
	Kırsal kalkınmanın kentlerden ayrı düşünülmesi nedeniyle kır–kent bütünleşmesinin sağlanamaması	Öncelikli olarak yerleşmeler–arası kademelenme kurgulanması, işlevsel kimliğe dayalı kümelenme önerilmesi
	Mekânsal ve işlevsel kimlik değerlerinin kırsal yerleşmelerin mekânsal örgütlenme süreci ve kurgusunda dikkate alınmaması	Mekânsal ve işlevsel kimlik değerlerine dayalı mekânsal örgütlenme önermesi
	Fiziksel planlama ve teknik altyapı hizmetlerinin ulaştırılmasında merkezi durumda olan köylere odaklanılması, böylece köy grupları içerisinde dengeli dağılımın yapılmaması	Küme içerisinde yer alan tüm köylerin kalkınmada üstleneceği göreve uygun şekilde kırsal alan planlamasının önerilmesi

Kaynak: *Akci, 2015.*

Köy Kümesi Modeli; Merkez Köy ve Köy–Kent modelleri gibi köylerin grup halinde küme olarak kalkınmasını amaçlamakta olup küme organizasyonu için temel işlevsel gelişme dinamiği sanayi sektörü olarak öngörülmüştür. Bu kapsamda kalkınma hedefinde sanayi odaklı kümelenme modeli esas alınmıştır. Köy Kümesi Modelinin; Planlama Boyutu (tasarım–planlama–uygulama–izleme–denetim süreçleri), Yönetim Boyutu (yönetimsel–kurumsal örgütlenme) ve Finansman Boyutu (mali kaynaklar ve yönetimi) olmak üzere 3 (üç) bileşeni bulunmaktadır.

– Planlama boyutu; köy kümelerinin belirlenmesi, küme bağlamında her bir köyün mekânsal /fiziksel, çevresel, ekonomik ve sosyal–kültürel yapı özelliklerinin ayrıntılı analiz edilmesi, üretime ilişkin başat–kilit sektörün belirlenmesi, üretim–dağıtım–pazarlama–tedarik zinciri kanallarının kurgulanması, ekonomik potansiyel ve sosyal–kültürel gelişme dinamiklerinin güçlendirilmesi ve insan sermayesine yönelik istihdam potansiyellerinin izlenmesi çalışmalarını içermektedir.

– Yönetim boyutu; kurumsal–yönetimsel örgütlenmeler ve görev–sorumluluk ve yetki alanları ile ortaklılıklarının (görev paylaşım konularının) tanımlanması, yerel ve merkezi yönetim birimleri ile yerel kurumlar–arası ilişkilerin kapsam ve içeriğinin belirlenmesi, kalkınma sürecinde işbirliği–ortak hareket edebilme kapasitesinin ölçümlenmesi, akademik–bilimsel çalışmalar eşliğinde üniversite ve mesleki odalarla kalkınma odaklı ortak çalışmalar yapılması konularını kapsamaktadır.

– Finansman boyutu; öncelikle üretim potansiyellerinin (ürün–mal–hizmet) araştırılması, sanayi ve tarım sektörleri odaklı gelişme dinamiklerinin geliştirilmesi–pazarlanması sürecine ilişkin ulusal–uluslararası hibe ve kredi gibi teşvik olanaklarının araştırılması, bilimsel ve teknik kurumsal destekler eşliğinde insan sermayesinin

bilinçlendirilmesi–yönlendirilmesi ve niteliğinin geliştirilmesi ile yerel ürün odaklı ya da yere özgü kimlik değerlerini esas alan sektörel gelişmelerin desteklenmesine yönelik kaynak arayışları gibi çalışmalardan oluşmaktadır.

Köy Kümesi Modelinde, küme içindeki her bir köyün üretim–dağıtım–pazarlama sürecinde ortak hareket etmesi ve etkin görev üstlenmesi hedeflenmektedir. Bu ortaklığın boyutu üretim sürecinin geliştirilmesine yönelik araştırma–geliştirme (Ar–Ge) arayışlarını da kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, köy kümeleri sadece üretim yapan üniteler olarak değil, aynı zamanda, üretim aşamaları bağlamında sürekli kendini geliştiren ve üretim sürecini sürdürülebilir kılan dinamik bir sektörel yapıya sahip olacaktır. Bu yaklaşım ile yerel halkın ilgili paydaşlar (Üniversite, Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler) ile işbirliği olgusu kapsamında biraraya getirilmesinin kalkınma sürecinde yaratılacak sinerji ve ortak akıl eşliğinde sektörel gelişmenin sağlam temellere dayanacağı düşünülmektedir.

Köy Kümesi Modelinde anahtar konu kalkınma–gelişme sürecini harekete geçirecek temel sektörel/işlevsel kimliğin tespit edilmesidir. Buna göre; Köy Kümesi kurgusunda potansiyel olarak baskın sektörler ile insan sermayesi/kapasitesi gözönüne alınarak kümeyi oluşturulacak köyler belirlenmektedir. Küme kapsamında yerel ya da yere özgü kimlik ve değerler eşliğinde sektörel uzmanlaşmaya dayalı kalkınma–gelişme sağlanması öngörülmektedir. Dolayısıyla, Köy Kümesi Modeli, köylerin yerel potansiyel ve dinamikleri bağlamında (olası) öncü sektör(ler) etrafında örgütlenerek, yerel istihdam kaynakları eşliğinde planlı biçimde kalkınması–gelişmesini, devamla, gelişme olgusunun sürdürülebilir kılınmasını esas almaktadır.

Köy kümelerinin, bölge ve ülke kalkınmasında kendine düşen görevi yapabilmesi için yükleneceği fonksiyonlar belirlenmelidir. Bunun için öncelikle ülkesel ölçekte kırsal alanlar için yerleşme kademelenmesi ve bu kademelenmeye göre yerleşimlerin üstleneceği fonksiyonlar belirlenmelidir. Köy Kümesi Modeli özü itibarıyla kırsal yerleşmelerin öz dinamiklerinin birliktelik ya da birarada hareket edebilme kapasitesini geliştirmek yoluyla sektörel uzmanlaşma eşliğinde kalkınma sürecine yansıtması, bu çerçevede, küme olarak işbirliği içinde topyekûn kalkınma–gelişme sürecini hedeflemektedir. Bu açıdan, Türkiye kırsal yerleşmelerinin kalkınma sorunlarına sektörel uzmanlaşmaya dayalı kümelenme olgusu bağlamında farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu tez çalışmasında kapsam ve içeriğine ilişkin genel ilkeleri ve izlencesi ortaya konan Köy Kümesi Modeli ile Türkiye kırsal yerleşmelerinin mekânsal ve işlevsel

açıdan kalkınması–gelişmesi, kırsal alanlarda dengeli gelişme sağlanması üzerine odaklanan gerek akademik ve bilimsel düzeydeki çalışmalara gerekse kurumsal düzeyde gerçekleştirilen kalkınma çabalarına yöntem arayışları–tartışmaları düzeyinde bir katkı konulacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Acartürk, Ş., 1983, *Entegre kırsal kalkınma projeleri ve bir örneği Çorum–Çankırı projesi*, Basılmamış Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.

Adak, M., 1997, *Kırsal alan planlamasında politikalar Çorum ili örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.

Ağaoğlu, Y. S., İnanç, H, Özkaya, T. ve Ortas, İ., 2005, "Yirmibirinci Yüzyıl Başlarında Türkiye Tarımının Vizyon ve Misyonu", *TMMOB Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası VI. Teknik Kongresi (3–7 Ocak 2005*), 1233-1251, Ankara.

Akci, A., Demirel, M. K. ve Keşli, Y., 2013, "Tarım Arazilerinin Korunmasında Bir Yöntem Olarak Köy Gelişme Alanları", *III. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi (22–24 Ekim 2013)*, 467-475, Tokat.

Akdağ, R., Mete, M. ve Emhan, A., 2014, "Diyarbakır Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Elmas Modeli İle Kümelenme Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19 (2), 323–341.

Akdağ, M., 2009, *Türk halkının dirlik ve düzenlik kavgası; Celâlî İsyanları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Akın, S., 2010, *Karacadağ yöresinde TKV tarafından uygulanmış kırsal kalkınma projelerinin yöre halkı ve kalkınmışlığı üzerine sosyal etkileri*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.

Akşit, B., 1998, *Türkiye'de bunalım ve demokratik çıkış yolları*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.

Akşit, B., 2006, "Köy, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hane Halkı/Aile Araştırmaları", Eraydın, A. (Ed.) *Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalar Toplu Bakış* içinde, 123–163, Dost Yayınları, Ankara.

Aktan, R., 1971, "Türkiye'de Toprak Reformu Çalışmaları", *AÜ SBF Dergisi* 26 (3), 37–83.

Alagözoğlu, A., 2010, *Türkiye'de entegre kırsal kalkınma projelerinin sosyal kalkınma boyutu: Erzurum entegre kırsal kalkınma projesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.

Alcan, P., 2015, Yıldız Teknik Üniversitesi, Akademik Bilgiler [online], www.yildiz.edu.tr/~palcan/word%20dokuman/swot%20analizi.ppt [Ziyaret Tarihi: 2 Mart 2015].

Alsaç, F., 2010, *Bölgesel gelişme aracı olarak kümelenme yaklaşımı ve Türkiye için kümelenme destek modeli önerisi*, Basılmamış Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.

Altın, H., 2003, *Türkiye'de Cumhuriyet dönemi köy politikaları (1950–2000),* Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.

Altınoluk, Ü., 2007, *Geleneksel kent dokusu: Birgi*, Ege Yayınları, İstanbul.

Altundağ, H., 2008, AB kırsal kalkınma politikasında Leader yaklaşımının yeri ve Türkiye'de uygulamaya yönelik yapılan çalışmalar, Basılmamış Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anlar, M. H. N., 2008, *Türkiye'de kırsal nüfusun sosyo–ekonomik önemi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

Anonim, 1962, *Birinci beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1967, *İkinci beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1971, *Türkiye'de kentleşme*, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

Anonim, 1972, *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1973, *Cumhuriyetin 50 yılında köylerimiz*, Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anonim, 1978a, *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1978b, Köykent Van-Özalp 1978 köykent demetleri düzeni, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anonim, 1984, *Beşinci beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1989, *Altıncı beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 1995, *Yedinci beş yıllık kalkınma planı,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2000a, *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005),* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2000b, *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005) Bölgesel gelişme özel ihtisas komisyonu raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

Anonim, 2000c, *Tarımsal politikalar ve yapısal düzenlemeler özel ihtisas komisyonu raporu,* DPT Yayınları, Ankara.

Anonim, 2000d, *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı kırsal kalkınma özel ihtisas Komisyonu raporu,* DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2000e, *Mesudiye İlçesi gelişme planı (MEGEP)*, Türkiye Kalkınma Vakfı, Mesudiye Kurultayı Yürütme Kurulu Yayını, Ankara.

Anonim, 2002, *1997 yılı köy envanteri*, DİE Yayınları, Ankara.

Anonim, 2003, *Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anonim, 2004a, "Kırsal Kalkınma Politikaları"*, II. Tarım Şurası (29 Kasım - 01 Aralık 2004), VIII. Komisyon Sonuç Raporu*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 429-477, Ankara.

Anonim, 2004b, *Tarım stratejisi (2006–2010)*, DPT Yayını Ankara.

Anonim, 2006a, *Dokuzuncu kalkınma planı kırsal kalkınma politikaları özel ihtisas komisyonu raporu*, DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2006b, *Ulusal kırsal kalkınma stratejisi (2007–2013)*, DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2007a, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT Yayını, Ankara.

Anonim, 2007b, "Sürdürülebilir kalkınmanın sektörel politikalara entegrasyonu projesi", *Kentleşme Tematik Grubu 1. Raporu, Sürdürülebilir Kentleşme Bakış Açısı İle Türkiye'de Kentleşme Sektörüne İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2009a, *Kırsal alan planlaması*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2009b, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*, Kentleşme Şurası (Nisan 2009) Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2009c, *Küme oluşumu bölgesel rekabet edebilirlik operasyonel programı illerinde küme analizleri*, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2009d, *Küme haritalama, analiz ve kümelenme yol haritaları–sentez raporu*, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2010a, "Hane Halkı İşgücü Araştırması 2010 Temmuz Dönemi Sonuçları", *TUİK Haber Bülteni* 178.

Anonim, 2010b, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 Yılı Sonuçları", *TUİK Haber Bülteni* 19.

Anonim, 2010c, *Muğla ili turizm sektörünün kümelenme analizi ve makro düzey stratejik planı,* Muğla Valiliği Yayınları, Muğla.

Anonim, 2011a, *TR 52 Düzey 2 (MEVKA) bölgesi turizm sektörünün kümelenme analizi ve makro düzey stratejik planı*, Mevlana Kalkınma Ajansı Yayınları, Konya.

Anonim, 2011b, "Kırsalda Umut Var: Kırsal Kalkınma Alanında Deneyimler ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı", *Hüsnü M. Özyeğin Vakfı,* 17 Kasım 2011, İstanbul.

Anonim, 2012, "Kurumsal yapılanma ve KOP eylem planı çalışmaları", *KOP Bölge Koordinasyon Toplantısı*, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, Konya.

Anonim, 2013a, *Onuncu kalkınma planı (2014–2018)*, Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2013b, *Tanıtım kitabı*, Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, 2013c, "Türkiye'de Mahalle Yönetimi", *2013 Araştırması Çalıştayı Sonuç Bildirgesi* içinde, TODAİE Yayını, Ankara.

Anonim, 2013d, "Sürdürülebilir Bir Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Kavar Havzası Deneyimi", *Hüsnü M. Özyeğin Vakfı Yayınları,* 1. Baskı, İstanbul.

Anonim, 2013e, Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği, Derneğimiz [online], http://www.saitabatkkdd.org/dernegimiz.html [Ziyaret Tarihi: 11 Mayıs 2013].

Anonim, 2013f, Cumalıkızık Köyü Kadınları Eğitimi Dayanışma ve Kalkındırma Derneği, Anasayfa [online], http://www.cumalikizikkadindayanismadernegi.com/ [Ziyaret Tarihi: 19 Mayıs 2013].

Anonim, 2013g, TMMOB Şehir Planlama Odası, TMMOB Şehir Plancıları Odası Büyükşehir Belediyesi Kanunu Değişikliği Değerlendirme Raporu [online], http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=4445&tipi=4&sube=0 [Ziyaret Tarihi: 5 Nisan 2013].

Anonim, 2013h, DPT, 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete: Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun [online], http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/5449SayiliKanun.pdf [Ziyaret Tarihi: 14 Aralık 2013].

Anonim, 2014a, *Türkiye istatistik yıllığı 2013*, TÜİK Yayınları, Ankara.

Anonim, 2014b, *Ulusal kırsal kalkınma stratejisi 2014–2020*, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anonim, 2014c, Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı (2005-2014 yılları) [online], http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist [Ziyaret Tarihi: 23 Eylül 2014].

Anonim, 2014d, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Afet Raporu, Van Depremi, Deprem Bölgesine Yönelik Çalışmalar [online],

https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=107&IcerikID=643 [Ziyaret Tarihi: 24 Eylül 2014].

Anonim, 2014e, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, İllere Göre TOKİ Uygulamaları, İnşaatları Tamamlanan ve devam eden uygulamalar [online], https://www.toki.gov.tr/programlar/ihale/c_illist.asp?x_ilkodu=65 [Ziyaret Tarihi: 15 Eylül 2014].

Anonim, 2014f, İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Mülki İdare Bölümleri, Yıllar İtibariyle Mülki İdare Taksimatı [online], http://www.illeridaresi.gov.tr/Iller/Illericerik.aspx?icerik=248 [Ziyaret Tarihi: 16 Şubat 2014].

Anonim, 2014g, İçişleri Bakanlığı, Mülki İdare Birimleri, Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri [online], https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx [Ziyaret Tarihi: 15 Şubat 2014].

Anonim, 2014h, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, İstatistiki Bilgiler, İllerin Köy Sayıları [online], http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx?DetayId=5 [Ziyaret Tarihi: 21 Mayıs 2014].

Anonim, 2014i, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri [online], https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx [Ziyaret Tarihi: 25 Ağustos 2014].

Anonim, 2014j, Kalkınma Bakanlığı, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Konya Ovası Projesi ve KOP İdaresi: Tarihsel Süreç [online], http://www.kop.gov.tr/Tarihisurec.asp [Ziyaret Tarihi: 11 Ağustos 2014].

Anonim, 2014k, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Desteklemeler [online], http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Desteklemeler/Faaliyetler [Ziyaret Tarihi: 4 Ağustos 2014].

Anonim, 2014l, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kırsal Kalkınma ve Kredilendirme Projeler [online], http://www.tarim.gov.tr/Konular/Projeler-Ve-Kredilendirme/Projeler [Ziyaret Tarihi: 5 Ağustos 2014].

Anonim, 2014m, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Destekler [online], http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Default.aspx [Ziyaret Tarihi: 8 Ağustos 2014].

Anonim, 2014n, Ekonomi Bakanlığı, Destek Programları [online], http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=78D45D5F-19DB-2C7D-3DEB92A25DCCD64F [Ziyaret Tarihi: 22 Ağustos 2014].

Anonim, 2014o, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, destekler, ulusal destek programları [online], http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/sanayi-tesvikleri#destekler_sanayi_ana_sayfa_akordiyon-block_1-2 [Ziyaret Tarihi: 18 Ağustos 2014].

Anonim, 2014p, Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED), Büyükşehir-Bütünşehir Tasarısı Hakkında YAYED Görüşü [online], www.yayed.org.tr [Ziyaret Tarihi: 2 Ağustos 2014].

Anonim, 2015a, Çukurova Belediyeler Birliği, Dosyalar, SWOT Analizi Sunumu [online], http://www.cbb.gov.tr/Dosyalar/SWOT%20ANAL%C4%B0Z%C4%B0%20SUNUMU.pdf [Ziyaret Tarihi: 2 Mart 2015].

Anonim, 2015b, Dış İşleri Bakanlığı, Dış Politika Temel Dış Politika Konuları Terörizm Türkiye'de Yerlerinden Olmuş Kişiler [online], http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-yerlerinden-olmus-kisiler-_idp_ler_-ve-koye-donus-ve-rehabilitasyon-programi.tr.mfa [Ziyaret Tarihi: 10 Mart 2015].

Anonim, 2015c, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Destekler [online], http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler [Ziyaret Tarihi: 10 Temmuz 2015].

Anonim, 2015d, Kilis Valiliği, Haberler, Ravanda Şenlikleri [online], http://www.kilis.gov.tr/haberler/746/ravanda-senlikleri [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2015].

Anonim, 2015e, Kilis İl Özel İdaresi, Haberler, Ravanda Çevresi Canlanıyor [online], http://www.kilisozelidare.gov.tr/default_B0.aspx?id=209 [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2015].

Anonymous, 1988, "The Future of Rural Society", Bulletin of the European Communities (88), Belgium.

Anonymous, 1996, *Rural Cluster Development Guide*, Planning Guide No. 7, Southeastern Wisconsin Regional Planning Commission, Waukesha–Wisconsin.

Anonymous, 2005, USAID (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Kuruluşu) -Armenia (2005). *Integrated Rural Development Lessons Learned*, Yerevan, Armenia [online], http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADF432.pdf [Ziyaret Tarihi: 15 Ağustos 2014].

Arı, O., Özgüven, A. ve Tütengil, C. O., 1976, Türkiye'de Köy–Kent Sorunu, *Amme İdaresi Dergisi* 9(2), 59–68.

Arıcıoğlu, M.A, Gökçe, Ş. ve Koraş, M. (2013). "Kümelenme ve Rekabet Analizi İçin Bir Uygulama", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30, 1–18.

Arslan, D. A., 2004, "Bir Ankara Köyü (Kavaközü)'nün Sosyolojik İncelemesi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(17), 53–70.

Arşiv Belgesi, 1922, *Yunan istilasından kurtarılan sancakların imar planlarını ve haritalarını yapmak üzere 8 fen heyeti kurulması*, Arşiv Belgesi (12.11.1922 tarih ve 1985 sayılı belge, Dosya No:137–20), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Kataloğu, Ankara.

Asan, A., Can, M. ve Fazlıoğlu, A., 2012, *Kırsal alanda yoksulluğun gerçek yüzü: kadınlar*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara.

Asheim, B., Cooke, P. ve Martin, R., 2006, *The Rise of the Cluster Concept in Regional Analysis and Policy: A Critical Assessment*, Clusters and Regional Development, Routledge Taylor&Francis Group, USA.

Atmaca, Y., 2013, "Optimal Belediye Büyüklüğü ve Yeni Büyükşehir Belediye Yasası", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3(2), 168–184.

Bakırcı, M., 2007, *Türkiye'de Kırsal Kalkınma, Kavramlar–Politikalar–Uygulamalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Barkan, Ö. L., 1942, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak; Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi II*, 279–365.

Barkan, Ö. L. 1953, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İÜ. İktisat Fakültesi Mecmuası* 15(1–4), 209–237.

Başa, Ş., 2000, "Ordu İli Mesudiye İlçesi Çavdar ve Yöresi Köyleri Köykent Projesi", *Türk İdare Dergisi* 429, 117–135.

Başıbüyük, A., 2004, "Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi", *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi* 9(11), 301–326.

Başkaya, Z., 2013, "Coğrafi Faktörlerin Köy Yerleşmeleri Üzerindeki Etkilerinin Osmaneli İlçesi(Bilecik) Örneğinde İncelemesi", *Asia Minor Studies* 1, 12–41.

Bayramoğlu, A. A., 2008, *Osmanlı şehrinde mahalle*, Sümer Kitabevi, İstanbul.

Beddig, C., 2008, *Cluster Development Policy rooted in the Collective Efficiency Approach: An Effective Poverty Alleviation Tool in the Indian Handloom Sector?*, The Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva.

Beauchemin, C. ve Schoumaker, B., 2005, "Migration to cities in Burkina Faso: Does the level of development in sending areas matter?", *World Development* 33(7), 1129–1152.

Berber, E., 2013, *İzmir Yangını Hakkında Ön Rapor–Örnek Olay: Ödemiş–Birgi'nin Yakılması*, Ödemiş Kent Müzesi Yayınları, İzmir.

Bulu, M., 2003, *Mikro kümelerin profillerinin çıkarılması: Graf–Teori yaklaşımı kullanarak değer katan üretim ve servis zincirlerinin tanımlanması*, Basılmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Can, M., 2007, *Avrupa Birliği kırsal kalkınma programlarının Türkiye'nin kırsal kalkınması açısından incelenmesi: SAPARD ve IPARD örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Cansız, M., 2011, *Türkiye'de Kümelenme Politikaları ve Uygulamaları*, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu Yayınları, Ankara.

Cengiz, T., 2003, *Peyzaj değerlerinin korunmasına yönelik kırsal kalkınma modeli üzerine bir araştırma: Seben ilçesi (Bolu) Alpağut Köyü örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Civelek, A.Y., 2002, "Zirai Kavramların Kullanımında Kargaşa*", Türk Tarım Dergisi* 147, 48-53.

Çağlar, Y., 1986, *Türkiye'de köy, köylülük ve köy kalkınması sorunu*, Türkiye Ziraatçılar Derneği Yayını, Ankara.

Çakı, A., 1983, *Kırsal alan planlamasında bir araç olarak merkez köylerin fonksiyonu*, Basılmamış Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.

Çakı, A., 1985, *Kırsal Alan Planlamasında Merkez Köy Faktörü*, DPT Yayınları, Ankara.

Çeken, H. ve Ökten, S., 2008, "GAP Projesi'nin Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi", *Tarım Ekonomisi Dergisi* 14(1), 14–19.

Çekiç, T. İ., 2009, *Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Çelik, M. L. ve Altıparmak, C., 2012, *63 Soruda Yeni Büyükşehir Belediyesi Yapısı*, Şanlıurfa Kent Konseyi Yayını, Şanlıurfa.

Çelik, Z., 2005, "Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Planlama Dergisi* 2005(2), 61-71.

Çelik, Z., 2006, *Türkiye'de kırsal planlama politikalarının geliştirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı, İzmir.

Çetin, T., 1999, *Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayınları, İstanbul.

Çevik, B., 2000, "Kırsal Kalkınmada Fiziksel Planlama ve Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımı", *Tarım ve Köy Dergisi* 131, 38–46.

Çevik, B. ve Tekinel, O., 1998, *Kırsal yerleşim tekniği*, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayını, Adana.

Çezik, A., 1982, *Kent eşiği araştırması–Türkiye için kent tanımı*, DPT Yayınları, Ankara.

Çıkın, A., 1992, "Tarım Kesiminde Kooperatif Örgütlenme ve Tarımsal Kooperatifçilik Politikası", *2000'li Yıllara Doğru Türkiye Tarımı–Tarım Haftası 1992 Sempozyumu, TMMOB–ZMO (7–10 Ocak 1992)*, 279-299, Ankara.

Çınar, K., 1990a, *Konya Ovası Kırsal Yerleşmelerinde Planlamaya İlişkin Bir Yöntem Araştırması*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Çınar, K., 1990b, *Ova köylerinde kalkınma aracı olarak mekân planlaması*, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi, Proje numarası: Mİ 88/027, Konya.

Çolakoğlu, E., 2007, "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy–Kent Projesi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (6), 187–202.

Çolakoğlu, E., 2002, *Kırsal kalkınma ve köy–kent uygulamaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

Das, R. ve Das, A. K., 2011, "Industrial Cluster: An Approach For Rural Development in North East India", *International Journal of Trade, Economics and Finance* 2(2), 161–165.

Davulcu, M., 2009, "Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi Ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 17(2), 687–706.

Delgado M., Porter, M. E. ve Stern, S., 2010, "Clusters and Entrepreneurship", *Journal of Economic Geography* 10 (4), 495–518.

Delgado, M., Porter, M. E. ve Stern, S., 2012, *Clusters, Convergence, and Economic Performance*, National Bureau of Economic Research, Nber Working Paper Series, Working Paper 18250, Cambridge.

Dinler, Z., 2000, *Tarım Ekonomisi*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Doğanay, F., 1993a, *Kırsal Kalkınma*, DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Doğanay, F., 1993b, *Merkez Köyler*, DPT Yayınları, Ankara.

Doğanay, F., 2002, "Türkiye'de Kırsal Yerleşmeler ve Geliştirilen Politikalar", *Planlama Dergisi 2-3*, 90–96.

Ekşi, O., 2001, Piyano Çalan Köylere Doğru, *Hürriyet Gazetesi* (6 Temmuz 2001).

Elvan, L., Sorguç, N., Kazancık, L. B. ve Öztürk, A., 2005, *Bölgesel gelişme ve sektör–bölge yığınlaşmaları*, DPT Yayınları, Ankara.

Ellis, F. ve Biggs, S., 2001, "Evolving Themes in Rural Development 1950s–2000s", *Development Policy Review* 19(4), 439–442.

Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S., 2005, "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi", *Planlama Dergisi* 2005(2), 72–81.

Eminağaoğlu Z. ve Çevik S., 2006, "Doğa–Kırsal Yerleşme Birliktelikleri", *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi* 7(1), 28–40.

Eminağaoğlu Z. ve Çevik S., 2007, "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 22 (1), 157–162.

Emiroğlu, M., 1971, "Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri İle İlgili Bir Araştırma", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 3(4), 109–138.

Er, C., 2000, "Tarım Kentleri ve Kırsal Kalkınma", *Tarım ve Köy Dergisi*, 131, 34-37.

Erdönmez, C. (2005). "Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlenmesi", *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi* 2, 36–47.

Erdönmez, C. ve Başa, Ş. (2004). "Kırsal Toplum, Köy–Kent Projesi ve Ormancılık Kooperatifleri", *1. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu (22–23 Mart 2004)*, 186–194, Kastamonu.

Erel, G. (1999). *Türkiye'de kırsal nüfusun kalkındırılmasında kırsal sanayinin yeri ve işlevi (Huğlu örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Erenler, G, Alüftekin, N, Yüksel, Ö, Taş, A. ve Bayraktar, F. (2011). "Denizli Tekstil Hazırgiyim Sektörü Bölgesel Yoğunlaşma (Kümelenme) Göstergeleri", *Endüstri Mühendisliği Dergisi* 23(2), 2–27.

Eres, Z. (2008). *Türkiye'de Planlı kırsal yerleşmelerin tarihsel gelişimi ve erken Cumhuriyet dönemi planlı kırsal mimarisinin korunması sorunu,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, İstanbul.

Eres, Z. ve Akın, N. (2010). "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım* 9 (1), 79–90.

Erkut, F.Ç. (2011). *Kümelenme ve Aydın ilindeki kümelenme potansiyeli olan alanlar,* Basılmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Aydın.

Ersoy, M. (2013). "6360 Sayılı Yasa ve Mekânsal Planlama Sorunları", *GAP Belediyeler Birliği Dergisi Mayıs–Haziran–Temmuz 2013*, 20-32.

Ertürk, Z. ve Sümerkan, R. (1987). *Doğu Karadeniz geleneksel mimarisinin plan tipolojileri ve yapı karakteristikleri araştırma raporu*, KTÜ Mühendislik–Mimarlık Fakültesi Araştırma Projesi, Proje No:86.112.002.1, Trabzon.

Fauzi, M.A, Indrawan, R.D, Dewi, F.R, Kartika, L, Slamet, A.S. ve Firmansjah, S. (2012). "Strategies For Developıng Sustainable and Competitive Cluster For Shrimp Industry", *Journal Management and Agribusiness* 9, 89–99.

Geray, C. (1974). *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar*, TODAİE Yayınları, Ankara.

Geray, C. (1975). "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy–Kent Yaklaşımı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 30, 45–66, Ankara.

Geray, C. (1998). "İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz–Yaklaşım ve Uygulamalara Toplu Bir Bakış", *Ekonomi Forumu: Kırsal Kesimde Girişimcilik Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları* içinde, İ. Hakkı İnan (ed.), Friederich Ebert Stiftung Yayınları, Ankara.

Geray C. (1999). "İşlendirme (İstihdam) Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 54(2), 244–257.

Geray, C., 2000, *Belediye kurulmasında uyulacak ölçütler ve yöntem*, Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara.

Gibbs R. M. ve Bernat, G. A., 1997, "Rural Industry Clusters Raise Local Earnings", *Rural Development Perspectives* 12(3), 18–25.

Giray, F. H, Akın, A, ve Gün, S., 2004, "Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler", *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi (16–18 Eylül 2004),* 161-168, Tokat.

Gökdayı, İ., 2003, *Türkiye'de kırsal yoksulluk ve Anamas örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Gözek, S., 2012, *Kümelenme ve Türkiye'de Kırsal ve tarımsal kalkınma açısından uygulanabilirliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Gusztav, N., 2005, *Integrated rural development; the concept and its operation,* Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, Budapeşte.

Güdücüler, M., 2012, "Urla'da Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi,* 2 (2): 67-78.

Gülçubuk, B., 1997, *Kırsal kalkınma çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfı'nın yeri ve işlevi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara,

Gülçubuk, B., 2001, "Kırsal Kalkınmada Köy–Kent ve Benzer Yaklaşımlar", *Türk–Koop Ekin Dergisi 18(Ekim–Aralık)*, 10–16.

Gülçubuk, B., 2003, "Cumhuriyet döneminde kırsal kesimde yaşanan sosyo–ekonomik değişimler ve izlenen ekonomik politikalar", *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Bitkisel Üretim, Hayvancılık ve Ormancılığımız Kongresi (3 Kasım 2003)*, 1–13, Ankara.

Gülçubuk, B., 2005, *Türkiye'de Tarım*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gülçubuk, B., 2006a, "Dünya'da Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarında Paradigmal Değişimler ve Kalkınmanın Yeniden Teorizasyonu", *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi (13–15 Eylül 2006)*, 225-232, Antalya.

Gülçubuk, B., 2006b, "Kırsal kalkınma", F. Yavuz (der.). *Türkiye'de Tarım* içinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gülmez S. ve Kaya A., 2012, "Mesudiyeliler: Affet Bizi Karaoğlan", *Aksiyon Dergisi*, 623.

Günaydın, G., 2001, *Türkiye kırsal yerleşme düzenine yönelik planlama yaklaşımları,* ZMO Yayını, Ankara.

Güneş, E. (2009). *Turizm kümelenmesi ve Erzurum bölgesi turizm kümelenme potansiyeline yönelik bir araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sakarya.

Güney, H. (2003). *Kırsal kalkınma yöneltileri; köy-kent yaklaşımı ve Mesudiye uygulaması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gür, M. (2001). *Türkiye koşullarında kırsal toprak ve yerleşim düzenlerine genel yaklaşım*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeodezi ve Fotogrametri Anabilim Dalı, İstanbul.

Gürbüz, İ.B. (2001). *Kırsal kalkınma planlaması; Bursa ili Keles ilçesi örneği,* Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Bursa.

Gürbüz, M. ve Karabulut, M. (2008). "Kırsal Göçler ve Sosyo–Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi", *Türk Coğrafya Dergisi* 50, 37–60.

Güreşci, E. (2007). *Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum ili İspir ilçesi Kırık bucağı örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Erzurum.

Güven, H.S. (1974). "Köykent Sorunu", *Amme İdaresi Dergisi* 7 (2), 59–68.

Güven, H.S. (1992). "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeninin Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişmesi Üzerindeki Etkileri", Amme İdaresi Dergisi 1, 123-136.

Güven, S. (1996). *Türkiye'de sosyal sorunlar ve sosyal politikalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Hocaoğlu, B. (2011). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler ve göçmen yerleşme alanlarında sosyo–ekonomik ve mekânsal özellikler*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, İzmir.

Halaçoğlu, Y., 1997, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Irshadd, H., (2009), Clusters: A Key To Rural Prosperity, Alberta, Kanada [online], http://www1.agric.gov.ab.ca/$department/deptdocs.nsf/all/csi12897/$FILE/Clusters-%20Akey-to-Rural-Prosperity.pdf [Ziyaret Tarihi: 4 Ağustos 2013].

İnan, A. (1972). *Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin birinci sanayi planı 1933*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İrhan, H.B. (2010). "Kümelenmenin Teorik Temelleri ve İktisadi Etkileri", *Sosyal Bilimler Dergisi* 2, 83–88.

İzci, F. ve Turan, M., 2013, "Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa İle Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18(1), 117–152.

Karasu, M. A., 2013, "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri - Şanlıurfa Örneği", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 15(1), 1–17.

Karataş, N., 2006, *Yeni bir kümeleşme modeli olarak organize sanayi bölgelerinin Yeniden örgütlenmesi (İzmir–Çiğli AOSB örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İzmir.

Kartal, N., 2010, *İl özel idarelerinin yeniden yapılandırılması: uygulama aşaması üzerine bir çözümleme*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yönetim Bilimi) Anabilim Dalı, Ankara.

Kayıkcı, S., 2009, *Türkiye'de kırsal alan yönetimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

Kayıkcı, S., 2005, "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar", *Türk İdare Dergisi* 448, 70–87.

Kaynak, M., 2003, "Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji", *GÜ İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi* 14(49), 20–67.

Keleş, R., 1984, *Kentleşme ve konut politikası*, AÜ SBF Yayınları, Ankara.

Keleş, R., 1992, *Yerinden yönetim ve siyaset*, Cem Yayınları, İstanbul.

Keleş, R., 2006, *Kentleşme politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R., 2012, "Anakentlerin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Kentsel ve Bölgesel Araştırma Sempozyumu 3 (6–7 Aralık 2012)*, 1-13, Ankara.

Keskin, H., 2009, *Kümelenme ve sektörel bağlantıları açısından Isparta ili orman ürünleri endüstrisinin değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta.

Khuntonthong, P., Chakpitak, N. ve Neubert, G., 2013, "Analyzing the Micro Economic Environment of Agricultural Product: Applying The "Diamond" Model to a Non–Profit Organization", *Asian Journal of Agriculture and Rural Development* 3(11), 813–822.

Kılıç, S., 1997, *Planlı dönemde uygulanan kırsal kalkınma modelleri üzerine bir inceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Kent ve Çevre Bilimleri, Ankara.

Kiper, T., 2006, *Safranbolu Yörükköyü Peyzaj potansiyelinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Koç, B. (2005). *Türkiye'de kırsal kalkınma modeli olarak köykentler ve köykentlerde tarımsal işletmelerin sosyal ve ekonomik analizi*, Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Koç, B. ve Gül, A. (2006). *Türkiye'de bir kırsal kalkınma modeli olarak köykentler ve köykentlerde tarımsal işletmelerin sosyal ve ekonomik analizi*, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 154, Ankara.

Koçtürk, O.M. (2012). "Türkiye'de Çiftçi Örgütlenmesi ve Tarımsal Kooperatiflerde Finansman Sorunu", *7. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu (13–14 Aralık 2012)*, 221-241, Ankara.

Korten, D.C. (1980). "Community Organizatioan and Rural Development", *Public Administration Review* 40(5), 480–511.

Kostov, P. ve Lingard, J. (2001). "Integrated Rural Development–Do We Need a New Approach?", *71. EAAE Seminar, (28–30 June 2001)*, 1-16, Ancona.

Köprülü, O. (2006). *TKV Gümüşhacıköy Kırsal kalkınma projesinin çiftçiler üzerindeki etkilerinin sürdürülebilirliğinin saptanması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Samsun.

Kronthaler, F. (2003). *A Study of the Competitiveness of Regions based on a Cluster Analysis: The Example of East Germany,* Institute for Economic Research Halle, IWH–Diskussionspapiere, No 179**.**

Kunt, İ. V. (2010). *Kobi'lerin Rekabetçi Avantaj Sağlamalarında Kümelenme Stratejisinin Rolü ve Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, İzmir.

Kurt, H. (2003). *Türkiye'de kent–kır karşıtlığı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Kuşat, N. (2010). "KOBİ'ler İçin Kümelenmelerin Önemi ve Turizm Sektörü İçin Kümelenmelerin Uygunluğunun Araştırılması", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2(2), 115–138.

Marın, M.C. (2009). *Ordu–Mesudiye Köykent projesinin katılım, mekânsal ve sosyo-ekonomik boyutlarıyla bir değerlendirmesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, TÜBİTAK Proje No: 107K152, Kahramanmaraş.

Marshall, A. (1920). *Principles of Economics*, Great Britain Yayınları, Londra.

Munnich, L.W, Schrock, G. ve Cook, K. (2002). *Rural Knowledge Clusters: The Challenge Of Rural Economıc Prosperıty*, Reviews of Economic Development Literature and Practice No. 12, 159-176.

Mueller, R., Summer, D. ve Lapsley, J. T., 2005, *Clusters of grapes and wine,* University of California Agricultural Issues Center and Department of Agricultural and Resource Economics, University of California, Davis.

Nordın, S., 2003, *Tourism clustering&ınnovation*, ETOUR European Tourism Research Institute, Sweden.

Oktay, N., 2005, *PEST Analizi*, Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü, Haziran.

Orhonlu, C., 1987, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayınları, İstanbul.

Orhonlu, C., 1990, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayınları, İstanbul.

Öğdül, H. G., Uluçay, H. ve Öngel, S., 2007, *Kent çevresindeki kırsal alanlarda değişim biçimleri*, TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu (SOBAG) Basılmamış Araştırma Projesi, Ankara.

Ökçün, G. A., 1968, "1923 Yılında İzmir'de Toplanan Türkiye İktisat Kongresinde Kabul Edilen Esaslar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23: 1, Ankara.

Okuroğlu, M., Yağanoğlu, A. V. ve Örüng, İ., 1998, *Kırsal yerleşim tekniği*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 338, Erzurum.

Önen, S. M. ve Albayrak, H., 2011, "Kamu Yönetimi Bağlamında Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları: AB ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(2), 1–16.

Örnek, A., 2007, *Kırsal kalkınma el kitabı*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını, İstanbul.

Özav, L., 2002, "Sivaslı İlçesinde Kır Konutları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4(2), 31–42.

Özbek, A. K. ve Öztaş, T., 2004, "Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımı: Erzurum Örneği", *Ekoloji Dergisi* 52, 1–6.

Özgür, E. M., 2010, *Yerleşme Coğrafyasına Giriş*, Ders Notu [online], http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG113_ders_notu_1011.pdf [Ziyaret Tarihi: 11 Ağustos 2013].

Öztürk, A., 2009, *Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistiki Bölge Birimleri Önerisi*, Basılmamış Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara.

Pesonen, J. A., 2014, "Testing Segment Stability: Insights from a Rural Tourism Study", *Journal of Travel and Tourism Marketing* 31(6), 697–711.

Porter, M. E., 1990, "The Competitive Advantage of Nations", *Harvard Business Review* 68(2), 73–93.

Porter, M. E., 2000, "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy", *Economic Development Quarterly* 14 (1), 15–34.

Porter, M.E. (2003). "The Economic Performance of Regions", *Regional Studies*, 37(6), 549–578.

Resmî Gazete, 2008, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Sayı: 27048 [online], http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm [Ziyaret Tarihi: 12 Ağustos 2014].

Resmî Gazete, 2013a, 2013 Yılı Yatırım Programı, 18 Ekim 2012 Tarihli ve 28445 Sayılı Resmî Gazete'de Yayımlanan 4 Ekim 2012 Tarihli ve 2012/3839 Sayılı 2013 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki, Sayı: 28526 [online], http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130112M1-1.htm [Ziyaret Tarihi: 12 Ağustos 2014].

Resmî Gazete, 2013b, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2013/59), Sayı: 28851 [online], http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131214-8.htm [Ziyaret Tarihi: 12 Ağustos 2014].

Saltık, A. (2008). "Köykent Projelerinin Sürdürülebilirliği İçin Katılımcı Planlama, İzleme ve Değerlendirme Konularında Bazı Öneriler", Kırsal Kalkınma Önderlerinden Dr. Ahmet Saltık'a Armağan, Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği Yayınları, 129-136, Ankara.

Sarıca, İ. (2001). "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi* 1, 172–201.

Sarıoğlu, M. (2003). *Bala ilçesi Tohumlar, Kömürcü ve Evciler köylerinde kırsal kalkınma potansiyelinin tespiti üzerine bir araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Sazak, Ş. (1990). *Belediye ve mücavir alanlar dışında kırsal alanlarda planlama süreci üzerine bir araştırma ve planlama için ussal bir yöntem önerisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Seçim Bildirgesi (1973a). Cumhuriyet Halk Partisi.

Seçim Bildirgesi (1973b). Milliyetçi Hareket Partisi.

Sen, A. (1983). "Development: Which Way Now?", *The Economic Journal* 93(372), 745–762.

Sevinç, G. (2008). *Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma Politikaları: Şanlıurfa Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Şanlıurfa.

Shehrin, P.K. (2005). *Yönetişimin Türkiye'de kırsal kalkınma çerçevesinde eleştirel bir değerlendirmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.

Silier, O., 1982, *Türkiye'de tarımsal yapının gelişimi 1923–1938*, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul.

Soysal, M., 1998, *Köy sosyolojisi*, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana.

Sölvell, Ö., 2008, *Clusters balancing evolutionary and constructive forces*, Ivory Tower Publishing, Stockholm.

Szymoniuk, B., 2002, *Rural clusters in the Lublin Region (Eastern Poland) - good solutions for a young democracy*, Technical University of Lublin, Poland.

Talaş, E., 2005, *Çok boyutlu ölçekleme analizi ve uyum analiziyle gayrisafi yurtiçi hâsıla değerlerine göre Türkiye'deki coğrafi bölgelerin kümelenmesi (1975-2000),* Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Tanık, H., 1993, "S.S. Huğlu Av Tüfekleri Kooperatifi", *Kırsal Sanayi Sempozyumu 6-8 Nisan 1993,* Ankara.

Tayfun, Ç., Ciner, C. U. ve Zengin, O., 2009, *Büyükşehir yönetimi bütünleştirme süreci*, TODAİE Yayınları, Ankara.

Tekeli, İ., 1971, *Planlama ve ülkesel fiziki planlama üzerine*, ODTÜ Yayınları, Ankara.

Tercan, B., 2008, *Afet bölgelerinde yeniden yerleştirme ve iskan politikaları: Doğubayazıt afetzede yerleşim alanları uygulama örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Ankara.

Tryon, R., 1939, *Cluster analysis.* McGraw Hill Press, New York.

Tunçdilek, N., 1986, *Türkiye'de yerleşmelerin evrimi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tunçdilek, N., 1967, *Türkiye iskân coğrafyası, kır iskânı (köy altı iskan şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Turan, K., 1975, *Türk tarım toplumunun sosyal politika açısından merkez köyler projesini uygulama olanakları*, Ankara İktisadi ve Ticaret İlimler Akademisi, Ankara.

Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S., 2006, "Avrupa Birliği'ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2006(1), 95–108.

Tutar, F., Tutar, E. ve Eren, M. E., 2011, "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme", *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 3(2), 94–116.

Türkeş, A., 1978, *Dokuz Işık*, Kamer Yayınları, İstanbul.

Tütengil, C. O., 1983, *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınları, İstanbul.

Uçar, D. ve Doğru, A. Ö., 2005, "CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve SWOT Analizinin Yeri", *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı (28 Mart–1 Nisan 2005),* 1-8, Ankara.

Yahyaoğlu, T., 1971, Tarım kentleri–milliyetçi toplumcu düzen, Çınar Yayınevi, Ankara.

Yahyaoğlu, T., 1975, *Tarım kentleri; milliyetçi toplumcu düzen*, Milli Ülkü Yayınları, Konya.

Yalan, E., 1963, *Land planning of The agricultural cooperative villages*, Rural Building Research Center, Haifa: Technion.

Yavuz, F., Keleş, R. ve Geray C., 1973, *Şehircilik sorunları–uygulama ve politika*, AÜ SBF Yayınları, Ankara.

Yaylalı, M., Oktay, E. ve Akan, Y., 2006, "Kişi Başına Düşen GSYİH Değerlerine Göre Türkiye'deki Coğrafi Bölgelerin ve GSYİH'yı Oluşturan Sektörlerin Kümelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(2), 311–334.

Yenigül, S. B., 2005, "Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri", *GÜ. Fen Bilimleri Dergisi* 18(2), 273–288.

Yenigül, S. B., 2007, "Değişen Dünya, değişen mekân, değişen kırsal alan, kent ve bölge üzerine çalışmalar", *Prof. Dr. Orhan Kuntay'a armağan* içinde, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara.

Yıldız, O., 2009, *Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma istatistikleri ve uyum sürecinde Türkiye'nin durumu*, Basılmamış Doktora Tezi, Akara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Yılık, M. M., 2011, *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu açısından kırsal kalkınma bileşeninin önemi ve tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Karaman.

Yılmaz, M., 2014, "Erçek Gölü Havzası'ndaki Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Özellikleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18(1), 299–328.

Yılmaz, M., 1996, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854–1914*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Konya.

Yılmaz, B. ve Atik, G., 2006, "Doğal Peyzaj Özelliklerinin Kırsal Yerleşimler Üzerindeki Etkileri: Bartın Örneği", *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 8(10), 1–9.

Yılmaz, O., Çelebioğlu, S. ve İlhan, G., 2006, "2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bölgelerarası (Düzey 1) Göç Olayları ve Göç Nedenlerinin İncelenmesi ile Bu Sonuçların 1980, 1985 ve 1990 Sonuçları ile Karşılaştırılması", *14. İstatistik Araştırma Sempozyumu (5-6 Mayıs 2005),* 1–16, Ankara.

Yörür, N., 2008, *1980 Sonrası tarım politikalarının kırsal alandaki yapısal dönüşüm Üzerine etkileri: Aydın–Dalama örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yurttaş, Z., Yavuz, F. ve Atsan, T., 2007, *Kırsal sosyoloji*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Erzurum.

Yüksel, Ö., Alüftekin, N., Bayraktar, F., Çakar, G. E. ve Taş, A., 2010, *Tekstil ve hazır giyim sektöründe kümeleme potansiyeli ve kümelemede karar verme ölçütlerinin analitik hiyerarşi süreci (AHS) yöntemi ile belirlenmesi*, Proje No: 108K351, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**:**	Aslı AKCİ
Uyruğu	**:**	T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi	**:**	Sungurlu - 1982
Telefon	**:**	0312 287 33 60
Faks	**:**	0312 258 86 33
e-mail	**:**	aslialagoz@gmail.com

EĞİTİM

Derece		**Adı, İlçe, İl**	**Bitirme Yılı**
Lise	:	Başkent Lisesi (Y.D.A.), Mamak, Ankara	2000
Üniversite	:	Gazi Üni. Müh.-Mim. Fak.-Şehir ve Bölge Plan., Ank.	2006
Yüksek Lisans	:	Gazi Üni. Fen Bilimleri Enst.-Şehir ve Bölge Plan., Ank.	2010
Doktora	:	Selçuk Üni. Fen Bilimleri Enst.-Şehir ve Bölge Plan., Konya	2015

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2003	Etimesgut Belediyesi	Stajyer Şehir Plancısı
2004	Ankara Büyükşehir Belediyesi	Stajyer Şehir Plancısı
2006-	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Şehir Plancısı

UZMANLIK ALANI

kırsal kalkınma, kırsal alan planlaması

YABANCI DİLLER

İngilizce

TEZLER VE YAYINLAR

- **Alagözoğlu, A.,** 2010, *Türkiye'de entegre kırsal kalkınma projelerinin sosyal kalkınma boyutu: Erzurum entegre kırsal kalkınma projesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- **Akci A.,** Demirel M. K. ve Keşli Y., 2013, *Tarım Arazilerinin Korunmasında Bir Yöntem Olarak Köy Gelişme Alanları*, III. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi 22-24 Ekim 2013, Tokat.
- **Akci A.,** Demirel M. K. ve Şen Becu H., 2015, *Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları*, İç Anadolu Bölgesi II. Tarım ve Gıda Kongresi 28-30 Nisan 2015, Nevşehir.
- **Akci A.,** Demirel M. K. ve Şen Becu H., 2015, *Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: İç Anadolu Bölgesi Örneği*, Nevşehir Üniversitesi Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi (kabul edildi).